

cemre beklentisi

M. Fethullah Gülen

KIRIK 10 TESTİ

CEMRE BEKLENTİSİ

KIRIK TESTİ – 10

M. Fethullah Gülen

ISBN
978-975-315-435-2

Yayın Numarası
383

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Nisan 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Takdim

Zaman altın çağlar gongu vuruyor,
Her ses âdeta bir ikbal bestesi;
Devran gerçek eksenine yürüyor
Her bucakta Hızır, İlyas nefesi.

Arkada kırık kalbler var hüzünlü,
Bahar gelsin, güller açsın dilerler.
Aşkla gerilmiş, hizmete gönüllü,
Oturup kalkar, "Allah" der inlerler...

* * *

Fizikî âlemde her gecenin bir neharı, her kışın bir baharı olduğu gibi, toplumların hayatında da benzer değişim ve dönüşümler vardır. Fizikî âlemdeki değişim ve dönüşümler insan iradesini aşkın, "cebrî, lütfî" bir çizgide, umumiyet itibarıyla yeknesak, muttarit ve takvim eksenli olarak cereyan eder. Toplumlardaki değişim ve dönüşümlere gelince, onların uzayıp kısalması, dar bir çerçevede mi yoksa geniş bir sahada mı gerçekleşeceği insan iradesine bağlı olarak –şart-ı âdi mülâhazası içinde– "isteme, dileme, sebebiyet verme" plânında ve irade yörüngelidir. Bu sebeple fizikî âlemdeki *"cemre beklentiniz"* için takvim yapraklarını takip etmeniz yeterli olacaktır. Fakat bir toplumun, solgun ve ölgün bir dönemden sonra yeniden hayat soluklayacağı, üzerindeki "ölü toprağını" atarak yeniden dirilişe yürüyeceği ve asırlık prangalardan kurtulup yeniden hürriyetine kavuşacağı bir bahar mevsimi intizarında iseniz, *"cemre beklentiniz",* irade ve azim yörüngeli, ızdırap, çile ve gözyaşı isteyen aktif bir bekleyiş olmalıdır. Evet, asırlık karın-buzun erimesini, tipinin-boranın dinmesini, kuşların-kuşçukların dört bir yanda bahar türküleri söyleyerek şakıyıp durmalarını, kelebeklerin kanat çırpıp uçmalarını, zeminin bir baştan bir başa rengârenk çiçeklerle bezenip süslenmesini istiyor ve bekliyorsanız, bilmelisiniz ki bu iş bayrama-seyrana gidiyor gibi bir rahatlık ve kolaylık içinde olmayacaktır; olmayacaktır zira, bahar, karın-kışın bağrında mayalanır.. çiçekler, tipiyle-boranla mücadele ede ede yol alır.. sular, ne zorluklarla buğu buğu yükselir ve bulutlaşır.. yağmur, gönülleri hoplatan tarrakalarla toprağın bağrına iner.. tohumlar çatlar, ölür, sonra rüşeymleşir; rüşeymler, sertlerden sert taş ve toprak tabakasıyla boğuşa boğuşa gün yüzüne çıkar.. saplar, filizler, bir ömür boyu yata-kalka ancak başağa, goncaya ulaşabilir.. goncalar, haftalar ve aylarca boyunlarını bükerek Kudret'ten zuhûr ve tecellî beklerler..! Evet, varolma yolunda hemen her şey ızdırap soluklar,

ızdırapla yatar-kalkar ve ızdırap yutkunur.

İşte elinizde tuttuğunuz bu eser, günler bahara kayarken, aktif bir cemre beklentisi ruh haliyle, bizi, bir milletin hatta bütün bir insanlığın yeniden dirilişi adına ızdırap ve sancıyla kıvrım kıvrım kıvranmaya, heyecan ve helecanla çalışıp çabalamaya, koşturup durmaya davet etmektedir. Meselâ bir yerde şöyle der Muhterem Müellif: *"Izdırap bir yönüyle duaya sevk edici çok önemli bir faktördür. Bundan dolayı diyebilirim ki, beş saat dua edeceğinize yarım saat ızdırap çekin; öyle ki, fikir çilesiyle kafanız zonklasın; ızdırapla kasıklarınızı tutun; ümmet-i Muhammed adına deli gibi koridorlarda dolaşın; dolaşın da "Allahım ne olur, bahtına düştüm! Beni elli defa öldür ama ümmet-i Muhammedi dirilt!" diyerek ızdırapla ölüp ölüp dirilin."*

Zaten cemre, ateş koru demek değil midir? İnanılır ki, o ateş koru düşer toprağın bağrına ve eritir karı-buzu. İşte insanlığın baharını intizar edenler de, âdeta bir ızdırap koru kesilmeli, düşmeli karın-buzun bağrına ve bahara giden yolları açmalıdır. Müellif bizi böyle bir fedakârlık ve adanmışlık ufkuna çağırırken şunları ifade eder: *"Âlemlere rahmet olarak gönderilen, kalbi bütün insanlık için tir tir titreyen Nebiler Serveri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mevzudaki tebcil ve takdir edilecek hassasiyeti, vahy-i ilâhî tarafından tadil buyrulmuştur. Bu açıdan O'nun ümmetinden olan her fert, peygamberâne bir azim, kararlılık ve kucaklayıcılık içinde başta kendi çevresi ve yakınları, ülke ve milleti olmak üzere topyekün Müslümanları, hatta himmeti daha da âliyse, bütün insanlığı kucaklamalı ve onların ızdırap ve sıkıntılarını kendi vicdanında duyup hissetmeye çalışmalıdır. Zira günümüz dünyasında, bir baştan bir başa bütün yeryüzünde adaletsizlik, hukuksuzluk ve eşitsizlik –halk ifadesiyle– gırla gitmektedir. Açlık ve sefaletten ölüp giden, çeşit çeşit zulüm ve baskıya maruz kalan insanların hâl-i pürmelâli yürekleri parçalamaktadır. İşte bu hazin manzara karşısında olup bitenleri sinema seyrediyor gibi seyretmeme, onlar karşısında heyecan ve ızdırap duyma, insan olmanın gereğidir. Aksi ise, insanlığın bitişi, onun kaybedilmesi demektir."*

Cemre beklentisinde ümit ve endişe iç içedir. Bir taraftan upuzun bir kıştan sonra, sürgün eden filizler, hayata yürüyen rüşeymler karşısında gönüller ümitle şahlanır; diğer taraftan da bir şubat soğuğu veya mart ayazında o göz alıcı güzelliklerin bir kırağıya kurban gitmesinden endişe edilir. Zira çeşit çeşittir kırağı endişe ve korkusu. Düşmanlığa kilitli hazımsız bir dünyanın kini, nefreti, amansız ve insafsız hücum ve saldırganlığı yürekleri ağza getirdiği gibi; şöhretler, makamlar, mansıplar, tenperverlik, yaşama zevki, ikbal arzusu gibi öldürücü âfetler de endişeyle iki büklüm hale getirir gönülleri. Bu sebeple

Muhterem Müellif, kazanma kuşağında hüsran yaşamamak için, "riya, süm'a, şöhret düşkünlüğü, alkış dilenciliği" gibi beşerî boşluk ve zaaflara dikkat çekip şu uyarıda bulunur: *"Uyuşturucu müptelası bir zavallının, uyuşturucuya olan bağımlılığının gittikçe artması ve aldığı o zehirin dozunu her seferinde sürekli biraz daha artırması gibi, şöhret düşkünü bir nefis de hep daha fazlasını, daha fazlasını talep edecektir. Meselâ ona; "sen şöyle kıymetli bir insansın, azizsin, rehbersin, pir-i mugânsın, canımsın, cananımsın, sultanımsın, efendimsin, şem'-i tâbânım, ziya-i himmetimsin" türünden sözler söyleseniz bile, onun o doyma bilmez iltifat tiryakiliği, şöhret bağımlılığı bunları dahi yeterli görmeyecektir.(...) İşte bütün bunlardan dolayı diyoruz ki, bu büyük âfetin önünü daha baştan kesmeli, ölümcül virüslere karşı kendi düşünce dünyamızı daha baştan karantinaya almalıyız."*

Görüldüğü üzere *"cemre beklentisi"*nde; dua, ızdırap, hummalı bir diriliş gayreti, aktif sabır, endişe, ümit… gibi nice önemli mevzu gönül ve zihin gündemimize taşınıp nazarlarımıza sunulmaktadır. Bu vesileyle, böyle kıymetli bir eseri toplumumuza kazandırdığından dolayı Muhterem Müellif'e gönül dolusu teşekkürü borç bilir, sıhhat, sağlık, afiyet içerisinde daha nice eserlere vesile olmasını Rabbimizden niyaz ederiz. Lâyıkıyla istifade edilmesi dua ve dileğiyle, hayırlı okumalar…

Nil Yayınları

Günah – Tevbe ve Yeniden Diriliş

Soru: *Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Günahından tam olarak dönüp tevbe eden, onu hiç işlememiş gibidir. Allah bir kulunu sevdiği zaman artık ona günahı zarar vermez."*[1] *beyan-ı şerifini nasıl anlamalıyız?*

Cevap: اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ *"Günahından tam olarak dönüp tevbe eden, onu hiç işlememiş gibidir."*[2] hadis-i şerifinde geçen اَلتَّائِبُ lafzı, sürçüp, düşüp kapaklandıktan sonra hemen kalkıp tevbe, inabe veya evbe ile doğrulan; yanlışının farkına vararak Cenâb-ı Hakk'a teveccüh eden, sonra da yalvarıp yakarmalarıyla tevbe kurnalarında arınmaya çalışan kişinin hâlini ifade eder. Hadis-i şerif, isim cümlesiyle beyan buyrulmuştur. İsim cümlesi ise devam ve sebat ifade eder. Demek ki bu nurlu beyanda, aynı zamanda tevbe ve istiğfardaki devamlılığa dikkat çekilmektedir. Yani kişi ne zaman tökezleyip günah çukuruna düşse, her defasında, hiç vakit fevt etmeden, hemen tevbe, inabe ve evbe kurnalarına koşmalıdır.

Hadis-i şerifte günah mânâsına gelen "zenb" kelimesiyle, kuyruk mânâsına gelen "zeneb" aynı kökten gelmektedir. Bu durumdan hareketle diyebiliriz ki günah, insan fıtratına ters, tabiatına aykırı olan ona takılmış kuyruk gibidir. Evet, günah, insanı kuyruklu bir varlık hâline getirir. Kuyruk, kuyruklu olarak yaratılmış mahlûkata uygun düşse de insana yakışmaz. Bundan dolayı insanoğlu, her günah işleyişinde kendine bir kuyruk taktığının farkına varıp tevbe ile hemen o kuyruğu kesmesini bilmelidir. Yoksa o kuyruğa başka kuyruklar ilave olunur ve insan onu söküp atamayacak hâle düşer. Böyle bir kişi hakkında ise hadis-i şerifte beyan buyurulan: *"Kul bir günah işlediği vakit, kalbinde siyah bir nokta oluşur. Eğer tevbe edip vazgeçer, af dilerse kalbi yine parlar. Ama tekrar günaha dönerse, o leke büyür, nihayet bütün kalbini ele geçirir."*[3] hakikati zuhur eder. Bir âyet-i kerimede ise bu durum خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ *"Allah onların kalblerini mühürlemiştir."*[4] ifadeleriyle anlatılır. Bundan dolayı diyebiliriz ki, encamı itibarıyla her bir günah içinde küfre giden bir yol bulunduğundan, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) اَلتَّائِبُ sözüyle daha başta dikkatleri tevbeye çekmiş ve böylece bizi bu tür bir âkıbete düşmekten korumak istemiştir.

İnsanı İçten İçe Eritecek Derin Tevbeler

Hadis-i şerifte tevbe eden kişinin, o günahı hiç işlememiş gibi bir lütfa

mazhar kılınacağı ifade ediliyor. Fakat dikkat edildiğinde görüleceği üzere hadiste tevbe eden için *"Günah işlememiştir."* denmemekte, *"Günah işlememiş gibi olur."* denmektedir. Yani burada mehâbet ve mehâfet kapısı aralık bırakılmıştır. Dolayısıyla bu üslûptan; "Keşke insan o günahı hiç işlemeseydi, o leke ve yarayı hiç almasaydı!" şeklinde bir sonuç da çıkarabiliriz. Evet, her ne kadar tevbe ve istiğfar kahramanı, o yara bereyi tevbe iksiriyle silip süpürse de o yaradan bir iz kalmayacağına dair elde bir teminat bulunmamaktadır. Elbette ki Allah (celle celâluhu) dejenere olan mânevî, ruhî ve kalbî yapımızı fevkalâdeden bir rejenerasyonla birdenbire yenileyebilir. Ancak bunun her zaman böyle olacağına dair mutlak bir teminat söz konusu değildir.

Ayrıca bazen insan ciddi bir inhimakla bir günahın içine düşüp kendisini balıklamasına o işin içine atabilir. Meselâ şehevanî duygularının esiri olabilir veya hırs ve hasedine yenik düşerek korkunç bir cinayete sebebiyet verebilir. Günahın çok büyük olduğu böyle bir durumda yapılan tevbe ve istiğfarın da, o günahın büyüklüğüne paralel kişiyi içten içe eritecek ölçüde derin, engin ve kucaklayıcı olması gerekir. Eğer yapılan tevbe o derinlik ve enginlikte değilse o zaman denilebilir ki, böyle bir tevbenin bütünüyle o günahı silip, süpürüp götürmesi mümkün değildir. İşte hadiste geçen كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ *"O günahı işlememiş gibi.."* hakikatine bir de bu açıdan bakılabilir.

Günahlardan Korunma ve Allah Sevgisi

Hadisin devamında Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah bir kulunu severse artık ona günahı zarar vermez."* buyuruyor. Bu Peygamber beyanından anlıyoruz ki, Allah'ın bir kulunu sevmesi, o kulun günahlardan korunması adına çok önemlidir. Çünkü Allah (celle celâluhu) sevdiği kulun kalbine günahın çirkinliğini bütün dehşetiyle duyurur ve onun içinde günaha karşı tiksinti duygusu hâsıl eder. O kul bir şekilde günaha düşmüş ise, bu durumda da Cenâb-ı Hak, onun kalbine nedamet korları salar ve ona tevbeye giden yolları gösterir. Evet, Cenâb-ı Hakk'ın sevk, ilham, inayet ve riayetiyle öyle ekstradan hâller olur ki, siz tam içine düşecekken günahın eşiğinden geriye çekilip alınırsınız. Veya bir günaha girersiniz ama yirmi sene o günahı her gün işlemiş gibi ızdırapla içten içe inlersiniz. Âdeta bütün nöronlarınızda o günahı duyar ve her aklınıza gelişinde, onu sanki yeni işlemiş gibi beyniniz karıncalanmaya başlar. Ardından da, "Allahım! Senden afv u mağfiret istiyorum!", "Allahım! Günahlarımdan vazgeçip Sana teveccüh ediyorum!" gibi istiğfarlarla Allah'a yalvarıp yakarmaya durursunuz. Cenâb-ı Hak da bunların her birini Kendisine bir dönüş olarak sizin sevap hanenize yazar. Bu noktada şu

hususu hatırlatmak istiyorum: Allah (celle celâluhu) bir kere yapılan tevbe ve istiğfarla belki o günahı affetmiş olabilir. Ancak kulun buna razı olmayıp bir kere değil bin kere Allah'a dönme cehd ve gayreti içinde bulunması ilahî hoşnutluğu yakalama adına daha güzel bir yaklaşım tarzıdır.

Allah'ın sevdiği bir kul olma mazhariyeti bu denli ehemmiyetli olduğundan İmam Şazilî Hazretleri gibi zatların, virdlerinde, şöyle bir talepte bulunduklarını görüyoruz: *"Allahım günahım varsa sevdiğin kulların günahı gibi olsun; sevmediğin insanların sevabı gibi olmasın."*[5] Zira Allah'ın sevmediği bazı insanların da güzel amelleri olabilir. Yani bu tür insanların kendileri olmasa da sıfatları mü'min olabilir. Ancak iman; hayr u hasenata ulaşmak için sırlı bir anahtar olduğundan, onu elde edemeyenlerin ahirette yaptıkları güzel işlerden istifade etmeleri mümkün değildir. Bundan dolayı önemli olan Allah'ın bir kulunu sevmesidir. Çünkü zaten Cenâb-ı Hak bir insanı seviyorsa o şahsı işlediği günahların kiriyle baş başa bırakmayacak, onu tevbe, inabe ve evbe yoluna sevk edip bütün benliğiyle günahlardan arınma duygusunu kendisine ilham edecektir.

Hani nasıl ki, evladına düşkün bir anne önlüğü kirli olan çocuğunu sokağa salmak suretiyle onu başkalarına karşı rezil etmez. Öyle ki çocuk elli defa önlüğünü kirletse, yine de her defasında onu temizler; elini, yüzünü, gözünü siler, pırıl pırıl hâle getirir ve çocuğunu sokağa öyle salar. İşte Allah'ın insanlara olan alakası, merhamet ve sevgisi anne-babayla mukayese bile edilemeyeceğinden, Cenâb-ı Hak sevdiği kullarına günaha giden yolları kapatır. Konumuna göre belki bazılarına hiç günah işletmez. Günaha düşmüş bulunan sevdiği kulunu da o hâliyle bırakmaz. Bin bir ızdırap duyacak şekilde o günahı kulunun kalbine duyurur; duyurur da sevdiği o kulunu tevbeyle yeniden dirilişe erdirir, her bir tevbesiyle ona bir kere daha bir *"ba'sü ba'de'l-mevt"* yaşatır. Böylece o insan hayatını bir kere yaşamaz. O kişi, Cenâb-ı Hakk'ın inayet ve rahmetiyle, âdeta tevbeleri adedince çok buudlu ve derinlikli bir hayat yaşar.

Hadis-i şerifin sonunda Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ *"Şüphesiz Allah, çokça tevbe edenleri ve tevbe edip tertemiz olanları sever."*[6] âyetini okuyor. Bu âyet-i kerimede maddî-mânevî kirlerden arınmanın Allah'ın sevgisine mazhar olabilmek için önemli bir vesile olduğu ifade buyurulmaktadır. *"Çokça ve derince tevbe edenler"* şeklinde dilimize aktarabileceğimiz اَلتَّوَّابِينَ lafzı, kullanıldığı kip itibarıyla mübalağa ifade etmektedir. Yani onlar, tevbe mevzuunda çok ciddi bir azim ve cehd ortaya koyar, yaptıkları işi bütün

benliklerinde duyar, onu kalb heyecanları ve gözyaşlarıyla soluklar ve bunu bir kez değil, her hataya düştüklerinde, işledikleri günahları her hatırlayışlarında yerine getirir; getirir ve tevbe kurnalarına koşarak tertemiz hâle gelirler, demektir.

Soru: *Günahların çirkin yüzünü gösterip insanları tevbeye özendirirken muhatapları ümitsizliğe sevk etmemek için dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: Bu konuda çocuklarla mükellefleri birbirinden ayrı değerlendirmememiz gerektiği kanaatindeyim. Şöyle ki, çocuklarda daha çok imrendirici olmalı, meseleleri recâ duygusuna bağlı götürmeli ve tebşir yörüngeli hareket edilmelidir. Günah ve azapla korkutmak yerine, onlara, yapacakları güzel amellerin ahiretteki tezahür ve güzel sonuçları dile getirilmelidir. Bu istikamette öncelikle Allah ve Peygamber sevgisi aşılanmalı, onun akabinde bu sevginin kendilerine ahirette kazandıracağı mükâfatlar anlatılmalıdır. Hâsılı çocuklar için sevgi, tergib, teşvik ve tebşir esas alınıp ona göre hareket edilmelidir.

Mükellef olan insanlarda ise dengeyi elden bırakmamak gerekir. İnzarla tebşiri, terhible tergibi, mehabetle muhabbeti atbaşı götürmelidir. Bir taraftan insanların ümitsizliğe düşmesine meydan verilmemeli, fakat diğer yandan da onların günahları hafife almalarına fırsat tanınmamalıdır. Özellikle haram-helâl mevzuunda laubaliliğin yaşandığı, ciddi mânâda günahlardan sakınılmadığı, sadık bir mü'min olarak yaşamanın zorlaştığı dönemlerde, günahlar bütün çirkinlik ve çirkefliğiyle ortaya konmalı; ortaya konup onların bir kısım latîfeleri öldürdüğü üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. Zira bu latîfelerimiz içinde öyleleri vardır ki ahirette Cenâb-ı Hakk'ı çok engince ve azametine yakışır bir şekilde duyup hissetmemizi sağlayacaktır. Bu sebeple "kısa ve fâni bir ömürde, geçici ve basit bir kısım zevk ve lezzet için, ebedî hayat hesabına yaratılmış bu çok kıymetli donanımları günahlarla öldürmek akıl kârı mıdır?" deyip muhatapların bu hususta derinlemesine düşünmesini temin etmemiz gerekir. Çünkü farklı zamanlarda birçok kez dikkat çekmeye çalıştığımız üzere, her ne kadar temel bir kısım latîfelerin tevbe, inabe ve evbe yoluyla ihyası mümkün olsa da, önemli bazı latîfelerin günahlarla öldürüldüğünde bir daha diriltilmeyebileceği de göz ardı edilemeyecek bir husustur. Hele belli konumda belli mazhariyetlere ermiş insanlar, bile bile, bu tür hata ve günahlar içine giriyorlarsa bu mevzu daha endişe verici bir durum arz ediyor demektir.

Bundan dolayı Allah'ın af ve mağfiretini, cebimizde el âleme dağıttığımız bir çikolata şeklinde görmemeliyiz. Aksine onları, hayr u hasenatın, ibadet ü taatin yerine getirilmesi gibi belli karşılıklar neticesinde muhataplarımıza sunmalıyız.

Yoksa –hâşâ– cömertliğimizi Hazreti Cevad'ın cûd ve sahavetinin önüne, merhamet ve sevgimizi Hazreti Rahman'ın rahmet ve muhabbetinin önüne geçiriyor gibi bir tavır içerisine girmek Allah'a (celle celâluhu) karşı saygısızca bir tavır demektir.

Bu noktada insanlarda haram-helâl hassasiyetinin oluşturulması çok önemlidir. Öyle ki bir insan vakıf malının halısına ayağını basarken bile, buna hakkı olup olmadığını, Allah'ın bu konuda kendisini muâheze edip etmeyeceğinin hesabını yapmalıdır. Bunun için de, hata ve günahlar ve bunların kaybettirdikleri çok ciddi anlatılmalı; eğer bu mevzuda gerekli hassasiyet gösterilmezse Cenâb-ı Hak'tan gelen hususî vâridât ve mevâhibin inkıtaya uğrayacağı da ayrıca dile getirilmelidir.

Hâsılı tevbe mevzuunda dengeyi yakalama adına bir taraftan Allah'ın sonsuz merhametine güven esas alınıp recâ duygusu güçlendirilmeli, diğer yandan da günahların çirkin yüzü gösterilip, işlenen günahlar neticesinde bir kısım latîfelerin ölebileceği ve telafisi mümkün olmayacak bazı mahrumiyetlerin yaşanabileceği hatırlatılmalıdır; hatırlatılmalıdır zira hepimizin bu istikamette telkin, tebliğ ve irşadlara hemen her zaman ihtiyacı bulunmaktadır.

1 el-Kuşeyrî, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye* s.91; İbnü'n-Neccâr, *Zeylü Târîhi Bağdâd* 18/78.

2 İbn Mâce, *zühd* 30; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/150.

3 Tirmizî, *tefsîru sûre* (83) 1; İbn Mâce, *zühd* 29.

4 Bakara sûresi, 2/7.

5 Bkz.: M.F. Gülen, *el-Kulûbu'd-dâria* s.216 (el-Hizbu'l-Kebîr - İmam Şâzilî (k.s.)).

6 Bakara sûresi, 2/222.

Dünyevileşme – Başkalaşma ve Kendimiz Olma

Soru: *İbn Haldun, bir kere dünyevileştikten sonra yeniden İslâmî esaslara dönmenin çok zor olacağı şeklinde bir tespitte bulunur. Bu tespiti nasıl değerlendiriyorsunuz, bilhassa günümüze bakan yönüyle izah eder misiniz?*

Cevap: İbn Haldun'un yaşadığı dönem, İslâm dünyası adına karışık, buhranlı bir dönemdir. Bu sebeple kanaatimce o, önemli bir ilim adamı olmasına mukabil, kendi zamanının çocuğu olarak o dönemdeki ahvâlden hareketle birtakım neticelere varmaya çalışmış, ulaşmış olduğu bu neticelerin bir kısmında isabet kaydederken, bir kısmında ise hata etmiştir. Meseleye bu açıdan bakıldığında, mezkûr tespitte doğruluk payı bulunmakla beraber, onun tashih edilmesi gereken yanları bulunan nispî bir hakikat olduğunu söyleyebiliriz. Şimdi isterseniz icmalî olarak dile getirdiğimiz bu hususu bir nebze açmaya çalışalım.

Bir Kere Başkalaşan

Değişme ve başkalaşma, üzerinde ciddi mânâda durulması gereken çok önemli bir meseledir. Çünkü daha önce de değişik vesilelerle ifade edildiği üzere bir çeşit başkalaşan her çeşit başkalaşabilir. Evet, bir kere başkalaşan artık başkalaşma yoluna girmiş demektir. Sonra o şahıs, hiç farkına varmaksızın bir kere daha, bir kere daha başkalaşır ve neticede her yönüyle bambaşka biri oluverir. Bu önemli konuyu teyit eden hadis-i şerifler de vardır. Meselâ bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Kul bir günah işlediği vakit, kalbinde siyah bir nokta oluşur. Eğer tevbe edip vazgeçer, af dilerse kalbi yine parlar. Ama tekrar günaha dönerse, o leke büyür, nihayet bütün kalbini ele geçirir."*[1] Buradan anlıyoruz ki, insan kalbî hayatı itibarıyla bir kere kirlenmeye açıldığında, o açılmanın nerede duracağını ve kaç derecelik bir açı meydana getireceğini kestirmek oldukça zordur. İnsan farkına varmaksızın bir de bakar ki, merkezdeki 0,1 derecelik bir açı, muhit hattında yüz seksen derecelik bir açı hâline gelivermiş.

Esasında Üstad Hazretleri de, *"Her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır."*[2] diyerek bu hakikate işaret etmektedir. Çünkü günah fıtrat ve tabiatı deforme eden bir illet olduğundan o, fıtrat ve tabiattan uzaklaşma yani bir yönüyle bir başkalaşma demektir. Hazreti Pîr, aynı hakikati bir başka yerde şöyle seslendirir: *"Hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir*

kelime, bir dane, bir lem'a, bir işarette, bir öpmekte batma."[3] Bunun mânâsı şudur: Sen, dünyaları içine alan ama yine de doymayan çok ulvî, Cenâb-ı Hakk'a ve ebediyete müştak ve ancak cemal-i ba kemal ile mutmain olabilecek letaif ve duygularını öyle gelip geçici arzu ve heveslerle kirletme. Yoksa hocalarımızın ifadesiyle el, el ile; ayak, ayak ile elveda ettiği yani can hulkuma geldiği zaman, "Ne diye bunlara bakmışım, ne diye bunları dinlemişim, ne diye bunlara doğru yürümüşüm, ne diye bunlara el uzatmışım, keşke bunları hiç yapmasaydım!" diyerek pişman olursun.

Bu sebeple inanmış bir gönlün, başkalaşma yoluna sülûk etmeksizin, değişme ve başkalaşmanın bir keresine bile müsaade etmeme kararlılığı içinde olması ve temel disiplinler itibarıyla hep sabitkadem olarak yerinde sapasağlam durabilmesi çok önemlidir. Çünkü değişme veya başkalaşma temkinsizce buzda yürüme gibidir. İnsan orada her an kayıp düşebilir. O hâlde hiçbir meseleyi küçük görmeksizin giyim-kuşamdan şekil ve şemaile kadar her hususta kendimiz olarak kalabilme yollarını bulmalı ve o yolda kararlı bir tavır sergilemeliyiz. Yoksa sırf değişim fantezisinin zebunu olarak giydiğimiz bir elbiseyi modası geçti diye kaldırıp bir köşeye atarsak, başka bir zaman, onun da modası geçer ve onu da kaldırıp atma lüzumu duyarız. Zamanla bu hâl şekil ve şemailimize sirayet eder. Artık kendinden kaçan, özünden uzaklaşan bir fert olarak saçımızdan-başımızdan hafif hafif kırpmaya başlarız fakat dönüşüm ve başkalaşma orada da durmaz; bundan sonra sıra kirpiğimize mi gelir, kaşımıza mı gelir bilinmez ve neticede makası öyle bir yere yanaştırırız ki, o bizi kökümüzden koparır.

En Derin Çukurlardan En Yüksek Zirvelere

İşte İbn Haldun merhum üst üste mağlubiyetlerin yaşandığı o buhranlı dönemde böyle bir hususa dikkat çekmek istemiş olabilir. Ancak İbn Haldun, sorunuzdaki bu ifadesiyle, dejenere olmuş toplumların yeniden ihyası mevzuunda ümitsizliğin ağır bastığı bir yaklaşımı seslendiriyorsa, kanaatimce böyle bir yaklaşımda zühul var demektir. Çünkü var olduğu günden beri beşeriyetin belki elli defa mumu bitmiş, elli defa ateş gelip tahtaya dayanmış ancak Allah'ın izniyle yeniden bir meşale yakılmış ve insanlık tekrar aydınlığa kavuşmuştur. Evet, beşeriyet elli defa Lût Gölü'nün dibini boylamış, ancak bu düşüşlerin peşini Everest Tepesi'nin zirveleri takip etmiş ve gelip sıfıra dayanan insanlık yeniden zirvelere tırmanmayı başarmıştır.

Meselâ Mehmed Âkif, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dünyayı teşrif ettiği dönemi tasvir ederken:

Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta
Dişsiz mi bir insan onu kardeşleri yerdi
Fevzâ bütün afakını sarmıştı zeminin
Salgındı bu gün Şarkı yıkan tefrika derdi

ifadelerini kullanmıştır. Ancak bütün bu karanlık ve kasvetli ortama rağmen Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz kayserleri, kisraları yere sermiş ve bir hamlede içinde bulunduğu o durumdan insanlığı kurtarmıştır. İnsanlık tarihinde bu durum o kadar çok tekerrür etmiştir ki, ümitsizliğe düşmeye mahal yoktur. Bundan dolayı mü'min bir kuyuya düştüğünde, artık buradan çıkmam mümkün değil diyerek ümitsizliğe düşmez/düşmemelidir. Çünkü o, her şeye gücü yeten sonsuz kudret sahibi bir Zât'a dayanmaktadır. Meselâ ilâhî bir inayet neticesinde, oradan geçen bir kervan düşmüş olduğun o kuyuya kovasını salıp senin oradan çıkıp kurtulmana vesile olabilir. Böyle bir imkân olmasa bile, inanmış bir insan olarak sen yeise kapılmamalı, tırnaklarınla o duvarlara tırmanıp oradan çıkmanın bir yolunu bulmalısın. Nitekim beşer Allah'ın inayetiyle elli, belki yüz defa düştüğü o kuyudan çıkmış; çıkmış ve o çukurları zirve hâline getirmiştir. Yine merhum Âkif'in ifadesiyle;

Ye's öyle bir bataklıktır ki düşersen boğulursun
Azmine sarıl sımsıkı bak ne olursun
Yaşayanlar hep ümitle yaşar
Me'yus olan ruhunu, vicdanını bağlar.

Âkif'in bu ifadelerine karşılık Hazreti Pîr de, "Yeis mâni-i herkemaldir."[4] demiştir. Eğer kemal peşinde, bir olgunluk arayışı içindeyseniz ilk yapmanız gereken yeisi gömmek olmalıdır. Çünkü yeis ve reca âdeta bir tahterevalli gibidir ki, ancak yeisi gömmekle recayı olması gereken yere çıkarabilirsiniz.

Islah Süreci ve Sabır

Şimdi bütün bunları nazar-ı itibara aldığımızda ifade etmemiz gerekir ki, eğer bizde ciddi bir başkalaşma ve değişme olmuşsa kimse bunun düzeltilemeyeceğini söyleyemez. Fakat şunu da kabul etmeliyiz ki, iki üç asırda meydana gelen tahribatı bir hamlede, bir nefhada tamir etmek de çok zordur. Biz asırlardan beri rehnedar olmuş bir kaleyi tamir etmeye çalışıyoruz. Öyle ki iman esasları bile sarsılmış, anne-baba hukuku ayaklar altına alınmıştır. Demek ki Allah hakkından anne-baba hukukuna kadar her şey zir u zeber edilmiştir. Toplum bünyesi bütün bunların hepsini birden kaldırıp ikame etmeye tahammül edemez. Kaldı ki, belli bir kültürün çocuğu olan insanlar bile başka bir kültür ortamıyla karşılaştıklarında entegrasyon sorunu yaşıyorlar. Meselâ batılılar,

aradan uzun zaman geçmiş olmasına rağmen, bir dönem işçi olarak ülkelerine gelen insanların kendi toplumlarına hâlâ entegre olamamalarından şikâyet ediyorlar. Üstelik göç eden bu insanlar dinî ve kültürel sahada ciddi bir donanıma da sahip değillerdi.

Teşrî sürecinde ortaya çıkan tablo da bize bu hakikati anlatmaktadır. Meselâ Kur'ân-ı Kerim, İnsanlığın İftihar Tablosu'na yirmi üç senelik bir süre zarfında indirilmiştir. Hâlbuki Cenâb-ı Hak dileseydi onu birdenbire semadan bir kitap olarak indirebilirdi. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de insanları çağırarak onlara kendisine indirilmiş Kitab'ı okur ve hâlinizi buna göre tanzim edin, diyebilirdi. Ancak bildiğiniz üzere Kur'ân-ı Kerim yirmi üç senenin, ay, hafta ve günlerine serpiştirilerek indirilmiştir. Arada vahyin kesildiği zaman dilimleri de olmuştu. İhtimal o inkıta zamanları da gelen vahyi sindirmeye matuf ayrı bir imhal-i ilâhî idi. İşte 23 yıllık bu süre zarfında gelen bütün emirler muhataplar tarafından sindirile sindirile kabul edilip benimsenmişti.

Bu sebeple diyoruz ki, eğer iki-üç asırdan beri belli duygu, düşünce, anlayış, felsefe, dünya görüşü ve belki şekil ve şemailimiz açısından ciddi bir deformasyona maruz kalmışsak, bunun birdenbire düzeltilmesi çok zordur. Esasında teşriî emirlerin çehresinde okuduğumuz bu hakikati tekvinî emirlerin simasında da görüp okuyabiliriz. Meselâ tırtıldan kelebeğin çıkması gibi, belli metamorfozlar yaşayarak varlık sahnesinde yerini alan hayvanatta dahi o süreç bir hamlede olmuyor. Bundan dolayı siz değişim teklifinde bulunduğunuz muhatabınızın sırtına üç-dört mutasyonu birden yüklerseniz, o insanı öldürmüş olursunuz. O zaman yapılması gereken düzeltmek istediğiniz hususları rehabilite ede ede sevdirmek, sevdirip benimsetmektir. Sahabe toplumu bu şekilde meydana gelmiştir. Vahiyle aydınlanmadan evvel o toplum içinde ümmî ve bedevî insanlar vardı. Onlardan bazıları başlangıç itibarıyla kapıdan içeri girip "Abdülmuttalib'in torunu Muhammed burada mı?" diye hitap edebiliyorlardı. Fakat bir gün geldi, aynı insanlar Allah'ın indirdiği vahyi sindirmiş birer mü'min olarak akılları talim, nefisleri tezkiye, kalbleri tasfiye eden medeniyet muallimleri hâline geldiler. O hâlde bize de bu yolda kararlı, azimli ve sabırlı olmak düşer.

Günümüz insanını değişim ve başkalaşma gibi fantezilere sürükleyen saikler nelerdir?

Bu tür fantezilere yelken açan kimseler kendi değerlerimizin yetmezliği düşüncesiyle hareket ediyor olabilirler. Hâlbuki bu, büyük bir tarihî yanılgıdır.

Çünkü sahip olduğumuz değerlerin semavî ve ilâhî olduğuna inanan bir insanın, onlardaki enginlik ve zenginliği de peşinen kabul etmesi gerekir. Diğer yandan bizim değerlerimizin zamanın gereklerine uygun olarak o kadar çok açılım noktası vardır ki, darlık ve yetmezlikten söz edilemez. Günün ihtiyaçlarına cevap vermede kapalı gibi duran bir kısım meseleler ise Kitap ve Sünnet'in sınırlı nasslarından sınırsız meselelere uzanmanın farklı bir unvanı sayılan içtihat sayesinde her zaman çözüm ve vüzuha kavuşturulacak durumdadır. Yeter ki dinamik ve aşkın hususiyete sahip bulunan o semavî kaynağa tam bir iman ve itimatla müracaat gerçekleştirilebilsin. Evet, bu mevzuda sabit değerlerimiz olarak ifade edebileceğimiz muhkemâta ait meselelerde kat'iyen bir eksiklik söz konusu değildir. Bu konuda fantezi ve lükslere girme, değerlerimizin kıymet-i harbiyelerini bilmeme, onların enginlik ve ifade ettikleri mânâları takdir edememeden başka bir şey değildir.

Değişim fantezisinin bir diğer sebebi olarak orijinallik peşinde koşma gösterilebilir. Çünkü bazı insanların, çocukluklarından itibaren duyageldikleri meseleler hakkında ülfet ve ünsiyete yenik düşmeleri, onların içinde farklı bir şey söyleme, farklı bir şey söylemek suretiyle kendilerini ifade etme arzu ve hevesini tetiklemiş olabilir. Zannediyorum tenasüh gibi haşir akidemizle telifi imkânsız mevzuların bizim dünyamızda dillendirilmeleri işte bu tür bir fantastik düşünceden kaynaklanmıştır. Yoksa haşr u neşrin ne olduğunu bilen, bu konuda i'mal-i fikirde bulunan inanmış bir insanın böyle bir düşünce inhirafı yaşaması mümkün değildir.

Günümüzün bilhassa şiir sahasındaki edebî metinleri için de benzer mülâhazaları ifade edebiliriz. Yani iğlak ve iphamda keramet arama, karşı tarafı düşündürme lüksüne girmek için farklı kelimeler kullanma enaniyet kaynaklı böyle bir farklılık ortaya koyma mülâhazasının neticesidir. Öyle anlaşılıyor ki, bu şahıslar, düzlüğü, ayakların yerde olmasını kendileri için yeterli görmüyorlar; görmüyor da imkânları olsa uçma teşebbüsünde bulunuyor veya öyle görünmeye çalışıyorlar. Hâlbuki tabiîliğin kendine mahsus öyle bir okşayıcılığı, sıcaklık ve kucaklayıcılığı vardır ki, hiçbir lüks ve fantezi arayışında mezkûr dinamiklerin tesir gücünü bulmak mümkün değildir.

1 Tirmizî, *tefsîru sûre* (83) 1; İbn Mâce, *zühd* 29.

2 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.9 (İkinci Lem'a, Birinci Nükte).

3 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.169-170 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota).

4 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.54 (İlk Hayatı, Divan-ı Harb-i Örfî).

Salih Amel ve Riya Virüsü

Soru: *Salih amel işlemeye çalışırken kişinin gönlünden gayr-i ihtiyarî "başkaları da görsün, duysun" gibi duyguların geçmesi, o amellerden hâsıl olan sevabı tamamen zâyi eder mi? Bu gibi durumlarda insan gizli şirke düşmüş sayılır mı?*

Cevap: Sorunuza esas teşkil eden hususun, ciddi mânâda hassasiyet isteyen bir mevzu olduğu muhakkak. Çünkü ince bir niyet çizgisi, bir başka ifadeyle niyetin tam olarak ayarlanıp ayarlanamaması amelin mahiyetini değiştirebilir; değiştirebilir ve güzeli çirkine, "tayyib"i "habîs"e dönüştürebilir. Fakat hassasiyet ve incelik isteyen bu konuda, doğru ve dengeli bir bakış açısına sahip olabilmek için öncelikle mükellefiyet mevzuuyla alâkalı önemli gördüğüm bir hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum.

İmanın Gereğini Yapmak Boynumuzun Borcu

İnanan bir insan, inancının gereği ne ise, onu yerine getirmekle mükellef ve sorumludur. Evet, bir mü'min, nelere ve nasıl inanıyor, hangi güzelliklere gönül bağlamış ve ne şekilde düşünüyorsa, onları tavır ve davranışlarıyla dışa aksettirmesi icap eder. Meselâ, Cenâb-ı Hak'la düzgün, kavi bir irtibatı, Resûl-i Ekrem Efendimiz'le sağlam bir münasebeti bulunan ve bu durumu tabiatının bir yanı, bir derinliği hâline getirmiş bir fert, kalbiyle benimsediği o inanç esaslarını, diğer uzuvlarıyla da ortaya koyacak ve hayatının her ânında, o imanın gereklerini yerine getirecektir/getirmesi gerekir. Bu istikamette o, ibadetlerini tastamam ifa edecek, namazlarını hakkını vererek kılmaya çalışacaktır. Elbette ki bütün bunları, "falan görsün, filan duysun" gibi mülâhazalara bağlı olarak değil, sırf Allah'ın (celle celâluhu) emrini yerine getirip O'nun rızasına kavuşabilmek için yapacaktır.

Bir başka ifadeyle, bir mü'minin, elden geldiğince imana, İslâm'a, Kur'ân'a ait güzellikleri sergilemesi ve dinine-diyanetine ait o güzellikleri nerede olursa olsun başkalarından saklamaması icap eder. Bu konuda istisna olabilecek nadir yerler vardır. Meselâ, bulunduğu konum itibarıyla, Allah'a mensubiyeti, Efendimiz'e bağlılığı, inandığı değerlere olan sadakati hazmedilemeyecek bir ferdin iç dünyasına ait o güzellikleri sergilemesi umumun hukukunun zarar görmesi gibi bir durumu netice verecekse, o fert, mevcut durumu nazar-ı itibara alarak diğer insanlar gibi hareket etmeyebilir. Bu mevzuda yüreği eriyip gitse, vicdanen ezilip iki büklüm olsa da mânevî hak ve hazlarından fedakârlıkta bulunarak konumu neyi gerektiriyorsa ona göre davranabilir. Fakat bir kez daha

ifade edelim ki bu, umumî değil istisnaî bir durumdur.

Bu gibi istisnaî hâller dışında, bizim, ister Hristiyan, Yahudi âleminde, ister din şeklinde organizasyonun yaşandığı başka bir muhitte, isterse dinî inancın olmadığı dünyanın herhangi bir yerinde, inancımızı ve o inancın gerektirdiği kulluğu açıktan açığa yapmamız asıldır ve bunda da bir mahzur söz konusu değildir. Çünkü biz Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluk borcumuzu yerine getiriyoruz. Bu borcu eda ederken başkaları o ameli görebilir. Fakat unutulmamalı ki, o insanlar orada olsa da, olmasa da, biz bu vazifeyi yerine getirecektik.

Hâsılı, bir mü'minin, imanının gereklerini her zaman ve mekânda temsil edip sergilemesinde hiçbir mahzur yoktur. Aksine bu onun boynunun borcudur. İşin bir yanını bu husus teşkil eder.

Beşerî Boşluk ve Zaaflarımız

Diğer taraftan salih amel yolunda bulunurken, ihlâsa münafi tehlikeler karşısında, yüreğimiz her zaman tir tir, duygu ve düşüncelerimizi temiz tutmanın, kalb safveti ve gönül duruluğunu muhafaza etmenin gayreti içinde olmamız gerekir. Bu istikamette günde belki yüz defa; "Allahım! Duygularımıza, hayal ve tasavvurlarımıza falanın filanın takdir etmesi gibi bir mülâhaza girmesin. Ne olur, bahtına düştük! Bizi bir lahza olsun ihlâstan ayırma!" diye dua edip Cenâb-ı Hakk'a sığınmalıyız. Çünkü insanız. Değişik zaaf ve boşluklarımız var. İçimizdeki bu boşluklar, delik ve kanallar şeytanın cirit attığı alanlardır. Şeytan bu menfez ve boşluklardan kalbimizin safvetini, niyetimizin duruluğunu bulandıracak sevimsiz şeyler akıtabilir; akıtıp kalb ve ruhumuzda yaralar açabilir.

Hemen ifade edeyim ki, bir insan, şeytanın bu tuzak ve vesveselerine karşı uyanık ve dikkatli davranır, azimli ve kararlı bir tavır ortaya koyar ve Allah'ın izniyle şeytanın bu hücum ve tasallutlarına mağlup olmazsa hem vazifesini yapmış, hem de defter-i hasenâtına, niyetinin hulûs ve enginliğine göre büyük ecirler yazdırmış olur. Evet, hayal ve tasavvur dünyasına gelip toslayan ve onu sarsmak isteyen bu tür fırtınalar karşısında insan, dimdik durabiliyorsa, o duruşun mutlaka sevabını alır. Belki bire on, belki bire yüz, belki de bire yedi yüz ama kat'iyen o mevzudaki cehdinin mükâfatını elde eder.

Münafıkça Tavırlar: Riya ve Süm'a

Beşerî boşluk ve zaaflarımızdan kaynaklanan ve insanın kalb ve ruh hayatını felce uğratacak olan riya, süm'a gibi bu hastalıklar farklı şekillerde kendini gösterir. Kimi zaman doğrudan doğruya sırf başkaları görsün, başkaları duysun

diye yapılan ameller vardır. Bu durum apaçık bir nifak sıfatıdır. Kimi zaman ise yapılan amelin keyfiyetini derin gösterme ve böylece yapılan o amellerde insanların takdir hislerini de nazar-ı itibara alma gibi bir durum söz konusu olabilir.

Münafıkların âdeta ayaklarını sürüye sürüye, gevşek gevşek, esneye esneye namaza gidiş hâlleriyle alâkalı Kur'ân-ı Kerim'de resmedilen şu tablo birinci duruma misal olarak verilebilir. Âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَاۤءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ إِلَّا قَلِيلًا *"Münafıklar Allah'ı aldatmaya çalışırlar, Allah da onların hilelerine ve oyunlarına karşılık verir. Onlar namaza kalkarken üşene üşene ve sırf insanlara gösteriş yapmak için kalkarlar. Yoksa aslında Allah'ı pek az anar, pek az hatırlarlar."*[1] Devr-i risaletpenahide Müslümanların hâkim olduğu dönemde münafıklar, ya ganimetten istifade etmek, pay almak için veya kendilerince önemli gördükleri daha başka menfaat ve çıkar mülâhazalarından dolayı namaz kılıyor gibi görünme gayreti içinde bulunuyorlardı. Bundan dolayı mescide isteksizce geliyor, namazı kerhen kılıp apar topar mescitten kaçmanın yoluna bakıyorlardı. Görüldüğü üzere münafıkların bu tavır ve davranışlarında esasında namaz kılma gibi bir dertleri yok; sadece öyle görünme, kendilerini öyle gösterme gibi bir gayret söz konusu. Namaz için söylenen bu hususu diğer ibadetler için de düşünebiliriz. Meselâ Cenâb-ı Hakk'ı zikir gibi bir derdi olmayan, saatlerce bir yerde oturarak "laklak" edip lakırdıya dalan biri, insanların bulunduğu bir yerde, sırf onlara gösterme ve duyurma maksadıyla eline tesbihi alıp birdenbire zikretmeye duruyorsa onun bu hâli de yukarıda resmedilen çerçeveye dahildir.

Bir Zerre Kir Temizi Kirletebilir

Bazen de ortaya konulan amel, sırf başkalarına gösterme-duyurma gibi bir maksada matuf olmamakla beraber, şahıs o ameli yerine getirirken, amelin keyfiyetini derin gösterme gibi bir inhirafa kendini kaptırabilir. Meselâ şahıs, yalnız olduğu bir yerde namaz kılarken tadîl-i erkâna riayet etmeden onu geçiştirivermektedir. Öyle ki, bir kere dahi سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ *"Yüceler Yücesi Rabbimi tenzih ü takdis ederim!"*[2] deyip demediği anlaşılmayacak şekilde rükûa gitmesi ile kalkması bir olmakta; rükûdan kalktıktan sonra da tam doğrulmadan hemen secdeye gitmektedir. Secdedeki hâli de rükûdan farklı değildir. Hâlbuki fukahadan bazıları en az üç defa, her harfin hakkını vererek, tastamam bir şekilde سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلٰى *"Tenzih ü takdis ederim Yüceler Yücesi Rabbimi!"*[3] diyecek kadar secdede durmayı secdenin eksik

olmaması için gerekli görmüşlerdir. Şimdi yalnız bulunduğu zaman, bu şekilde –bağışlayın– “süb.. süb..” diyerek rükûu ve secdesini geçiştiren bir insan, başkalarının yanında özene bezene namaz kılıyor gibi bir tavır içine giriyorsa, hadisin beyanıyla o şahıs, “gizli şirk” kokan bir davranışta bulunuyor demektir. Evet, o tür davranışlara şirk bulaşır. Çünkü orada Allah ve rıza-yı ilâhî mülâhazası gözetilmemiş, aksine başkalarının hoşnutluğu nazar-ı itibara alınmıştır. Hâlbuki dışa akseden derinlik kalbde varsa bir kıymet kazanır. Yoksa kendini beğendirmeye yönelik derin görünme çok tehlikeli bir durumdur ve hafizanallah kişi mü’min de olsa onun defterine bu bir şirk ameli olarak kaydedilir.

Hâlbuki Müslümanlık temelde insanları şirkten kurtarmak için gelmiş ilâhî kanunlar mecmuası bir nizamın unvanıdır. Burada bir kez daha ifade edelim ki, Allah (celle celâluhu), Allah olduğu için mâbud, mahbûb, maksûd ve matluptur. Yoksa ibadet edildiği için Allah değildir. Dolayısıyla bütün mülâhazaların Zât’ına bağlanarak kulluk edilmesi ve bu kulluk vazifesinde hiçbir şeyin O Zât-ı Ecell ü A’lâ’ya ortak koşulmaması O’nun hakkı, biz kapıkullarının da vazifesidir. Bu vazifeyi yerine getirirken başka mülâhazaları işin içine katmak o işi kirletmek demektir.

Konuyu hulâsa edecek olursak sorunuzun cevabını insanların farklı seviyelerdeki durumlarında bulmak mümkündür. Yapılan, yapılmaya çalışılan ibadet ve hizmetlerde sadece ve sadece Cenâb-ı Allah’ın rızasını ve hoşnutluğunu mülâhazaya alma, her hâlükârda kulluk borcunu tastamam yerine getirme gayreti içinde olma ve hatta “Acaba ihlâsa zıt bir kısım düşüncelerle kulluğumu bulandırıyor muyum?” düşüncesiyle tir tir titreme hâli var ki, bu, mü’min olarak hepimizin ulaşmak istediği bir ufuk olmalıdır. Bir de, Allah’ın rızasını bırakıp başkalarına şirin görünme, “maşaallah, barekallah” dedirtip iltifat ve alkış beklentisi içinde olma gibi bir hâlet-i ruhiye vardır ki, bu da hiç şüphesiz mü’mine yakışmayan, şirki işmam eden çirkin bir hâldir.

Allah için yapılan her şey Kur’ân-ı Hakîm’in ifadesiyle söyleyecek olursak “tayyip” olmalıdır. Tayyip olanın içine “habîs” olanın zerresini bile karıştırmamak iktiza eder. Çünkü o bir zerre kir, temiz olanın da kirlenmesine belki de tefessüh ederek çürüyüp gitmesine sebebiyet verecektir. Bu ise nefis ve şeytanı sevindirmekten başka bir şey değildir. Mü’minin gayesi ise onları değil Allah’ı hoşnut etmek olmalıdır.

Soru: *Kur’ân-ı Kerim’de inananlara, amellerini, Allah’a, Resûlü’ne ve mü’minlere arz edecek gibi yapmaları emrediliyor. Yapılan amellerde mü’minlerin nazar-ı itibara alınma mevzuunu nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Bu konuyla alâkalı Tevbe sûre-i celîlesinde iki âyet-i kerime geçmektedir. Bunlar peş peşe iki sayfada yer alırlar. Bunlardan birincisi, وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ *"Yapacağınız her şeyi Allah da, Resûlü de görüp değerlendirecek, daha sonra da, gizli olsun açık olsun, her şeyi bilen Allah'ın huzuruna götürüleceksiniz."*[4] şeklindedir. Sizin bahsettiğiniz âyet ise hemen peşindeki sayfada gelir: وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ *"De ki: "Amel edin: Yaptıklarınızı Allah da, Resûlü de, mü'minler de görecekler. Sonra gizli ve açık her şeyi bilen Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. O da yaptığınız her şeyi bir bir sizin önünüze çıkaracak, karşılığını verecektir."*[5] Görüldüğü üzere ikinci âyette mü'minler kaydı da yer almıştır.

Bu âyet-i kerimelerdeki hitap, hem imkânları olduğu hâlde Allah Resûlü'yle birlikte cihada iştirak etmeyen, etmemekle birlikte değişik bahane ve mazeretlerin arkasına sığınan münafıklara; hem de cihada katılmak isteyip de değişik sebeplerle katılamayan, ancak bu durumdan pişmanlık duyup tevbe eden mü'minlere yöneliktir. Dolayısıyla burada birinciler için bir tehdit, ikinciler içinse bundan sonra yapacakları salih ameller açısından bir teşvik vardır. Tabii âyet-i kerimelerin evvelemirde onlara yönelik olması o âyetlerde bizim hissemiz olmadığı mânâsına gelmez.

Netice itibarıyla her iki âyet-i kerimenin de inananları ihsan ve itkan ufkuna çağırdığı açıktır. Bildiğiniz üzere ihsan, Allah'ı görüyormuş gibi O'na kulluk yapmaktır. Biz O'nu görmesek bile O bizi görmektedir. İtkan da yapılan ameli salih bir şekilde yani kusursuz ve arızasız olarak yerine getirmeye denir. Aslında itkan vicdandaki ihsan şuurunun lâzımî bir neticesi gibidir. Bu kat'iyen başkaları görsün de beğensinler mânâsına gelmez. Aksine "Siz amellerinizi, Allah, Resûlü ve mü'minlerin teftişine arz ediyor gibi hâlisane ve sapasağlam yapın; yapın da Allah, Resûlü ve mü'minler ister bu dünyada isterse ahirette o amelleri gördükleri zaman takdir etsinler." mânâsı vardır. Yani Allah ve Resûlü sizin amellerinizden hoşnut olduğu gibi, mü'minler de o amelleri görme imkânına kavuştuklarında "Maşaallah, bin barekallah; namazı, orucu, zekâtı, tevazu ve mahviyeti, hudû ve huşûuyla ne derin bir kulluk gerçekleştirmiş!" ifadeleriyle takdirlerini dile getirebilsinler.

Evet, orada sen yoksun, amelin var. Öyleyse koy arızasız, kusursuz salih amellerini ortaya. Kendin de bir kenara çekiliver. Allah ve Resûlü beğendiği gibi inanan kullar da beğensinler o amelleri ve "İşte Cenâb-ı Hakk'a karşı

böyle kulluk yapılır.” desinler. Yoksa insanlara beğendirmek kastı ve maksadıyla bakırı altın gibi göstermeye kalkışma. Elbette ki rıza-ı ilâhî istikametinde yapacağın işleri altın, gümüş kıvamında yapmaya çalış. Zira ötede altına, gümüşe değer veriliyor ama zinhâr bakırı altın gibi göstermeye çalışma. Çünkü sen bir bakır ortaya koyup da üzerine Reşat mührü bile bassan o yine bakır, yine bakırdır. Evet, değil Reşat mührü, o bakırın üstüne Fatih, Selahaddin, Abdülhamid mührü de vursan o yine bakır, yine bakır, yine bakırdır!.

1 Nisâ sûresi, 4/142.

2 “Büyük ve yüce olan Rabbimi her türlü noksandan tenzih ederim.” (Müslim, *salâtü’l-müsâfirîn* 203; Tirmizî, *salât* 79; Ebû Dâvûd, *salât* 147)

3 “En yüce olan Rabbimi her türlü noksandan tenzih ederim.” (Müslim, *salâtü’l-müsâfirîn* 203; Tirmizî, *salât* 79; Ebû Dâvûd, *salât* 147)

4 Tevbe sûresi, 9/94.

5 Tevbe sûresi, 9/105.

Cahiliye Atmosferi Mazeret Teşkil Eder mi?

Soru: *Atf-ı cürümde bulunarak suçu üzerinden atma nefs-i emmârenin bir hususiyeti olduğundan, Müslümanlığı hakkıyla yaşayamayışımızı "Ne yapalım ki hak ve hakikatle geç tanıştık, kötü bir atmosferde neşet ettik." türünden mazeretlere emanet edebiliyoruz. Böyle bir yaklaşımda haklılık payı var mıdır, izah eder misiniz?*

Cevap: Bu tür mülâhazalarda bir açıdan bir haklılık payının olduğu söylenebilir. Hususiyle şuuraltı müktesebatının oluştuğu zaman diliminde yetişme şartları çok önemlidir. Bu dönemle alâkalı kesin bir yaş sınırı belirlemek mümkün olmasa da genelde "sıfır-beş" veya "sıfır-yedi" yaş aralığı olarak ifade edilmektedir. Ancak onun izafî olarak on beş yaşına kadar devam ettiği de söylenebilir. İşte insan bu dönemde, gördüğü, duyduğu, hissettiği her şeyden; etrafında cereyan eden hâdiselerin hemen hepsinden ciddi mânâda tesir altında kalır, belli bir anlayışa sahip olur ve o istikamette bir şahsiyet kazanır. Dolayısıyla dinî hayatın gerçek derinliğiyle yaşanmadığı; çirkin ve yanlış davranışların yadırganıp olumsuz davranışlara karşı içten içe bir tiksinti, en azından bir istinkâf, bir geri durup kaçınma duygusunun bulunmadığı; imrenilecek amellere karşı da ciddi bir imrendirmenin yapılmayıp salih amellere karşı iştihaların kabartılmadığı ve bütün bunları hayatlarına hayat kılıp hüsnümisal teşkil edecek âbide şahsiyetlerin olmadığı bir ortamda neşet eden kimseler bir yönüyle bu mazeretlerinde haklı sayılabilirler.

Tabakat Kitaplarının Açtığı Ufuk

Fakat asla unutulmamalı ki, hakikî bir mü'min, Kur'ân ve Sünnet'in beyan buyurduğu ve selef-i salihînin hâlisane temsilleriyle ortaya koydukları ideal hayat tarzını araştırır, bulur, öğrenir; öğrenir ve içinde bulunduğu ortamla, yaşamış olduğu hayat tarzıyla mukayesesini yapıp kendi durumunu sorgular. Yani mü'min, yemede, içmede, yatmada, kalkmada, Müslümanların derdiyle derdmend olmada; hâsılı hayatın her anı ve her safhasında Kur'ân ve Sünnet yolunu araştırmak, selef-i salihîn çizgisini yakalamakla kendini mükellef bilmelidir. Bu gayeye hizmet etmesi yönüyle selef-i salihînin hayatlarının anlatıldığı tabakat kitapları çok önemlidir. O büyük zatların hakikî Müslümanlığı nasıl ve hangi çerçevede yaşadıklarını öğrenip anlamaya, anlayıp benliğimize mal etmeye çalışmalıyız. Bu istikamette atalarımız ve seleflerimiz olan Osmanlı'nın da bizim için çok önemli bir kaynak olduğu unutulmamalıdır.

Bu noktada durup istidradî bir hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Ben ecdadımızın hayat tarzının, gerçek derinliğiyle; kalbî, ruhî, insanî, içtimaî buudlarıyla yazılıp kayıt altına alındığı kanaatinde değilim. Yazılanlar daha ziyade harp-sulh vakalarıyla ilgilidir. Bundan dolayı onların o nezih hayatlarıyla alâkalı ciddi bir malumata sahip olduğumuzu söyleyemeyiz. Ecdadımızın ahlâkî, içtimaî, insanî yönleriyle alâkalı bildiklerimiz ise daha çok menkıbelerden ibaret. Hatta sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiîn efendilerimizin hayatlarının da aynı duruma maruz kaldığını söyleyebiliriz. O altın dönemlerde ne âbidevî şahsiyetler, ne büyük insanlar yaşamıştır ancak yazıp kayıt altına alma işine çok ehemmiyet verilmediğinden onların bu göz kamaştırıcı hâli gerçek çerçevesiyle sonraki nesillere intikal ettirilememiştir. Şu an sahip olduğumuz kıymetli eserlerse daha sonraki çağlarda selefe saygı duyan insanların ulaşıp elde edebildikleri bilgilerin kayıt altına alınıp kitaplar hâline getirilmesiyle oluşmuştur.

Hâl-i Pürmelâlimiz

İstidradî olarak içine girdiğimiz bu önemli hususa işarette bulunduktan sonra asıl konumuza dönelim. Eğer biz, dinî hayatımızda, İslâm'ı arızasız temsil etmiş insanlara bakmazsak, hâlimizden memnun olur, kendimizi yeterli bulur ve dûn himmetliğin altında kalır eziliriz. Meselâ bir Hasan Şazilî, Abdülkadir Geylânî veya Hasan Basrî Hazretleri'nin Kulûbu'd-Dâria'da yer alan tazarru ve münacatlarına baktığımızda o büyük kametlerin kılı kırk yararcasına, tertemiz, pırıl pırıl bir hayat yaşamalarına rağmen nefislerinden ciddi mânâda şekvada bulunup Allah'a sığındıklarını görürüz. Hâlbuki bu zatlar ulûhiyet hakikatine uyandığı andan itibaren ondan başka bir şey görmemiş, çarşı-pazarın eracifine bulaşmamış devâsâ kametlerdir. Onların yanında kendi hâl-i pürmelâlimizi nazar-ı itibara aldığımız zaman, zannediyorum Cenâb-ı Hak'tan bir şey isteme liyakatimiz olmadığı kanaatine varır; varır da el kaldırıp O'ndan bir şey istemeye utanırız. Evet, değişik asırlara serpiştirilmiş bu müstesna insanların yanında bize ancak Müslümanlığı taklit eden, üzerinde ötelerin izini taşımayan sûrî Müslümanlar nazarıyla bakılabilir. Hatta denilebilir ki, şu anki hâlimiz itibarıyla Müslümanlığa o kadar yabancılaşmışız ki, bütün buudları ve gerçek derinlikleriyle onu hayata hayat kılmamız teklif edilse, onu gönülden arzulayanların bir kısmı dahi "Keşke bu mükellefiyetler olmasaydı!" gibi bir anlayışı seslendirip onun gereklerini yerine getirmekten geri durabilir. Belki bugün bütün bir yeryüzünde, dinî hayat ve dinî değerler adına ciddi bir yabancılaşma yaşandığından, Müslümanlıktan ne kadar uzaklaştığımızın farkında değiliz. Fakat bir kez daha ifade edeyim ki, bugün biz, hakikî

Müslümanlığın ufkumuzda tüllenmesini ne kadar arzuluyor olsak da, gerçek temsil ve derinliğiyle onu kabul etmede bir hayli zorlanacağımız kanaatindeyim. Çünkü şu anki konum ve duruşumuz itibarıyla, Hak rızasına kilitlenip O'nun marziyyatını kazanmayı hayatının gayesi bilen insanlar olduğumuzu söyleyemeyiz.

Emanette Emin Emanetçiler

Bu sözlerimle ümidinizi kırmak ve sizi yeise atmak istemiyorum. Müslümanlar böyle olunca toptan çer çöp gibi Cehennem'e mi sürüklenirler? Hayır, Allah'ın rahmeti çok geniştir. Hadis-i şeriflerde beyan buyurulduğu üzere لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ diyen kimse bile Cennet'e girecekse[1], inşallah işin bu kadar taklidini yapan insanlar Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden mahrum kalmazlar. Bu ayrı bir meseledir. Ancak günümüzde bu emanete sahip çıkmak isteyen insanlar, emanette emin bir emanetçi olup olmadıklarının muhasebesini yapmalıdırlar. Bu din onlara emanet edildiğine göre onlar da yeryüzünün eminleri, yani ümena ve süleha olmalıdırlar. Öyle ki, din ve diyanet adına, gerekirse kendilerine veya evlâd ü ıyâline gelecek zararı göze alabilmeli ancak dine dokunacak bir tehlike karşısında tir tir titremelidirler.

Bunun için bizler dini anlama ve onu hayata hayat kılma hususunda sürekli çıtayı yükseltme ve anlayışımızı hep daha üstün bir noktaya ulaştırma peşinde olmalıyız. Hatta bir gün Cüneyd-i Bağdadî, Beyazid-i Bistamî gibi bazı Allah dostlarının nail oldukları seviyede Allah'a muhatap olma ufkuna ersek yine de çıtayı yükseltmeye çalışmalı ve "Allahım daha ötesi yok mu bunun?" demeliyiz. Eğer bunun ötesi وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ *"Allah'ın rızası en büyük olandır."*[2] hakikatinin tecelli ve zuhuru ise, o zaman bize de onun talibi olmak düşer. Çünkü emanette emin bir emanetçi olmanın gereği budur.

Mazeretler Arkasına Sığınmayan Altın Nesil

Sorunuza esas teşkil eden husus bir de, bizim için her meselede rehber ve ölçü konumunda bulunan sahabe-i kiram efendilerimizin yaşadıkları hayat açısından değerlendirilebilir.

Malum olduğu üzere onlar, her türlü kötülük ve çirkinliğin hükümferma olduğu, insanların gırtlaklarına kadar fisk u fücura gömüldüğü bir dönemde neşet etmişlerdi. Şu an huzurunuzda o dönemin levsiyatını dile getirerek zihinleri bulandırmak istemiyorum. Ancak o altın neslin, nasıl kapkaranlık bir atmosferden sıyrılıp apaydınlık bir ufka ulaştıklarını anlama adına, müsaadenizle bir-iki hususu hatırlatayım. O karanlık devirde ahlâksızlık,

cemiyeti öyle sarmıştı ki bazı evlerin kapılarına bayraklar asılıyor, oralarda bohemce bir hayat yaşanıyor ve bu durum normal karşılanıyordu. Toplum bünyesinde nesebi karışmış, babasının kim olduğu bilinmeyen bir hayli insan vardı. İffet öylesine ayaklar altına alınmıştı ki, bazı insanlar üryan bir şekilde Kâbe'yi tavaf edebiliyorlardı. İçki ve kumar hiç de ayıp sayılan şeyler değildi. Yalan, aldatma ve hile; mârifet ve akıllılık sayılıyordu. Sözün özü, bütün insanî değerler ters yüz edilmiş, faziletler ayıp; ayıp ve kusurlar ise birer fazilet gibi itibar görmeye başlamıştı. İşte böyle bir toplum içinde neşet eden o insanlar, Allah Resûlü'nün (aleyhissalâtü vesselâm) insanlığa sunduğu güzellikleri gördüklerinde hemen o ışık kaynağının etrafında kümelenmiş ve bütün o çirkinlikleri, levsiyatı, pislikleri ellerinin tersiyle iterek akılları talim, nefisleri tezkiye, kalbleri tasfiye eden birer medeniyet muallimi hâline gelmişlerdir.

Demek ki onlar, "Ne yapalım, içinde yaşadığımız toplumun hâli buydu!" diyerek mazeret üretme gibi bir yanlışlığın içine girmemiş; girmemiş ve iradelerinin hakkını vererek cahiliye bataklıklarını birer Asr-ı Saadet gülistanına çevirmesini bilmişlerdir. O zaman bizim de, "Ne yapalım, hayata uyandığımızda kendimizi bir levsiyat bataklığı içinde bulduk. Lâahlâkîlik çarşı-pazar, ev-sokak her tarafta kol geziyordu. Anne-babamız da ümmiydi. Bizi dinimizden soğutmuşlardı. İslâmî terbiye alamadığımızdan biz de din ve diyanet adına birer terbiyezede olarak yetiştik." deyip başkalarına atf-ı cürümde bulunma, eksik ve kusurlarımızı başkalarına fatura etme ve bu suretle işin içinden sıyrılmaya çalışma gibi bir yanlışlığın içinde olmamamız gerekir.

Kabir Kapısı Kapanmıyor

Hazreti Pîr, Sözler'de bu hakikati ne güzel ifade eder. Hatırlayacağınız üzere On Dördüncü Söz'ün Hâtimesi'nde o, şöyle der:

"Ey nefsim! Deme, 'Zaman değişmiş, asır başkalaşmış. Herkes dünyaya dalmış, hayata perestiş eder, derd-i maişetle sarhoştur.' Çünkü ölüm değişmiyor. Firak, bekaya kalb olup başkalaşmıyor. Acz-i beşerî, fakr-ı insanî değişmiyor, ziyadeleşiyor. Beşer yolculuğu kesilmiyor, sürat peydâ ediyor.

Hem deme, 'Ben de herkes gibiyim.' Çünkü herkes sana kabir kapısına kadar arkadaşlık eder. Herkesle musibette beraber olmak demek olan teselli ise, kabrin öbür tarafında pek esassızdır."[3]

Evet, "zaman değişmiş, asır başkalaşmış" gibi bahaneler insanın kendi kendini aldatmasından başka bir şey değildir. Hem böyle bir aldanış –Allah korusun– ebedî bir hüsrana sebebiyet verebilir. Kur'ân-ı Kerim ahirette kâfirlerin ahvalini beyan buyurduğu değişik yerlerde kalbleri titretecek,

yürekleri hoplatacak bir tablo hâlinde bu hususa dikkatleri çeker ve ikazda bulunur. Meselâ, Fâtır sûresindeki bir âyet-i kerimede şöyle buyurulur: وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَل *"O kâfirler orada yardım isteğiyle çığlık koparır ve 'Ey Ulu Rabbimiz! Ne olur, çıkar bizi buradan, dünyaya geri gönder; gönder de, daha önce yaptıklarımızdan başka, salih ameller yapalım!.' derler."*[4] Onların bu yakarışlarına şöyle karşılık verilir: أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ *"Biz, size, düşünüp ibret alacak, gerçeği görecek kimsenin düşünüp ders alacağı (ve gereğini yapacağı) kadar bir ömür vermedik mi? Hem size uyarıcı olarak peygamber de gelmişti. Şu hâlde tadın azabı! Zalimlerin asla yardımcısı olmaz."*[5] Bu âyet-i kerimeden de anlaşılacağı üzere insan şuuruyla dünyada bir saat bile yaşasa Cenâb-ı Hak ona: "Ben sana bir saat vermedim mi? O bir saatte Beni düşünüp bulman gerekmez miydi?" diyebilir. Buna göre Allah'ın bize bahşettiği zaman, imkân ve ortam zannediyorum tezekkür ve tedebbür etmemiz adına yeterlidir. Allah ötede bunun hesabını sorduğunda herhangi bir dayanağı olmayan boş mazeretlerin bize hiçbir faydası olmayacaktır. O hâlde hepimizin mesnetsiz, dayanaksız, bu tür boş mazeretlerden sıyrılıp hayatımızı ona göre şekillendirmemiz, ona göre tanzim etmemiz gerekir.

1 Bkz.: Buhârî, *cenâiz* 1; Müslim, *îmân* 153.
2 Tevbe sûresi, 9/72.
3 Bediüzzaman, *Sözler* s.180-181 (On Dördüncü Söz, Hâtime).
4 Fâtır sûresi, 35/37.
5 Fâtır sûresi, 35/37.

Yaşlılık ve Dine Hizmet

Soru: *Günümüz insanı, kırk-elli yaşlarına geldiğinde yaşlılık, emeklilik ve işe yaramazlık duygusuna kapılabiliyor. Kulluk ve dine hizmet açısından yaş faktörünü değerlendirir misiniz?*

Cevap: İslâm'da aslolan insanın çalışabildiği müddetçe işinde, mesleğinde çalışmaya devam etmesidir. Hele Allah yolunda yapılan hizmetlere gelince, bu mevzuda hiç mi hiç bir emeklilikten, işi gücü bırakıp bir kenara-köşeye çekilmekten bahsedilemez. Çünkü din yolunda hizmet bir yönüyle ubudiyet gibidir ve bundan dolayı insan, ruhunu teslim edeceği âna kadar Allah'a kullukla mükellef olduğu gibi Allah yolunda hizmet etmekle de mükelleftir. Nasıl ki insan ayakta gücü yetiyorsa ayakta, oturarak gücü yetiyorsa oturarak, hatta ancak sırt üstü bir şekilde yerine getirebiliyorsa sırt üstü bir şekilde, fakat her hâlükârda namaz vazifesini yerine getirmekle mükelleftir. Aynen öyle de insanın gücü neye yetiyor, takati neye elveriyorsa o ölçüde dinini anlatmak, din için çalışıp çabalayan bir hizmetin arkasında durmak ve ona destek vermekle de mükelleftir ve böyle bir mükellefiyet insandan hiçbir zaman düşmez.

Son Nefesimizi Verinceye Dek

Bu noktada konumuzla münasebeti dolayısıyla, Yaşar Tunagür Hoca'dan bizzat dinlediğim bir hatırasını size nakledeyim. Kendisinden ders okudukları Hüsrev Hoca, sırt üstü yatarak dahi olsa elinde kitabı tutabildiği sürece talebelerine ders vermeye devam eder. Fakat son zamanlarında artık o durumda dahi kitabı elinde tutamaz olur ve elindeki kitap zaman zaman "cub" diye yere düşer. Onun bu hâlini gören talebeleri, bu durumun mâkul bir mazeret teşkil ettiğini söyleyerek hocalarının ellerinden kitabı almak isterler. İşte o esnada Hüsrev Hoca ellerini kaldırıp: "Allahım beni mazur gör, bırakmak istemiyordum ama bunlar kitabı elimden aldı." der ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya durur.

Bu zaviyeden meseleye bakılacak olursa, insanın belli bir yaşa geldikten sonra, Allah yolunda yerine getirmekle mesul olduğu vazifeyi bırakıp bir kenara çekilmesinin geçerli bir mazeret olmadığı/olmayacağı anlaşılacaktır. Evet, imkân el verdiği sürece Cenâb-ı Hakk'ın rızası istikametinde koşturup durmak hem vazifemiz hem de dine karşı borcumuzdur. Bir kez daha ifade edelim ki, nasıl ölüm gelip kapımızı çalacağı âna kadar namaz, zekât, oruç gibi ibadetler, mükellefiyetler bizden düşmemektedir; aynı şekilde din-i mübîn-i İslâm'ı i'lâ ve dünyanın dört bir yanında ruh-u revan-ı Muhammedî'nin

(aleyhissalâtü vesselâm) şehbal açmasını sağlama istikametinde cehd ü gayret içinde bulunmak da takati ölçüsünde hepimizin üzerinde bulunan bir sorumluluktur ve bu sorumluluk son nefesimizi vereceğimiz âna kadar devam eder.

Civan Pîre, Pîr Civana Muhtaç

Ne var ki, bir zamanlar din-diyanet adına bir toplantıdan diğerine koşan, bir yerde gönülleri şahlandırma diğer yerde ise heyecanlara yeniden heyecan katma istikametinde gayret sarf eden, elinde bir meşale sürekli başkalarının mumunu tutuşturma ve böylece cihanı aydınlatma derdinde olan bazı kimseler, yaşlarının ilerlemesiyle kendilerinde bir yorgunluk hissedebilir; hissedip genç ve zinde oldukları dönem ölçüsünde bir aktivite, bir performans ortaya koyamayabilirler. Onların bu hâlini görüp artık bundan sonra kendileri gibi koşamayacaklarını düşünen bazı gençlerse onları dışlayabilir veya o şahıslar kendilerini dışlanmış, kulvar dışına atılmış hissedebilirler. Bu durumda yapılması gereken, bir zamanlar küheylanlar gibi koşturup duran o insanlara, onların yaş ve seviyelerine göre bir vazife teklifinde bulunmaktır. Gerekirse onlardan bir meclis teşkil edilip, müktesebat ve tecrübelerinden istifade edilir. Böylece gençler de onların tecrübelerinden faydalanır ve gençliğin heyecan ve dinamizmini realize etme imkânı bulurlar. Yani bir taraftan koşturması gerekli olan gençler koşturup dururken, beri taraftan fikir üretebilecek tecrübe ve birikim sahibi belli bir yaşa ulaşmış kişiler, onların arkasında durur, takdir edip alkışlar ve onlar için birer aşk u şevk kaynağı hâline gelirler. Böylece hiç kimse vazifeden geri kalmamış ve atalete mahkûm bir duruma düşürülmemiş olur.

Bildiğiniz gibi Ümmü Haram Validemiz ilerlemiş yaşına rağmen o günün imkânlarıyla Kıbrıs'a kadar gelmiş ve orada vefat etmiştir.[1] Ebû Eyyüb el-Ensarî Hazretleri de yaşına başına aldırmadan deve sırtında İstanbul'a kadar gelmiş ve nihayetinde surların dibinde vefat etmiştir.[2] Onların ön saflarda koştuklarını gören gençler ise, onların bu hâlinden daha bir hız almış ve âdeta bir maraton sergilemişlerdir.

Meseleye bu açıdan bakıldığında vazife ve koşturmanın hiçbir zaman bitmediği görülür. Ancak vazife sürdürülürken, kimin ne yapacağı ve ne ölçüde yapacağı çok iyi belirlenmelidir. Evet, vazife taksimi yapılırken, bir taraftan dinin ruhundaki yüsür (kolaylık) prensibi esas alınıp herkese takati ölçüsünde bir vazife tahmil edilmeli; diğer taraftan kimsenin onuru kırılmamalı, kuvve-i mâneviyesini sarsacak tavır ve davranışlar içerisine girilmemelidir. Az önce

ifade edildiği üzere o büyükler, senatör meclisleri gibi sürekli takdir edilip gözlerinin içine bakılan ve her zaman engin fikir, tecrübe, müktesebat ve mütalaalarına müracaat edilen bir sertac-ı ibtihaç gibi görülmelidir. İhtiyarların koşmaya güç yetiremedikleri yerlerde ise gençler öne atılmalı, onların dualarını alıp "Burada koşma ameliyesi bize düşüyor…" demelidirler. Böylece bir taraftan yaşlıların fikrî aktivite ve heyecanlarından istifade edilmiş diğer yandan da gençlerin dinamizmi değerlendirilmiş olur. Evet, gençlerin tecrübesizliğine bakarak onları kenarda tutma, hafife alma, vazifeden azletme, ellerini işin altına sokmalarına engel olmak suretiyle inkişaf edip gelişmelerine set çekme doğru olmadığı gibi yaşlandı diyerek birilerini emekli etme ve hak yolunda yapacakları hizmetten onları dışlamaya kalkışma da doğru değildir. Herkes yapabildiği kadar hizmet etmeli ve sonuna kadar bu işe el uzatmaya çalışmalıdır. Zaten hizmet eden insanlar kendi aralarında yaşlarına başlarına göre bir vazife taksimi yapar ve daha sonra bu taksime göre herkes kendine düşen sorumlulukları yerine getirirse ortaya rantabl bir hizmet konulmuş olur.

Hâsılı bir Müslüman vefat ederken işinin başında vefat etmelidir. Ders takrir eden ders takrir ederken, eli kalem tutan yazarken, kitap tashih eden tashih işiyle meşgulken, gezip dolaşma sorumluluğu olan yolculuk esnasında, hicret eden kahramanlar ise hicret ettikleri yerlerde vefat etmelidir. Yani herkes Hakk'a hizmet adına nerede koşturuyor, hangi kulvarda bulunuyorsa orada vefat etmeli ve böylece ölümünü değerler üstü değere ulaştırmalıdır.

Yüz Gençliğe Bedel İhtiyarlıklar

Allah'a ve ahirete inanan bir insanın ihtiyarlığa bakışıyla inanmayan bir insanın bakışı birbirinden çok farklıdır. Bediüzzaman Hazretleri, namazın ehemmiyetini anlattığı ve onun sa'ye nasıl büyük bir şevk ve amelde nasıl büyük bir kuvve-i mânevîye olduğunu ifade ettiği bir yerde, bağ bahçe işleriyle meşgul olan bir Müslümanın yaşlandıkça, *"Daha ziyade ibadetle beraber sa'y-i helâle çalışacağım. Ta, kabrime daha ziyade ışık göndereceğim, ahiretime daha ziyade zahîre tedarik edeceğim."*[3] düşüncesiyle o yaşta dahi bağına bahçesine ihtimam göstererek çalışıp çabalamaktan geri durmayacağına dikkat çeker. Evet, o mü'min, defter-i hasenatının açık kalması için ahir ömründe, daha bir azim ve kararlılıkla, daha bir ciddiyet ve ihtimamla dertleri, sıkıntıları göğüsler ve son nefesine kadar çevresinde bulunanlara hep faydalı olmaya çalışır.

Diğer taraftan yaşlı ve hasta insanlar ölümü daha fazla düşünür, bunun neticesinde öteler için daha dikkatli ve daha temkinli bir hayat yaşarlar. Gençler bir yaşlının hissettiği ölçüde ölümü duyup hissedemezler. Meselâ 60-

70 yaşlarına gelmiş bir mü'min yaşadığı her günün son günü olabileceği düşüncesiyle o günü çok iyi değerlendirmeye çalışır. Tek bir namazın tesbihatını dahi aksatmama gayreti içinde bulunur ve ihsan şuuru içinde sürekli "Allahım, hayatımda pek çok hata ve kusurlarım olmuştur. Ancak kirpiklerimin ucunda ölümü hissediyor, kaşlarımdaki beyazlıklarda ölümün şafağını görüyor gibi oluyorum. İşte ben şu an ömrümün sonuna doğru yol alırken, şimdiye kadar yaptığım hata ve kusurların bütününden sıyrılıp yürekten Sana teveccüh etmek istiyorum." der ve ahir ömrünü daha bir semereli hâle getirmeye çalışır.

Evet, ölümün habercisi diyebileceğimiz ve şakaklardan başlayıp çeneye doğru yayılan, daha sonra bıyıkları sarıp en nihayetinde kaşlara sıçrayan o beyazlıklar ahirete inanmayan insanlara bir şey ifade etmeseler de bunların inanan insanlara ifade ettiği ne derin ve engin mânâlar vardır. Meselâ inanan bir gönül kimi zaman الْمَوْتُ حَقٌّ *"Ölüm haktır."*[4] der, ölümün apaçık bir gerçek olduğunu ikrar eder. Kimi zaman da كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ *"Her nefis, her lâhza ölümü tatmaktadır."*[5] hakikatini hatırlar ve şu muvakkat misafirhanede gidici olduğu şuuruyla hareket eder. Mü'min bütün bu hakikat fermanları karşısında devekuşu gibi başını kuma sokup kendini aldatmak yerine öteler için hazırlık yapar ve bu istikamette daha çelik çavak bir kulluk ve hizmet ortaya koymaya çalışır. İşte Hazreti Pîr, yaşlılığın bu çok hoş ve çok kazançlı yanlarını bildiğinden İhtiyarlar Risalesi'nde: *"O hâlde biz bu ihtiyarlığımızı, yüz gençliğe değişmemeliyiz."*[6] ifadesini kullanır.

…Ve İnsan Bile Bile Aldandı

Fakat apaçık ölüm gerçeği karşısında körler gibi davranan, o hakikatlerin dilinden hiçbir şey anlamayan insanlarsa, adım adım ölüm kendilerine geldikçe ayaklarının bağı kesilir ve âdeta bir giyotine götürülüyor veya idam sehpasına sürükleniyor gibi olurlar. Bundan dolayı çok defa yaşlı dahi olsalar güya ölümü duyup hissetmemek için kendilerini sarhoşluğa salar, eğlence ve sefahate dalar ve böylece bohemce bir hayat yaşamak suretiyle içlerindeki ölüm endişesini bastırmaya çalışırlar. Ancak bilmezler ki, bu durum insanın kendi kendini kandırmasından başka bir şey değildir ve tamamen bir aldatmacadır. Evet, ahirete inanmayanlar yaşlılığı, başlarına gelip çatmış bir belâ gibi görür ve sürekli kadere taş atarlar. Hâlbuki yaşlılık ve ecel bizim elimizde değildir ve onlara mâni olunmaz. Şu beyitler bu hakikati ne de güzel ifade eder:

يَا مَنْ بِدُنْيَاهُ اشْتَغَلْ قَدْ غَرَّهُ طُولُ الْأَمَلْ

أَوَلَمْ يَزَلْ فِي غَفْلَةٍ حَتَّى دَنَا مِنْهُ الْأَجَلْ

اَلْمَوْتُ يَأْتِي بَغْتَةً وَالْقَبْرُ صُنْدُوقُ الْعَمَلْ
اِصْبِرْ عَلٰى أَهْوَالِهَا لَا مَوْتَ إِلَّا بِالْأَجَلْ

"Ey dünya meşgaleleriyle başı dönmüş, onlarla oyalanıp duran zavallı insan! Upuzun bir ömür kuruntusuyla hep aldanıp durdun.

Öyle bir gaflet içinde sürüp gitti ki hayatın. Bak gelip kapına dayandı vakt-i ecelin.

İşte böyle çıkıp geliverir ölüm ansızın. Kabir ise amel sandığın.

O hâlde dişini sık, sabret dünya endişe ve dağdağasına. Zira ölüp gitmez insan eceli gelmeden." (Tercümede az bir tasarrufla).

Evet, upuzun bir ömür ümit ve kuruntusuyla insan aldanır. Tul-i emelin kaynağı tevehhüm-ü ebediyettir. Tevehhüm-ü ebediyet ise, insanın, kendini ebedî ve lâyemût olduğunu zannedecek ölçüde dünyaya, dünya zevk ve lezzetlerine dalıp gitmesi demektir. Yani kişi zanneder ki, saçları hep simsiyah, bedeni zinde ve görkemli, kendisi de sapasağlam kalacak; kalacak da Allah'ın nimetleri hep böyle yağmur gibi sağanak sağanak başından aşağı yağıp duracak. Hâlbuki gerçek öyle değildir. Ne var ki zavallı insan bir aldanışa kurban gitmiştir.

Yakîn Ufku ve Yaşlılık

İşte mü'min yukarıdaki beyitlerde ifade edilen hakikatlere, bile bile gözlerini kapamaz; kapamaz ve bundan dolayı ecel yaklaştıkça onun yakîni daha bir artar, daha bir güçlenir. En azından hisleri, ihsasları ve ihtisaslarıyla daha ciddi bir yakîn ufkuna ulaşma gayretinde bulunur. Bu istikamette acz ve zaafını, fakr ve ihtiyacını seslendirerek Cenâb-ı Hakk'ın nazar-ı merhametini celbeder; tefekkür ve şefkat ile Allah'a yaklaşma yolları arar. Evet, yürüdüğü yolda yavaş yavaş ötelere doğru kayıp gittiğini ve bir yönüyle vuslatın koridoruna gelip dayandığını fark eden mü'min, kapı ha açıldı ha açılacak, ha yüz yüze geldim ha geleceğim mülâhazası içinde bulunur; bulunur ve bu şuurla daha temkinli, daha tedbirli, daha dikkatli bir hayat yaşamaya çalışır. Bu yönüyle başkaları için bir nikmet ve musibet olan yaşlılık, mü'min için derinlemesine ve nâmütenâhî bir nimet olur.

Yaşlılığın bu ölçüde rahmet vesilesi olduğunu duyan genç arkadaşlar: "Allahım beni bir an evvel yaşlandır!" diye dua etmesinler. Zira gençliği değerlendirmenin ayrı bir kadri, orta yaşı değerlendirmenin farklı bir kıymeti, yaşlılığı değerlendirmenin ise apayrı bir değeri vardır. Bu sebeple herkes durduğu yer itibarıyla, gafletten uzak bir şekilde bulunduğu yerin hakkını

vermeye çalışmalı ve Kur'ân'ın ifadeleri çerçevesinde Allah'ın izn u inayetiyle her mevsim semeredâr olmaya gayret etmelidir.

1 Buhârî, *cihad* 3; Müslim, *imâret* 160, 161.
2 Bkz.: İbn Hibbân, *es-Sikât* 3/102; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/518.
3 Bediüzzaman, *Sözler* s.289 (Yirmi Birinci Söz, Birinci Makam, Beşinci İkaz).
4 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 3/180.
5 Âl-i İmrân sûresi, 3/185; Enbiyâ sûresi, 21/35; Ankebût sûresi, 29/57.
6 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.290 (Yirmi Altıncı Lem'a, Dokuzuncu Rica).

Lağviyat Karşısında Mü'mince Duruş

Soru: *Kur'ân-ı Kerim'de değişik yerlerde "lağv" ifadesine dikkat çekilerek mü'minlerin ondan yüz çevirmeleri, uzak durmaları isteniyor. Lağv ne demektir, hangi söz ve fiiller lağviyata girer?*

Cevap: Lağv kelimesi; insana dünyevî-uhrevî, maddî-mânevî herhangi bir faydası dokunmayan, gereksiz, boş, malayani, fuzulî söz ve fiillere denir. Ayrıca o, herhangi bir bilgi ve tefekküre dayanmaksızın, sırf dine ve dindarlara karşı hakaret ve istihzada bulunma maksadıyla ortaya konan incitici, çirkin söz ve davranışlar mânâsına da gelmektedir. Şimdi isterseniz âyet-i kerimelerden misaller vermek suretiyle bu mevzuu bir nebze açmaya çalışalım.

Bir Kelimeyle Batma

Mü'minûn sûre-i celîlesinde, hakikî ve kâmil mü'minlerin vasıfları anlatılırken وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ *"(O mü'minler), her türlü boş, faydasız ve mânâsız söz ve davranışlardan yüz çevirir ve uzak dururlar."*[1] buyurulmaktadır. Evet, mü'min maddî-mânevî herhangi bir kazancı olmayan söz, fiil ve davranışlardan uzak durur. Çünkü o, âhireti peyleme mevzuunda zamanı öyle kullanmalıdır ki, yaşadığı zaman dilimi, ahirette ona Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'la (aleyhi efdaluttahiyyât ve ekmelütteslîmât) bir sofranın başında oturma ve Allah'ın (celle celâluhu) rızasına erip cemali ba kemalini müşâhede etme lütfu şeklinde kendine geri dönsün. Bundan dolayı o, vaktini ya kitap okuyarak, dua ederek, sohbet-i cânan eksenli müzakere ve musâhabelerde bulunarak veya hak ve hakikat yolunda hizmet ederek, hizmete engel teşkil eden problem ve açmazları ortadan kaldırmak için çözümler üreterek geçirir ki, bunların hepsi birer ibadet sayılır. Çünkü doğrudan hizmet etmenin yanı başında, hizmeti kolaylaştıracak ameliyelerde bulunma da bir hizmettir. Böylece mü'min, bu türlü hayırlı işlerle vaktini geçirmek suretiyle boş yere konuşmamış, zamanını israf etmemiş, faydasız iş ve meşguliyetlerle kalb ve ruhunda yaralar açacak bir duruma sebebiyet vermemiş olur.

Zira insan, laubalice konuşmalar, boş lakırdılar, düşünülüp taşınılmaksızın ağızdan çıkan söz ve lafızlarla hiç farkına varmaksızın kalb ve ruhunda yaralar açıp latîfelerini öldürebilir. Bu noktada, çok tekerrür etse de önemine binaen ve mevzuumuzla alâkalı kısmına dikkat çekerek Hazreti Pîr'in bu konudaki o veciz ifadesini bir kez daha hatırlatmak istiyorum. O diyor ki: *"Hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işarette, bir öpmekte batma. Dünyayı yutan büyük letâiflerini onda*

batırma."[2] Demek ki, yerinde, fuzuli bir konuşma, tek bir kelime dahi insanın helakine, kayıp gitmesine sebebiyet verebilir. O hâlde bize düşen *"Leylî sözü söyle yoksa hâmûş!* – Sevgiliden söz et, aksi hâlde sus!" ifadeleriyle dile getirilen hakikati hayatımıza hayat kılmak yani ya sürekli Sevgili deyip inlemek veya sükût etmek olmalıdır. Zaten İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhi ekmelüttehâyâ) Efendimiz de kendisine atfedilen mübarek bir sözde mü'minin sözünün hikmet, sükûtunun da tefekkür olması gerektiği[3] tavsiyesinde bulunmuyor mu? O hâlde ağzımızı açıp bir şey konuştuğumuzda ya din-diyanet adına, ülke ve ülkümüz hesabına bir fayda sağlayacak, bir mânâ ifade edecek şeyler konuşmalı veya bu faydaları temin edecek meseleleri tefekküre dalarak sükûtumuzu bir tefekkür zemini hâline getirmeliyiz. Zaten insanın konuşmadan önce konuşacaklarını düşünmeye ihtiyacı vardır. Evet, yutmadan önce çiğnemek ne ise konuşmadan evvel düşünmek de odur. İnsan, ağzındaki lokmayı çiğnemeden yutmaya kalkışırsa vücudunda değişik komplikasyonlara sebebiyet verebilir ve hatta bu sebeple hayatını kaybedebilir. Aynen öyle de düşünülüp taşınılmaksızın ağızdan çıkan bir söz, yerine göre insana öyle bir zarar verir ki, insan o tek bir sözle latîfelerini soldurup öldürebilir.

Hilm u Silm Kahramanları

Buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız hususlar lağvın ilk mânâsıyla ilgiliydi. Lağvın ikinci mânâsıyla alâkalı ise Kasas sûresindeki şu âyet-i kerimeyi zikredebiliriz. Âyette Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَآ أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ *"(Mü'minler) boş, mânâsız, çirkin sözlere maruz kaldıklarında (aynıyla mukabeleden uzak durup) yüzlerini çevirir ve o sözleri sarf edenlere şöyle derler: "Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size. Biz, sizin için de ancak iyilik ve selâmet dileriz. Ne var ki biz kendini bilmezleri (arkadaş edinmek) istemeyiz."*[4] Âyet-i kerimede açıkça ifade edildiği üzere, mü'minler, sevimsiz, nahoş söz ve tavırlara maruz kaldıklarında hemen karşılık vermek yerine o çirkinliklere karşı kulak kapatır, göz yumar, söylenenlere aldırış etmeksizin, "Bizim işimiz bize, sizinki de size." der, yüksek ahlâk ve seciyelerinin gereğini ortaya korlar. Sonra da; "Biz cahillerle arkadaşlık etmeyi arzulamayız!" diyerek cehalete karşı belli bir tavır içerisinde olduklarını ifade edip âlicenâbâne bir tavırla oradan geçip giderler.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan bu ilâhî emriyle inanan insanları muhtemel tehlikelerden korumuş olmaktadır. Şöyle ki, Müslümanlar karşı tarafın sergilediği cahilane tavırlara karşı aynıyla mukabelede bulunacak olurlarsa, hiç

istemeseler de, onların dengesiz ve ölçüsüz sözleri karşısında günümüz ifadesiyle provoke olunabilecek bir zemine kayabilirler. Tahrik söz konusu olunca da onların seviyesine düşme gibi bir irtifa kaybı yaşayabilirler. Hâlbuki değişik vesilelerle ifade edildiği üzere, edep ve hürmetten mahrum nadanlar ne derlerse desinler, biz her zaman karakterimizin gereğini sergilemeli, üslûbumuzu namusumuz bilmeli ve bu mevzuda asla fedakârlıkta bulunamayacağımızı, taviz veremeyeceğimizi ortaya koymalıyız.

Bundan dolayı hilm u silmin temsilcisi bir mü'minin, bu tür naseza, nabeca sözlerle karşılaştığında, onlara cevap vermek yerine o kem sözleri sahibiyle baş başa bırakıp orayı hemen terk etmesi daha muvafıktır. Çünkü bile bile gerçeği inkâr edip seviyesiz bir üslûpla mugalâtalara giren bir kişiye olumlu herhangi bir şey anlatabilmeniz mümkün değildir. Orada durmak hak ve hakikate fayda getirmekten ziyade zarar verir. Çünkü biraz önce de ifade edildiği üzere çirkin ve incitici bir üslûpla hissiyatınıza hitap eder ve siz hiç istemeseniz de, o tür bir seviyesizliğin içine çekilmiş olursunuz. Hâlbuki mekân değişikliği yapmak, o gergin ve sıkıntılı ruh haletinden sıyrılma adına önemli bir faktördür. Siz o tür bir durumla karşı karşıya kaldığınızda onları Allah'a havale edip yüz çevirir ve o mekândan ayrılırsanız iradenizin hakkını vermiş ve hissiyatınızı baskı altına almış olursunuz. Başka bir âyet-i kerimede bu husus nazara verilip inanan gönüller şöyle ikaz edilir: وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ *"Âyetlerimiz hakkında alaylı tavırla münasebetsizliğe dalanları gördüğün zaman, onlar başka bir konuya dalıp gidinceye kadar kendilerinden yüz çevirip uzak dur!"*[5] Evet, dinle, diyanetle, dindarla alay edip durulan bir yer gazab-ı ilâhîye müstehak bir mekândır ve bundan dolayı mü'min bu durum karşısında onlarla aynı mekânı paylaşmamalıdır; paylaşmamalı ve kendine yakışır bir üslûpla, rahmet-i ilahîden mahrum o mekânı terk etmelidir.

Omuzlarımızda Yılların İhmali

Böyle bir ortamda bulunmayı sürdürme ancak şu şartla kabul edilebilir: İnanan bir fert olarak eğer biz, kendi renk ve kendi desenimizi işleyebilme imkânı bulabilecek veya bize o fırsat verilecekse ancak o takdirde böyle bir mekânda kalmaya katlanabiliriz. Hatta farklı bir açıdan şunu da söyleyebiliriz: Şayet biz kendi iç dünyamıza ait güzellikleri sergileyip bir sevgi ortamı oluşturma fırsatı yakalayabileceksek gerektiğinde insanların eğlenmek ve vakit geçirmek için bir araya geldiği platformları dahi değerlendirir, insanî derinlik ve mânevî güzelliklerimizi o mekânlarda da seslendirmeye çalışırız. Burada

önemli olan niyetin sağlam ve sıhhatli olmasıdır. Evet, niyetimizin safvet ve duruluğunu muhafaza şartıyla farklı kültür, farklı anlayış ve farklı dünya görüşüne sahip insanlarla bir araya gelir, onlarla aynı mekânı paylaşır ve iç dünyamızın güzelliklerini, ruhumuzun ilhamlarını muhataplarımıza duyurmaya çalışırız.

Çünkü bir dönem böyle bir tavır sergilenemediğinden farklı kesimlere ulaşılamamış ve bunun neticesinde bütün bir toplum olarak dağınık, perişan ve derbeder bir duruma düşmüşüzdür. Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): اُذْكُرُوا مَحَاسِنَ مَوْتَاكُمْ، وَكُفُّوا عَنْ مَسَاوِيهِمْ *"Ölmüş gitmişlerinizin iyi ve güzel yanlarını yâd edin, kötülüklerini sayıp dökmekten sakının!"*[6] buyurduğundan bu hususla alâkalı daha fazla bir şey söylemek istemiyorum. Fakat hâlihazırda el uzatılmamış ve bundan dolayı imanın, Kur'ân'ın güzelliklerinden mahrum kalmış insanları gördükçe kelâm-ı nefsiyle bir iç sorgulamadan kendimi alamadığımı da itiraf etmeliyim. Evet, içten içe, "Neden?" deyip inliyorum:

"Neden âfak-ı âlem temâşâ edilerek üzerimize düşen vazife tam olarak belirlenemedi?

Neden bu önemli vazife, olması gereken ölçüde, kamet-i kıymetine göre yerine getirilemedi?

Neden böyle mühim bir mevzuda âhesterevlik edildi?

Neden, neden, neden?…"

Nedenler uzayıp gidiyor ve inanın bütün bu "nedenler" birer zıpkın gibi gelip gelip kalbime saplanıyor.

Bütün bunları huzurunuzda dile getirirken esasında benim asıl maksadım şu derdimi ifade etmekti: Gelin, geçmişimizi sorgulamak yerine bu korkunç vebalin bir kere daha işlenmemesi ve arkadan gelen nesillerin mahvedilmemesi için biz kendimize düşen sorumluluğu yerine getirelim. İslâm'ın ruhunu ikame adına, heyet-i içtimaiye-i İslâmiye'den ayrılmaksızın, gerektiğinde yarı belimize kadar bataklığa girme pahasına, uzatabildiğimiz herkese ellerimizi uzatıp kurtarma cehd ve gayreti içinde olalım. Evet, bir taraftan Mevlâna ifadesiyle ayağımızın birini sağlam zemine basıp merkezden kopmayalım, diğer yandan da gönüllere diriliş nefhetmek ve kurtarılmayı bekleyen nesillerin imdadına yetişmek için koşabildiğimiz her yere koşup olabildiğimiz her yerde olmaya çalışalım.

Ve Rahman'ın Has Kulları

Elbette ki bu yolda koşarken hiç beklemediğimiz, ummadığımız, hesap

etmediğimiz şekilde sert, haşin, cahilce muamele ve tavırlarla karşılaşabiliriz. İşte o zaman Furkan sûre-i celîlesinde tavsif edilen Rahman'ın has kullarının sıfatlarını hatırlayacak ve o cahillerin lağviyatına ehemmiyet vermeksizin, aldırış etmeksizin yolumuza devam edeceğiz. Evet, Furkan sûresinde vakar, ciddiyet, mahviyet ve tevazu içinde, yani oturuşları, kalkışları, bakışları, gezişleri kısaca bütün tavır ve davranışlarıyla mü'minliğe yakışır bir tavır ortaya koyan Rahman'ın kulları şöyle anlatılır: وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا *"Rahmân'ın has kulları, yeryüzünde alçakgönüllü olmanın örneğidirler ve ağırbaşlı, yüzleri yerde hareket ederler. Cahiller kendilerine sataşınca da 'selâm' der geçerler."*[7] Âdeta gökteki meleklerin yeryüzünde insan şeklinde temessül etmiş bir örneği olan o Rahman'ın has kulları, yürüyüşlerine, ahval ve gidişatına bakıldığında dikkatleri çekecek kadar yumuşak, kibar, nazik ve beyefendi oldukları görülür. Dışa akseden bu tavırlar, onların tabiî hâlleridir. Çünkü onlar, iç dünyalarının balans ayarını zaten bu anlayışa göre kurup, bu anlayışa göre ayarlamışlardır. Evet, iç ve dış dünyaları itibarıyla tam bir bütünlük arz eden o ibadürrahman, Allah'ı bilmeyen veya bildikleriyle amel etmeyen o cahillerle karşılaşıp muhatap olduklarında emniyet, güven ve esenlik insanı olduklarını, kendilerinden onlara bir zarar dokunmayacağını ifade eder ve muhatapları tahrik edebilecek her türlü tavır ve davranıştan uzak dururlar.

Aslında bütün bunlar günümüz insanı için son derece önemli hakikatlerdir. Evet, günümüz Müslümanları olarak bizler, bu düsturları rehber edinerek birer Mevlâna, Yunus Emre ve Hazreti Pîr-i Mugân gibi hareket edip karakterimizin gereğini sergilemeliyiz. Bu istikamette kimseyle bir kavga ve hesabımız olmadığını, gizli ajandalarımızın bulunmadığını, herkese bağrımızı açık tuttuğumuzu ihtiyaç tekerrür eden her durumda bıkıp usanmaksızın ifade etmeli ve böylece İslâm'ın bir esenlik dini olduğunu göstermeliyiz.

1 Mü'minûn sûresi, 23/3.

2 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.16-170 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota).

3 Bkz.: el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 2/314.

4 Kasas sûresi, 28/55.

5 En'âm sûresi, 6/68.

6 Tirmizî, *cenâiz* 34; Ebû Dâvûd, *edeb* 42.

7 Furkan sûresi, 25/63.

Hiçbir Kimseyi İhmal Etmeyen Peygamber Ufku

Soru: *Bir hadis-i şerifte, İslâm'ın garip olarak başladığı ve bir gün yine garipliğe avdet edeceği ifade edilerek garipler müjdeleniyor.*[1] *Diğer taraftan Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), risaletinin ilk zamanlarında iki Ömer'den biriyle dinin teyit buyrulması için dua ediyor.*[2] *Bu açılardan, bir beldede, iman ve Kur'ân hizmeti adına ilk adımlar atılmaya çalışılırken, muhatap seçiminde, öncelikli olarak o beldenin garipleri sayılabilecek kimseler mi, yoksa toplumun önderleri sayılan şahıslar mı esas alınmalıdır?*

Cevap: Değişik münasebetlerle üzerinde durulmaya çalışıldığı gibi "gurbet" kavramının bizim mülâhazalarımız içinde çok önemli ve oturmuş bir yeri vardır. O mülâhazalar çerçevesinde konuyu hatırlayacak olursak şunları söyleyebiliriz: Herhangi bir yararı olmayan yahut ne bir yararı ne de bir zararı söz konusu olan gurbetler olduğu gibi, faydalı ve Hak nezdinde makbul gurbetler de vardır. Sorunuzdaki hadis-i şerifte beyan buyrulan gurbetin ise ikinci kategoride değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Ayrıca bilinmesi gerekir ki, gurbet fertler için mevzubahis olabileceği gibi, aileler, toplumlar hatta bir millet ve ümmet için de söz konusudur. Meselâ inandıklarını ifade ve tatbik etme imkânlarından mahrum bulunan ve yaşadıkları ortam içerisinde yabancılık çeken fertler garip olduğu gibi, değişik kanallardan gelen baskılarla preslenen ve günümüzün moda tabiriyle "mahalle baskısına" maruz bırakılan aileler de gariptirler. Nitekim bir kısım İslâmî eserlerde; namaz kılınmayan muhitte bulunan bir mescidin, fâsık bir kimsenin kalbinde ve okunmayan bir evdeki Kur'ân'ın, zalim bir erkeğin nikâhı altındaki sâliha kadının, serkeş ve arsız bir kadınla aynı evi paylaşan sâlih erkeğin ve hâlinden anlamayanların içinde âlim kimsenin gurbeti olmak üzere fert ve toplum hayatında yaşanan çeşit çeşit gurbetlerden bahsedilir. Bunlar içerisinde hiç şüphesiz en büyük gurbet, hâlden anlamayanların arasında bulunan mânâ erlerinin gurbetidir ve bu mânâdaki gurbetin en büyüğü de, Efendiler Efendisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) gurbetidir. Sonra da derecesine göre nübüvvet yolunu temsil etmeye çalışan temsilcilerin gurbeti gelir.

İslâm Coğrafyası ve Gurbet

Gurbet denilince, günümüzde bütün bir İslâm dünyasının yaşamış olduğu

gurbet içre gurbetleri hatırlamamak mümkün değildir. Zira 1,5 milyara varan nüfusuyla tarihin hiçbir döneminde ulaşamadığı bir kemmiyete kavuşmuş bulunsa da, ne yazık ki bu mübarek coğrafya, şimdilerde, tarihin hiçbir devrinde yaşamadığı ölçüde hüzünlü bir gurbeti iliklerine kadar hissetmektedir. Evet, dünyanın değişik yerlerinde bulunan az sayıdaki dertli sine ve onların Allah rızası istikametindeki bir kısım mini gayretleri istisna edilecek olursa –ki o mini gayretler içinde de istenen seviyede, ihlâs, samimiyet ve kardeşliğin korunabildiği iddia edilemez– İslâm coğrafyasında Müslümanlar hesabına ne halk ne de idareciler seviyesinde, sağlam bir plan ve projeye dayanan, ileriye matuf, kayda değer, ciddi bir çalışmanın var olduğu söylenemez. Bu açıdan denilebilir ki, bizim dünyamız bir mânâda hesapsız ve mefkûresiz insanlar dünyasıdır. Evet, başka ülke ve milletlerin karşısında âciz, bir silleyle sarsılabilecek, bir kıvılcımla efradı birbirine düşürülüp birbirinin kurdu hâline getirilebilecek içler acısı manzarasıyla bu coğrafya, katmerli gurbetler altında sürüm sürüm bir hâldedir. Yüce Rabbimizden niyaz ederiz, bu ümmete, ulvî gaye ve yüksek mefkûre sahibi, canını dişine takıp dünyanın dört bir bucağında diriliş soluklayan, kardeşleriyle el ele yürürken çevresine hep emn ü eman hisleri neşreden ve bu yolda attığı her adımını şer'-i şerifin kat'î nasslarıyla test eden müstakîm mü'minler bahşeylesin; bahşeylesin de asırlar boyu yaşanan bu hazin gurbeti onlar vesilesiyle hitama erdirip İslâm âleminin yüzünü bir kez daha güldürsün.

İlk Garipler

Asıl konumuza dönecek olursak, sorunuzda da ifade edildiği üzere Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz; بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ، فَطُوبٰى لِلْغُرَبَاءِ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ *"İslâm garip olarak başladı (gariplerle temsil edildi) ve bir gün başladığı gibi yeniden bir gurbet dönemi yaşayacaktır. Herkesin bozgunculuk yaptığı dönemde, imar ve ıslah hamlelerini sürdüren gariplere müjdeler olsun!"*[3] buyuruyor.

Hadis-i şerifteki, *"İslâm garip olarak başladı."* mübarek beyanını, bu dinin; edasından, üslûbundan, yolundan, mesajından, hâlinden anlaşılamayan bir cahiliye atmosferinde neş'et ettiği ve onu temsil edenlerin bu tür gurbetlerle imtihan olduğu şeklinde anlayabiliriz. Bilindiği üzere Mekke müşrikleri uzunca bir zaman İslâm'a karşı direnmiş, onun bir avuç müntesibine boykottan komploya, ondan her türlü eza ve işkenceye kadar yapmadıkları despotluk ve zulüm bırakmamışlardı. Bir diğer taraftan İslâm, ilk neş'et ettiğinde gariplerle temsil edilmiştir. Evet, o ilk temsilcilerinin içinde toplumun ileri gelenlerinden

hemen hemen hiç kimse yok gibidir. Hatırlayacaksınız, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Dihyetü'l-Kelbî (radıyallâhu anh) ile Roma imparatoru Hirakl'e mektup gönderdiğinde, Hirakl Ebû Süfyan'ı çağırtmış ve ona bazı sorular sormuştu. O sorulardan birinde de, Peygamber Efendimiz'i kastederek *"O'na daha ziyade ittiba edenler kimlerdir, zenginler mi garipler mi?"* diye sormuş; Ebû Süfyan da, "Garipler." diye cevap vermişti.[4] İşte bu garipler, kendi toplumları içinde çok garip karşılanmış ve ciğersûz denecek ölçüde çok garip muamelelere maruz bırakılmışlardır. Fakat o mü'minler bunların hiçbirine takılmamış, her türlü "akabe"yi aşarak, Allah'la münasebetlerini kusursuz denebilecek ölçüde devam ettirmiş ve din-i mübîn-i İslâm'ın intişarında tarihin daha sonraki hiçbir döneminde görülemeyecek ölçüde Allah'ın yüce adının bir bayrak gibi gönül burçlarında dalgalanmasına vesile olmuşlardır.

İslâm'ın İzzeti ve Hazreti Ömer

Sorunuzun diğer vechesini teşkil eden hadis-i şerif ise, اَللّٰهُمَّ أَعِزَّ الْإِسْلَامَ بِأَحَبِّ هٰذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ بِأَبِي جَهْلٍ أَوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ *"Allahım, şu iki adamdan –Ebû Cehil ve Ömer b. Hattâb'dan– Sana en sevimli olanı ile İslâm'ı güçlendir."* şeklindedir. Bu mübarek sözlerinin devamında Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"O iki kişiden Allah'a sevimli olanı Ömer'di."*[5] buyurmuştur.

Bu beyan-ı nebevî her şeyden önce o Nebiyy-i Zîşan'ın sinesindeki tebliğ aşk ve iştiyakını göstermektedir. Nebiler Serveri'nin, uykularını kaçıracak ölçüdeki o emsalsiz tebliğ sancısını değişik misalleriyle defaatle arz etmeye çalıştığımdan burada sadece, Cenâb-ı Hakk'ın, ilâhî kelâmında, O'nun hakkında, *"Neredeyse –Kur'ân'a inanmıyorlar diye– kendini helâk edeceksin!"*[6] şeklindeki takdir edalı tadîlini hatırlatıp geçmek istiyorum.

İşte ihtimal, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), o toplum içinde Hazreti Ömer ve Ebû Cehil gibi kimseleri gözüne kestirmişti. Onların İslâm için çok faydalı olabileceklerini, onlar vesilesiyle nice insanın kurtuluşa erebileceğini düşünüyordu. Elbette ki hidayetleri için dua ettiği kimseler bu iki zattan ibaret değildi. Belki pek çok kimsenin hidayeti için tek tek isimlerini zikrederek Cenâb-ı Hakk'a yalvarıp yakarıyordu. Meselâ, onlardan biri Seyyidina Hazreti Hâlid (radıyallâhu anh) idi. Müslüman olmak için huzur-u risaletpenâhîlerine geldiğinde Kâinatın İftihar Tablosu ona, *"Hamdolsun Allah'a ki, seni hidayete erdirdi. Ben zaten senin gibi akıllı bir insanın İslâm'a yöneleceğini umuyordum."*[7] demişti. Demek ki, Hazreti Ruh-u

Seyyidi'l-Enâm (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm), Hazreti Halid ve onun gibi din-i mübîn-i İslâm'a hizmet edebilecek, toplum içinde parmakla gösterilip gözünün içine bakılan şahısların iltihakını bekliyor ve onlar için dua ediyordu. Bizim gibi sıradan insanların bile, bazı zatlar hakkında, "Allahım, onun kalbini imanla doldur, hem öyle doldur ki, tepeden tırnağa âdeta her tarafında iman nümayan olsun." diyerek dua ettiğimizi düşünecek olursanız, o En Büyük Mübelliğ'in bu konuda nasıl yana yakıla yalvardığı zannediyorum daha iyi anlaşılacaktır.

Çünkü çevresine müessir olabilecek bu tip insanların kazanılması hak ve hakikatin intişarı adına çok önem arz eder. Bunlardan bazen bir düzine, bazen birkaç, hatta bazen bir insanın "evet" demesiyle bile arkadan fevç fevç dehaletler olabilir. Allah Resûlü'nün Yahudiler hakkında böyle bir ümit taşıdığını biliyoruz. O (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların kanaat önderi diyebileceğimiz önde gelenlerinden birkaç kişinin Müslüman olmasıyla o dinin müntesipleri üzerinde olumlu pek çok değişimin gerçekleşebileceğini düşünüyordu. Ne var ki, Abdullah İbn Selâm, Vehb İbn Münebbih gibi birkaç kişi istisna edilecek olursa, o toplumun önde gelenleri, geleceğini bildikleri ve hatta ne zaman geleceğini dahi bildikleri dine ve onun resûlüne sıcak bakmadı; bakmadı ve böylece hem kendileri hayatlarının en büyük kaybını yaşadı ve hem de onları takip eden, onların peşinden giden nice insana hayatlarının en büyük haybet ve hüsranını yaşattılar. Eğer o dönem Huyeyy b. Ahtab, Ka'b b. Eşref gibi şahıslar Efendiler Efendisi'ne karşı küstahlıkta bulunup O'na saygısızca dil uzatacaklarına O'nu anlamaya çalışsalar, büyüklüğünü kabul edebilseler ve İslâm'a azıcık sıcak bakabilselerdi herhâlde onların peşinden giden nice insan da hak ve hakikati kabullenmiş olurdu.

İşte meseleye bu perspektiften bakıldığında, karakteri ve toplum içindeki konumu itibarıyla Hazreti Ömer'in (radıyallâhu anh), Peygamber Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) gözünden kaçması düşünülemez. Dolayısıyla da Efendiler Efendisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem), onun hakkında Cenâb-ı Allah'a dua etmesi –yukarıda zikredilen mülâhazalar ışığında bakıldığında– gayet yerinde olur. Evet, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, Hazreti Ömer'i (radıyallâhu anh) kastederek, *"Allahım onunla bu dini aziz kıl."*[8] diye yalvarması O'nun hem tebliğ sancısı, hem de fetanet ufku açısından gayet muvafık düşmektedir.

Zaten Hazreti Ömer'in (radıyallâhu anh) bereket dolu hayatlarına baktığımızda bu hususu açık ve net bir şekilde görebiliriz. Çünkü onun Müslüman olmasıyla, o dönemde çeşitli eziyetlere maruz kalan Müslümanların Allah ve Resûlü'ne olan inançları daha bir kuvvetlenmiş, Kadir-i Mutlak olan

Rabb-i Kerimlerinin havl ve kuvvetine itimatları daha bir artmıştır. Evet, Abdullah İbn Mes'ud Hazretleri'nin de ifade buyurdukları gibi Hazreti Ömer'in İslâm'a dehaletiyle Müslümanlar ruhlarındaki izzeti bir kere daha derinlemesine duymuştur.[9] Allah Resûlü'nün bu âlemdeki terakkisini tamamlayıp kendi ruh ufkunun enginliklerine yürümesinden sonra da, Hazreti Ömer, Allah Resûlü'nün ikinci halifesi olmuş, İslâm'ın intişarında çok önemli hizmetlerde bulunmuş, pek çok beldeler fethetmiş ve dünya muvazenesini tehdit eden iki devleti hizaya getirerek Müslümanların bu muvazenede hak ettikleri konumu ihraz etmelerine vesile olmuştur. Evet, ne taraftan bakarsanız bakınız, o zat, tarihin emsalini kaydetmekten âciz kaldığı müstesna bir kâmet, müstesna bir şahsiyettir.

Kimseyi İhmal Etmeye Hakkımız Yoktur

Buraya kadar anlatılanlardan şu sonuca varabiliriz. Allah Resûlü'nün (aleyhissalâtü vesselâm) hayat-ı seniyyelerine bir bütün olarak bakıldığında O Rehber-i Ekmel'in bütün ömrü boyunca hem toplumun ileri gelenleriyle meşgul olup ilgilendiği, hem de kendini ifade edemeyen, ezilen, parya muamelesi gören gariplere kucak açıp onlarla alâkadar olduğu görülür. Evet, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ) bütün hayatı boyunca âdeta bu iki ucu bir araya getirmek için kendini helak edercesine çabalayıp durmuştur. Tabiî o engin sinesini bu iki ucun arasında kalan toplum kesimlerine de hep açık tutmuştur.

Meselenin bize bakan yönüne gelince: Geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de açık ya da kapalı, şöyle veya böyle dünyanın hemen her yerinde bir kast sisteminin yaşandığı bir vakıadır. Ayrıca insanların donanımları nazar-ı itibara alındığında toplumlar içinde her iki kesimin de her zaman mevcut olacağı muhakkaktır. O hâlde gönüllüler hareketinin temsilcilerine düşen de, toplumun hiçbir kesimini ihmal etmeksizin herkesi kucaklamak olmalıdır. Evet, vicdan olabildiğince geniş tutulmalı, herkesin konumuna saygı duyulup diyalog zeminleri oluşturulmalı, toplumun bütününe kucak açılmalı, hatta gelmeyen/gelemeyenlerin dahi ayağına gidilmelidir. Bulunulan coğrafyanın şartları göz önünde tutularak bir taraftan, toplumda önemli yerler ihraz eden akademisyen, parlamenter vb. gibi söz söyledikleri zaman referans olabilecek kimselerle diyalog köprüleri kurulmalı; diğer taraftan da yaşadıkları içtimaî hayat içerisinde değişik mazlûmiyet, mahkûmiyet ve mağduriyetlerin zebunu olmuş gariplere el uzatıp onlara destek olunmalıdır. Çünkü mesleğimiz herkese açık bir peygamber şehrahıdır. Bundan dolayı bir taraftan içtimaî yapıda önemli konumları ihraz etmiş insanlara hak ettikleri bir seviyede muamelede

bulunulmalı, saygıda kusur edilmemeli, düşünce dünyamızın daha başka gönüllere ulaştırılması adına onların referanslarından istifade edilmeli; diğer yandan da içtimaî statüde daha alt tabakalarda kalmış olan insanlara imkân hazırlanıp onların içine düştükleri kompleksten çıkmalarına ve kendilerini ifade etmelerine yardımcı olunmalıdır. Böylece o garipler, ezilmiş ve düşmüşlüğü tatmış olmanın verdiği anilmerkez bir hızla şahlanacak ve Allah'ın izni ve inayetiyle üzerlerine düşen vazifeyi hakkıyla yerine getireceklerdir.

Gurbetin İksiri Kurbet

Sözün başında koskocaman bir coğrafyanın hüzün dolu manzarasına işarette bulunmuştuk. Fakat şu husus da asla unutulmamalı ki, İslâm dünyası Asr-ı Saadet'ten bu yana pek çok gurbet yaşamış, ancak o gurbetlerin hepsi Allah'a kurbet sayesinde zamanla aşılmıştır. Zaten gurbetin Allah'a kurbet ve düzgün temsilden başka bir iksiri yoktur. Bir kısım pansuman tedbirlerle ne bir mahallenin ne bir müessesenin ne de bir grubun baskısından yani gurbet yaşamaktan kurtulmak kat'iyen mümkün değildir. Pansuman müdahaleleri çare olarak görmek parya muamelesi altında ezik olarak yaşamaya devam etmek mânâsına gelir. Evet, bütün gurbetler evvela Allah'ın izin ve inayetiyle, sonra da kimliğinden fedakârlıkta bulunmayan, başkalaşmaya karşı direnen, dimdik duran, her defasında bir kere daha bir İslâm mütefekkirinin ifadesiyle, "Yeniden bir kez daha İslâm"a diyebilen iyi temsilcilerin göz dolduran temsilleriyle aşılmıştır.

Asrımızın Müslümanları olarak biz de dileriz ve Rahmeti Sonsuz'dan niyaz ederiz ki, İslâm dünyası; Moğol ve Haçlı işgalleri, Asya'da yaşanan hercümerçler gibi hazin ve büyük gurbetlerden sıyrılıp kurtulduğu gibi, son asırlarda içine düştüğü ve günümüzde en ağır şekilde yaşadığı hercümerçlerden de bir an önce kurtulur. Ne var ki, bunun da ancak Allah Resûlü'nün (aleyhissalâtü vesselâm) on dört asır evvel müjdelemiş olduğu o kendini ıslaha adamış kurbet eri garipler sayesinde gerçekleşeceği asla unutulmamalıdır.

1 Bkz.: Müslim, *îmân* 232; Tirmizî, *îmân* 13; İbn Mâce, *fiten* 15.
2 Bkz.: Tirmizî, *menâkıb* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/95.
3 Bkz.: Müslim, *îmân* 232; Tirmizî, *îmân* 13; İbn Mâce, *fiten* 15.
4 Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 6; Müslim, *cihad* 74.
5 Tirmizî, *menâkıb* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/95.
6 Şuarâ sûresi, 26/3.
7 Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/252; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 16/228.
8 İbn Mâce, *mukaddime* 11; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 15/306.
9 Buhârî, *fezâilü ashâb* 6; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/354.

Vesileperestlik Afeti ve Hakk'ın Hoşnutluğu

Soru: *Mü'minlerin kalb ve zihin dünyalarını tehdit eden beş büyük afet sayılırken; "menkıbelerle yetinerek geçmişle avunma, selefi tenkit etme, ülfet ve ünsiyete yenik düşme, istişaresiz hareket etme" gibi hususlar ifade edildikten sonra beşinci büyük felaket olarak vesileleri gaye edinme mevzuu üzerinde duruluyor. Vesileleri gaye edinme, bilhassa günümüz şartları içinde hizmet etmeye çalışan fertler için nasıl bir tehlikedir? İzah eder misiniz?*

Cevap: Gaye ile âdeta hemhudut en büyük bir vesile dahi olsa, vesile ve gayenin tamamen farklı şeyler olduğu muhakkaktır. Bu farklılığı anlayabilmek, vesile ve gayeyi kendi konumuna göre sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için abdestle namaz arasındaki münasebete bakabiliriz. Malum olduğu üzere, namaz kılmak niyetiyle aldığımız abdest, namaz için sadece bir vesiledir. Fakat farza vesile olduğundan o da bir yönüyle farzdır ve çok önemlidir. Hatta abdest almadan önce yapmamız gereken ıtrahat, temizlenme ve istibra gibi bazı hazırlıklar da abdestin tamamiyeti açısından bir vesiledir. Ne var ki, vesile de olsa bütün bunlar, önemli bir ibadeti yerine getirmeye hazırlık nevinden olduğundan her biri insan için ayrı bir sevap kaynağıdır. Yani, abdest alma niyetiyle lavaboya yöneldiği andan itibaren bir mü'minin attığı adımlar, çektiği sıkıntılar, temizlenme adına gösterdiği cehd ve sonrasında istibra hesabına yaptığı amellerin hepsi, Allah'ın izn u inayetiyle, ona ibadet ü taat sevabı kazandırır.

Fakat bu saydıklarımızın hepsi birer vesile olduğundan bir insan sadece bu vesilelere takılıp kalsa hedef ve maksatla elde edilecek mükâfata hiçbir zaman ulaşamaz. Meselâ bir insan, ibadet kastı olsa da fakat namaz niyetiyle abdest almamışsa, o insan sadece mücerred abdest ibadetinin sevabını kazanmış olur. Fakat zannediyorum o insan bu abdestiyle, namaz kılma niyetiyle almış olduğu abdest sevabının onda birini dahi elde edemez. Çünkü bir vesile hangi maksat ve hedefe hizmet ediyorsa o hedef ve maksada göre bir kıymet kazanır, gayenin büyüklüğü vesileyi de büyültür ve neticede abdest misalinde olduğu gibi farzı edaya vesile olan bir amel, kendisi farz olmasa da, insana farz sevabı kazandırır.

Günümüz Şartları ve Hoşgörü Süreci

Aslında günümüzde yapılan bütün hizmetleri, hak ve hakikat yolunda ortaya konan bütün cehd ve gayretleri vesile ve gaye farklılığı açısından böyle bir değerlendirmeye tâbi tutabiliriz. Meselâ günümüzde muhabere ve muvasala

imkânları son derece ilerlemiş, küre-i arz büzülmüş, küçülmüş, mesafeler daralmış, milletlerarası temaslar sıklaşmış ve dünyamız âdeta küçük bir köy, bir kasaba hâline gelmiştir. İşte eğer biz, ruhumuzun ilhamlarını, inançlarımızın güzelliklerini müstaid başka gönüllere de duyurup ifade etmek istiyorsak o zaman, çağımızın bu şartlarını nazar-ı itibara almamız gerekir. Bu ise, yapacağımız faaliyetlerin hoşgörü çerçevesinde ve farklılıklara tahammül anlayışı içerisinde yerine getirilmesini lüzumlu kılmaktadır. Gerçi şimdilerde, zımnında bazı olumsuz mânâları tedai ettirdiği düşüncesiyle hoşgörü kelimesini kullanmama yönünde bir temayül söz konusu. Çünkü hoşgörü denildiğinde, sanki birilerinin hoş olmayan tavır ve davranışları var ve muhatabın o tavır ve davranışları da hoş görülmeye çalışılıyor gibi anlaşılabilmektedir. Ayrıca, “Başkaları ne hâlde olursa olsun ben onları hoş görüyorum.” gibi bir mülâhazada az bir bencillik, bir iddia ve egoizmanın bulunduğu da söylenebilir. O sebeple bu mefhum yerine “Hangi düşünceden olursa olsun karşılıklı konuşarak anlaşabilme.” mânâsını ifade eden diyalog kelimesi tercih edilir oldu.

Konuma Saygı ve Vaad Ettikleri

Ancak diyebiliriz ki “konuma saygı” diyalogdan da öte daha derin bir mânâ ifade etmektedir. Evet, “konuma saygı” ifadesiyle yukarıda dile getirilen muhtemel risk ve endişeler izale edilebilir. Çünkü “konuma saygı” dediğimizde, bir kişinin hangi dinden, hangi anlayıştan olursa olsun evvela onun bir insan olduğu ve insan olduğu için de saygıya layık bulunduğu anlayışı vardır. Evet, bizim inancımıza göre Cenâb-ı Hak her bir insanın mahiyetine iyilik adına bir kısım nüveler, çekirdekler koymuştur. Bu yönüyle her bir insan potansiyel olarak, Cenâb-ı Hakk’ın onun adına yemin ettiği eşref-i mahlûk bir varlıktır. Allah Teâlâ Kur’ân-ı Mübîn’de; وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي أٰدَمَ *“Andolsun ki Biz, insanı çok kerim (şerefli) yarattık.”*[1] buyuruyor. Başka bir âyet-i kerimede ise لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ *“İnsanı ahsen-i takvîme mazhar olarak yarattık.”*[2] deniliyor. Dikkat edildiğinde görüleceği üzere âyet-i kerimelerde şerefli ve ahsen-i takvîme mazhar olarak yaratıldığı ifade buyrulan ve üzerine yemin edilen varlık “mü’min” değil, “insan”dır. Demek ki her bir insan potansiyel olarak bu şeref ve değeri haiz bir varlıktır.

Bu âyet-i kerimelerden hareketle biz, konuma saygı dediğimizde evvela insanlığa ve insanî değerlere saygıyı anlıyoruz. Ayrıca bilinmesi gerekir ki, konuma saygı, aynı zamanda inanca saygıyı da ihtiva eder. Çünkü bir kimsenin doğru olarak kabul ettiği, doğru olduğuna inandığı bir değerle, o insanı

birbirinden ayıramazsınız. O hâlde diyebiliriz ki, eğer siz bir insanın inanıp benimsediği değerlere saygılı olmuyor, saygılı davranmıyorsanız, o insana da, o insanın insanlığına da saygı duymuyorsunuz demektir.

Bütün bunların sonucunda şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Siz muhatabınızı tahkir ettiğinizde, kendinize karşı ondaki tahkir duygusunu tetiklemiş; muhatabınızın konumuna saygılı davrandığınızda ise onda kendinize karşı saygı hissini harekete geçirmiş olursunuz.

Bu durum, Kur'ân-ı Kerim'de şu ifadelerle dile getirilir: وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ *"Onların Allah'tan başka yalvardıkları tanrılarına hakaret etmeyin ki, onlar da cahillik ederek hadlerini aşıp Allah'a hakarette bulunmasınlar."*[3]

Görüldüğü üzere ilâhî kelâm, sarih bir şekilde, açık bir emirle insanların Allah'tan başkasına ilâh deyip el açtıkları, yalvarıp yakardıkları ve yüz yere sürdükleri ikon ve putlara dahi sebbetmememizi emir buyuruyor. "Sebbetme" dilimize aktarıldığında, ilk akla gelen mânâsı itibarıyla "galiz tabirlerle hakarette bulunma, sövüp sayma" şeklinde anlaşılmaktadır. Fakat bu kelime, yakışıksız, uygunsuz, münasebetsiz laflar etme, saygısızlıkta bulunma mânâlarını da ifade etmektedir. Bundan dolayı bizim, bir mü'min ahlâkı olarak, ister semavî bir din, isterse din şeklinde ortaya çıkan bir organizasyon etrafında bir araya gelmiş insanlara karşı yakışıksız ve münasebetsiz söz etmemiz, bu ölçüde olsun onlara karşı saygısızlıkta bulunmamız düşünülemez.

İsterseniz burada, insanın konum ve değerini anlama adına, Hazreti Âdem'in meleklere kıblenüma olma mevzuunu da hatırlayabilirsiniz. Bu ilâhî takdirden de anlıyoruz ki, insan Allah'ın mükemmel, mümtaz ve âbide bir varlığıdır.

İşte bütün bu mülâhazalara istinaden insana saygı duygusunu içimizde sürekli geliştirme ve güçlendirme peşinde olmalıyız. Zira konuma saygı meselesini tabiatımıza mal edememişsek, oruç tutmak istediği hâlde alışık olmadığı için Ramazan'ın ilk günlerinde orucunu tamamlayamayan, iftara varamadan orucunu bozan kimsenin durumuna düşer ve hata yapıp durmaktan kurtulamayız. Evet, konuma saygı mevzuunu tabiatımızın bir yanı hâline getirmeli ve onu tabiî bir ihtiyaç hâlinde duyup hissetmeliyiz ki, yer yer canımızı sıkan hâdiseler zuhur ettiğinde falso yapmayalım, beklenmedik tepkiler vermeyelim, muhatabımızı rencide edecek tavır ve davranışlar içine düşmeyelim ve neticede her türlü şart altında sinemizin herkese açık olduğunu gösterebilelim.

Dinimizin emri bu istikamette olunca, diyebiliriz ki, muhataplarımız satanist veya Zerdüşt bile olsa kanaatimce, onların şeytana tapma, zulmete hakikî bir güç isnat etme gibi tasvip etmemizin mümkün olmadığı düşüncelerini dahi

getirip yüzlerine çarpar bir tarzda ifade etmek doğru değildir ve bu bir üslûp hatasıdır. Hazreti Pîr, Hristiyanların ruhanî reisleriyle muvakkaten medar-ı münakaşa meselelerden bahsetmememiz gerektiğini söylüyor.[4] Meselâ siz onlarla olan muhavere ve sohbetinize teslis inancını ele alarak başlayacak olursanız, daha sözün başında muhatabınızı kendinizden uzaklaştırmış, onunla birçok hakikati, güzelliği paylaşma imkânı varken dinlenilme ve söz söyleme hakkından mahrum kalmış ve hatta münakaşa ve kavgaya kapı aralamış olursunuz. Hâlbuki muhavere ve diyalog adına gerçekleştirilen bir programı tartışma zeminine çeker ve Müslümanlığı müdafaa etme adına onların inandığı değerlere saldırıda bulunursanız, farkına varmadan Müslümanlığa ihanet etmiş yani onların da İslâmiyet'e ve Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) dil uzatmalarına, Kur'ân'a saldırmalarına zemin hazırlamış olursunuz. Bunun yerine siz, onların hayat felsefesi ve dünya görüşlerine saygı duyar, saygılı davranırsanız, bu sefer onlar da, size karşı saygı ve hürmet sınırları içinde hareket etme yolunu tercih eder. Bir kez daha ifade edelim ki, insanlara, inanıp benimsediğiniz doğrular adına bir şey ifade etmek istiyorsanız, bu ameliyeyi, sırtınızın muhatabınıza dönük olduğu zaman ve şartlarda değil, muhatabınızla yüz yüze ve yakın olduğunuz zaman ve şartlarda gerçekleştirebilirsiniz. Bundan dolayı üslûbunuzu muhatabınızın sırt çevirmesine fırsat vermeyecek şekilde ayarlamalı ve anlatacaklarınızı o üslûpta anlatmalısınız.

Kalb İbresi ve Rıza-ı İlâhî

Gaye-vesile farklılığını izah sadedinde anlattığımız bu hususlarla vurgulamak istediğimiz temel düşünce şudur: İsmine ister hoşgörü, ister diyalog, isterse konuma saygı diyelim bunların hepsi birer vesiledir; asıl gaye ise Allah'ın rıza ve hoşnutluğudur. Biraz daha açacak olursak bizim bu vesilelerle ulaşmak istediğimiz gaye, birkaç asırdan beri yanlış anlaşılmış ve yanlış tanıtılmış olan ve hâlâ onu anlatma adına bir kısım yanlışlıkların yapıldığı bir ortamda İslâm'ın doğru anlaşılmasını sağlamaktır. Yani bu dinin silm u selâmet esaslarına dayandığı ve onun insanlık çapında emniyet, güven ve barışı tesis edecek dinamiklere sahip bulunduğu gerçeğini gönüllere duyurabilmektir. Dolayısıyla bu dinde hiç kimsenin kafasına estiği gibi ilan-ı harp yapamayacağını, anarşi ve terörün hiçbir zaman bir mücadele vasıtası olarak görülemeyeceğini, canlı bombalar kullanılarak masum insanların öldürülemeyeceğini, hâsılı hakikî Müslümanlığın terör ve anarşiden fersah fersah uzak bulunduğunu ifade edebilmektir. Eğer biz değişik platform ve vasıtaları değerlendirmek suretiyle, İslâm'ın bu gerçek yüzünü, hakikî

mahiyetini insanlara anlatabilirsek, bu durum dinimiz ve insanlığın barışı adına az bir kazanç olmayacaktır. Yoksa açılan müesseseler, kurslar, kültür lokalleri; yapılan seminer, toplantı ve konferansların hepsi birer vesileden ibarettir. Eğer biz yapılan bu faaliyetlerle büyük işler evirip çevirdiğimiz zannına kapılır; insanların takdir, teveccüh ve alkışlarını esas alır; kendimizi ifade ve nefsanî arzularımızı tatmin gibi bir kısım emeller peşinde koşarsak, kazanma kuşağında kaybetmiş ve bu arada asıl gayemizi de unutmuşuz demektir. Bu ise az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş fakat bir çuvaldız boyu yol alamamış ve bütün bunların neticesinde yol yorgunluğundan başka herhangi bir kâr elde edememiş insanın hâline benzer. Hâlbuki bütün bu gayret ve çabalarla eldeki imkânların santimi zayi edilmeksizin, merhamet çağrıları yapılmalı, insanlar arasında uzlaşı temin edilmeli, kardeşlik ve barış köprüleri kurulmaya çalışılmalı; hâsılı doğru bildiğimiz değer ve güzellikler, niyet safveti ve gönül duruluğu içinde, insanlığa sunulmalıdır; sunulmalı ve bütün bu ameller yapılırken de kalb ibresi hep Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunu göstermelidir.

1 İsrâ sûresi, 17/70.
2 Tîn sûresi, 95/4.
3 En'âm sûresi, 6/108.
4 Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.189 (Yirminci Lem'a); *Kastamonu Lâhikası* s.213.

Dindeki Kolaylık Prensibi ve Büyüklerin Hayatı

Soru: *Dinimizde zorlaştırmayıp kolaylaştırma ve nefret ettirmeyip müjdeleme genel bir kaide olduğu*[1] *hâlde, İmam Gazzâlî ve Muhasibî gibi büyük zatların kalbleri titreten o yakıcı ifadeleri ve temsil ettikleri hayatın adeta yaşanmaz gibi görünmesi kimi zaman ümitlerimizi sarsmaktadır. Bu iki hususu nasıl telif edebiliriz?*

Cevap: İmam Gazzâlî, toplumumuz tarafından çok erken dönemde tanınmış simalardan birisidir. Her ne kadar toplum olarak biz, onun *İhyâu ulûmi'd-dîn, Mişkâtü'l-envâr* ve *Makâsıd* gibi kitaplarını baştan sona okumamış olsak da, değişik eserlere nüfûz etmiş pek çok mülâhaza ve mütalaalarıyla karşılaşmış ve farkına varsak da varmasak da, onlardan istifade etmiş ve beslenmişizdir. Muhasibî ise, toplumumuzda son zamanlarda tanınmaya başlamıştır. Rabbim onun gibi bir zatın tanınmasına vesile olanları rızasıyla serfiraz kılsın. Bildiğiniz gibi *"er-Riâye li hukukillâh"* isimli eseri de dilimize tercüme edilip yayınlanmıştır. Bu eserde de görüleceği üzere Muhasibî, ihlâs-riyâ gibi mevzularda hassas mı hassas, muhâsebe ve murâkabelerinde derin mi derin, emir ve yasakları yerine getirmede sübjektif mükellefiyet olarak hep azimet tercihinde bulunan devasa bir kâmettir. Meselâ o, fiil ya da tavır değil, muvakkaten aklından geçen sevimsiz şeyler hakkında bile büyük günah işlemiş gibi ızdırapla kıvranır, "Benim aklım temiz olsaydı o kirin orada ne işi vardı!" anlayışıyla kendini levmeder ve sürekli derin bir hassasiyetle nefsini sorgulayıp hesaba çeker. İşte Hüccetü'l-İslâm İmam Gazzâlî ve Hâris el-Muhasibî gibi zatların işi bu ölçüde sıkı tutup hayatlarını hep yüksek zirvelerde sürdürmeleri, bilhassa günümüzde, nazarlarını dinin kolaylık yönüne tevcih etmiş insanlar nezdinde yaşanması çok zor bir hayat çizgisi olarak telakki edilmektedir.

Fakat hemen ifade etmeliyim ki, bu zatlar, hiçbir zaman yaşadıkları bu hayatın herkes tarafından uygulanması ve ölçü olarak alınması gerektiği gibi bir iddiada bulunmamışlardır. Aksine dinin ruhunda bulunan o derinliği kendilerini bağlayıcı bir ölçü olarak kabul etmiş ve tercihlerini o istikamette kullanmışlardır.

Benim Sevdam Nerede,
Sizin Mülâhazalarınız Nerede!

İmam Gazzâlî ve Muhasibî'nin ortaya koydukları bu yüksek seviye sadece onlara mahsus da değildir. İslâm tarihi boyunca nice devasa insan, onların çizgisinde bir hayat yaşamışlardır. Meselâ tâbiînin büyüklerinden Hasan Basrî veya hep hayranlıkla yâd ettiğimiz büyük kadın Râbiatü'l-Adeviyye gibi şahıslar da aynı düşünceleri paylaşır ve o derinlikteki bir hayatı tercih ederler. O büyük kadının büyüklüğüne bakın ki, tâbiîn-i izamdan olan ve bizim hadiste kudve, imam saydığımız iki zat, bir gün kendisini ziyaret ettiklerinde kulübeciğindeki o baş döndüren zâhidâne hayatı ve basit yaşantısını görünce, dayanamaz ve hayatını birazcık değiştirmesi tavsiyesinde bulunurlar. Bunun üzerine Râbiatü'l-Adeviyye, muhataplarını şöyle bir süzdükten sonra: *"Allah Allah, Ben gıyabınızda sizi tanıyor ve belli bir seviyenin insanları olarak biliyordum. Fakat bu ne hâl! Benim sevdam nerede sizin mülâhazalarınız nerede! Sizin gibi belli bir konumu ihraz etmiş kişilerden nasıl böyle bir teklif sâdır olur. Milletin gözünün içine baktığı insanların sevdaları bu mu olmalıydı!"* mânâsına gelecek ikazlarda bulunur.

Sahabe döneminde de, sahabe efendilerimizin kendilerine has o farklılık ve derinlikleri içinde, böyle bir hayat çizgisinin pek çok kahramanca misalini görürüz. Meselâ Osman b. Maz'un, Abdullah b. Amr b. Âs ve Ammar b. Yasir gibi kimseler, ömür boyu oruç tutma ve sürekli namaz kılma şeklinde bir kulluk anlayışına girmiş, bunu hayata geçirme teşebbüsünde bulunmuş; fakat Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) değişik hikmetlere binaen onları bundan men etmiştir.[2]

Netice itibarıyla şunu söyleyebiliriz: Baştan beri misal kabîlinden isimlerini zikrettiğimiz bu şahıslar, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) umum için bağlayıcı olmayan kulluktaki o aşkın ve farklı yanını keşfetmiş ve hayatlarını o farklılığa göre programlamayı kendilerine hedef bilmişlerdir. Bu yönüyle onlar, umum için objektif değildir. Evet, derinliğin sevdalısı bu insanlar vuslat mülâhazasına dahi girmeksizin sürekli gözyaşı dökerek yanıp yakılmayı, Allah uğrunda ızdırap çekmeyi hayatının gayesi bilmiş ve ona göre bir hayat ortaya koymaya çalışmışlardır.

İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhissalâtü vesselâm) ise muktedâ-i küll ve rehber-i ekmel olduğundan, umumun söz konusu olduğu durumlarda umumun durumunu nazar-ı itibara almış ve herkesin kaldırabileceği bir kulluk anlayışının temsilcisi olmuştur. Meselâ, insanları arkasına alarak namaz kıldırdığı durumlarda namazı çok uzun tutmamış[3] ve imamlık yapan kimselere de bu mevzuda ciddi ikaz ve tavsiyelerde bulunmuştur.[4] Fakat diğer taraftan Hazreti Huzeyfe'nin (radıyallâhu anh) anlattıklarına baktığımızda, Resûl-i

Ekrem Efendimiz bir gece kendi evinde namaza durduğunda bir rekâtta Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûre-i celilelerini okumuştur.[5] Bazen yerine göre savm-i visal yapmış; hiç yemeden iki, üç gün oruç tutmuş ve böylece kendi farklılığını ortaya koymuştur.[6]

İşte Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhissalâtü vesselâm) o derin yanını yakalamış ve hayatlarını ona göre programlamış; tabir-i diğerle dindeki azimetlere ve mükellefiyetin en ağırına göre yaşamayı şiar edinmiş kişilere, günümüzdeki bir kısım insanlar, dini zorlaştırdıkları isnadında bulunmaktadırlar. Fakat fakir, hiçbir zaman, ne İmam Gazzâlî, ne Muhasibî ne de isimlerini sayamayacağımız daha nice selef-i kiram hazeratının yaşadıkları o dinî hayatı altından kalkılamaz, takat getirilemez bir din gibi görmedim. Elbette ki onların zirvelerde sürdürdükleri bu hayatı, umum için objektif bir yol ve yöntem olduğu iddiasında bulunmuyoruz/bulunamayız. Fakat objektif mükellefiyet sahasında görmesek bile, enginliğe açılmış ve hep yüksek uçan bu büyükleri tanıyıp bilmenin, bir gaye-i hayal olarak onları takip etmenin hadsiz faydaları vardır ve bizim kalb ve ruh hayatımızı istikamet çizgisi üzerinde sürdürmemiz adına önem arz eder.

Ufuk İnsanları Takip ve Bize Kazandırdıkları

Evvela o büyükleri her yönleriyle anlayıp idrak edemesek, kavrayıp yakalayamasak bile, yakalayabildiğimiz hususiyetleri itibarıyla bu durum, bizim için bir hedef ve ufuk teşkil eder, irfan ve mârifet kaynağı olur. Evet, onların dini yaşamadaki o baş döndüren hassasiyet ve derinliklerine, o aşkınlıklarına muttali olduğumuzda hayranlık duyar ve imreniriz. Böylece, bizim içimizde de mükemmeli yakalama adına bir niyet belirir, arzu ve iştiyak hissi hâsıl olur. Onların yaşadığı gibi yaşayabilmeyi, yani bütün yabancı mülâhazaları kafamızdan silip atarak Allah'a kilitlenebilmeyi, kendi uzaklığımızı aşarak O'na ulaşabilmeyi, ulaşıp mutlak kurbeti yakalayabilmeyi hedefler, bu yüce gayeye ulaşma peşinde oluruz; olur ve o gayeye ulaşamasak da ulaşma niyet ve gayretinin mükâfatını alırız. Çünkü mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır.

Elbette ki, bir Yahya b. Saidü'l-Kattan, Şûbe b. Haccac gibi cismanî ve bedenî zevkleri terk edip kılı kırk yararcasına bir hayat yaşamak, üveyikler gibi sürekli yükseklerde uçacak bir azim, irade ve kararlılık ortaya koymak bir hayli zordur.

Öyle ki, Yahya b. Saidü'l-Kattan Hazretleri için, "Hayatında tebessüm dışında güldüğüne hiç şahit olmadık." deniliyor. Yakınında bulunan bir zat da onun için, "Ben onu çocukluğundan beri tanıyorum, değil günah, hatasına dahi

şahit olmadım.” ifadelerini kullanıyor.[7] Kalb ve ruh ufkunun kahramanı bu zat, aynı zamanda hadis ilminde de zirve bir insan olarak kabul edilir.

Şûbe b. Haccac’ın ise mekruh vakitler dışında hep namazla meşgul olduğuna dikkat çekilir. O da hadiste zirve insanlardan birisidir. Hadis diye rivayet edilen bir sözü ağzına alıp hafif bir dolaştırdığında çok rahatlıkla bu “Peygamber kokmuyor!” diyecek kadar o işin mütehassısı bir insandır.[8] İşte bu ilim derinliği, bu ilim ufkuyla beraber aynı zamanda onlar, ibadet delisi ve Allah meftunu kimselerdir. Çok rahatlıkla diyebiliriz ki, beşeriyet onlar seviyesinde insan görmemiştir. Evet, kestirmeden ifade edecek olursak, onlar İslâm’ın bir mucizesidir.

Şimdi bu büyük zatların yaşadıkları hayata, ulaştıkları seviyeye bakıp “Böyle bir hayat yaşanamaz, yaşanması mümkün değildir!” diyerek onları tamamen mütalaadan dûr edersek yanlış yapmış ve böyle bir irfan menbaından kendimizi mahrum bırakmış oluruz. Zira bu büyük zatlar yaşadıkları hayat ve ortaya koydukları dinî düşünce ve telakkiyle bizim önümüzde bir ufuk açmakta, hedef belirlemekte ve gaye-i hayalimizin şeklini değiştirerek bizi meâliye müştak hâle getirmektedirler. Biraz önce de ifade edildiği üzere o hedef ve gayeye ulaşamasak bile nazarlarımızı onlara tevcih etmemiz neticesinde, hep yüksekleri kollar, himmetimizi âli tutar ve böylece sürekli bir inkişaf ve terakki yolunda bulunmuş oluruz.

Dava-yı Nübüvvetin Vârisleri

Bu arada şunu da belirtmemiz gerekir ki, dinî hassasiyet ve derinlikleriyle zirveleri tuttukları hâlde düşünce ve mülâhazalarını herkese göre kalibre ederek sunabilen mânâ âleminin pek çok kahramanı da vardır ki, biz onlara “Dava-yı nübüvvetin vârisleri” diyoruz. Onlar bir taraftan yüce hakikatleri, ulvî meseleleri zirvelerde kavrar, her zaman şahikalara açık durur ve ona göre bir hayat yaşarlar. Diğer taraftan yukarılardan çok derince aldıkları o meseleleri bizim seviyemize inerek, bizim üslûbumuzla anlatma maharetini gösterirler. Başka bir ifadeyle dava-yı nübüvvetin vârisleri, avamın seviyesini nazar-ı itibara alarak hareket ederler. Bu aynı zamanda ilâhî ahlâktır. Çünkü ilâhî beyan, beşerin idrak seviyesini itibara alarak onlara seslenmiştir. Eğer Allah (celle celâluhu) kendi azametine uygun, vahidî veya celalî bir teveccühle bizimle konuşsaydı, gökler ötesinden gelen o beyan-ı ilâhîden hiçbir şey anlamaz ve Hazreti Musa gibi hepimiz bayılır yere düşerdik. Fakat Cenâb-ı Hak idrak seviyemizi gözetmiş ve ona göre bize hitapta bulunmuştur. Aynen bunun gibi, dava-yı nübüvvetin vârisleri de, farklı yorumlara çekilmeksizin,

herhangi bir tevil ve tefsire uğratılmaksızın meseleler din-i mübîn-i İslâm'a göre nasıl anlaşılması gerekiyor ve insanların seviye ve konumu neyi iktiza ediyorsa, hak ve hakikatleri ona göre ifade etmeye çalışmışlardır.

Esasında sorunuzda ismi geçen Hüccetü'l-İslâm İmam Gazzâlî Hazretleri de umumu ilgilendiren pek çok meseleyi bu üslûp ve tarzda ele alıp insanlara sunmuştur. *İhyâu ulûmi'd-dîn* adlı eserine bakıldığında, bilhassa ibadet ü taat ve itikada müteallik meselelerin usûlü'd-din ulemasının ele alıp anlattığı tarzda ele alınıp takdim edildiği görülecektir. Tabiî bu gibi zatların, belli bir seviye ve konumu ihraz etmiş kişilere yönelik, bir mânâda onlara has beyanları da söz konusudur.

Aslında siyer-i nebevîye bakıldığında, Peygamber Efendimiz'in de (sallallâhu aleyhi ve sellem), umum ashabına seslenirken ifade etmediği bir kısım hakikatleri bazı sırdaşlarıyla paylaştığını görebiliriz. Çünkü O Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm), öyle bir hususiyeti vardı ki, O'nun o bitâneliğine (sırdaşlığına) Cibril (aleyhisselâm) bile koşuyordu. Çünkü O, أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ نُورِي *"Allah'ın ilk yarattığı, benim nurumdur."*[9] hakikatinin kahramanıydı, hakaik-i eşyanın özüydü. İlk haric-i vücut nokta-i nazarından fizik âlemi itibarıyla var edilen O'ydu. Ezelî olmasa da ezele en yakın duran da O'ydu. İşte İki Cihan Serveri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu yönü itibarıyla Hazreti Huzeyfe ve Ebû Hureyre (radıyallâhu anhüma) gibi "bitâne"leri vardı. En çok hadis rivayet eden sahabi unvanıyla serfiraz Hazreti Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), Allah Resûlü'nden duyduğu hadislerin yarısını rivayet ettiğini ifade etmiş ve şöyle demiştir: "Eğer Efendimiz'den duyduğum hadislerin diğer yarısını da size söyleseydim, şu boynum uçurulurdu."[10] Demek ki, Peygamber Efendimiz'in hususî mahiyette ona söylediği, ciddi derinlikleri olan hususlar vardı ve bunlar herkesi alâkadar eden şeyler de değildi. Belki özel olarak Hazreti Ebû Bekir, Selman-ı Farisî veya İbn Mes'ud gibi kimselere fısıldadığı mevzulardı. Bu sahabi efendilerimiz de o hakikatleri anlayabilecek muhatap bulduklarında, onlara zahirî ahkâmın yanı sıra daha başka hakikatleri de dile getirdiler. Demek ki ifade edilecek hususlar muhatabın konum ve seviyesine göre farklılık arz edebilmektedir.

Bütün bunların sonucunda şunu söyleyebiliriz: Biz de has dairede konuştuğumuzda muhataplarımızın seviyesine göre, o büyük insanların hassasiyet ve derinliklerinden kareler arz edebilir, hayranlık uyandıran o hayatları imrendirici bir üslûpla takdim edip mütalaaya sunabiliriz. Fakat umuma konuşurken belki ibret olması açısından bir iki kareyle onlardan bahisler açsak da, genel üslûbumuz itibarıyla anlatacağımız hususların herkes

için geçerli olabilecek objektif meseleler olmasına dikkat etmemiz gerekir.

Evet, dini yaşanmaz hâle getirmemek, getirip bu durumun mağlubu olmamak şartıyla kendi hakkımızda ince eleyip sık dokuyabilir, olabildiğimiz ölçüde hassas bir çizgide hayatımızı sürdürebiliriz. Fakat umum söz konusu olduğunda daireyi geniş tutmalı ve çevremize hep hüsnüzan nazarıyla bakmasını bilmeliyiz.

Meselâ halis bir mü'min kendisi hakkında, fiil veya tavır değil, rıza-ı ilâhîye muvafik olmadığını düşündüğü bir kısım tahayyül ve tasavvurlar için dahi günah işlemiş gibi ızdırap duyabilir; duyup nefsini yerden yere vurabilir; içinde bulunduğu imkânları rantabl değerlendiremeyişinin hesabını yaparak ahirette bunların yüzüne çarpılabileceği endişesini taşıyabilir. Aynı şekilde çevresinde bunca güzel insan bulunduğu hâlde onların güzelliklerinden hız almak suretiyle niye çıtayı daha yüksek tutmadığını, niçin daha yüksek uçmadığını sorgulayabilir. İşte kendisine bakarken bu mülâhazaları taşımakla birlikte başkalarına gelince en küçük bir râh-ı selâmet ihtimali taşıyan şahıs için, Rabbimizin ona karşı rahmet ve mağfiretiyle muamelede bulunacağı ve çok küçük amellerle onu Cennet'e koyabileceğini düşünmelidir. Her ne kadar bu iki mesele birbiriyle çelişkili gibi gözükse de bilinmesi gerekir ki, dava-yı nübüvvetin vârislerinin takip etmesi gereken peygamberâne bakış açısı işte budur.

1 Bkz.: Müslim, *cihad* 6; Ebû Dâvûd, *edeb* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/399.
2 Bkz.: Buhârî, *nikâh* 1; Abdurrezzak, *el-Musannef* 6/166-167.
3 Buhârî, *ezân* 65; Müslim, *salât* 189.
4 Bkz.: Buhârî, *ezân* 63, 64, 65; Müslim, *salât* 178, 186-188.
5 Bkz.: Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 203; Nesâî, *tatbîk* 74.
6 Buhârî, *savm* 20; Müslim, *sıyâm* 55-61.
7 Bkz.: el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 31/340; ez-Zehebî, *el-Kâşif* 2/366.
8 Bkz.: Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* 9/261-263; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 12/492.
9 Bkz.: es-Suyûtî, *el-Hâvî* 1/325; el-Halebî, *es-Sîratü'l-Halebiyye* 1/240.
10 Buhârî, *ilim* 42; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/362, 4/331.

Sineye Saplanmış Hançer: Sigara

Soru: *Küçük görülen bazı günahların toplumda daha fazla yaygınlaşıp önü alınamaz hâle gelmesi gibi sigara da, hükmünde tereddütler görüldüğü için, içki ve uyuşturucu türünden zararlı alışkanlıklara nispeten toplumumuzda çok daha yaygın. Selef ulemasının sigara hakkında haram fetvası vermemesinin sebepleri neler olabilir? Şu anki ilmî neticeler ışığında sigara meselesinin tahlilini lütfeder misiniz?*

Cevap: Her şeyden önce sigara gibi kesinlikle küçük görülemeyecek, zararlı, çirkin, –bunu ıstılahtaki kubh karşılığı kullanıyorum– insanın rengini sarartan hatta zamanla karartan bir alışkanlığın hiçbir insana, hele hele prensip ve irade insanı olması gereken bir mü'mine asla yakışmadığını/yakışmayacağını ifade etmeliyim. Çünkü mü'min hayatını denge ve ölçü içerisinde sürdüren insan demektir. Bu sebeple o, bağımlılık ve tiryakilik oluşturabilecek her türlü alışkanlık ve i'tiyattan mutlaka uzak durur; durur ve hürriyetini asla bu tür zincirlerle kayıt altına almaz. Çünkü alışkanlıkların ağına düşen bir insan, içinde bulunduğu şartlar azıcık değiştiğinde –ki bu her zaman mukadderdir– hayatın çok hafif yüklerini bile kaldıramaz hâle gelir ve âdeta mahvolmuş, eli kolu bağlanmış, hiçbir şey yapamaz duruma düşmüş gibi bir hâlet-i ruhiye içine girer. Hâlbuki inanmış bir insan, lüzumsuz yere kendisini bir kısım alışkanlıkların içine salmaz, geniş dünyasını daraltmaz ve kendi kendine tuzak kurmaz. Aksine o her zaman ve her türlü şart altında, insan olmanın gereğini, Allah'a olan kulluk borcunu ifa edecek şekilde hayatını tanzim eder.

Zehirli Hançerin Tarihçesi

Bizim tarihimiz itibarıyla sigaranın Osmanlı toplumu içine ne zaman girdiğini tam olarak bilemiyorum. Fakat Dördüncü Murad cennetmekan bu konuda zecrî bir kısım tedbirlere başvurduğu ve sigara içen insanları cezalandırdığına göre demek ki daha on yedinci asırda sigara yaygınca kullanılmaktaydı. Zannediyorum o devirdeki Batılı devletler sigaranın zararlarını anlayıp fark ettiklerinde onun doğuda yaygınlaşması için bir kısım gayret ve faaliyetlerin içine girdiler. İhtimal cennetmekan Sultan Dördüncü Murad'ın, meselenin bu ölçüde üzerine gitme sebebi de, onun gibi bir dâhinin batı dünyasının bu gizli emellerini sezmiş olmasıydı. İşin arkasındaki sâik her ne olursa olsun, denilebilir ki, dünya tarihinde tütün mamullerinin yasaklanması istikametinde kanun koyan ilk devlet adamı Sultan Dördüncü Murad'dır. Ayrıca onun gibi İslâmî ölçülere milimi milimine riayet etme kararlılığında olan bir

Allah dostunun, böyle bir yasak uygulamasında, devrindeki fakihlerden en azından bazılarının konuyla alâkalı fetvalarını arkasına almış olduğu kanaatindeyim.

Zararlarının Bilinmediği Dönemler ve Sigaranın Keraheti

Meseleye böyle bir giriş yaptıktan sonra tekrar sorunuza dönebiliriz.

Sigaranın hükmü ile alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde sarîh bir nassın bulunmaması tabiîdir. Zira Allah Resûlü'nün (aleyhissalâtü vesselâm) yaşamış olduğu dönemde insanlar tütün ve tütün ürünlerini kullanmıyorlardı. Dolayısıyla konuyla ilgili sarih hükmün Kur'ân ve Sünnet dışındaki delillerde aranması, özellikle de müteahhirûn dediğimiz son dönem fıkıhçılarının içtihatlarına bakılması gerekmektedir.

İşte bahsedilen bu içtihatlara baktığımızda, sigaranın tahrimen mekruh olduğunu söyleyenler olduğu gibi, mübah olduğu istikametinde görüş serdedenlerin de bulunduğunu görüyoruz. Kanaatimce, sigaranın mübah olduğuna dair fikir ortaya koyan âlimler, o günkü şartlar altında, onun değişik pek çok zararı hakkında malumat sahibi değillerdi. İhtimal onu çay ya da kahve gibi mahzuru olmayan meşru bir şey zannediyorlardı. Kur'ân ve Sünnet'te konuyla alâkalı sarih bir şekilde yasaklayıcı bir âyet ya da hadis olmadığını da ifade ederek, "Eşyada aslolan ibâhadır."[1] prensibinden hareket etmiş ve neticede kendi dönemleri itibarıyla, sigaranın ne kadar zararlı bir alışkanlık olduğunu bilmedikleri/bilemedikleri için bu istikamette bir kanaat izhar etmişlerdir. Hâlbuki bugün sigaranın binlerce zehir ihtiva ettiği, insan sağlığı üzerinde çok büyük tahribatlara sebebiyet verdiği bütün açıklığıyla anlaşılmıştır. Bundan dolayı çok rahatlıkla diyebiliriz ki, şayet geçmişte sigaraya mübah diyen o âlimler, sigaranın bugün bilinen o dehşet verici zararlarına muttali olsalardı aynı hükmü vermezlerdi.

Fakihlerden diğer bazıları da sigaraya haram diyebilmek için yeteri kadar delil olmadığını düşünmüş, dolayısıyla haramlığının şüpheli olduğunu söyleyerek mekruh olduğu kanaatine varmışlardır. Yine bunlar sigaranın kokusundaki keraheti, hadis-i şerifte zikredilen soğan, sarımsak ve pırasanın kokusundaki kerahete kıyas ederek onun da mekruh kabul edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Malum olduğu üzere Allah Resûlü (aleyhi ekmelüttehâyâ) bir hadis-i şeriflerinde, مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ وَالثُّومَ وَالْكُرَّاثَ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ *"Her kim soğan, sarımsak ve pırasa yerse –onların kokusu gidinceye kadar– mescidimize yaklaşmasın.*

Zira melekler de insanların rahatsız olduğu şeylerden rahatsız olurlar."[2] buyurmuştur.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tertemiz fıtratıyla, biraz da umum temiz fıtratlar adına bu nahoş kokulu şeyleri yiyenlerin –koku gidene kadar– mescide gelmemelerini emretmiştir. Zira bu kokular çevredeki insanları bazen öyle rahatsız eder ki insanın içini bile bulandırabilir. Sigaradan kaynaklanan koku da böyledir, belki daha da kötüdür. Belki siz de yaşamışsınızdır: Muhatap olup yüz yüze konuştuğunuz kimse böyle bir durumdaysa, kimi zaman dayanamaz hâle gelir ve yüzünüzü başka tarafa çevirmek mecburiyetinde kalırsınız. Hâlbuki hiç kimsenin bir başkasına bu şekilde rahatsızlık vermeye, insanlara, melek-misal mü'minlere ve meleklere eziyet etmeye hakkı yoktur. Eğer meleklerin bulunduğunuz ortamları şereflendirmesini istiyor, onların size enîs ve celîs olmalarını arzu ediyorsanız, o zaman bulunduğunuz atmosferi temiz ve nezih tutmanız gerekir. Her an camiye gidebilecek ölçüde temiz ve nezih olmalı maddî-mânevî yapınız. Aksi durum bir ihmal, saygısızlık ve hatta açık bir hak ihlalidir. Her haksızlığın bir zulüm olduğu ve zulmün her çeşidinin de dinimiz tarafından yasaklandığı da hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Bu hususta görüş ortaya koyan İslâm âlimlerinden bazıları da sigara kullanmanın tahrimen mekruh olduğunu söylemiş; fakat –usûl-i fıkha âşina olanların bileceği üzere– bununla haram olduğunu kastetmişlerdir. Bu durum, onların usûlde gözettikleri bir prensipten kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, onlar kıyasa göre haram olan, fakat Kur'ân-ı Mübîn'de ve Sünnet-i Sahîha'da açıkça haram olduğu belirtilmeyen hususlarda "haram" yerine "tahrimen mekruh" ifadesini kullanmanın daha münasip olacağını düşünmüşlerdir.[3] Netice itibarıyla denilebilir ki, onlar bu ifadeleriyle sigaranın haram olduğuna hükmetmiş olmaktadırlar. Ayrıca "Hükmü mekruh olan bir fiil ısrarla işlenmeye devam edilirse haram hükmünü alır." kaidesinden hareketle sigara kullanmanın kat'iyen tecviz edilemeyeceğini söyleyen âlimler de vardır. Bu kaide, daha önce de değişik vesilelerle ifade edilen, "Israrla devam edilen küçük günahlar büyük günah sayılır."[4] prensibini hatırlatmaktadır.

Hükmün Menatı ve Sigaranın Haram Oluşu

Aslında Kur'ân ve Sünnet'te olmayan bir mesele ile alâkalı bir hüküm ortaya koyabilmek için en önemli husus, o meselenin, fıkıh usûlündeki tabiriyle menatını tespit edebilmektir. Menat kısaca o hükmün dayanağı demektir. Tafsilatı usûl kitaplarında yer aldığı üzere, "tahrîcü'l-menat, tenkîhu'l-menat ve tahkîku'l-menat" şeklinde kısımlara ayrılır. Bunlardan birincisi hükmün

dayandığı illeti ortaya çıkarma, ikincisi o hükme illet olamayacak unsurları ayıklama yoluyla asıl illeti tespit etme, üçüncüsü de hükmün illetinin başka hükümlerde de bulunup bulunmadığının ortaya konulması içtihadı/gayretidir.

İşte sorunuzda bahsettiğiniz selef uleması sigara hususundaki menatı tam tespit edemediklerinden dolayı onun hakkında açıkça haram diyememişlerdir. Kanaatimce onları bu mülâhazalarında mâzur kabul etmek gerekir. Çünkü sigaranın zararları ancak son yıllarda kesin ve net bir şekilde ortaya konulabilmiştir. Zannediyorum, Hidaye sahibi Merğinanî, *Fethu'l-Kadîr* müellifi İbnü'l-Hümam, Aliyyü'l-Kârî ve Ebussuud Efendi gibi çok güçlü fakihler sigaranın bugün tespit edilebilen öldürücü zararlarına muttali olabilselerdi mutlaka onun haram olduğunu söylerlerdi.

Önceki asırlardaki fıkıh âlimlerinin sigarayla alâkalı mülâhazalarını genel olarak böylece zikrettikten sonra şimdi konuya günümüz penceresinden bakabiliriz.

Özellikle son yıllarda tıp alanındaki gelişmeler sigaranın nikotin, karbon monoksit, arsenik, siyanür, amonyak, katran gibi binlerce zehir ihtiva ettiğini bütün vuzuhuyla ortaya koymuştur. Bütün bu zehirler insanda bağımlılık yapmakta, karaciğer, gırtlak, mide, prostat, rahim, böbrek gibi kanserlere yol açmakta, kalb hastalıklarına sebebiyet vermekte, kangrene sebep olmakta, şeker rahatsızlığını tetiklemekte, üreme organlarında telafisi imkânsız arızalar meydana getirmektedir. Yine bu zehirlerin, hücrelerin kandaki oksijeni kullanmasına mâni olarak bütün organların çalışmasına menfi şekilde tesir ettiği ispatlanmıştır. İstatistiklere bakıldığında milyonlarca insanın bu yüzden öldüğü açıkça görülmektedir. Dolayısıyla sigara, tabiplerin ifadesiyle, *"tedricî intihar"*dır. Ondaki zehirleri alan kimse bir anda ölmese de, günden güne ölüme yaklaşmakta ve buna kendisi sebebiyet verdiği için de âdeta intihar etmiş olmaktadır. Hatırlarsanız Sızıntı'daki bir resim değerlendirmesinde buna yer verilmiş ve peşi peşine sigara içen bir adamın bulunduğu o resmin altına, *"Ölüme yürüyorsun hep ölüm diye / Anlamadım âhesterevlik etmen de niye?"* şeklinde iki mısra ilave edilmişti.[5] Evet, alıp bağrına bir hançerin ucunu saplayıp sonra yavaş yavaş onu içe doğru itmekle, sigara içmek suretiyle, yavaş yavaş onu tüttüre tüttüre kendini mahvetmek arasında bir fark yoktur. İnsanın kendi canına kıyması kat'iyen haram olduğu gibi, sağlığına şöyle ya da böyle zarar vermesi de haramdır. Çünkü bedeni ona temlik edilmemiş, bir emanet olarak koruması şartıyla verilmiştir. Aksi emanete hıyanettir. Canı korumak, dini, nesli, aklı ve malı korumak gibi olmazsa olmaz bir yükümlülüktür. Bu açıdan sigara insan sağlığına zarar vermesi yönüyle haramdır.

Sigaranın insan sağlığına diğer bir zararı da hadis-i şerifin ifadesiyle

"müfettir" olmasıdır. Ebû Dâvûd'un Sünen'i, Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'i ve daha başka kaynaklarda yer alan ve Ümmü Seleme'nin (radıyallâhu anha) rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, نَهٰى رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ وَمُفَتِّرٍ *"Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) her müskir ve her müfettiri yasakladı."*[6] buyrulmuştur. Müskir bilindiği üzere sarhoşluk veren, müfettir ise vücutta gevşeklik hâsıl edip insanın direncini azaltan ve sûrî bir haz vermekle beraber bünyeyi içten içe tahrip eden şey demektir. Bu açıdan bakıldığında sigaranın akıl sağlığını da tehdit ettiği görülmüş olur. Vücuda fütur veren sigara vb. otların zamanla sarhoş edici ve insanın aklını başından alan alkollü içeceklere götürdüğü gerçeği de unutulmamalıdır. Sigaranın haramlığına hükmeden fakihlerden bazıları da işte bu hadis-i şerifi esas almışlardır. Nitekim Ebû Dâvûd'un Sünen'i üzerine yapılan bir şerhte şârih, konu üzerinde uzun uzadıya durmuş ve neticede sigara gibi "müfettir" olan nesnelerin, Allah Resûlü (aleyhi efdalüssalâvat ve ekmelüttahiyyât) Efendimiz'in nehyettiği çerçeveye dâhil bulunduğu, dolayısıyla da haram olduğu kanaatine varmıştır.[7] Bu şerhten farklı olarak Osmanlı döneminde –zannediyorum– Suriye'de Osmanlıca olarak kaleme alınmış ve çeşitli delillerle sigaranın haram olduğunu ifade eden bir esere rastlamıştım. Küçük, parmak kalınlığında bir risalecikti. Sonra onu Latin harflerine çevirmesi için bir arkadaşımıza vermiştim. Fakat nasıl olduysa o eser kayboldu ve bulunamadı. Değişik kütüphanelerde araştırılsa belki de bulunup insanımızın istifadesine yeniden sunulabilir.

Kul Hakkına Tecavüz ve İsraf

Sigaranın sadece kullananın kendisine değil aynı zamanda başkalarına ve çevreye de çok zararı vardır. Anne karnındaki bebeklerden sigara içilen kapalı mekânlarda "pasif içici" konumunda bulunan kimselere kadar, sigara içmeyen insanların sağlıkları da, doğrudan ya da dolaylı ama büyük ölçüde ondan etkilenmektedir. Bu açıdan denilebilir ki, sigara kullananlar hem çevreye hem de başkalarına da zarar verdiklerinden dolayı nehyedilmiş bir cürümü irtikâp etmiş olmaktadırlar.

Sigaranın haram olması noktasında ayrıca zikredilebilecek önemli bir husus da onun büyük bir israf sebebi olmasıdır. Aslında buna Kur'ân'ın ifadesiyle "tebzîr" de denilebilir ki, israfın son haddi demektir. Yine Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle *"Mübezzirler şeytanların kardeşleridir."*[8] İslâm, bir nehirden abdest alırken bile ihtiyaç olanından fazla su kullanılmasını israf dolayısıyla haram sayıp müsrifliğe bütün bütün kapıları kapatan bir dindir. Evet, yemede,

içmede, giyinmede, konuşmada, hangi meselede olursa olsun bir mü'min israftan kaçınacak, sözlerini sayarak konuşup gereksiz yere tek bir kelime dahi kullanmamaya dikkat edecek, sofradan midesini tıka basa doldurmadan kalkacak ve ancak ihtiyacı ölçüsünde istirahata, uykuya vakit ayıracaktır. Durum böyle olunca sigara için yapılan harcamaların apaçık bir israf olduğu tebeyyün eder. Hatta çokları çoluk çocuklarının rızkından kesip ona para vermektedirler ki, bu durum, israfın yanında bir de kul hakkına tecavüz demektir.

Özetle ifade edecek olursak sigara hem kullananın hem de aynı ortamı paylaşanların hem akıl hem de beden sağlığında geriye dönüşü imkânsız büyük tahribatlar yapmakta, çirkin kokusuyla hem insanlara hem de ruhanîlere eziyet vermekte, insanların hukukunun ihlal edilmesine yol açmakta ve büyük ölçüde çevre kirliliğine sebebiyet vermektedir. Evet, bunların her biri tek başına sigara kullanmanın haram oluşuna ayrı bir menat teşkil ederler.

Müsaadenizle ben burada konuyla alâkalı bir başka hususa temas etmek istiyorum. Bizim dünyamızda sigaranın yaygınlaşmasında batılıların sistematik bir kısım menfi gayretlerinin tesirleri söz konusu olduğu gibi bir kısım şark ulema ve meşayihinin de büyük vebali vardır. Onlardan bazıları hususiyle belli bir dönemde mübah sayıp içmek şöyle dursun, sevaptır diye tervîç etmişlerdir. Tekke ve zâviyelerde bile sigara içtiklerine şahit olmuşumdur. Medreselerde, talebeye ders takrir ederken dahi içenler vardı. Kim bilir belki de o dönemdeki bazı ulema bu genel manzaradan çekindikleri için sigaranın hükmüyle alâkalı düşüncelerini net olarak ifade edememişlerdir.

Ben kendi yakınlarımdan da bu illete müptela olanlara şahit oldum. Rahmetlik dedem çok güzel bir insandı, gecede belki yüz rekât namaz kılardı ama sigarayı da ağzından bırakmazdı. İki tane amcamın aktif olarak sigara kullandıklarını biliyorum. Babamla öbür amcam içmeseler de han odalarında sigara içenlerin yanında otururlardı. Dayım da yine çok sigara kullanan bir insandı ve ne acıdır ki bu kıymetli insanların hepsi kansere yakalandı ve o yüzden ölüp gittiler. Bilmem ki, bu mevzuda yapabileceğim şeyler var mıydı, üzerime düşen sorumluluğu tam olarak yerine getirebildim mi? Aksi hâlde ötede bunun hesabı nasıl verilir, bilemiyorum!

Yasaklar Çare mi? Değilse Çare Ne?

Tabiî bu konuda asıl üzerinde durulması gereken husus, sigara illetine müptela olanların bu durumdan kurtarılması adına hangi yol ve çarelere başvurulması gerektiğidir. Başta söze girerken Dördüncü Murad ve onun bu hususta getirdiği yasaklardan bahsetmiştim. Tarih her ne kadar göz ardı etmiş

olsa da Dördüncü Murad cennetmekan, Osmanlı sultanları içinde çok önemli bir yere sahip, gaileli bir dönemin müstesna ve başarılı bir şahsiyetidir. Ne var ki, bu hususta getirdiği yasakların gözle görülür bir neticesi olduğu kanaatinde değilim. Günümüzdeki yasakların da müspet bazı semereler verdiği gözükse de ben yasaklarla uzun vadede, kalıcı bir başarı elde edilebileceğine ihtimal vermiyorum. Çünkü bir konuda dayatma olduğu zaman insanlar onu hürriyet meselesi ve demokratik bir hak olarak algılamaya başlıyor ve yasaklanan o mevzuun daha çok üzerine gidip onu daha fazla sahipleniyorlar. Ondan sonra da yasakların etrafından dolanıp alternatif yollar araştırarak bir şekilde onu ihlal etme gayret ve teşebbüsünde bulunuyorlar.

Benim bu mülâhazalarımdan sigara yasağıyla alâkalı hiçbir tedbir alınmasın ve hiçbir müeyyide konulmasın mânâsı çıkarılmamalıdır. Elbette ki sigara ve benzeri zararlı maddeler herkese satılmamalı, imrendirilmesinin önü alınmalı, fiyatı yüksek tutulmalı ve değişik tedbirlerle başkalarına zarar verilmesinin önüne geçilmelidir. Fakat her meselede olduğu gibi bu konuda da esaslı ve kesin çözüm insandan geçer.

Zihinlerde Çözülecek Problem ve İradenin Hakkı

Evet, kalıcı ve köklü bir netice ümit ediliyorsa meselenin insanda, insanların kalb ve zihin dünyalarında çözüme kavuşturulması şarttır. Bunun için de; evvela, aile ve okul el ele vermeli, çocukların değişik sâiklerle böyle bir alışkanlığın ağına düşmemesi için gerekli bütün tedbirler alınmalıdır. Çocuk sokakta da başıboş bırakılmamalı, kötü niyetli insanların kucağına düşmesine fırsat verilmemelidir. Nitekim istatistiklere bakıldığında çocuklar daha okul çağlarında sigaraya başlamakta ve bir daha da bırakmamakta/bırakamamaktadırlar. Hatta şimdilerde uyuşturucu ve alkollü içecekler için de aynı durumun söz konusu olduğu söylenebilir.

Saniyen, insanlara sigaranın çirkin ve zararlı bir alışkanlık olduğu, sözü tesirli kimseler tarafından mutlaka anlatılmalı, bu hususta telkinlerde bulunulmalıdır. Mevcut bütün iletişim araçları bu hususta seferber edilmelidir. Sigara içenlerin bir haramı irtikâp ettiği, bunun da Allah katında bir hesabının olacağı mutlaka ifade edilmelidir. İnsanlara ve çevreye zarar vermeye, melekleri rahatsız etmeye kimsenin hakkı olmadığı ısrarla belirtilmelidir. Ayrıca onkolog, ürolog ve dâhiliyeciler, daha doğrusu problemle irtibatlı her bir sahanın uzmanı sigaranın ölümcül zararlarını herkesin idrak seviyesine göre resimler, grafikler, animasyonlar ve slaytlarla mutlaka anlatmalıdırlar. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken önemli bir başka husus da, müstakil gayret ve faaliyetler yerine, ilâhiyatçı, psikolog, tıp doktoru ve sosyologların bir araya

gelip ortak bir kısım çalışmalar yapmalarıdır. Böylece tesir sahası daha geniş, daha kalıcı ve daha faydalı neticeler elde edilebilecektir.

Son bir husus olarak şunu ifade etmek istiyorum. Maalesef toplumda bir acı, bir sızı olduğunda çıkarıp bir sigara yakmak, o mel'un zehirle güya teselli arayışı içine girmek bir âdet hâline gelmiştir. Hatta bazı inanmış insanlar, onun zararlı, çirkin ve mutlaka kurtulunması gereken bir alışkanlık olduğuna itikat ettikleri hâlde, yine de onu bir teselli unsuru olarak görmekte ve bunun neticesinde bir türlü onun pençesinden yakalarını kurtaramamaktadırlar. Hâlbuki bu, faydasız ve boş bir tesellidir. Mü'mine düşen her türlü dert, belâ, musibet karşısında Allah'a sığınmaktır. Evet, inanan insan teselliye ihtiyaç duyduğu zaman mümkünse oruca niyetlenmeli, kendini namaza vermeli, ellerini açıp Cenâb-ı Hakk'a gönülden yakarışlarla teveccüh etmeli ve *"Allahım, bana sabr-ı cemil ver!"*[9] demelidir. Kalbin derinliklerinden kopup gelen bir, إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللّهِ *"Ben sıkıntı ve hüznümü sadece Allah'a arz ediyorum"*[10] iniltisi zannediyorum hem o illetten kurtulmaya bir vesile teşkil edecek, hem fereç ve mahreç kapılarını aralayacak, hem de gerçek bir teselli olacaktır. Evet, tekrar ediyorum, insanlar sigaraya müracaat edecekleri yerde, لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّهِ *"Havl ve kuvvet, olup biten her şey, ancak Allah'ın izni ve iradesi dahilinde gerçekleşir."*[11] çekmeyi, إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ *"Biz Allah'a aidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na döneceğiz."*[12] diyerek Kudreti ve Merhameti Sonsuz Rabbilerine iltica etmeyi deneseler ne olur! Hem günaha girmemiş, hem kendilerine ve başkalarına zarar vermemiş, hem Allah nezdinde sevap elde etmiş ve hem de kaybetme kuşağında kazanmış olurlar.

1 es-Serahsî, *el-Mebsût* 24/77; İbn Âbidîn, *Hâşiye* 1/105.

2 Buhârî, *ezân* 160 (bâb başlığında); Müslim, *mesâcid* 72.

3 Bkz.: Abdülkerim Zeydan, *el-Vecîz* s.46; Zekiyyüddin Şaban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları* s.252.

4 Bkz.: el-Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb* 2/204; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 6/394.

5 Bkz.: M.F. Gülen, *Sızıntı Dergisi,* Şubat 2003, sayı: 289, cilt: 25, sayfa: 8.

6 Ebû Dâvûd, *eşribe* 5; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/309.

7 el-Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd* 10/96.

8 İsrâ sûresi, 17/27.

9 Bkz.: Yûsuf sûresi, 12/18.

10 Yûsuf sûresi, 12/86.

11 Bkz.: Buhârî, *meğâzî* 38, *daavât* 51, 68, *kader* 7; Müslim, *zikir* 44-46.

12 Bakara sûresi 2/156.

Ruhu Felç Eden Ölümcül Bir Âfet: Şöhret Düşkünlüğü

Soru: *Dört bir yana açılan mefkûre muhacirlerinden bahsedildiği hemen her yerde genellikle ihbarî bir tarzda onların şöhretten, nâm u nişandan uzak durdukları/duracakları ifade ediliyor. Hâlihazırda böyle bir tehlike var gibi gözükmüyor. Bunu ileriye matuf bir tedbir ve ikaz olarak mı anlamak gerekir? Neler buyurursunuz.*

Cevap: Büyüğüyle küçüğüyle, şöhret arzusunun, nâm u nişan düşüncesinin kalbî ve ruhî hayatımız için öldürücü bir mülahaza, katil bir virüs olduğu muhakkak. Öyle ki bu arzu ve tutku insanın Allah'la olan münasebetine engel olduğu hatta o münasebetin kesilip kopmasına sebebiyet verdiği gibi, kişiyi Allah'ın teyidinden de mahrum bırakır. O hâlde bu ölçüde tehlikeli bir virüsün gelip içimize sızmasına; sızıp bizi esir almasına fırsat verilmeden, daha baştan hıfzıssıhha düşüncesiyle ona karşı tedbir alınıp tahşidatta bulunulmalıdır.

Bulaşıcı Bir Hastalık ve Koruyucu Hekimlik

Eğer içimizde böyle bir temayül ortaya çıkmış veya bir arkadaşımızda böyle bir eğilim baş göstermişse, bu duygunun başkalarına da sirayet etmemesi, onların hislerinin de depreşmesine sebebiyet vermemesi için, vakit fevt etmeden hemen karantinalar oluşturulup yayılmasını önlemek gerekir. Çünkü mânevî hastalıklar maddî hastalıklardan daha tehlikelidir, daha hızlı bulaşır ve tedavisi de daha zordur. Bir kere makam, mansıp, şöhret gibi bir virüse yakalanan bir insanı geriye döndürmek oldukça zordur. Bu sebeple her zaman bu tür duygulara karşı teyakkuz içinde, hazır ve tetikte olunmalıdır. Yapabiliyorsak kendi mârifet gücümüzü bir bağışıklık ve mukavemet sistemi gibi kullanarak bu virüslere karşı sürekli anti-şöhret, anti-nâm ve anti-şan korları üreterek onları henüz menşeinde etkisiz hâle getirip kökünü kurutmamız gerekir.

Nefislerini Yerden Yere Vuran Devasa Kâmetler

İmam Rabbanî ve Bediüzzaman gibi büyük zatların hayatına baktığımızda, onların çok parlak, imrendirici, hayranlık uyandıran hizmetler sergiledikleri zamanlarda bile, birden bire kendilerini çok ağır bir şekilde, âdeta yerden yere vururcasına sorguladıklarını görürüz. Meselâ insaf sahibi her bir ferdin, Türkiye gibi bir ülkede, çok ağır şartlar altında, yeniden din âbidesini ikame

ettiğine inandığı ve bu inancın sözlerle, mektuplarla kendisine ifade edildiği; zatına, eserlerine karşı büyük bir teveccühün yöneltildiği bir zamanda Hazreti Pîr; "Sen, ey riyakâr nefsim! "Dine hizmet ettim" diye gururlanma. إِنَّ اللّٰهَ لَيُؤَيِّدُ هٰذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ *'Muhakkak ki Allah, bu dini fâcir adamla da teyit ve takviye eder.'*[1] sırrınca, müzekkâ olmadığın için, belki sen kendini o racül-i fâcir bilmelisin."[2] demiştir. Hâlbuki o dönemde Hazreti Üstad'ın neşrettiği nur sadece Türkiye ile sınırlı kalmamış, anilmerkez kaynaklı bu güzellik dalgalanması dünyanın dört bir yanında intişar etmiş; kısa bir müddet içerisinde Medine-i Münevvere'de, Mısır ve Pakistan gibi ülkelerde hüsnükabul görmüştür. Uzun süre Bağdat'ta bulunan Ahmet Ramazan Ağabey, Bağdat'tan değişik yerlere bin kadar mektup gönderilmesine vesile olduğunu söylemişti. Muhabere ve muvasala imkânlarının oldukça sınırlı olduğu böyle bir dönemde Üstad Hazretleri'nin etrafındaki beş-on insanla ümit vaadeden her yere mutlaka el uzatmaya çalıştığı ve o cüz'i imkânlarla âdeta dünya ile oynadığı görülür. Ve onun bu gayretleri ciddi mânâda bir hüsnükabul ve teveccüh de görmüştür. Fakat o, bütün bunlar karşısında kendini mazhar bile değil, sadece güzelliklerin kendisine uğrayıp geçtiği bir memerr olarak görmektedir. Böylece o, meydana gelen güzelliklerle kendisinin aslî olarak hiçbir irtibatının, hiçbir nispetinin olmadığını dile getirmiş ve muhtemel beğenilme, takdir edilme, tanınıp bilinme gibi duygulara karşı hariçte setler oluşturmuş, onlar henüz iç dünyasına adımını atmadan tahşidatta bulunmuş, tedbirini almış ve o virüslerin gelip içine sızmasına meydan vermemiştir. Meseleyi bir espri içinde ele alacak olursak, sanki Üstad Hazretleri'nin bu durumu virüslerin bile canına tak dedirtmiş ve onları, "Biz bu adamı tahrik ettikçe onun mukavemet sistemini daha bir güçlendirip daha bir kuvvetlendiriyoruz. Biz ona bazı şeyler kabul ettirmek istedikçe, o, kendini, değil düz bir insan, racül-i fâcir yerine koyuyor; mazhar bir yana memerr olarak görüyor. İyisi mi biz onunla hiç uğraşmayalım daha iyi!" demek zorunda bırakmıştır.

Esasen aynı durumu, bütün büyüklerin ahval ve etvarında görebiliriz. Meselâ, esrar-ı ulûhiyet ve esrar-ı rububiyet gibi derin meseleler hakkında çok rahat konuşan, bu ulvî hakikatlerin gönüllerde duyulup hissedilmesi adına peygamberane bir azim ve ceht ortaya koyan ve netice itibarıyla bizim derinliğini takdirden aciz kaldığımız İmam Rabbanî, mürşidi Muhammed Bakîbillâh Hazretleri'ne yazdığı bir arîzasında kendisinden sâdır olan bütün hayırlı işlerde nefsini itham ettiğini, herkesi kendinden üstün kendisini ise insanların en şerlisi olarak gördüğünü ve amel defterinin hayırlı ef'âl açısından

bomboş olduğunu ifade eder. Demek ki bu büyük insanlar gurura, kibre, içten içe kendini beğenmeye giden yolları ta baştan kapatmış, bariyerler koymuş ve bu istikamette nefislerini yerden yere vurmuşlardır. Tabiî bunun neticesinde, kendilerine gösterilen hürmet, iltifat ve takdirlerden hoşlanmak bir yana, arzulamadıkları, beklenti içinde olmadıkları böyle bir muameleye maruz kalınca tepeden tırnağa terleyecek ölçüde ciddi mânâda rahatsızlık duyacak hâle gelmişlerdir.

Şöhret Bağımlıları – Alkış Dilencileri

İşte biz de, iç âlemimizde şöhretperestlik hesabına harekete geçen en ufak bir kıpırdanma karşısında hemen teyakkuza geçmeli, kendimizi yerden yere vurmalı, sürekli nefsimizle yaka paça olmalı ve böylece o öldüren virüslere karşı kalbimizin kapılarını bütünüyle kapalı tutmalıyız. Çünkü başta da ifade edildiği gibi, insan bir kere şöhret, nâm u nişan, hubb u câh deryasına açılınca, onun geriye dönmesi bir hayli zordur. Meseleyi Cevdet ismindeki şair bir arkadaşımın aklımda kalan bir mısraıyla ifade edeyim: “İsyan deryasına yelken açmışam / Kenara çıkmaya koymuyor beni.” Evet, bir kere o gaflet deryasına açılır, şov türünden hâdiselerin arkasına takılır, iltifattan zevk almaya, takdir u tebcillerden lezzet duymaya başlarsanız, zamanla yapacağınız her işte takdir beklentisine girer, iltifat intizarında bulunur, alkış dilencisi hâline gelirsiniz. Şöhret tiryakisi olmuş böyle birini harekete geçirebilmek, bir iş yapmasını sağlamak için ise mutlaka her seferinde ona bir şeyler vermek gerekecektir. Tabiî zamanla, yapılan iltifatlar, takdir u tebciller ona kâfi gelmeyecek, onlarla tatmin olmayacaktır. Uyuşturucu müptelası bir zavallının, uyuşturucuya olan bağımlılığının gittikçe artması ve aldığı o zehrin dozunu her seferinde sürekli biraz daha artırması gibi, şöhret düşkünü bir nefis de hep daha fazlasını, daha fazlasını talep edecektir. Meselâ ona; “sen şöyle kıymetli bir insansın, azizsin, rehbersin, pîr-i mugânsın, canımsın, cananımsın, sultanımsın, efendimsin, şem’-i tâbânım, ziya-i himmetimsin” türünden sözler söyleseniz bile, onun o doyma bilmez iltifat tiryakiliği, şöhret bağımlılığı bunları dahi yeterli görmeyecektir. Bu hâle gelmiş bir insan, artık korkunç bir derde müptela olmuş hasta bir ruhtur. Onu tedavi etmek de bir hayli zordur. Çünkü şöhret tutkusu başını döndürmüş, bakışını bulandırmış, aklını başından almıştır. Bu sebeple, böyle bir şahsın kurtuluşu, tabir caizse gaybî bir inayet eline kalmıştır. İşte bütün bunlardan dolayı diyoruz ki, bu büyük âfetin önünü daha baştan kesmeli, ölümcül virüslere karşı kendi düşünce dünyamızı daha baştan karantinaya almalıyız.

Meselâ, yaptığınız bir konuşma, yazdığınız bir yazı, ortaya koyduğunuz bir

eser çok ciddi takdir görüp teveccüh ve beğeniye mazhar olabilir. İşte bu durum karşısında size düşen, koruyucu hekimlik anlayışıyla hemen kendinizle yüzleşip bir kenara çekilmeniz ve bütün o güzelliklerin arkasındaki hakikî maliki, o Zât-ı Ecell-i A'la'yı görüp göstermenizdir. Yoksa o takdir ve teveccüh, o alkış ve şöhret seylapları önünde kütük gibi sürüklenip gitme ihtimali vardır.

Soru: *Bir arkadaşımızın hâl ve hareketlerinde, şöhret gibi bulaşıcı bir hastalığın emarelerini gördüğümüzde ona karşı muamele tarzımız nasıl olmalıdır?*

Cevap: Öncelikle temel bir düsturumuz olan "nefsimizin savcısı, başkasının avukatı olma" disiplinini hatırdan çıkarmamamız gerekir. Yani içimizde en ufak bir görünüp bilinme arzu ve temayülü karşısında hemen harekete geçmeli, tevsi-i tahkikatta bulunmalı ve gereğini yapmalıyız. Ancak başkalarının tavır ve davranışlarını tecessüs etme, süzüp değerlendirme gibi bir vazifemizin olmadığını da unutmamalıyız. Evet, başkaları hakkında suç dosyaları oluşturmak bize ait bir iş değildir. Biz, yanımızda yerden yere vurulan, hakkında suizan edilen ve hatta yüz tane suçuna rastladığımız kimselerle karşılaştığımızda dahi bunların hepsini unutmuş olarak onlarla münasebetimizi sürdürürüz/sürdürmemiz gerekir. Ancak her ne kadar genel üslûbumuz itibarıyla, başkaları hakkında tecessüste bulunma ve bir savcı gibi davranma vazifemiz olmasa da, eğer bir arkadaşımızın şöyle böyle vücudunda bir sivilce çıkmış veya çiçek ya da kızamık gibi bir rahatsızlığa maruz kalmışsa, yani rahatsızlığı her hâlinden görünüyorsa, böyle bir insanın tedaviye ihtiyacı olduğunu da göz ardı edemeyiz. Bu durum karşısında eğer söylediklerimizin müessir olabileceği ve o kardeşimizin maruz kaldığı hastalıktan sıyrılmasına bir vesile teşkil edeceğini düşünüyorsak uygun bir üslupla ona yardımcı olmaya çalışırız. Şayet bizim ikazda bulunmamıza, bu durumla ilgilenmemize tepkisi olacaksa, o zaman da başkasını devreye sokar ve iyileşmesi adına ne söylenmesi gerekiyorsa onları bir başkası vasıtasıyla ifade etme gayretinde bulunuruz. Çünkü bazen bize karşı bir hazımsızlık hissi varsa, diyeceğimiz çok güzel şeyler bile reaksiyona sebebiyet verebilir ve karşı tarafta temerrüt duygusunu tetikler. Dolayısıyla böyle nazik bir konuda bir insanı fasit bir daire içine veya yanlış bir kulvara itmeme adına ille de ben söyleyeceğim dememeli, Üstad Hazretleri'nin İhlâs Risalesi'nde ifade buyurduğu gibi, başkasına söyletmek hoşumuza gitmelidir.[3] Eğer önemli olan husus, hastalık sahibinin maruz kaldığı problemden sıyrılıp kurtulmasıysa, o zaman kime karşı tepki olmayacaksa o konuşturulmalıdır.

Bu konuda dikkat edilecek önemli diğer bir husus da, samimi olduğumuz

yakın arkadaşlarımızdan bir-iki insanla eğri büğrü, yamuk yumuk hâlimizi onların tembihiyle görme adına karşılıklı bir akitte bulunmamızdır. Yani bu kişilerle aramızda öyle bir kardeşlik tesis edeceğiz ki, Kur'ân ve Sünnet zaviyesinden gördükleri eksiklerimizi, eğri büğrü yanlarımızı rahatlıkla bize söyleyip ikazda bulunabilecekler. Meselâ namaz, bir mü'minin hayatındaki en ehemmiyetli, en ciddi bir iştir. Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan buyuruyor ki: قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ اَلَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ *"Şüphesiz, namazı huşû içinde eda edenler kurtuldu."*[4] Her şeyden mefhûm-u muhalif çıkarmak doğru olmasa da –zira onun kendine göre bir kısım şartları ve kaideleri vardır– bu âyetin mefhûm-u muhalifi alınacak olursa şunu söyleyebiliriz: Namazını hudû ve huşû ile, kalb havasının esinti ve feveranlarına, kalbde oluşan heyecanlara göre eda etmeyenler kurtulamazlar. Evet, namaz derin bir konsantre ile kulluğa kilitlenmeyi, iç-dış bütünlüğüyle Allah'a teveccühte bulunmayı ve onun her bir rüknünü eda ederken saniye ve saliseleri vicdanında duyarak, yaşayarak ikame etmeyi iktiza eder. Yani namaz insanın kalb, vicdan ve hisleriyle onunla bütünleşmesini gerektirir. Bu yönüyle namazın gaflete tahammülü yoktur. İşte benim mukavelede bulunduğum, sözleştiğim arkadaşım, namazımı bu derinlikleriyle ikame etmediğimi gördüğünde beni uyarmalı ve "Allah aşkına senin konumunda bulunan bir insanın namazı böyle mi olmalı! Millet sizin gibi insanların namazına bakıp ona göre hareket ediyor. Eğer insanlar sizin bu namazınıza bakıp "Namaz böyle de kılınırmış?" der ve namazlarını verip veriştirirlerse, ötede hâlimiz nice olur!" demelidir.

Bu arada şunu da ifade edeyim ki, bir mukavele yapmış, birbirimize söz vermiş olsak da, yine de ikaz ve tembihte bulunurken denge çok iyi korunmalı, hissiyat tahrik edilip tepkiye sebebiyet verecek davranışlara girilmemelidir. Çünkü insan tabiatında, yanlışlarının söylenmesine karşı bir tepki hissi vardır. Bu sebeple yapılacak tembihler yumuşak söz, yumuşak üslup ve yumuşak bir eda ile yapılmalıdır.

Hâsılı, nam, nişan, şöhret, unvan, paye, makam, mansıp vs. bunların hepsi öldürücü birer tehlikeli virüstür. AIDS'ten daha tehlikeli olan bu hastalıklar, günümüzde salgın hastalık gibi yayılmıştır. AIDS sadece insanın cismaniyetine karşı bir tehlike oluşturmasına mukabil bunlar insanın ruhî ve kalbî hayatına karşı birer tehdit unsurudur. Eğer vefa ve şefkat hissimiz varsa ne pahasına olursa olsun bu tür virüslere maruz kalmış insanların elinden tutup onları kurtarma gayreti mü'min olmamızın bir gereğidir.

1 Buhâri, *cihad* 182; Abdurrezzak, *el-Musannef* 5/270.

2 Bediüzzaman, *Sözler* s.515 (Yirmi Altıncı Söz, Dördüncü Mebhas).

3 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.203 (Yirmi Birinci Lem'a, Üçüncü Düstur).

4 Mü'minûn sûresi, 23/1-2.

Fakirlik mi – Zenginlik mi?

Soru: *Fakirlik ve zenginliği nimet ya da nikmet olmaları açısından nasıl değerlendirmek gerekir? Lütfeder misiniz?*

Cevap: Kanaatimce fakirlik ve zenginlikten birini mutlak mânâda nimet ya da onun zıddı olan nikmet şeklinde değerlendirmek doğru değildir. Zira tarih boyunca fakirlerden pek çok salih kimse olduğu gibi yine zenginlerden de kendini Allah'a adamış, "Allah adamı" diyebileceğimiz pek çok insan var olmuştur. Bu sebeple diyebiliriz ki, yerine göre fakirlik yerine göre de zenginlik hayırlıdır; her iki durum da yerine göre hem nimet hem de nikmet olabilir.

İradî Fakirlik

Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) fakir bir hayat yaşamıştı. Fakat O'nun yaşadığı, ızdırarî bir fakirlikten ziyade iradî bir fakirlikti. Evet, O, hususî konumu itibarıyla fakir bir hayatı tercih etmişti. İsteseydi dünya serveti hane-i saadetlerine akıp dururdu. Fakat çok iyi biliyoruz ki, mübarek hanelerine servetin aktığı zaman bile O Muktedâ-i Küll Rehber-i Ekmel Efendimiz (aleyhi salavâtullahi ve selâmuh), hayat-ı seniyyelerini hiç mi hiç değiştirmemişti. Meselâ, Hazreti Hatice (radıyallâhu anhâ) bütün servetini Efendimiz'e teslim etmişti. Fakat O, bütün bunları Allah yolunda sarf etmişti. Nitekim bir defasında Hazreti Ömer'e, *"İstemez misin ey Ömer, dünya onların, ahiret de bizim olsun."*[1] buyurmuştu. Peygamberlerden sonra insanların en faziletlisi olan Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) Sunh'taki evi de tam bir fakirhaneydi. Zaten kendisi uzun süre mahallenin koyunlarının sütlerini sağarak geçimini sağlamıştı.[2] Hazreti Ömer'in (radıyallâhu anh) durumu da farklı değildi. Bütün Müslümanların halifesi olduğu zaman bile mâil-i inhidam/yıkılacak gibi duran bir evde oturuyordu.

Diğer taraftan "Fakirlik mutlaka hayırlıdır." diyecek olursanız enbiya-i izamdan çok geniş imkânlara sahip Hazreti Davud ve Hazreti Süleyman (alâ nebiyyina ve aleyhimesselâm); sahabe-i kiram efendilerimizden Hazreti Osman ve Hazreti Abdurrahman İbn Avf (radıyallâhu anhüm ecmaîn) ve evliyaullahtan Şah-ı Geylânî (kuddise sirruh) gibi zatları değerlendirmeye almamış olursunuz. Yine tarih boyunca pek çok hayr u hasenatta bulunmuş, camiler, külliyeler, bedestenler yaptırmış Osmanlı padişahlarını ve meselâ cömert ve fedakâr hanımlardan, Mekke-i Mükerreme'den Arafat'a kadar su yolları inşa eden Harun Reşid'in eşi Zübeyde Hatun'u[3] görmemiş olursunuz. Daha bunlar gibi

fani şeyleri bakîleştiren, birleri bin yapan, Hakk'ın kendilerine ihsan ettiği imkânları kullarının istifadesi için kullanan sayılamayacak kadar insan vardır. Dolayısıyla bu kadar insan ve onların yaptığı bu kadar güzel işler görmezden gelinirse mesele sağlıklı bir şekilde değerlendirilemiyor demektir. Ne var ki, bütün bunlara rağmen, bazı inananlar arasında bile –maalesef– fakirliğin zenginlikten hayırlı olduğu, malın mülkün insanı sırat-ı müstakîmden çıkarma ihtimalinin çok güçlü bulunduğu şeklinde yaygın diyebileceğimiz bir kanaatin oluştuğu da bir vakıadır. Hâlbuki dine bir bütün olarak bakıldığında, onun emir ve yasakları küllî bir nazarla tahlile tâbi tutulduğunda, serveti kaldırıp atma, mutlak mânâda fakirliğe sahip çıkma düşüncesinin doğru olmadığı anlaşılacaktır.

Bundan Sonra Yaptıkları Osman'a (radıyallâhu anh) Zarar Vermez

Şimdi isterseniz söylediğimiz bu mücerret hususları müşahhas bazı misallerle izah etmeye çalışalım. Yukarıda da ifade edildiği gibi Hulefa-i Raşidîn efendilerimizden olan Hazreti Osman (radıyallâhu anh) çok geniş imkânlara sahip bir insandı. Tabiî aynı zamanda baş döndüren bir semahat ve cömertliğin de kahramanıydı. Öyle ki, i'lâ-i kelimetullah yolunda maddî desteğe ihtiyaç duyulduğu bir zaman diliminde Hazreti Osman üç yüz, beş yüz deveyi, hem de yüküyle beraber birden tasadduk ediyordu. O günkü toplumun imkânları ve zenginlik limiti açısından meseleye bakacak olursanız bunun günümüzde üç yüz-beş yüz Mercedes bağışlama gibi bir değere mukabil geldiğini görürsünüz. Zannediyorum günümüzde semahat sahibi birisi Hazreti Osman'ın (radıyallâhu anh) Allah yolunda infak ettiği miktarın yüzde birini bağışlayacak olsa onu takdir u tebcillerle yâd eder, bu cömertliği herkese duyururuz. İhtimal o zat da, reca duygusuyla "ümit ederim beni de sahabe-i kiramla beraber Cennet'e korlar" diye düşünmeye başlar. Bu mülahaza karşısında o zata "hakkın yok" da diyemezsiniz, çünkü Allah'ın rahmeti çok geniştir. Umulur ki, Hazreti Osman'ın yolunda giden, onun cömertlik ve civanmertliğini örnek alan böyle bir insanı Cenâb-ı Hak onunla beraber haşredip onunla beraber Cennet'iyle serfiraz kılar. İşte Allah Resûlü'nün üçüncü halifesi Hazreti Osman, Allah yolunda bu ölçüde infakta bulunmuş ve bundan dolayı Efendiler Efendisi'nin (aleyhi ekmelüttehâyâ), *"Bundan sonra yaptıkları artık Osman'a zarar vermez."*[4] şeklindeki o çok büyük müjdesine nâil olmuştu. Evet, imkânları ve bu imkânlarını Hak yolunda kullanmış olması onu a'lâ-yı illiyyîne yükseltivermişti. Demek ki servet, Allah yolunda

kullanılınca insanı alıp Cennet'e ulaştıran nurdan bir helezona dönüşmektedir.

Kazanma Kuşağında Kaybedenler de Var

Diğer taraftan, Kur'ân-ı Kerim'in, zıt kutupta bize göstermiş olduğu başka bir örnek var: Kârun. Cenâb-ı Hak, Hazreti Musa'nın (aleyhisselâm) kavminden olan Kârun'a, hazinelerinin anahtarlarını bile güçlü, kuvvetli bir topluluğun zorla taşıdığı büyüklükte bir servet vermiş, fakat o bu serveti kendi becerisiyle kazandığını iddia etmişti.[5] Hakk'ın kendisine yaptığı iyilik ve ihsanlara bir şükür ve teşekkür ifadesi olarak insanlara iyilik yapacağı yerde, iyiliğin arkasındaki iyilik sahibini unutmuş, kendini bencilliğin gayyalarına salıvermiş ve sahip olduğu servet u sâmânla şımarmış, böbürlenmiş, ferîh fahûr yaşamaya ve ifsada başlamıştı. Tabiî Cenâb-ı Allah da yaptıklarının karşılığı olarak onu bütün varlığıyla beraber yerle bir etmişti. Böylece Kârun, ulü'l-azm bir peygambere yakınlığın hakkını veremeyip kazanma kuşağında kaybeden ibret vesilesi, tâli'siz bir servet sahibi olarak tarih defterinin yaprakları arasında yerini almıştı.

Hazreti Musa (aleyhisselâm) döneminde vukû bulduğu söylenen şu kıssa da, konuyla alâkalı ibret verici bir misal olarak zikredilebilir. Anlatılanlara göre Hazreti Musa zamanında, kum ile üzerini örtmeye çalışacak kadar fakr u zarurete düşmüş bir adam vardı. Bir defasında Hazreti Musa'ya, "Ya Musa, Cenâb-ı Hakk'a benim hâlimi bir arz ediversen!" dedi. Hazreti Musa da onun bu ricasını kırmadı. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah, "O kulum için bu hâl, kendisi için daha hayırlıdır." buyurdu. Fakat adamcağız bu isteğinde ısrarcı oldu ve ısrarlarının neticesinde kendisine Allah tarafından imkân verildi. Önce bir koyun aldı, sonra o koyundan sürüler meydana geldi ve o şahıs bir servet sahibi oldu. Ne var ki, zenginlik o zavallıyı gaflete sürükledi ve neticede yoldan çıkarttı. Öyle ki adam içkiye bile başlamıştı. Bir müddet sonra Hazreti Musa (aleyhisselâm) yoldan geçerken bir kalabalığa rastladı. "Burada ne oluyor?" diye sorunca, şöyle cevap verdiler: "Bir adama kısas uygulanıyor. Adam fakirdi, sonra malı mülkü oldu. O mal mülk onu azdırdı. İçkiye başladı, sonra birini öldürdü. Şu an cezasını çekiyor."

Şimdi bu iki misalden hareketle meselenin, mücerret olarak değil de, getirdikleri ve götürdükleriyle, alçaltması ya da yükseltmesine göre yani âkıbet açısından değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkar. Evet, bazen olur ki, insan servet ü sâman ile Hazreti Osman ve Abdurrahman İbn Avf[6] gibi a'lâ-yı illiyyîne çıkar, bazen de olur ki –hafizanallah– Kârun ve yukarıda anlatılan meçhul şahıs gibi esfel-i sâfilîne yuvarlanır.

Bana Seni Gerek Seni

Cenâb-ı Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de bize talim buyurduğu, رَبَّنَا أٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْأخِرَةِ حَسَنَةً *"Rabbimiz, bize dünyada da ahirette de hasene ihsan eyle!"*[7] duası umumi bir yakarıştır. Bu şekilde hem dünyanın hem de ahiretin güzelliklerini isteyenler Allah'ın lütf u keremiyle niyet ve gayretlerinin semeresini hem dünyada hem de ahirette göreceklerdir. Dolayısıyla insan sadece dünyasını değil, aynı zamanda ahiretini, hatta dünyanın fani ve geçiciliği, ahiretin ise ebedî ve sonsuzluğunu nazar-ı itibara alarak, dünyanın çok çok ötesinde ahiretini düşünmelidir. Evet, o, her iki âlemin de güzelliklerini istemeli, dünyasını imar ederken ahiretini berbat etmemelidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim, sadece dünya peşinde koşanların, رَبَّنَا أٰتِنَا فِي الدُّنْيَا *"Rabbimiz, bize vereceğini bu dünyada ver!"* şeklinde talepte bulunduklarını zikreder ve وَمَا لَهُ فِي الْأٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ *"Böyle diyenin ahiretten nasibi yoktur."*[8] diyerek, sadece dünya hayatı için talepte bulunanların elemli âkıbetine dikkatleri çeker. Böyleleri Cenâb-ı Allah'ın vermiş olduğu nimetleri, أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا *"Bütün zevklerinizi dünya hayatında kullanıp tükettiniz, onlarla safa sürdünüz"*[9] fehvasınca yemiş bitirmiş olurlar. Bu durum ulvî gayeler için yaratılmış bir insan için başka değil sadece bir sukûttur. Kendi seviyesinin altına düşmektir. Çünkü sadece dünyasını düşünüp, hayatını yeme ve içmeye bağlamak insan dışındaki mahlûkatın yapacağı şeydir.

Bir kere daha ifade edecek olursak, insan Allah'ın (celle celâluhu) kendisi hakkında takdir ettiğine razı olmalı, Allah'tan hakkında hep hayırlısını dilemeli, her zaman, "Allahım, hakkımda hayırlı olanı ihsan eyle. Eğer Senin bana ihsan edeceğin daha başka nimetler benim baştan çıkmama sebebiyet verecekse ben onları istemiyorum. Kût-u lâ yemûtla, ölmeyecek kadar bir rızıkla yaşamaya razıyım. Ben Senden sadece Seni istiyorum. Bana Seni gerek Seni" demelidir.

Allahım! Arkadaşlarımıza Bol Bol İhsan Eyle!

Bundan dolayı insan başta Allah Resûlü olmak üzere infak kahramanı diye vasıflandırabileceğimiz insanların hayatına bakarak kendini çokça test etmelidir. Meselâ servet geldiği gibi, o insanın kalbinde-gönlünde hiçbir iz bırakmadan Allah yoluna gidiyor mu, ona bakmalıdır. Az iken verebiliyorsa, yani bir ceketi, bir paltosu varken çıkarıp onları verebiliyorsa, böyle birisi arabası olduğunda Allah'ın izniyle onu da verebilir. Yine böyle birisi, "bana

her gün bir milyon dolar gelse, gelse de ben o dolarlarla dünyanın değişik yerlerinde şu kadar eğitim yuvası açsam; oralarda vazife yapan eğitim gönüllülerinin alamadıkları burslarını yetiştirsem, hatta o bahadırların yaptıkları bu civanmertlikler karşısında beş bursunu birden peşin versem" diye düşünür. İşte insan böyle düşünebiliyor ve kendine uyguladığı testlerden Hakk'ın inayetiyle geçtiğine inanıyorsa onun için servet –inşaallah– tehlikeli olmaz. Bu ölçüde bir niyet enginliği ve kalb safveti içinde bulunanların kasalarına keşke hep servet akıp dursa. Fakir, büyük çoğunluğu itibariyle arkadaşlarımızın işte bu seviyede üstün karakterli, civanmert ve semahat ehli insanlar olduklarını düşünüyor; onlar için Cenâb-ı Hakk'a çokça dua ediyor ve "Allahım, o arkadaşlarımıza bol bol ihsan eyle. Zira onlar Senin lütuflarını dünyanın dört bir yanına i'lâ-i kelimetullah için saçıyorlar" diyorum.

Fakat insan Erzurumluların ifadesiyle gırgıtsa, hep cimrice davranıyor, kendi rahatını milletinin ve mü'minlerin rahatının önünde tutuyor, insanların hakkını nazar-ı itibara almıyor, din-i mübîn-i İslâm'ı düşünmüyor ve bir türlü iç dünyasında bu olumsuz duyguları aşamıyorsa böyle bir insan Allah'tan mal mülk, servet u sâmân istememelidir. Yürekli davranmalı, kendinden emin olmadığını kabul etmeli ve "Allahım bana vereceğin ihsanlar, onların getirdiği rahat beni Senden uzaklaştıracaksa istemem onları. Bu zamana kadar benimle Senin arana girenleri de al!" diyebilmelidir. Çünkü kulluk bu ölçüde bir samimiyet ve sadakat ister.

Yamalı Yorgan

Burada konuyla alâkalı yönleriyle Üstad Bediüzzaman Hazretleri'nden ve onun acz u fakr yaklaşımından da bahsetmek icap eder. Üstad Hazretleri, ilim ve dinin izzetini muhafaza etme, iman hizmetine halel getirmeme düşüncesiyle hep istiğna ruhuyla hareket etmiş ve çok fakirane bir hayat yaşamayı tercih etmiştir. Bildiğiniz gibi Eşref Edip merhum onun bu hâlini Tarihçe-i Hayat'ta, *"Kendisi bir çanak çorba, bir bardak su, bir lokma ekmekle teğaddî eder. Elbisesi pek basit ve fakiranedir. Temizliğe fevkalâde itina eder. Mâmelek namına dünyada hiçbir şeyi yok. Kendi için yaşamaz, cemiyet için yaşar."*[10] ifadeleriyle anlatır. Zaten Hazreti Üstad, kendisi de, "tatmaya izin var, doymaya yok"[11] diyerek dünyaya bakışını özetlemiş gibidir. Lâhikalara bakıldığında bu bakışın onun hayatındaki yansımalarını görmek mümkündür.

Onun cemiyet ve insanlık için fedakârlık ufkunu anlama adına fikir verecek bir hatırayı Vehbi Vakkasoğlu Bey'den dinlemiştim. Kendisi Necip Fazıl merhumu ziyarete gittiğinde ona Zübeyir Ağabey'den işittiği bir hatırayı

naklediyor. *Büyük Doğu* dergisinin sıkıntılar yaşadığı, bir yayınlanıp bir yayınlanmadığı dönemlerden birinde yine parasızlıktan dolayı dergi basılamayacak gibi oluyor. Bu mevkûte o zaman için çok önemli bir misyon ifade ettiğinden Üstad Hazretleri ona İslâm'ın sesi ve soluğu olarak bakıyor. Fakir de gençlik yılları itibarıyla hatırlarım, Büyük Doğu o zaman için ufuk açıcı, yüreklendirici, inananların hâllerine tercüman olan, onların sıkıntılarını dile getiren önemli bir yayındı.

İşte Büyük Doğu'nun parasızlıktan dolayı basılamayacak olması Üstad Hazretleri'ne çok dokunuyor ve Zübeyir Ağabey'i çağırıp ona, "Zübeyir, Doğu çıkmayacakmış, mutlaka bir şey yapmamız lazım!" diyor. Zübeyir Abi de, "Üstadım, neyimiz var ki bir şey yapalım?" diye cevap veriyor. Bunun üzerine Üstad Hazretleri "Benim, kışın üzerime aldığım eski, yamalı bir yorganım vardı. Belki birisi bir değer atfeder de onu satın alır. Siz de elinize geçeni Doğu'ya gönderirsiniz!" diyor. İşte Hazreti Üstad o yorganı sattırıp bedelini dergiye gönderiyor. Vehbi Vakkasoğlu Beyefendi, "Bunu Üstad Necip Fazıl'a anlattığımda yüzünü pencereye çevirdi ve hıçkıra hıçkıra ağladı." demişti.

Üstad'ın fakirane hayatı işte budur. Fakat onun, acz, fakr, şevk, şükür, şefkat ve tefekkür olarak kendi mesleğinin altı önemli erkanından[12] biri olarak saydığı "fakr" anlayışı, bildiğimiz fakirlikten biraz daha farklıdır. Ona göre fakr, ister fakir olsun, ister servet sahibi, kişinin kendisini hiçbir şeye malik görmemesi, her nimeti Allah'tan bilmesi mânâsına gelir. Bu tıpkı, insanın kendini âciz bilip Hakk'ın sonsuz kudretine sırtını dayaması gibidir. İşte bu mânâdaki fakr şalını kuşanabilenler dünyalara da malik olsalar, o mülkün zerresine kalblerinde yer vermez, ellerinden kaybolup gidene üzülmez, ellerine geçene de sevinmezler. Böylelerinin derdi-davası kendi millet ve devletlerinin zenginliğidir. Şahsî hayatları adına İbrahim Ethem gibi yaşar, kırk yamalı hırka ve bir lokma ekmeğe razı olur fakat milletlerinin ikbali için de işe dört elle sarılırlar. İstidradî olarak ifade edeyim ki, tarih boyu, Cenâb-ı Hakk'ın gınası karşısında kendilerini fakir; kuvvet ve kudreti karşısında da âciz gören başka kimseler de olmuştur. Fakat denilebilir ki, meseleyi bir sistem hâline getirip sunan ve onu bir yolun erkânı olarak etrafındakilere sunan Bediüzzaman Hazretleri'dir.

Servet Düşmanlığı Yerine İnsanların Gönüllerini Kazanmak

Mevzuu hulâsa edecek olursak, bazı kimselerin helâl ve haram çizgilerine dikkat etmeden servet peşinde koşmaları kimi inanan insanlarda dahi servet ve servet sahibi insanlara karşı olumsuz bir bakış açısı meydana getirmiş olabilir.

Ne var ki, haramdan kazanan ya da kazancından Allah yolunda infakta bulunmayan bir kısım insanlara bakıp servet düşmanlığı yapmak başta da ifade edildiği gibi doğru değildir. Servet düşmanlığı insanlığa sosyal ihtilallerin arkasında duran Marks, Engels ve benzeri düşüncede olan şahısların armağanıdır (!) ve onun beşeriyet için ne denli büyük bir tehlike arz ettiği ve ne azim tahribatlara sebebiyet verdiği insanlık tarihine az çok aşina olanlar için malumdur.

Bunun yerine, yani zenginlere adavet besleyip zenginlik düşmanlığı yapılacağına varlıklı kimselerin Allah'a dost insanlar hâline getirilmesine ve onların imkânlarını rıza-i ilâhî istikametinde, topyekûn insanlığa faydalı olacak şekilde kullanmalarına çalışmak iktiza eder. Bunun için bütün meşru vesileler mutlaka değerlendirilmelidir. Zira bu, o insanın ahireti adına da çok önemli bir vazife ve sorumluluktur. Ayrıca bilinmesi gerekir ki, insanlar bu mevzuda belki başta biraz zorlanabilirler. Önceleri azıcık bir şey verirken bile canını veriyormuş gibi hissedebilirler. Fakat kırk yıllık müşâhedelerime dayanarak diyebilirim ki, gönlünde din, millet, insan sevgisi tutuşturulan insanlar zamanla verme işinin tiryakisi hâline gelmişlerdir. Öyle ki, kadınlardan da erkeklerden de ağlayarak gelip her şeyini milletimizi yüceltme istikametinde hak rızası için ortaya döken insanlara şahit olmuşumdur.

O hâlde bir mü'min olarak bize düşen, servet veya servet sahibi düşmanlığı değil insanları insanlık yolunda, Allah rızası istikametinde vermeye alıştırmak olmalıdır. Bu açıdan servet ve imkân sahibi insanların gönüllerini kazanmaya, onları dinin, imanın, insanlığın dostu hâline getirmeye; getirip bu ulvî değerler için çalışıp çabalamaya ve bu suretle hem mevcut imkânların doğru yerde harcanmasına hem de imkân sahiplerinin ahirette kurtulmasına vesile olmak çok önemlidir; önemlidir zira bu yol Efendiler Efendisi'nin (aleyhi ekmelüttehâyâ vetteslimât) yoludur.

1 Buhârî, *tefsîru sûre* (66) 2; Müslim, *talâk* 31.

2 et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/354-355; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 2/271.

3 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* 10/277; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân* 2/314.

4 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 18/231; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/59.

5 Bkz.: Kasas sûresi, 28/76-78.

6 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/115; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 1/129.

7 Bakara sûresi, 2/201.

8 Bakara sûresi, 2/200.

9 Ahkaf sûresi, 46/20.

10 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.614 (Tahliller).

11 Bediüzzaman, *Nur'un İlk Kapısı* s.17.

12 Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.515 (Yirmi Altıncı Söz, Hâtime); *Mektubat* s.17 (Dördüncü Mektup), 414 (Yirmi Sekizinci Mektup, Beşinci Mesele).

Vera’ Ehli ve Sorumluluk Şuuru

Soru: *Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde, adalet, cömertlik, vera’, sabır, tevbe ve hayânın güzel hasletler olduğunu ancak sırasıyla, yöneticide adalet, zenginde cömertlik, âlimde vera’, fakirde sabır, gençte tevbe ve kadında hayânın bulunmasının çok daha güzel olduğunu ifade buyuruyor.*[1] *Zaten zatında güzel olan vera’nın âlimlerde çok daha güzel olmasını nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Hadis-i şerifte güzel oldukları ifade edilen bu altı hasletin, bazı insanlarda daha güzel olması mevzuunu, usûl-i fıkıhta temel bir kaide olan; “bi hasebil-mağrem el-mağnem” düsturuna bağlayabiliriz. Yani bir meselenin ceremesi, riski, meşakkat ve sıkıntısı ne kadarsa, ganimeti de o ölçüdedir. Buna göre bir insan, aşması gereken imtihanlar, karşı koyup direneceği günah ve meâsî, dişini sıkıp sabredeceği belâ ve musibetler ve ibadet ü taatindeki hassasiyet ve derinliği nispetinde amûdî (dikey) olarak kalb ve ruh ufkuna yükselebilir. Meselâ savaşta ölen bir insanın şehitlik pâyesini kazanması, *“Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Bilakis, onlar diridirler, fakat siz bunun farkında değilsiniz.”*[2] ilâhî hitap ve müjdesine mazhar olması ve ötede o kişinin doğrudan doğruya Cennet’e girme lütfuyla serfiraz kılınması, onun çok riskli bir ma’rekede yani harp meydanı ve cenk sahasında kendini tehlikeye atmasındandır.

İşte hadis-i şerifte ifade edilen bazı güzel hasletlerin, bazı kimselerde daha bir güzellik kazanması hususunu da[3] bu zaviyeden değerlendirebiliriz. Meselâ, genellikle gençlik döneminde hâkim olan sağlık ve sıhhat, güç ve kuvvet, enerji ve dinamizm insan için birer gaflet kaynağı olabilir. Bu açıdan o dönemde insanın hata ve kusurlarının farkına vararak Allah’a dönmesi, O’na tevbe ve istiğfarda bulunması çok ciddi önem arz eder. Hayâ ve iffetin, kadınlarda ayrı bir güzelliğe ulaşması mevzuu da aynı zaviyeden değerlendirilebilir. Çünkü hususiyle kadınlar, tavır ve davranışları itibarıyla başkaları için birer imtihan ve fitne vesilesi olabilirler. Bundan dolayı onların bu mevzuda daha hassas, daha titiz, daha afif olmaları ve iffet haziresinde kendilerini tahsin ü tahassüne almalarının apayrı bir ehemmiyeti vardır. Hatta denilebilir ki, bu ölçüde iffetine dikkat eden bir kadın bir nefhada, bir hamlede evc-i kemâlât-ı insaniyeye çıkabilir.

Takva ve Vera’

Bu umumî değerlendirmeden sonra şimdi isterseniz sorunuzda bilhassa

dikkat çektiğiniz âlimin vera' sahibi olma mevzuuna geçelim. Haram ve yasaklara karşı titiz ve tetikte olma, memnû şeylere girme endişesiyle bütün şüpheli şeylerden kaçınıp uzak durma şeklinde izah edilen vera', takvanın ötesinde bir zirve olarak görülmüş yüce ve yüksek bir sıfat-ı âliyedir. Bu mânâda ona âzamî takva da denilebilir. Bugüne kadar hakkında yapılan farklı tarifler çerçevesinde ele alacağımız takva ise; haramlardan kat'i olarak içtinap etme, farzları arızasız-kusursuz yerine getirme, vacipleri kemal-i hassasiyetle ifa etme, şüpheli şeylerden tevakkide bulunma ve şüpheli olduğu mülâhazasıyla bazı mübahlara karşı bile tavır belirleme demektir. Hatta Şârânî'nin *Mizan*'ı esas alınacak olursa insanın kendisini azimetlerle amel etme mevzuunda mükellef görmesi de takvanın bir yönünü teşkil eder. Ancak bilinmesi gerekir ki, bir insan âzamî takvayı yaşama adına azimetlerle amel etmeyi kendine bir yol olarak tercih etmiş bulunsa da, bu yolu herkese teklif etmesi doğru değildir.

Hazreti Pîr'in takva ile alâkalı ortaya koyduğu çerçeveye bakınca, onun, telyin edici bir üslûpla, meseleyi daha yaşanılır ve herkesi kapsayacak bir şekilde ele aldığı görülür. Meselâ bir yerde o, "Bu zamanda tahribat ve menfî cereyan dehşetlendiği için, takva bu tahribata karşı en büyük esastır. Farzları yapan, kebireleri işlemeyen, kurtulur."[4] diyerek bize takva adına bir çerçeve sunar. Hazreti Pîr'in ilhama, vâridâta veya bir hutura binaen ortaya koyduğu bu takva tarifini, şartların ve konjonktürün hakikî mânâda takvayı yaşamaya müsait olmadığı ve bir kısım kırılma, arıza ve zaruretlerden dolayı âzamî takvanın yaşanamadığı dönemlerde, hiç olmazsa, haramlardan içtinap edip farzları arızasız kusursuz yerine getirmek suretiyle muhataplarını takva serasına ve onun vaad ettiği güzelliklerden istifadeye çağrısı şeklinde anlayabiliriz. Fakat bu noktada şu hususun gözden kaçırılmaması gerekir: Hazreti Pîr bir taraftan bazı yerlerde, meseleyi özellikle mübtediler için yaşanır kılma adına bu şekilde arz etmiş olsa da, diğer taraftan başka yerlerde âzamî takvaya işarette bulunmuş ve ona talip olunması gerektiğini söylemiştir. Yani iman ve Kur'ân dairesi içine henüz adımını atmış mübtedileri kaçırmamak ve meseleleri takdimde üslûp hatasına düşmemek için daha objektif bir çerçeve sunulmuş; fakat diğer yandan insanların önüne kalb ve ruhun derece-i hayatına yükselip âzamî takvaya ulaşması adına bir ufuk ve hedef konulmuştur.

Takvanın diğer bir yönünü ise tekvinî emirlere riayet teşkil eder. Günümüzde bizim ilim ve teknoloji gibi bazı sahalarda geri kalmamız, değişik zulüm ve baskılar altında ezilmemiz ve bunun neticesinde de kendi din ve diyanetimizden şüphe eder hâle düşmemizin altında yatan en önemli sebeplerden biri de âyât-ı tekviniyeyi doğru okuyup doğru yorumlayamayışımızdır. Demek ki kâinat kitabını doğru okuyup doğru

yorumlama da takvanın önemli diğer bir budunu oluşturmaktadır.

Töhmet Yerleri ve Vera' Ehli

Vera' ise, bütün bunların daha da ötesini ifade eden bir mefhumdur. Vera', bir yönüyle şüpheli şeylerden tevakki etmek, diğer yandan da hadis diye de rivayet edilen اِتَّقُوا مَوَاضِعَ التُّهَمِ *"Töhmet yerlerinden sakının!"*[5] sözü mûcebince bazı meşru tavır ve davranışları bile bir kısım yanlış yorumlamalara sebebiyet verebilir mülâhazasıyla terk etmektir. Buna göre vera' sahibi bir mü'min, laubalilik ve gayr-i ciddiliklerin nümayan olduğu bir yerde bulunmaktan tevakki etmelidir. Meselâ bir kına gecesi, bir düğün merasimi dahi olsa, eğer orada Allah'ı ve peygamberi unutturacak laubalilikler ufku kirletiyorsa, vera' sahibi bir insan o mekânda kendi konumuna halel getirmemeli, durum ve kredisini kırdırmamalı, itibarını zedelememeli ve asla gayr-i ciddiliklere, laubaliliklere girmemelidir. Evet, haramlardan sakınma, kemal-i hassasiyetle farzları yerine getirme, vacipleri ifa ve sünnetleri kılı kırk yararcasına eda etme hassasiyetinin yanında, yanlış yorumlara sebebiyet verecek yerlerde dolaşmama, yanlış yorumlanabilecek tavır ve davranışlar içine girmeme de vera sahibi olma adına önem arz eder.

Bu durumu bir misalle biraz daha açmaya çalışalım. Diyelim ki siz bir tarafında bir meyhane veya haramların irtikâp edildiği başka bir mekânın bulunduğu bir caddeden geçiyorsunuz. Eğer siz, halkın teveccüh ettiği, rehber olarak gördüğü, önlerinde numune-i imtisal kabul ettiği birisi iseniz, lehviyat mekânlarının bulunduğu böyle bir caddeden geçerken, "Acaba oraya mı girdi, orada o atmosferi paylaştığı dost ve arkadaşları mı var?" türünden değişik mülâhazalara sebebiyet verecek ve sizde itibar ve kredi kırılmasına yol açacak her türlü tavır ve davranıştan uzak durmanız gerekir. Evet, eğer siz milletin gözünün içine baktığı bir insan konumunda iseniz, size itimat eden o insanları şüpheye düşürmemek, teşeddüd-ü ârâya sevk etmemek ve güvenilirliğinize toz kondurmamak için mecbur kalmadıkça o tür lehviyat ve levsiyatın işlendiği yerlerin yakınından bile geçmemelisiniz.

Dini Temsil Edenlerdeki Zaaf Dine Dokunur

Konunun tavzihi adına başka bir misal daha vereyim. Hayat-ı içtimaiyede bulunan bir insan bir mecburiyete, bir maslahata binaen afife bir hemşiremizle bir meseleyi konuşma, istişare etme durumunda kalabilir. Ancak siz hakkınızda, başkalarına "Acaba ne konuşuyordu?" dedirtmemek için, bir iffet abidesi olarak vera' mülâhazasıyla hareket etmeli; hareket edip itibarınızı korumalı ve

taife-i nisadan birisiyle bir yerde bulunacaksanız yanınıza mutlaka bir üçüncü şahsı almalısınız. Meselâ, o şefkat kahramanlarından biri re'fet ve şefkat hisleriyle yanınıza gelip samimi bir şekilde size minnet duygularını aktarıyor olabilir. Ancak hususiyle günümüzde görüntü ve konuşmaları fotoğraf ve kameralarla tespit etmek çok kolay hâle geldiğinden, bazıları bu meseleyi alıp değerlendirir ve çok farklı şekilde yorumlayabilirler. Dolayısıyla bütün bunlar bir yönüyle başkalarını şüpheye sevk edebileceğinden vera'ya muhalif tavır ve hâllerdir. İşte ulema bu türlü meselelere karşı çok dikkatli olmalıdır. Bu ise, takvanın da ötesinde şöyle-böyle farklı yorumlanmaya ihtimali olan bütün tavır ve davranışlardan uzak durmayı gerektirir. Evet, sizin on farklı yorumlanma ihtimaline açık bir davranışınız bulunsa, siz öyle bir davranış sergilemiş olmalısınız ki, o on ihtimalden bir tanesi dahi itibarınıza dokunmamalıdır. Çünkü dini temsil eden insanların itibarına dokunan tavır ve davranışlar neticede dine de dokunur ve başkalarını, "Eğer bu dini temsil edenler böyleyse, demek ki bu dinde hayır yok!" şeklinde insanları haybet ve hüsrana sürükleyecek düşüncelere sevk eder. İşte bu mülâhazalardan dolayı diyoruz ki, günümüz şartları içinde yaşayan bir mü'min olarak her hâlimizde, her söz ve hareketimizde kılı kırk yararcasına fevkalade hassas olunması gerekir.

Hazreti Pîr, Bitlis'te vali Ömer Paşa'nın evinde iki sene kaldığı hâlde, valinin altı kızını birbirinden tefrik edip ayıramadığını ifade etmiştir.[6] Benzer vakaları sizler de yaşamış veya duymuş olabilirsiniz. Bu sebeple vera' yolcusu bir mü'min bilir ki, temsil adına bir konum söz konusuysa, ben ne yapıp edip o konumun hakkını vermek zorundayım. Siz nefsiniz adına kendinizi Cehennem'e sürükleyecek tavır ve davranışlar içine düşebilirsiniz. Bu, bir mânâda şahsî bir kayıp ve helake sürüklenіştir. Ancak siz, size karşı teveccüh ve itimadı bulunan, duygu ve düşünce itibarıyla size bağlı olan insanları Cehenneme sürükleyecek yanlışlıklara giremezsiniz. Eğer girerseniz, bu sizin sırtınıza öyle bir vebal yükler ki, siz o vebalin altından kalkamazsınız. Bundan dolayı siz, ölesiye bir gayret gösterecek, ne yapıp edip kendinizi ve nefsinizi gemleyecek ve netice itibarıyla diyeceksiniz ki: "Müslümanların fikrî safveti, o kürsü veya minberin namusu adına ben burada belki çatlayacağım ama yine de gözümü kapatacak, harama nazar etmeyeceğim." İşte İslâm'ı temsil konumunda bulunan ulemanın vera' anlayışı bu seviyede olmalıdır.

İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm), daha kendisine peygamberlik gelmeden önce Hazreti Hatice Validemizle (radıyallâhu anha) görüşmesinde buram buram ter dökmüştü. Hâşâ, yüz bin defa hâşâ, o hâl, bir kompleksin, eziklik duyan bir insanın ruh hâli değildi. Aksine o, daha altı-yedi yaşlarındayken üzerini değiştireceği zaman amcası Ebû Talib'e, *"Amca*

üzerimi değiştireceğim, lütfen sırtını dön!” diyecek ölçüdeki bir hayâ abidesinin iffetli hâliydi.

İşte Efendiler Efendisi’nin (aleyhissalâtü vesselâm) bu tavrı ulema için de bir misal olmalı ve onlar kılı kırk yararcasına bir hassasiyetle İslâm’ı hep vera’ zirvelerinde yaşamaya çalışmalıdır. Bunun için de onların dudaklarında hep;

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْعُلَمَاءِ وَالْعُرَفَاءِ وَالْحُلَمَاءِ وَالتَّوَّابِينَ وَالْمُنِيبِينَ وَالْأَوَّابِينَ وَالْأَوَّاهِينَ وَالْمُتَوَاضِعِينَ وَالْخَاشِعِينَ، وَالْمُتَخَلِّقِينَ بِأَخْلَاقِ الْقُرْاٰنِ، وَالْوَقُورِينَ وَالْجِدِّيِّينَ وَالْمَهِيبِينَ وَالْمُخْلِصِينَ الْمُخْلَصِينَ الْمُتَّقِينَ الْوَرِعِينَ الزَّاهِدِينَ الْمُقَرَّبِينَ وَالرَّاضِينَ الْمَرْضِيِّينَ وَالْمُحِبِّينَ الْمَحْبُوبِينَ، وَالدَّاعِينَ إِلٰى جَنَابِكَ.

“Allahım! Bizleri âlim, ârif, halîm, çok çok tevbede bulunup dergâhına teveccüh eden, âh u enînlerle kapının tokmağına sürekli dokunan, mütevazi, huzurunda hep el pençe haşyet içinde duran, Kur’ân ahlâkıyla ahlâklanan, vakur, ciddi, mehabetli, muhlis (ihlâsı kazanmış), muhlas (ihlâsa erdirilmiş), hep takva hatta onun da ötesinde vera’ duygusuyla hareket eden, zühdü bir hayat tarzı olarak benimsemiş, yüce nezdinde kurbete mazhar olmuş, Senin bütün icraat-ı sübhaniyenden razı ve Senin rızana ermiş, Seni her şeyden daha çok seven ve nezdinde müstesna sevgine mazhar olmuş ve daima kalbi niyazla atan, dudakları münacatlarla kıpırdayan salih kullarından eyle!” gibi dua ve yakarışları olmalıdır.

Beyaz Sarık ve Hassasiyet

Rabbim ulema olmasak da bizi de burada istenilen yüksek vasıflarla serfiraz kılsın. Keşke sadece ulema değil herkes, azami takvayı esas alsa, hatta takvanın azamisini de aşarak vera’ dairesi içinde yaşasa ve bir mecburiyet, bir farz vazifeyi ifa söz konusu değilse şüpheli hiçbir şeyin içine hiçbir zaman girmese; girmese ve dilleriyle dudaklarıyla, gözleriyle, kulaklarıyla, elleriyle, ayaklarıyla hep o takva dairesi içinde dolaşıp dursa ve gereksiz, mâlâyanî şeylerden uzak durmak suretiyle hep vera’ ufkunu takip etse. Böyle davranmak kim bilir onları hangi kıymetlere ulaştıracak ve onları nasıl kıymetler üstü kıymete haiz hâle getirecektir.

Günümüzde inanan insanlar olarak bizler, gönüllere hak ve hakikati duyurma, yeni bir diriliş faslı açma, ruhlarda ba’sü ba’de’l mevt duygusunu inkişaf ettirme ve geçmişteki ihmallerin bugünümüzü kararttığı gibi bir kere daha

bizden sonraki nesillerin geleceğini karartmama, atmosferini kirletmeme adına hayatın her noktasında, toplumun farklı kesimlerinde bulunma zarureti duyuyor, böyle bir zarureti bir vazife olarak görüyor ve ona farzlar üstü bir farz gözüyle bakıyoruz. Kanaat-i vicdaniyemiz ile hareket ederek, elbiselerimize sıçrayan kirlere belva-yı âmm deyip gezilmeyecek çarşılarda dahi geziyor ve değişik yerlerde bulunma lüzum ve zaruretini duyuyoruz. Bu yolda bulunurken bazen paçalarımıza çamur sıçrıyor, hatta ondan da öte levsiyat bulaşıyor.

İşte insanlar kanaat-i vicdaniyeleri ile vacip, farz veya "farzlar üstü farz" bir vazifeyi eda ederken gayr-i ihtiyarî, iradeye iktiran etmeden bu türlü belva-yı âmm nevinden bazı şeylerin içine düşmüş olabilirler. Bu ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur. Ancak böyle bir maksat olmadan, canının istediği şekilde, keyfîliğe bağlı bir hâlde kalkıp şurada burada gezme, internet sitelerinde gezinme, hava almak için gidip değişik yerlerde dolaşma ve benzeri tavır ve davranışlar içine girme.. evet, bunların hiçbirini Kitap ve Sünnet'e göre tecviz etmemiz mümkün değildir.

"İmam sarığı beyazdır." diye halk arasında meşhur bir söz vardır. Yani o beyaz sarıkta bir sinek tersi bile bulunsa başkalarının dikkatini çeker ve belki de şöyle derler: "Üzerinde necaset bulunduğu hâlde bir de önümüze geçmiş bize imamlık yapıyor." Bundan dolayı temsil konumunda bulunan ulemanın hep ahseni kollaması ve vera' zirvelerinde hep ahsenin peşinde olması gerekir.

1 ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/92.

2 Bakara sûresi, 2/154.

3 ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/92.

4 Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.118.

5 Bkz.: el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/36; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/45.

6 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.504 (Emirdağ Hayatı).

İnşirah Sağanağı Karşısında Şükür Çağlayanı

Soru: *Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için göz aydınlığı ve gönül sürurune vesile olan İnşirah sûresinin ve bilhassa bu sûre-i celîlede beyan buyrulan "şerh-i sadr" meselesinin günümüz mü'minleri için ifade ettiği mânâlar nelerdir? İzah eder misiniz?*

Cevap: Esbab-ı nüzul açısından bakıldığında, İnşirah sûresinin, Duhâ sûresinin akabinde nazil olduğu anlaşılmaktadır. Duhâ sûresinin son âyetinde ise Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitaben: وَأَمَّا بِنِعْمَـةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ *"Habibim! Şimdi gel Rabbinin nimetini anlat da anlat!"*[1] buyuruyor. Bu âyet-i kerimede, bir taraftan Allah Resûlü'nün vahiyle serfiraz kılınma gibi geçmişte nail oldukları nimetlerin beyanı, diğer taraftan da inşirah-ı sadr (gönlün açılıp genişlemesi; darlık ve sıkıntıdan genişlik ve feraha kavuşması; huzur, sükûn, itminan ve inbisata ermesi) gibi daha sonra nail olacağı nimetlere önemli bir referans bulunmaktadır.

Bildiğiniz üzere, Duhâ sûresinin nüzulünden önce vahiy bir süre inkıtaa uğramıştı. Aslında bu ilâhî icraatta, Cenâb-ı Hakk'ın, İki Cihan Serveri'ne (aleyhissalâtü vesselâm) ifade ve ifaze etmek murad buyurduğu hususlar vardı. Öncelikle, kıblenin tahvilinde olduğu gibi, Allah Resûlü'nün, ıztırar ve ihtiyaç içindeki ruh hâletiyle başını göklere dikip beklemesi, bekleyip Allah'ın teveccühüne nail olması ve neticede Rehber-i Ekmel Efendimiz'in kazandığı o liyakat üstü liyakatin herkese duyurulup gösterilmesi hususu vardır. Allah Teâlâ, vahyin kesildiği ve İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (aleyhissalâtü vesselâm) dîk-ı sadra maruz kaldığı böyle bir dönemde Duhâ sûresini inzal buyurmak suretiyle, Habib-i Kibriya'sı üzerinde pek çok nimeti olduğunu hatırlatmış ve daha sonra indirdiği İnşirah sûresiyle de bu nimetlerin en önemlilerden birisi olan inşirah-ı sadr müjdesini vermiştir.

Stres ve Anguaz Değil, Mukaddes Izdırap

İnşirah-ı sadr mevzuu, sadece bu sûrede değil, Kur'ân-ı Kerim'de daha başka yerlerde de geçmektedir. Meselâ En'âm sûre-i celîlesinde şöyle buyrulur: فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا *"Allah, iradesini iyiye kullananlardan kimin hidayetini murad ederse, onun kalbine açıklık bahşeder, inşirah verir, İslâmiyet'e karşı akıcı hâle getirir, gönlünde itminan yaratır ve o insanı*

huzura kavuşturur. İradesini kötüye kullananlardan da kimin dalâletini murad ederse, o insanın gönlünü göğe çıkıyormuş gibi dar ve sıkıntılı kılar, sıkar ve kalaklar içinde çırpınır hâle getirir."[2] Aynı husus başka bir yerde ise şu şekilde ifade edilmektedir: أَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ *"Allah'ın kalbini İslâm'a açtığı kimse Rabbinden bir nur üzere değil midir?"*[3] Demek ki, Allah'ın bir insanın sadrına inşirah verip kalbini açması onun için çok önemli bir nimettir.

İşte Cenâb-ı Hak, İnşirah sûresinde, أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ *"Biz, Senin sineni açıp ruhuna genişlik vermedik mi?"*[4] buyurmak suretiyle, Kur'ân mübelliği olan Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi efdaluttahiyyât ve ekmelütteslîmât) sadrına inşirah verdiğini ve böyle bir inşirahla O'nun hakkında ne denli büyük bir hayır murad buyurduğunu haber vermiş olmaktadır.

Fakat inşirah-ı sadr meselesinin doğru anlaşılması için öncelikle, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi ufku, kendi seviyesi itibarıyla muvakkaten yaşamış olduğu dîk-ı sadr yani gönlün sıkışması meselesinin doğru anlaşılıp doğru değerlendirilmesi gerekir. Hemen ifade etmeliyim ki, dîk-i sadr mevzuunu, –hâşâ–, Efendiler Efendisi'nin stres veya anguaz türünden bir hâlet-i ruhiyeye maruz kaldığı şeklinde düşünüp değerlendirmek kesinlikle doğru değildir. Evet, değil İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) ben sıradan bir mü'minin bile stres, anguaz gibi ruh hâlleri yaşayacağına inanmıyorum; inanmıyorum çünkü stres ve anguaz gibi şeyler Allah'a, haşr ü neşre, kadere, her şeyin Allah tarafından takdir edilen bir plana göre cereyan ettiğine inanmayan rehbersiz insanların maruz kaldıkları/kalacakları iç sıkıntı ve tedirginlik ruh hâlleridir. Efendiler Efendisi'nin (aleyhissalâtü vesselâm) yaşadığı ise, hak duygusunun o muzdarip gönülde hâsıl ettiği heyecan ve hafakandan, bâtıl duygu ve düşüncesine karşı koyma cehdi ve gayretinden başka bir şey değildir.

İştiyakla Beklenen Vahiy Sağanağı

Vahyin inkıtaa uğradığı böyle bir dönemde Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi muhasebe ufku açısından, içine, *"Acaba vahyin kesilmesini netice verecek bir şey mi yaptım?"* veya benzeri bir mülâhaza gelmiş olabilir. Diğer taraftan müstesna bir yaratılışa sahip bulunan Peygamber Efendimiz (aleyhi salavâtullahi ve selâmuh) insanlığı kurtarma adına vahiy sağanağına, o semavî sermaye ve donanıma öyle ihtiyaç duyuyordu ki, onsuz yollarda yürünemeyeceğini, onsuz insanlara tam mânâsıyla bir şeyler anlatılamayacağını ve onsuz insanların gözünün hakikate açılamayacağını çok

iyi biliyordu. Evet, fetanet-i uzma sahibi Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhissalâtü vesselâm) kendi büyüklüğü nispetinde bu hususun şuurundaydı. Bu açıdan da, senelerce üzerlerine yağmur yağmayan insanların istiska duasında gözlerini semaya dikip yağmur bekledikleri gibi, O da Cenâb-ı Hak'tan sürekli mahz-ı rahmet olan vahiy sağanağını bekliyordu. Hem öyle bir iştiyakla bekliyordu ki, bir gün Cebrail'e (aleyhisselâm) şöyle demişti: *"Ey Cibril! Bizi (şimdiki mutad) ziyaretinden daha çok ziyaret etmene engel olan nedir?"*[5] Bunun üzerine şu âyet-i kerime nazil olmuştu: وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ *"Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz."*[6]

Sûrenin devamında وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ *"Senin belini çatırdatan o ağır yükünü üzerinden indirmedik mi?"*[7] buyruluyor ki, âyette geçen "vizr" ifadesini mânevî bir yük ve sorumluğunun ağırlığı şeklinde anlayabiliriz. Yani Resûl-i Ekrem Efendimiz (aleyhi ekmelüttehâyâ), insanlara yol gösterip rehberlikte bulunması vazifesiyle tavzif edilmişken, en önemli sermayesi olan vahyin, kendisine tattırılan bu semavî nimetin kesilmesi hakikaten dîk-ı sadra vesile olabilecek bir husustu. Öyle ki bir taraftan insanlığı kurtarma ve onlara yol gösterme mesuliyeti ve bu mesuliyetin sırtı çatır çatır çatlatan ağır sorumluluk yükü vardı. Diğer taraftan kendisi için bir kuvve-i mâneviye, sırtını dayayabileceği sağlam bir dayanak; başkalarını kurtarma yolunda, bir fener, bir ışık kaynağı, bir projektör konumunda bulunan vahy-i semavinin kesilmesi endişesi bulunuyordu. İşte bütün bunların sinesini daralttığı bir zamanda, Allah (celle celâluhu), bu âyet-i kerimelerdeki temsilî ifadeyle, o ağır yükleri kaldırdığını beyan buyurmuştur.

Nimet-Şükür Salih Dairesi

Bir sonraki âyet-i kerimede ise: وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ *"Nam-ı celîlini, yâd-ı cemil yapacak şekilde yükselttik ha yükselttik."*[8] ifadeleriyle nimetler silsilesindeki ayrı bir nimet zikredilmiş, ayrı bir tebşirde bulunulmuştur. Allah (celle celâluhu), Peygamber Efendimiz'i her hamlesiyle farklı bir lütuf ve ihsana mazhar kılmıştır. İki Cihan Serveri (aleyhi ekmelüttehâyâ), her bir nimet karşısında şükürle gerilip gürlemiş, hamd ü senâ duygularıyla dolup dolup boşalmıştır. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak da O'nun üzerine sağanak sağanak rahmetini indirmiş, her defasında farklı bir rıza ufkuna erdirmiş ve ilâhî hoşnutlukla ayrı bir inşiraha ulaştırmıştır. Evet, öyle bir salih daire oluşmuştur ki Cenâb-ı Hak, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) içine inşirah saçmış, O Şeref-i Nev-i İnsan ve Ferid-i Kevn ü Zaman da bu inşirahı O'na ulaşma istikametinde değerlendirmiştir. Böylece sûrenin sonunda ifade edildiği gibi,

“usür”de “yüsür”ü yaşamış, zorlukları kolaylıkla aşmış; “yüsür”de de “usür”leri aşma adına metafizik gerilimle dolmuş, ferağdan iştigale, iştigalden ferağa yönelmiş; bütün bunların mukabilinde Cenâb-ı Hak da, O Ferid-i Kevn ü Zaman’ın içine inşirah çağlayanları akıtmıştır. Bu inşirah hâli, Peygamber Efendimiz’de yeni bir azim, yeni bir cehd, yeni bir gayret ve yeni bir heyecan uyarmış; bunun karşılığında O da, bu heyecanın hakkını vermiş ve hayatında hiçbir boşluğa yer vermeden, bütün bir ömür boyu tasavvurlar üstü bir gayret, bir performans, bir kulluk ortaya koymuştur.

Benzer bir mukabeleyi, İnşirah sûresinden önceki iki sûre olan Duhâ ve Leyl sûrelerindeki ilgili âyetlerde de görebiliriz. Şöyle ki, Cenâb-ı Hak, Leyl sûresinin son âyetinde: وَلَسَوْفَ يَرْضٰى *“Yakında o razı olup hoşnutluğa erecek*[9] buyurmaktadır. Bu âyeti, Duhâ sûresinde geçen, وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى *“Doğrusu Rabbin, sana vereceklerini öyle bir verecek ki, hem O’ndan hem de verdiklerinden tam razı olacaksın.”*[10] âyet-i kerimesiyle beraber düşündüğümüzde, karşılıklı mukabeleyi görebiliriz. Evet, Allah (celle celâluhu) razı olursa insanın içinde de rıza duygusu şahlanır. Diğer yandan, bir insan esbab-ı adiye planında iradesiyle rıza-yı ilâhî peşinde olur, Cenâb-ı Hak’tan gelen her şeyi gönül hoşnutluğuyla karşılarsa, Allah da (celle celâluhu) o insandan razı olur.

Kendine Hitap Ediyor Gibi Oku

Meselenin bize bakan yönüne gelince: Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi ufku seviyesinden yaşadığı muvakkat bir sıkıntı ve müdayakadan sonra inşirah-ı sadra nail olmuştu. Bizler de maruz kaldığımız değişik sıkıntı, hafakan, kırgınlık hatta köpürme ve taşkınlıklarımızda –ki bütün bu zaaf ve boşluklar bizim için söz konusudur, mezkûr hâllerin İnsanlığın İftihar Tablosu hakkında kesinlikle düşünülemeyeceğini biraz önce ifade etmiştik– bir uzaklaşma ve kopukluk yaşayabiliriz. Mânevî hayatımızda bir inkıta olabilir, iç âlemimiz ışıksız, karanlık bir atmosfere bürünebilir. İşte böyle bir zamanda, Allah’ın lütf u inayetiyle eğer hâlâ çizgimizi koruyabiliyor ve dönüp tekrar Cenâb-ı Hakk’a teveccühte bulunabiliyorsak, zılliyet planında biz de inşirah-ı sadra mazhar olabiliriz. Allah (celle celâluhu) bizim sadrımıza da inşirah verir, kalbimizi açar, gönlümüzü coşturur ve bizi yeniden şahlandırır. Hani, vasıta sahiplerinin kullandıkları benzini bitirip tükettikten sonra bir istasyona yanaşıp depolarını yeniden benzinle doldurdukları gibi, Cenâb-ı Hak da enerjileri bitip tükenen hakikat yolcularının vasıtalarını semavî bir enerji ile yeniden doldurur. Dolayısıyla rahatlıkla diyebiliriz ki, asliyet planında Efendiler Efendisi

(aleyhissalâtü vesselâm) için söz konusu olan inşirah-ı sadr meselesi, zılliyet planında ümmet-i Muhammed için de her zaman söz konusudur. Zira O (aleyhissalâtü vesselâm), hangi sofraya oturmuş, Allah'ın hangi nimetlerinden istifade etmişse, gözü o sofrada olan peyrevlerini de o nimetlerden mahrum bırakmamış, onlar için de kapıyı ardına kadar açık bırakmıştır.

Evet, hepimizin Cenâb-ı Hak'tan böyle bir istek ve dilekte bulunmaya hakkı vardır. İsterseniz bu isteğinizi, "Allahım أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ sûresinin sırrıyla beni serfiraz kıl!" şeklinde ifade edebilirsiniz. Eğer ısrarla bu şekilde duaya devam ederseniz, öyle inanıyorum ki, Allah da (celle celâluhu) hakikatleri kavrama, değerlendirme, analiz ve sentez yapma, tahlil ve terkipte bulunma mevzuunda size fevkalade istidatlar bahşeder.

Ancak bu tür bir mazhariyete nail olmak için ilmî bir altyapının olması da çok ciddi bir önem arz eder. Zira, Allah (celle celâluhu) insanların bilgi ufku ve o ufuk istikametinde talep edilenlere göre lütufta bulunur, nimet bahşeder. Mesela bir çoban kendi iş ve meşguliyeti çerçevesinde böyle bir talepte bulunursa, onun bu türden isteklerine karşı Cenâb-ı Hak da ona, koyunlarını nerede güdeceği, otlak yerleri ve temiz suları nerede bulabileceği, sürüsünü yırtıcı hayvanlara kaptırmamak için alması gereken tedbirlerin neler olduğunu ve benzeri hususları ilham eder. Buna karşılık bir ilim erbabı da, mârifetullah ve muhabbetullah istikametinde dua ve talepte bulunmuşsa, Cenâb-ı Hak da, o şahsın elde ettiği ilim ve müktesabatı, onun için bir meşale, fener ve projektör yapar ve ona hakikate giden yolları açar, gönlünü irfanla doldurup dilinden hikmet pınarları akıtır. Bundan dolayı, her bir mü'min İnşirah sûresini kendisine hitap ediyor gibi okumalı; okuyup ondaki esrarı duyup hissetmeye çalışmalıdır. Yoksa günümüzde yaşayan bir mü'min, ezelden gelip ebede giden Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ı, geçmişte bir dönem indirilmiş ve sırf o dönemin insanlarını muhatap alan bir kitap nazarıyla ele alır; onu mütalaa ve müzakere ederken sadece geçmişteki âlimlerin dediklerini mütalaaya koyulursa, Kur'ân'ın hep başkalarıyla alâkasını görür ve farkına varmadan kendisini onun o ışıktan atmosferinden dışlamış olur. O hâlde bize düşen Fatiha sûresinden Nas sûresine kadar baştan sona bütün Kur'ân-ı Kerim'i asliyet planında olmasa da zılliyet planında kendimize hitap ediyor gibi okuyup mütalaa etmektir.

1 Duhâ sûresi, 93/11.
2 En'âm sûresi, 6/125.
3 Zümer sûresi, 39/22.
4 İnşirâh sûresi, 94/1.
5 Buhârî, *tefsîru sûre* (19) 2; Tirmizî, *tefsîru sûre* (19) 4.
6 Meryem sûresi, 19/64.
7 İnşirâh sûresi, 94/2-3.

8 İnşirâh sûresi, 94/4.
9 Leyl sûresi, 92/21.
10 Duhâ sûresi, 93/5.

İlâhî Tecellîler – Tenha Koylar ve Geceler

Soru: *Hakikate uyanmış ruhların sürekli tecellî avına çıktıkları ve bilhassa gecelerde tecellî avladıkları ifade ediliyor. Tecellî avı ne demektir. Tecellî nasıl avlanır?*

Cevap: Tecellî bilindiği ve yerinde de ifade edilmeye çalışıldığı üzere, sağlam bir kulluk münasebeti içinde bulunan hak yolcusunun Allah'ın hususî lütuflarına nail olup iç âlemiyle aydınlığa ermesi; Hak'tan gelen mârifet nurları sayesinde kalbinde ilâhî sırların açılıp belirmesi; ortaya çıkıp vicdanla bilinir, gönül gözüyle görülür hâle gelmesi; sıfât ve esmâ-i ilâhiyenin kendi hususiyetleriyle kalbde inkişaf etmesi gibi mânâlara gelir. Her hak yolcusunun istidat ve seviyesine göre bu sırları duyabileceği düşünüldüğünde soruda dile getirilen bu hususun herkes için taşıdığı ehemmiyet kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Sen Av Değil Avcı Olmaya Bak

Avlamak elde olmayan bir şeyi yakalamaya çalışmak demektir. Bu mülâhazayla olsa gerek, "mevcûdu bağlama ve mefkûdu avlama" denmiştir. Mefkûd elde olmayan ya da kaybedilmiş olan mânâsına gelir. İşte hakikate uyanmış ya da uyanma yolunda olan ruhlar, Cenâb-ı Hak'tan gelen tecellîleri, esrâr, vâridât ve füyûzâtı, mârifet, muhabbet ve zevk-i rûhânîyi avlayabilmek için sürekli tetikte olur, teyakkuz hâlinde bulunurlar. Hak ve hakikatten bîhaber, gaflete mağlup olmuş kimseler ise ne esip duran tecellî rüzgârlarını hisseder ne de gönül kâselerine bir vârid ya da bir feyiz koymanın heyecanını yaşarlar.

Avlama tabirini daha başka hususlar için de kullanmak pekâlâ mümkündür. Meselâ, ahlâk-ı hasene, dinin ruhuna vâkıf olma, Allah'ın ve kullarının haklarına riayet, bildikleriyle amel etme, ihlâs ve ihsan şuuruna erme gibi ilâhî ihsanların avlanmasından da bahsedilebilir ki, bunlar çoğumuzun, kıymetini tam olarak idrak edemediğimiz değerler üstü değerleri hâiz üstün vasıflardır. Ne var ki, riya, süm'a ve yapmacık bir kısım davranışlar gibi öldürücü virüslerin avı olmuş, dolayısıyla da balansı bozulmuş bir kalble ne bunlardan ne de az önce zikredilen güzelliklerden herhangi birini avlamak kat'iyen mümkün değildir. Dolayısıyla av peşinde olanların evvela şeytan ve nefs-i emmâre gibi düşmanlara av olmaktan kurtulmaları, bunun için de kalblerini sürekli pak ve temiz tutmaları iktiza eder.

Av Tenha Koylarda Olur

Konunun ayrı bir yanı da şudur: Avlama daha ziyade insanların çok bulunmadığı, ayakaltı olmayan, ıssız, tenha yerlerde olur. İnsanların sık sık uğradığı yerlere ise avlar kolay kolay gelmezler. Bu açıdan insan, kalbî ve ruhî hayatın enginliklerine açılmak; açılıp o enginliklere akıp gelen tecellîleri avlamak istediği zaman tenha koyları kollamalıdır. Elbette bu, başkalarının bulunduğu mekânlarda tecellî avlanamaz demek değildir. Hatta denilebilir ki, cemaat hâlinde yapılan ibadetlerin insana kazandırdığı öyle vâridât ve mevhibeler vardır ki, insanın tek başına onları elde edebilmesi mümkün değildir. Meselâ, bazen öyle olur ki, cemaat içindeki bir ferdin heyecan ve canlılığı bütün bir cemaate heyecan ve canlılık kazandırır. Evet, hüşyar bir gönlün içten içe kaynayan o coşkun hâli, topluluktaki durgun hissiyat ve heyecanı tetikleyip harekete geçirir. Kalbinin sesiyle namaz kıldıran bir imamın veya kemerbeste-i ubudiyet içinde saf bağlayıp namaza durmuş cemaatten herhangi bir ferdin kendini hıçkırıklara salmasıyla beraber birdenbire her şey değişip umumî atmosfer büsbütün lâhûtî bir hüviyet kazanabilir. Dikkat ederseniz hac esnasında, bahsedilen bu hususun pek çok misaline şahit olabilirsiniz. Meselâ, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi ekmelüttehâyâ) huzurunda, Muvâcehe karşısında yaşananlar söylediğimiz bu hususa çarpıcı bir misal teşkil eder. Çünkü insan orada kendini Rabbine daha yakın hisseder. Orada yumuşayan kalbler bütün bütün rikkat kazanır, gözyaşları da çağlayanlar hâline gelir. Kim bilir daha ne hislere ne heyecanlara şahit olur o Muvâcehe! İşte kalblerin yumuşadığı ve tecellîlere açık hâle geldiği böyle bir mekânın ve o mekânda yaşanan apayrı zaman dilimlerinin mutlaka değerlendirilmesi ve akıp duran o tecellîlerin avlanması gerekir. Ne var ki insanların, topluluk içinde gerçekleştirdikleri amellerde riya, süm'a gibi hastalıklar kendini hissettirebilir; hissettirip ilâhî feyiz ve tecellîlerin yakalanmasına mâni teşkil edebilir. Evet, sizin açığa çıkan hislerinize, yükselen sesinize hatta bazen gözyaşlarınıza bile bu öldürücü virüsler sirayet edebilir. Nitekim İmam Gazzâlî Hazretleri, "Ağlayan da kaybetti, ağlamayan da!" demek suretiyle bu hususa dikkatlerimizi çeker. Evet, ağlamayan kaybeder. Çünkü, Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşarmayan gözden Allah'a sığınmıştır.[1] Öte yandan, gözyaşlarıyla kendini ifade etme gibi riyakârca bir mülâhazaya giren de ayrı bir hüsran ve kayıp yaşıyor demektir.

Binaenaleyh Hak'tan akıp gelecek feyiz ve tecellîleri yakalama heyecanı taşıyan samimi bir gönül mümkün olduğunca tenha koyları kollar, kimselerin bulunmadığı âsûde mekânlarda Rabbiyle baş başa kalmaya çalışır. Evet, o, hiç kimsenin görüp duyamayacağı ıssız bir mekânda, kemerbeste-i ubûdiyet içerisinde el-pençe divan durur, başını secdeye kor; kor ve bazen ikinci

secdeyi unutacak kadar o secdede durur. O ân *"Kulun Rabbine en yakın olduğu"*[2] ânı yaşadığı şuuruyla belki yüz defa سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلٰى *"Tesbih ederim Yüce Rabbimi; her çeşit kusurdan münezzehtir O!"*[3] der, kulluğunu ilan eder. Âkıbeti ve ebedî hayatı adına endişe ettiği hususları Rabbinin kelâmıyla orada bir kez daha dile getirir. Belki yüz defa رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا *"Ey Rabbimiz, kalblerimizi kaydırma!"*[4] diyerek dua dua yalvarır. "Rabbim, nefsime çok zulmettim. Nâsezâ, nâbecâ işlere girdim; ne olur bağışla beni!" gibi mülâhazalarla içini döker. Kul, bu şekilde teveccüh ettiğinde Rabbi de ona teveccühte bulunur ve onun yönelişini kat'iyen karşılıksız bırakmaz. İşte denilebilir ki, bu hâl bir yönüyle tecellî avlama hâli; secdeler de pusuya yatıp tecellî avlamaya en müsait zaman dilimleridir.

Gecelerin Aydınlık Karanlığı

Tecellî avına çıkanlar için en müsait zaman dilimlerinden biri de hiç şüphesiz gecelerdir. Gecelerde tefekkür ağlarıyla metafizik gerilime geçen kalb, ruh, latîfe-i Rabbaniye ile her zaman beklenilenin ötesinde tecellîler yakalanabilir. Evet, Allah'a vuslat, gecelerde olur. En aydınlık işler karanlığın sinesinde gerçekleşir. Mesafeler gecelerde kat'edilir. Miraca yükselme gecelerde mümkündür. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihya etmediği bir tek gece dahi yok gibidir. O Nebiler Serveri bazı geceler kalktığında, Âl-i İmrân sûre-i celîlesinin son kısmında bulunan tefekkürle ilgili âyetleri okur, hatta bazen birkaç defa okur, dolan mübarek gözlerini semaya çevirip hıçkırıklara boğulurdu. Sonra uzun mu uzun kıyam, rükû ve secdeleriyle gece namazını ikame ederdi.[5]

Efendiler Efendisi'ne tâbi olan sahabe-i kiram, tabiîn-i izam efendilerimizden niceleri de, geceleri hep uyanık geçirmiş; zamanın o altın dilimlerini namaz, dua ve tefekkürle azamî ölçüde değerlendirmeye çalışmışlardır. Evet, tabakât kitaplarına baktığınızda, Allah dostlarının hemen hemen bütününün, gecelerini kıyamla ihya ettiklerine şahit olursunuz. O nurlu zaman diliminin bu ehemmiyetinden dolayıdır ki, hakkında pek çok güzel söz söylenmiştir. Fakat Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin şu beyitleri onların en güzellerinden biri olsa gerek:

Ey dîde nedir uyku gel uyan gecelerde
Kevkeblerin et seyrini seyrân gecelerde
Bak, hey'et-i âlemde bu hikmetleri seyret
Bul Sâni'ini ol O'na hayran gecelerde

Çün gündüz olursun nice ağyâr ile gâfil
Ko gafleti, Dildârdan utan gecelerde
Gafletle uyumak ne revâ abd-i hakîre
Şefkatle nidâ eyleye Rahmân gecelerde

Cümle geceyi uyuma Kayyûm'u seversen
Tâ hay olasın Hayy ile ey cân gecelerde
Âşıklar uyumaz gece hem sen uyuma kim
Gönlün gözüne görüne Cânân gecelerde

Dil beyt-i Hudâ'dır onu pâk eyle sivâdan
Kasrına nüzûl eyler O Sultân gecelerde
Az ye az uyu hayrete var fânî ol ondan
Bul cân-ı bekâ, ol O'na mihmân gecelerde
Allah için ol halka mukârin gece-gündüz
Ey Hakkı, nihân-ı aşk oduna yan gecelerde.

Evet, ehlullah gecelerin sessizliğini çok iyi değerlendirmişler, ağlarını kurmuş ve hep tecellî avlamışlardır. Bu mânâda insanın ağı; teveccüh, nazar ve konsantrasyon da diyebileceğimiz im'ân-ı nazardır. Böyle bir im'ân-ı nazarla yoğunlaşabilen tecellî avcısının sinesine her zaman tasavvurları aşkın duygular akar, dilinden de daha önce kimsenin söylemediği kelimeler dökülür. Evet, insan tam teveccühe muvaffak olduğu böyle anlarda bazen öyle heyecan tufanları yaşar ki, âdeta Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz kuvvetini yanına almış da, Allah'ın izniyle yerkürenin yörüngesini bile bir manivelayla değiştirebilecekmiş gibi olur.

Mekân, Zaman ve Hâl

Kalbin rikkat kesbettiği, gözün ve gönlün dolup âdeta taşacak hâle geldiği bu 'hâl'lerin bir fırsat olarak görülüp rantabl değerlendirilmesi hak ve hakikat yolcuları için çok büyük önem arz eder. Nasıl insanın, Kâbe'de, Arafat'ta, Müzdelife'de, Muvâcehe'de bulunması ya da Kadir Gecesi, cuma günü birlerin bin olduğu eşref saatlerini idrak etmesi Cenâb-ı Hak'tan gelecek olan vâridâtı yakalamak adına çok büyük bir ehemmiyet arz ediyorsa, aynen öyle de kalbin yumuşadığı, istiğrak, kalak, heyman gibi hâllerin yaşandığı anlar da Hak'tan gelecek tecellîleri avlama ve dergâh-ı ilâhîden talepte bulunma hesabına büyük bir önem taşır. Bundan dolayı insan bu tür bir hâl yaşadığında, bütün bütün kendini unutmalı ve "Allahım! Yeryüzünün her yerinde yüce dinini bir kez daha i'lâ buyur. Bizim ve bütün kullarının kalblerini iman, islâm ve ihsana aç!" diyerek dua etmelidir. Bu bir mânâda, "Milletimin imanını selâmette görürsem

Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım."[6] ufku, bir mânâda da her mü'minin vazifesi sayılmalıdır. O ufuktur ki, orada insan kendi ızdırabını unutmuş, sadece başkalarının ızdırabını duyar hâle gelmiştir.

Bir Tek Dakikan Var

Söz gelimi Cenâb-ı Hak bana, "Sana bir tek dakika veriyorum; bu tek dakikada ne istersen onu kabul edeceğim!" buyursa ben evi, köyü, sandıklar dolusu altını hatta İstanbul'un, Belgrad'ın fethini değil, sadece yeryüzünde Nâm-ı Celîl-i Sübhânînin bir kez daha bayraklaşmasını, Rûh-u Revân-ı Muhammedî'nin her tarafta şehbal açmasını isterim. "Allahım! Bütün kalbler Sana ve Resûlü'ne karşı muhabbetle dolsun. Her yerde Senin nâmın duyulsun ve biz bu işin hizmetçileri olalım." derim. Evet, Rabbimden yine Rabbimi isterim. Çünkü her şeyin kaynağı ve her şeyi verecek sadece O'dur. Bundan dolayı istenilecek bir şey varsa o da, sadece O'nun rızası, O'nun hoşnutluğudur. Öyle zannediyorum ki, benimle bu recada müttefik olan arkadaşlarım da başka değil sadece bunu isterler.

Evet, bugün insanlık Allah'a ve Resûlullah'a, Rabbimiz'in Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) eliyle insanlığa ulaştırdığı nurlu ve mübarek mesaja muhtaçtır. Dolayısıyla kalblerin, zikretmeye çalıştığım istikamette feth u inşirahı adına yapılacak gayretler, küçük bile görünseler, Allah nezdinde çok büyük önemi hâizdirler. Böyle düşünmek, bu hususta gayret etmek ve dua dua yalvarmak da peygamberâne bir tavırdır. Peygamberlik zinciri, o zincirin en kutlu halkası olan Hazreti Muhammed Mustafa (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) ile tamamlanmış ve i'lâ-i kelimetullah, Nebiler Serveri'nden ümmetine en büyük miras olarak kalmıştır. Bu mirasın hakikî vârisleri ise, Hazreti Zekeriya (alâ nebiyyina ve aleyhisselâm) gibi, "Allahım, dilersen başıma erre koy, fakat insanların kalbine Sana imanı duyur!" diyebilecek ölçüde himmetleri âli olan ve yüksekten uçabilen insanlardır.

Madem söz dönüp dolaşıp i'lâ-i kelimetullah mevzuuna geldi. İsterseniz biz de sözlerimizi o istikametteki bir duayla tamamlayalım:

اَللّٰهُمَّ أَعْلِ كَلِمَةَ اللّٰهِ وَكَلِمَةَ الْحَقِّ فِي كُلِّ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ، وَاشْرَحْ صُدُورَنَا وَصُدُورَ عِبَادِكَ فِي كُلِّ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ إِلَى الْإِيمَانِ وَالْإِسْلَامِ وَالْإِحْسَانِ وَالْقُرْآنِ وَإِلَى خِدْمَةِ الْإِيمَانِ، وَاسْتَخْدِمْنَا فِي هٰذَا الشَّأْنِ، وَضَعْ لَنَا الْوُدَّ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَاجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْمُخْلِصِينَ الْمُخْلَصِينَ الْمُتَّقِينَ الْوَرِعِينَ الزَّاهِدِينَ الْمُقَرَّبِينَ الرَّاضِينَ

الْمَرْضِيِّينَ الْمُحِبِّينَ الْمَحْبُوبِينَ الْخَاشِعِينَ الْمُتَوَاضِعِينَ الْمُتَخَلِّقِينَ بِأَخْلاَقِ الْقُرْاٰنِ. اٰمِينَ، أَلْفُ أَلْفِ اٰمِينَ. وَصَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Allahım! Kelimetullahı ve kelimetülhakkı dünyanın her yerinde bir kez daha i’lâ buyur. Bizim ve dünyanın her köşesindeki bütün kullarının kalblerini imana, İslâm’a, Kur’ân’a ve iman hizmetine aç ve bizi bu vazifede istihdam buyur. Gökte ve yerdeki kulların arasında bizim için sevgi ve hüsnükabul vaz’et. Bizi muhlis, muhlas, müttaki, vera’ sahibi, zâhid, kurbiyete mazhar, Rabbinden hoşnut ve Rabbi kendisinden hoşnut, Seni seven ve nezdinde sevilen, huşû sahibi, mütevazi, Kur’ân ahlâkıyla ahlâklanmış kullarından eyle. Efendimiz Hazreti Muhammed’e, âline ve bütün ashabına da salât ü selâm eyle! Âmîn! Sonsuz defa âmîn!

1 İbnü’l-Cevzî, *Keşfü’l-müşkil* 2/434; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî* 11/139.

2 Bkz.: Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 148; Nesâî, *mevâkît* 35, *tatbîk* 78.

3 Müslim, *salâtü’l-müsâfirîn* 203; Tirmizî, *salât* 79.

4 Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

5 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/386; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân* 1/441.

6 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

Üslûp ve Hikmet

Soru: *Usûlsüzlük cenderesinde, teâruz ve tesâkutlar ağında insanımızın âdeta kıvrandığı bir dönemde hakikatlerin heder olup gitmemesi için güzel bir üslûba ve hususiyle de üslûpta hikmete ihtiyaç olduğu görülüyor. Bu açıdan Kur'ânî bir hakikat olan hikmeti nasıl anlamalı ve hayatımıza nasıl tatbik etmeliyiz?*

Cevap: Hekim/hakîm, hâkim ve hüküm gibi kelimelerle aynı kökten gelen ve mânâ-muhteva açısından bunların hepsiyle bir yönüyle alâkası bulunan hikmetin, bildiğiniz üzere bugüne kadar pek çok tarifi yapılmıştır. Bazıları onu, eşyanın ledünniyatına, içyüzüne, mavera-i tabiata vukuf; metafizik, metapsişik hâdiselere ıttıla; zihnin ötesine geçerek farklı derinliklere açılma olarak görmüşlerdir. Bazıları, yapılacak bir işin, vicdanın dört temel rüknü olan his, şuur, irade ve latîfe-i rabbaniye tarafından yadırganmayacak ölçüde ortaya konulmasına hikmet demişlerdir. Bazıları da, kendi değerlerinden taviz vermeden, muhatabın hissiyatını nazar-ı itibara alıp bir mânâda onun hissiyatını okşayacak bir üslûpla inandığı değerleri başkalarına duyurma ve hayırhahlıkta bulunma şeklinde ele almışlardır. Zannediyorum soruda asıl üzerinde durulmasını istenen husus da hikmetin işte bu veçhesi.

Rabbinin Yoluna Hikmetle Davet Et!

Kur'ân-ı Kerim'de اُدْعُ إِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ *"İnsanları Rabbinin yoluna hikmet ve mev'ize-i hasene ile davet et!"*[1] ifadeleriyle beyan buyrulan hakikat, hikmetin bu yönüne bakıyor gibidir. Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerimeyle; doğru yola davet, hak ve hakikate çağırma gibi çok önemli ve kutsî bir vazifenin en başta hikmetle ve hikmet çerçevesi içinde hareket etmek suretiyle ifa edilmesini emir buyurmaktadır.

İsterseniz misallerle konuyu bir nebze açmaya çalışalım: Diyelim ki siz, bir insana hak ve hakikati anlatacaksınız. Evvela bu çok ehemmiyetli iş için uygun bir zeminin oluşturulması, ortamın hazır hâle getirilmesi gerekir. Meselâ yüreğinizdeki sevginin, samimiyet ve içtenliğin ifadesi olarak öncelikle o kişiyi bir yerde yemek yemeye, çay içmeye davet edebilirsiniz. Davete icabet edildiğinde ilk buluşma anında içten tebessümlerle elini sıkıp dostluk ve sıcaklığınızı ortaya koyabilir; görüşme esnasında da muhatabınızı kendi konumunda kabul edip düşüncelerine hep saygılı davranarak kendi mülâyemetinizi sergileyebilirsiniz. İşte yaptığınız bu iyi niyetli davranışların her biriyle muhatabınıza doğru bir adım atmış olacak, onun size bir adım

atmasını sağlayacak ve neticede bütün bu hususlar, ifade etmek istediğiniz çok önemli hakikatler mevzuunda sözlerinizi dinlenilir hâle getirecektir. Evet, siz gönülden tebessüm eder, muhatabınıza hep güzel muamelede bulunursanız, onun da size karşı güzel muamelede bulunmasının, güzel söz söylemesinin ve sizin güzel sözlerinizi hüsnükabulle karşılamasının önünü açmış olursunuz.

Davranışlarda olduğu gibi, aynı zamanda kullanılacak üslûpta da hikmeti yakalama çok önemlidir. "Doğru", bizatihi çok kıymetli olduğundan elbette bizim her söylediğimiz mutlak ve muhakkak surette doğru olmalıdır. Fakat doğruyu sunarken şartları, zamanı, ahvâli, insanların hissiyatını hesaba katmamız gerekir. Doğruyu söylüyorum diye, insanların başına âdeta balyozla vuruyor veya tokmakla iniyor gibi bir üslûpla meseleleri takdim ederseniz, değer verdiğiniz hakikatlere bizzat kendiniz, kendi elinizle saygısızlıkta bulunmuş, dolayısıyla muhataplarınızı da saygısızlığa itmiş olursunuz. Bu durum, üslûpta hikmeti muhafaza edememenin hazin bir neticesidir.

Yüreğimin Ağzıma Geldiği Ân

Daha önce değişik vesilelerle arz ettiğim bir hatıramı yeri gelmişken müsaadenizle bir kez daha ifade etmek istiyorum. Hapiste iken bazı solcu arkadaşlarla aynı koğuşta kalıyorduk. Ben bir gün bir münasebetini bulup onlara bir hususu hatırlatmak istedim. Ancak bunu yaparken Karl Marks aleyhinde bir söz söyledim. Onların içinde fakire karşı saygı duyan bir mimar arkadaş da vardı. Hatta bu zat, diyalog ve hoşgörü süreci başlayınca bir gazetede takdir ifade eden değerlendirmelerde bulunmuştu. İşte bu ölçüde münasebetimizin bulunduğu o şahıs bile, ben Marks'a iğne ucuyla ilişince hemen doğruldu ve: "Hoca! Başlayayım mı?" dedi. İşte o an, yüreğim ağzıma geldi. Ağzıma geldi çünkü başlayınca –Rabbim muhafaza buyursun– Allah'tan, Peygamber'den, Kur'ân'dan başlayacaktı. Benim o esnada söylediğim hususu zaman denilen o büyük müfessir yirmi sene sonra gürül gürül ifade etmiş ve o tespitin yanlış olmadığı ortaya çıkmıştı. Evet, söylediğim yanlış değildi; fakat şurası muhakkak ki, muhatabın hissiyatını, anlayışını hesaba katmadan, doğruyu onun başına vuruyor gibi söylemek de hikmete uygun değildi ve yanlış bir üslûptu. Zira Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan: وَلاَ تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ *"Onların Allah'tan başka yalvardıkları ilahlarına, totemlerine, ikonlarına hakaret etmeyin ki, onlar da cahillik ederek hadlerini aşıp Allah'a hakarette bulunmasınlar!"*[2] buyurmaktadır. Peygamber Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde kişinin anne ve babasına sövmesinin büyük günahlardan olduğunu ifade etmiş,

orada bulunanlar bu durumu yadırgayıp: *“Kişi hiç anne ve babasına söver mi?”* diyerek istifsârda bulununca da, Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm); *“Evet, kişi tutar bir başkasının babasına söver, (nâseza, nâbeca sözler söyler), o da onun babasına söver; tutar annesine söver, o da onun annesine söver.”*[3] buyurmuştu. Şimdi Kur’ân ve Sünnet’in emri bu istikamette iken, benim o tavrım elbette doğru değildi. Bu sebeple ben o hatamı hiç unutmadım/unutamıyorum. Evet, o insanların gönlünü kırmanın âlemi yoktu. İlle de bir şey söylenip anlatılacaksa, mevzu onların rahatsızlık duymayacakları bir üslûpla ifade edilebilirdi. İşte akıl ve mantığı i’mal etmeden, meseleleri sadece his çerçevesinde ele alıp hikmetle telif edilemeyecek bir üslûp hatasına bağlı götürme çok yanlış davranışlardır ki, şimdiye kadar bize çok şey kaybettirmiştir. Zannediyorum bu konuda içinizde benim kadar geçmişini sorgulayan, günde elli defa nefsine dönüp onu bu konuda itap eden bir başkası yoktur. Sergüzeşt-i hayatıma bakıyor ve ta ilk kürsüye çıktığım andan itibaren cami kürsülerinde yapıp ettiklerimi, kırıp döktüklerimi gözden geçiriyor ve aklıma gelen her yanlış karşısında, “Keşke şunu söylemeseydim, keşke şunu şu zamanda ifade etmeseydim.” deyip iç çekiyor, bazen iki ayağıma zincir vurulduğunu hisseder gibi oluyor ve neticede “Yuh sana! Akılsız adam!” diyorum.

Üslûpta Hikmet ve Şefkatli Hekim

Bununla ilgili müsaadenizle bir hatıramı daha nakledeyim. Edirne’deyken hutbe verdiğim bir camiye birkaç hâkim ve savcı da geliyordu. Hatta onlardan birisi hemşehrim olduğu için ayrı bir alâka da duyuyordu. Ben minbere çıktığımda üslûbumu muhafaza anlayışıyla falana filana laf atmama gayreti içinde oldum/olmaya çalıştım. Fakat siz belli bir zamanı kritiğe tâbi tutuyorsanız, insanlar meseleyi, o zaman içinde aktif olan aktörlere mâl edebiliyorlar. İşte camiye gelen hâkimlerden biri, birkaç hutbeyi dinledikten sonra, beni böyle bir mevzudan dolayı adliyeye çağırdı. Ben adliyeye vardığımda o hâkim bana şunları söyledi: “Bazı imamlar ellerine aldıkları yazılı metinleri dahi hutbede okumakta zorlanıyor, hatta bazen yanlış okuyorlar. Cenâb-ı Hak, sana bir ihsan-ı ilâhî olarak irticalî konuşabilme kabiliyeti vermiş. Ben birkaç hutbenizi dinleyip konuşmalarınızı bir araya getirince gördüm ki siz falan filan hakkında konuşuyorsunuz. Hutbenizi dinlemeye bunca aydın geliyor, ne gereği var bunları söylemenizin?”

Ben şimdi bütün bunları zihnimde canlandırdığımda kendi kendime, “O insan camiye geliyorsa, dini, dinin güzelliklerini ona ısındırma; hikmetle ruhuna nüfuz edip mev’ize-i haseneyle gönlüne girme imkânı varken, ‘dâl bi’l-işare’,

‘dâl bi’d-delâle’ veya ‘dâl bi’l-iktiza’ ile de olsa, alâka duyduğu insanları tenkit ettiğinizi düşünmesine yol açacak, fırsat verecek şeyler söylemenin ne gereği vardı?” diyorum. Çünkü böyle bir durumda siz lal u güher sözler de döktürseniz, artık muhatabınız buna kulak asmaz. Oysaki kendi değerlerinizi sevdirmenizin yolu, biraz da sineleri okşamaya bağlıdır. Firavun’a giden Hazreti Musa’ya Allah (celle celâluhu): فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشٰى *“Ona tatlı, yumuşak bir tarzda hitap edin. Olur ki aklını başına alıp düşünür, öğüt dinler yahut hiç değilse biraz çekinir.”*[4] buyurmuyor mu?

Evet, ifade ettiğiniz mevzuların doğru olması başka meseledir, o doğruyu sunuş üslûbunuz başka. Meselâ muhatap olduğunuz insanlardan kimi, –hafizanallah– balıklama küfre girmiş, kimisi dalâlet içinde yaşıyor, kimisi de günahlar gayyasına dalmış olabilir. Siz bu tür insanlara bir şeyler anlatma fırsatı bulduğunuzda, hata ve günahlarını yüzlerine vurmamalı ve hazık bir hekim edasıyla meselelere yaklaşmalısınız. Bir düşünün yoğun bakıma kaldırılmış bir hastaya nasıl bir muamelede bulunur, nasıl bir hassasiyet ve şefkatle onu tedavi etmeye çalışırsınız? İşte insaf ve merhamet sahibi bir mürşit de değişik illetlerle inim inim inleyen bir insanla karşılaştığında hastalıklarını muhatabının yüzüne çarpmak, başına vurmak yerine ıslah ve tedavi adına ne yapılması gerekiyor, elinden ne geliyorsa onu yapmaya çalışmalıdır.

Yumuşak Söz ve Açılan Kalb Kapıları

Bir rahatsızlığım dolayısıyla rehabilitasyon yaptırmak üzere yanıma gelen çok nazik ve beyefendi bir doktor vardı. Bana belki elli hareket yaptırmış ama centilmenlik ve efendice üslûbundan hiç mi hiç taviz vermemiş, hiçbir fedakârlıkta bulunmamıştı. Meselâ ayağımı hareket ettirmem gerektiğinde, “Lütfen kaldırın efendim!”, bırakmam gerektiğinde “Lütfen bırakın efendim!” veya sağa dönmemi istediğinde “Lütfen efendim sağa dönün!”, sola dönmemi istediğinde “Lütfen efendim sola dönün!” gibi her seferinde, her bir harekette bana son derece saygı ve efendice bir üslûpla hitap etmişti. Aslında bu tür durumda olan bir hasta için yapılması gereken muamele tarzı da bence böyle olmalıdır. Çünkü o tedavi sürecinde insanın canı sıkılabilir ve belki doktorun yanlış bir muamelesi o insanda yeni problemlerin oluşmasına sebebiyet verebilir. Bundan dolayı hastanın güvenini sarsmama, tababete karşı onda bir tavır oluşmasına meydan vermeme ve tedavi olacağına dair ümidini güçlendirme onun iyileşmesi adına çok önemlidir. İşte, insanın fizikî hayatıyla alâkalı hususlarda böyle olduğu gibi, psikolojik ve mânevî hayatıyla alâkalı hususlarda da durum böyledir. Şefkatli bir hekim titizliğiyle, elinize düşen bir

insanı incitmeden, kırmadan onu nasıl eritip yumuşatacaksanız ona göre bir usûl belirleyip ona göre hareket etmelisiniz.

Bu mevzuda takip edilecek usûl adına misal olması açısından Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) hayatından bir kesit sunayım. Uzun zaman münafıklık yapmış birisi, pişman olup doğruyu görüyor ve o pişmanlıkla Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzuruna geliyor. O güne kadarki sergüzeşt-i hayatını anlattıktan sonra, kendisi gibi düşünen, arafta, berzahta kalmış daha başka insanların olduğunu, onları da Huzur-u Risaletpenâhî'ye getirebileceğini ifade ediyor. Ancak Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) münafıklara karşı hep perdeyi yırtmayacak şekilde muamelede bulunduğundan o zatın bu teklifini kabul buyurmuyor. İşte bu, çok önemli bir stratejidir. Çünkü her gün içlerinden birisinin Efendimiz'in yanında yer aldığını gören münafıklar yeni bir cephe oluşturacaktı. Daha sonra kendi yanlışlıklarını müdafaa adına değişik arayışlar içine girecek, ağızlarından bir sürü şey döktürecek, bir yönüyle bâtıla felsefe uydurup bâtıl düşüncelerinde daha da kemikleşeceklerdi. Fakat Rehber-i Küll Muktedâ-i Ekmel Efendimiz (aleyhi ekmelüttehâyâ) yüksek fetanet ve firasetiyle buna fırsat vermeden meseleyi çözüme kavuşturmuştu. Böylece o münafıklar yavaş yavaş, hissettirmeden inananların yanında yerlerini alacak ve nihayet Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi efdaluttahiyyât ve ekmelütteslîmât) ruhunun ufkuna yürüdüğü bir dönemde hepsi eriyip gidecek, onlardan tek bir münafık dahi kalmayacaktı.

Hususiyle günümüzde olduğu gibi enaniyetin çok ileri gittiği bir dönemde üslûp adına daha hassas olmalıyız. Tevhid hakikati bizim hayatımızın gayesidir. Onun yolunda bin canımız olsa kurban ederiz. Fakat, tevhid hakikatini ifade ederken bile zamanı ve şahısları iyi seçmeli, muhatabımızın hissiyatını ve muhtemel tepkilerini nazar-ı itibara almalıyız. Sözlerimizle kimseyi karşımıza almamalı, mahcup etmemeli ve asla ulu orta konuşmamalıyız. Çünkü meselenin ulu orta konuşmaya kat'iyen ve katıbeten tahammülü yoktur. İşte bu çerçevede hareket etmeye hikmet, o üslûba da hakîm üslûbu denir. Bunun dışında kalan söz ve davranışlar ise kaba söz, kaba tavır ve kaba davranışlar demektir.

Umuma Konuşma ve Hataları Yüze Vurmama

İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhi ekmelüttehâyâ) genel tavrı itibarıyla hiç kimseyi ve hiçbir kavmi karşısına alarak hatalarını yüzlerine vurmamıştır. Vakıa sadakat ve vefa timsali, kayma ihtimali olmayan bazı sahabî efendilerimizin hatalarını yüzlerine söylediği olmuştur. Meselâ Hazreti Ali Efendimiz'i namaza kaldırdığında, o (radıyallâhu anh): "Allah dileseydi kalkardım." demiştir. İki Cihan Serveri Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)

onun bu sözüne karşılık elini dizine vurarak dönüp: وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا *"Zira bütün varlıklar içinde tartışmaya en düşkün olan, insandır."*[5] demiştir. Hazreti Ali bu hadis-i şerifi bizzat kendisi nakletmiştir.[6] Hadiste insanoğlunun diyalektiğe girmesi tenkit edilse de, Peygamber Efendimiz biliyor ki, Ali'yi karşıma alıp ona birkaç yeniçeri tokadı çaksam da, o, bu işin adanmışlarından olduğundan yine de bırakıp gitmez. Fakat Peygamber Efendimiz'in bu tavrı hususî bazı şahıslarla sınırlı olup onun umumî ahval ve üslûbunu yansıtmaz.

Meselâ Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) birisini zekât âmili olarak bir bölgeye göndermişti. O şahıs da gittiği yerde halkın vermesi gereken vergileri toplayıp getirmişti. Ancak âmiller o dönemde âdeta bir vali ve hâkim gibi çok salahiyetli kimseler olduğundan kimi yerlerde halk vergilerinin yanında bu vazifelilere bazı hediyeler de veriyorlardı. İşte bu zat halktan topladığı değişik vergileri maliyeye teslim ederken: "Bunlar size aittir, bu da bana hediye edildi." diyerek, kendisine verilen hediyeleri ayırmıştı. Bunun üzerine minbere çıkan Allah Resûlü (aleyhi salavâtullahi ve selâmuh), Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra, o şahsı doğrudan muhatap alıp mahcup duruma düşürmeden, herkese hitap ediyor gibi genel bir üslûpla: *"Ben sizden birini Allah'ın bana tevdi ettiği bir işte istihdam ederim. Sonra o kişi gelir, 'Şu size aittir, bu da bana hediye edilendir.' der. Eğer bu adam doğru söylüyorsa, anasının veya babasının evinde otursaydı da, hediyesi ayağına gelseydi ya?"*[7] buyurur. Bu konuşmadan sonra bir taraftan o zat yaptığı hatayı anlayarak alacağı dersi almış, diğer taraftan umum cemaat da bu hâdiseden gerekli dersi çıkarmış olmaktadır.

Huneyn vakasından sonra yaşananlar da bu duruma bir misal olarak verilebilir. Bildiğiniz üzere Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) henüz Müslüman olmuş ancak müellefe-i kulûb olarak gördüğü bazı Mekkelilere ganimetten pay vermesi ensar-ı kiramdan bazı gençleri rahatsız etmişti. Onlardan bazıları şöyle demişti: *"Daha onların kanı kılıçlarımızdan damlıyor, hâlbuki en fazla payı da onlar alıyor."* Durumdan haberdar olan Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm), Ensarın tamamını toplayarak, bu sözü söyleyenlerin yüzlerine vurmadan umuma bir konuşma yapmıştı. Evvela Cenâb-ı Hakk'ın kendisini onlara bir nimet olarak gönderdiğini hatırlatarak şöyle buyurmuştu: *"Ben geldiğimde, siz dalâlet içinde değil miydiniz? Allah, benimle sizi hidayete erdirmedi mi? Ben geldiğimde, siz fakr u zaruret içinde kıvranmıyor muydunuz? Allah, benim vesilemle sizi zenginleştirmedi mi? Ben geldiğimde siz, birbirinizle düşman değil miydiniz? Allah, benimle sizin*

kalblerinizi telif etmedi mi?” Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara her seslenişinde, Ensar da, *“Evet, minnet ve şükran Allah ve Resûlü’nedir.”* diyordu. O Rehber-i Küll Muktedâ-i Ekmel Efendimiz de (aleyhi ekmelüttehâyâ) her zamanki gibi yine taşı gediğine koymuş ve konuşmasını şöyle tamamlamıştı: *“Ey Ensar topluluğu! Herkes evine deveyle, koyunla dönerken, siz evlerinize Resûlullah’la dönmeye razı değil misiniz?”* Bunun üzerine Ensar-ı kiram efendilerimiz gözyaşları içinde: *“Razı olduk!”* deyip teslimiyet ve memnuniyetlerini ifade etmişlerdir.[8] Bu hâdiselerde görüldüğü üzere, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kimsenin kusurunu yüzüne vurmadan, yumuşak tavrıyla bir hekim gibi hareket etmiş ve yağdan kıl çeker gibi bu problemleri çözmüştür.

Bunların hepsi bir kazanma meselesidir. Siz de şayet kazanmaya kilitlenmişseniz, insanları neyin kaçırıp, neyin celb edeceğini çok iyi hesap etmeli ve her zaman بَشِّرُوا وَلَا تُنَفِّرُوا يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا *“Müjdeleyin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın!”*[9] nurefşan beyanı istikametinde hareket ederek, şefkat ve mülâyemetle gönülleri kazanmaya çalışmalısınız.

1 Nahl sûresi, 16/25.
2 En’âm sûresi, 6/108
3 Buhârî, *edeb* 4; Müslim, *îmân* 146.
4 Tâhâ sûresi, 20/44.
5 Kehf sûresi, 18/54.
6 Buhârî, *teheccüd* 5; Müslim, *salâtü’l-müsâfirîn* 206.
7 Buhârî, *eymân* 3, *hiyel* 15; Müslim, *imâret* 26, 27, 28, 29.
8 Buhârî, *menâkıbü’l-ensâr* 1-2, *meğâzî* 56; Müslim, *zekât* 132-140; İbn Hişâm, *es-Sîratü’n-nebeviyye* 5/169-177.
9 Müslim, *cihad* 6; Ebû Dâvûd, *edeb* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/399.

Yâd-ı Cemil Bir Hicret Nesli

Soru: *Muhterem Efendim! Hizmet mülâhazasıyla dünyanın değişik yerlerine giden muhacirler hatırınıza geldiğinde, gözlerinizde tüllendiğinde neler hissediyorsunuz? Lütfeder misiniz?*

Cevap: Öncelikle şunu ifade etmeliyim: Ben kıstas değilim; bu mevzuda benim hissiyatımın da çok önemli olmadığı kanaatindeyim. Ancak siz sorduğunuz için ben de duyup hissedebildiğim, hissettiklerimi ifade edebildiğim kadar mülâhazalarımı sizlere ifade etmeye çalışayım.

Esasında bu çok önemli hususun mutlaka dile getirilip anlatılması gerektiğine inanıyorum. Zira bu bir vefa borcudur. Bu sebeple keşke daha derin hisseden insanların mülâhazalarını alma imkânı bulabilseydik. Evet, keşke dış görünüşleri ve duruşları itibarıyla sathî görünen fakat aslında gönül enginliğine sahip, derin düşünen ve "esrâr-ı derun"u keşfeden insanların hislerine muttali olabilseydik. O zaman hicret mevzuundaki aşk u heyecanımızı kamçılama, şevk u iştiyakımızı daha bir artırma imkânı bulabilirdik. Hani bir menkıbede anlatılır: Camide namaz kılmakta olan bir şahsın içinden, "Acaba şu camide ehlullahtan kimse var mıdır?" diye geçer. Selâm verdikten sonra yanındaki ona dönüp der ki: "Sadece bu safta on tane var." İşte bu menkıbede olduğu gibi, sathî görünen ama derinlerden derin o derûnî insanların hissiyatlarını alabilsek herhâlde hicret istikametindeki heyecanlarımızı tetiklemiş ve şevk u iştiyakımızın debisini daha bir artırmış olurduk. Fakat kim bilir belki bizim söylediklerimiz de işte bu seviyedeki kalb ve kalem erbabını harekete geçirir, geçirir ve onlar da "vira bismillâh" deyip bu husustaki engin hislerini umumun istifadesine sunarlar.

Allahım! Onları Hususî İnayet ve Sıyanet Seralarına Al!

Ben evvela, hasret hislerine takılmadan, sinelerindeki vatan sevgisini hizmet aşk u şevkiyle bastırarak sırf Allah rızası için dünyanın dört bir yanına açılan o karasevdalıları hatırımdan hiç çıkarmadığımı ifade etmeliyim. Ellerimi hemen her kaldırdığımda dualarımda onları zikretmeye çalışıyor, umumî mânâda, "mütevellîn–mütevelliyât, muallimîn–muallimât, râidîn–râidât, tâlibîn–tâlibât" diyerek Cenâb-ı Hak'tan onları hususî inayet ve sıyanet seralarına almasını niyaz ediyorum. Her münacatımda, o kelimelerin her biri tam olarak neye taalluk ediyorsa, o mânâ ve muhtevayı kalbimden vizeli olarak ifade etmeye çalışıyorum. Zira bu ölçüde önemli ve ciddi bir meseleye sahip çıkan ve bu

hususta herkesin gösteremeyeceği ölçüde fedakârlık sergileyen arkadaşlarımın hâllerini Cenâb-ı Allah'a arz ederken mutlaka ne söylediğimin farkında olmam ve asla gaflet hâli içinde bulunmamam gerektiğini düşünüyorum. Meselâ, "mütevelli" derken, hizmeti tevellî eden, hem himmetleriyle takviye edip hem de o iş için koşuşturan, sünûh eden her fırsatı değerlendirmeye çalışan ve daha fazla insana ulaşabilmek için fikir sancısı çeken fedakârlar gözümün önünde tülleniyor. Aynı şekilde girecek sine ve gönül arayan fedakâr öğretmen arkadaşlarımızı hatırladığımda "muallimîn", onlar gibi gurbet diyarlarında koşturup duran bacılarımız söz konusu olduğunda da "muallimât" diyorum. Sonra da talebelere rehberlik yapanlar, talebe olanlar… Hâsılı bu gönüllüler hareketine katkısı olan herkesi dualarımda zikretmeye çalışıyorum.

Onların Sevabını Ancak Allah'ın Mizanı Tartar

Meselâ, arkadaşlarınız kalkmış Afrika'ya kadar gitmişler. Şuuraltı müktesebatın getirdiği bazı ön yargıları ihtimal verilemeyecek kadar kısa bir zaman içinde aşmış ve oradaki talebeleri kendi kardeşleri olarak bağırlarına basmışlar. Zannediyorum bu, hem Allah hem de insanlar nezdinde çok büyük önem arz eder. Çoğunu şahsen tanımadığım, eskiden tanıdığım birkaç tanesi varsa onları da ancak koordinatlarla hatırlayabildiğim o arkadaşları, değişik vesilelerle, nur akıttıkları o olukların önünde görünce gözüm ve gönlüm takdir hisleriyle doluyor ve bir yâd-ı cemil olarak dualarımda hep yâd etmeye çalışıyorum. Öyle ki, Cenâb-ı Hakk'ın bu hicret kahramanlarının gayretlerine lütfettiği semereleri değişik vesilelerle dinleyip seyretme imkânı bulduğumda, şu günlerde kir akıtan oluklardan duyduğum inkisar kayboluyor ve ben yeniden bir inşiraha kavuşuyorum. Evet, ülkemizde cereyan eden olumsuzlukların içimde meydana getirdiği negatif atmosfer, onların o pozitif ve güzel hizmetleriyle kaybolmaya yüz tutuyor. "O olumsuzluklar var ama elhamdülillâh, bunlar da var." diyorum.

Bütün bunları birden mülâhazaya alınca öyle inanıyorum ki, onların say ü gayretlerinden hâsıl olan sevabı dünyada tartacak bir kantar yoktur; onu ancak ahirette Allah'ın mizanı tartar. Sadece Afrika'ya değil, dünyanın değişik yerlerine giden diğer arkadaşlarınıza da siz bu nazarla bakabilirsiniz. Cenâb-ı Hak bizleri ve o arkadaşlarımızı ihlâs ve samimiyetten ayırmasın. Hakkımızdaki hüsnüzanlara layık eylesin.

Bunun gibi nasıl ferden ferda bende, başkalarında o arkadaşlarımızdan gelen güzel haberler ciddi bir heyecana vesile oluyor, içimizi ferahlatıyor, serinletiyorsa umumun ihtiyacını da nazar-ı itibara alarak o güzellikleri geniş kitlelere ulaştırmakta büyük fayda olduğu kanaatindeyim. Toplumumuzun bu tür

bir motivasyon ve rehabilitasyona aç ve muhtaç olduğu âşikârdır. Hep kötülük düşünen, kötülük planlayan, kötülükle oturup kalkan insanların sebebiyet verdiği kasvetli havadan ve anguazlardan, sıkıntılı ruh hâllerinden sıyrılabilmek için heyecanlarımızı tetikleyecek, ümitlerimize fer verecek haberleri duymaya ya da görmeye hepimizin ihtiyacı var. Yoksa bir taraftan kirli plan ve kirli teşebbüslerin meydana getirdiği kasvetli ve negatif atmosfer karşısında karamsarlığa kapılıp ümitsizliğe düşme; diğer taraftan kendimizi rahat ve rehavete salma, ülfet ve ünsiyetle heyecanlarımızı yitirme ve birer heyecan yorgunu hâline gelme hepimiz için mukadder sayılır. Hafizanallah, bir kere hayatın geçici ve câzibedar güzellikleri, rahat ve refah içinde yaşama arzusu bizi çekip –Erzurumluların tabiriyle– "gırgap" ederse çoğumuz kendimizi düşünür hâle gelir, nasıl daha rahat yaşarım endişesine kapılır ve kabrin ötesinde bize faydası olmayan daha başka dünyevîliklere yelken açarız. Hayır, muvakkat hayat böyle beyhude tüketilmemeli, onunla müebbed/ebedî hayatın planı, projesi yapılmalı, blokajı atılmalıdır. Allah ömür ve imkân verdikçe de o temelin üzerine bir şeyler inşa etmenin yolları aranmalıdır.

Alâka, Vefa ve Dua, Derecesine Göre Herkesin Hakkıdır

Ayrıca insana insan olduğundan dolayı alâka duymak, elden geldiğince onun hüzün ve sevinçlerini paylaşmak ve belki de en önemlisi onun akıbetini, ahiretini düşünmek bir insanlık borcudur. Çünkü insan Hakk'ın fevkalâde donanımla yaratıp yücelere namzet kıldığı üstün bir varlıktır. Zaman zaman değişik sürçmeler yaşasa da, toprağını bulmuş tohum gibi, uygun bir atmosferle karşılaştığında tekrar niçin yaratıldığı ve neye namzet olduğunu hatırlayacak ve o istikamette yürümeye çalışacaktır. Dolayısıyla ilgi ve teveccüh onun tabiî hakkı sayılmalıdır. Hangimiz böyle bir alâkaya muhtaç olmadığımızı söyleyebilir ki!

İnananlara gelince, Kur'ân'ın ifadesiyle onlar birbirinin velîsi yani dostudurlar.[1] Dolayısıyla biri diğeri olmadan, ona yaslanmadan uzun süre ayakta kalamaz. Yine Kur'ân-ı Kerim, bize dualarımızda diğer mü'minleri hatırlama edebini de talim buyurur. Bu edepledir ki biz sâir dualarımızda da "cemî'" sigasını tercih etmeye ve inananları hatta yerine göre diğer insanları da dualarımıza dâhil etmeye çalışırız. Efendiler Efendisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) nurlu beyanlarında da mü'minler yekvücut bir ceset olarak tavsif edilmiştir.[2] Onlar kurşundan yapılmış, malzemeleri birbirini takviye eden bir bina gibidirler.[3] Bir vücudun herhangi bir azasındaki arızayı vücuttaki diğer

azaların hissetmesi gibi, inananlardan birini üzen bir mesele de diğerlerini dilgir eder/etmelidir. Nitekim Allah Resûlü de (aleyhi ekmelüttehâyâ), *"Müslümanların derdiyle dertlenmeyen, onlardan değildir."*[4] buyurmak suretiyle bu hususa dikkatlerimizi çekmiştir. Evet, mü'minlerin dertleriyle ilgilenme, insana hakikî insanlığı kazandıran çok üstün bir vasıftır.

Bu sebeple gerek yurt dışında gerekse yurt içinde ülkemizin ve dinimizin geleceği için her türlü fedakârlığa katlanarak hizmete omuz veren insanları hayırla yâd etmek, fazilet ve meziyetlerinden bahsetmek ve nihayet dualarımızda sık sık onları zikretmek bizim için öncelikli ve çok önemli bir vefa borcudur. Bu borca karşı durgun davranmak vefasızlığın; hislerimiz, heyecanlarımız ve beyanlarımızla her ellerimizi kaldırışımızda onlar için Cenâb-ı Hak'tan ihlâs, samimiyet, sıhhat, afiyet ve muvaffakiyet dilemek de vefanın gereğidir.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri'nin hayatına baktığımızda da, o dönem itibarıyla değişik beldelerde bulunan Nur talebeleri için çok dua ettiğine şahit oluruz. Lâhikalardaki ifadelerinde de görüldüğü üzere sadece onlara değil, çoluk çocuklarına, akrabalarına ve beldelerine de dua etmek suretiyle onlara iman ve Kur'ân hizmetlerinde destek olmuştur.[5] Ayrıca dualarının bereketine inandığını ifade ederek, hem kendisi hem de diğer Nur talebeleri için onlardan dua talep etmiştir. "Dualarınızın bereketiyle, inayet-i ilâhiye her günümü bir ay kadar mesûdâne bir ömre çevirdi."[6] demiştir.

Yâd-ı Cemîl Oldular

Dünyanın dört bir tarafına hicret mülâhazasıyla açılan o arkadaşlarımız tarihin ender olarak şahit olduğu bir enginlikte milletimiz adına inkişaf ve açılımlara vesile olmuşlardır. Çünkü onlar yeryüzünde âdeta ayak basmadık bir belde, gitmedik bir yer bırakmamışlardır. Bu açılımlarıyla onlar, tabiatı, karakteri ve donanımı itibarıyla büyük olmaya açık ancak belli bir dönemde çepeçevre kuşatıldığından dolayı bir darlığın mahkûmu hâline gelmiş milletimizin önünde yeni ufuklar açmışlardır. Evet, bizim coğrafyamızın insanı, içine kapandıktan yıllar hatta asırlar sonra bir kez daha gözünü açmış ve çalıştığında Allah'ın izniyle dünyanın neresinde olursa olsun muvaffak olabileceğine inanır olmuştur. Elbette bu gayret ve çalışmalara bu başarıları lütfeden Cenâb-ı Hak'tır. Allah (celle celâluhu), küçük insanlara büyük hizmetler gördürmek suretiyle Kendi büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Şayet konumları bu olan arkadaşlarımız, niyet duruluğu ve kalb safvetini hep bu şekilde muhafaza eder, her zaman Allah'ın (azze ve celle) büyüklüğü

karşısında kendi küçüklüklerinin farkında olurlarsa, öyle inanıyoruz ki, Cenâb-ı Hak da büyüklüğünü göstermeye devam edecek, bizim insanımıza bir kez daha yeryüzünde muvazene unsuru olma lütfunu bahşedecektir.

Evet, bir kere daha ifade etmek isterim ki, ben o muhacir arkadaşlarımızın fedakârlıklarının ve ifa etmeye çalıştıkları hizmetin büyüklüğünü derince hissedebildiğimi söyleyemem. Bunun için de o meseleyi engince hissedenler mutlaka değişik platformlarda hislerini seslendirmelidirler kanaatindeyim. Ortaya konan gayretleri âdeta kendileri yapmış gibi, o muhacirlerin fazilet ve meziyetleriyle iftihar ederek, aynı zamanda imrendirici bir üslûpla anlatmalıdırlar. Herkes dili ne kadar dönüyor, eli ne kadar kalem tutuyorsa mutlaka en samimi hisleriyle o muhacir arkadaşlarımızı yâd etmeli ve arkalarından dua etmek suretiyle onlara destek olmaya çalışmalıdırlar. Bu bizim borcumuz, onların da hakkıdır; hakkıdır zira çağın hâdisesini gerçekleştiren ve bu uğurda nice fedakârlıklara göğüs geren o kahramanlar şimdiden birer yâd-ı cemil hâline gelmişlerdir. İsterseniz mevzuu, ışığa gönül vermiş bu yiğitler için bir vefa borcu sayılabilecek şiir şeklindeki bir manzumede yer alan şu mısralarla tamamlayalım:

Davamızın kara sevdâlıları,
Varınca bu dünyanın ötesine;
Bir "yâd-ı cemil" olacak adları,
Girecekler millî ruh bestesine...

Her biri bin gönülde yaşayacak,
Simalarında ebediyet rengi;
Hâtıraları asla solmayacak,
Öte taraftaki güllerin dengi...[7]

1 Tevbe sûresi, 9/71.
2 Buhârî, *edeb* 27; Müslim, *birr* 66.
3 Buhârî, *salât* 88; Müslim, *birr* 65.
4 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 1/151, 7/270; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/356.
5 Bediüzzaman, *Barla Lâhikası* s.266, 300, 304; *Kastamonu Lâhikası* s.4, 5.
6 Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.4.
7 M. F. Gülen, *Kırık Mızrap* s.40 (Işığa Gönül Verenler).

Peygamberlerin Gönderiliş Gayesi ve Ulûhiyet Hakikati

Soru: *Peygamberlerin gönderilişinin en önemli hikmetlerinden birinin Zât, sıfât ve esmâsı itibarıyla* مِنْ حَيْثُ هُوَ هُوَ *bir ulûhiyet anlayışının ortaya konması ve bu hakikatin ruhlara duyurulması olduğu ifade ediliyor. Bu mücmel hususu açabilir misiniz?*

Cevap: Enbiya-i izâmın (alâ nebiyyina ve aleyhimüsselâm) bi'seti ile alâkalı, geçmişten bugüne Kur'ân ve Sünnet kaynaklı değişik hikmetler, mülâhaza ve mütalaalar ulema tarafından dile getirilmiş, o mülâhaza ve mütalaalar kitaplara girmiş ve kayıt altına alınmıştır. Bu mülâhazalara bakıldığında, "insanların mazeretlerini ellerinden alma" mevzuunun daha ziyade öne çıktığı ve serdedilen mütalaaların daha ziyade bu husus üzerinde temerküz ettiği görülür.

İmam Maturîdî Hazretleri'nin, insanın Yaratıcısını bulması adına tekvinî emirlerin yeterli olacağı istikametindeki görüşü bir yönüyle mevzumuzla alâkalıdır. Ancak esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı sübhaniyesiyle Zât-ı Ulûhiyet'i tanıma apayrı bir husustur. Evet, azıcık im'ân-ı nazar edip, tekvinî emirler üzerinde yoğunlaşan insan rahatlıkla tevhid hakikatine ulaşabilir. Meselâ Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), bi'setinden kısa zaman önce vefat eden, dolayısıyla O'nu görme şerefine eremeyen ancak hunefânın sertâc-ı ibtihacı olan Zeyd b. Amr, bir Yaratıcı'nın varlığına inanıyordu. Ancak "O'nun adı ve sanı nedir, O'na nasıl ibadet edilir?" bunları bilemiyordu.[1] Görüldüğü üzere insanlar tekvinî emirleri tetkik ve tefekkür neticesinde belli bir seviyeye ulaşabilir. Fakat gerek tekvinî emirler gerekse akıl ve mantık insanı ancak bir yere kadar götürebilir. Bundan öte yürüme ancak vahye müstenittir. Dolayısıyla esmâ-i ilâhiye, sıfât-ı sübhaniye, şuûnat-ı rabbâniye, itibârât-ı mukaddese ve Zât-ı Baht'ıyla Zât-ı Ulûhiyet'i tanıma mevzuu ancak ve ancak gaybdan gelecek haberlere ve enbiya-i izâmın aydınlatıcı mesajına bağlıdır.

Esmâ-i Hüsnâ'nın Bütününe Birden Nazar

Şimdi isterseniz bu mücerret hususu, esmâ-i hüsnâ mevzuuyla irtibatlı olarak bir nebze açmaya çalışalım. Daha önce de değişik vesilelerle ifade edildiği üzere Cenâb-ı Hakk'ın güzellerden güzel isimleri diye ifade edebileceğimiz esmâ-i hüsnâ, ulûhiyet hakikatini "mahiyet-i nefsü'l-emriyesi"ne uygun bilme

adına sırlı birer anahtar gibidir. Hâlbuki insanın kendi aklıyla, sadece tekvinî emirleri okumak suretiyle o esmâ-i sübhaniyeyi tanıyıp bilmesi mümkün değildir. Evet, Cenâb-ı Hak, vahiyle bize esmâ-i hüsnâyı bildirip tanıtmasaydı, bizler sırf ef'âl âlemine bakarak o isimlerin hakikatine kat'iyen ulaşamazdık. Ayrıca ulûhiyet hakikatinin doğru okunup doğru anlaşılması adına esmâ-i hüsnânın bütününün birden nazara alınması; alınıp esmâ-i hüsnânın iktiza ettikleri ahkâmın tenâsübünü muhafaza edilmesi çok önemlidir. Hatırlarsanız Üstad Hazretleri de, Yirmi Beşinci Söz'de Kur'ân'ın i'caz yönlerini anlatırken bu mevzu üzerinde durmuş ve; "Kur'ân, bütün esmâ-i hüsnânın iktiza ettikleri ahkâmları cem'etmiş, o ahkâmın tenâsübünü muhafaza etmiş. Hem rubûbiyet ve ulûhiyetin şuûnâtını kemâl-i muvazene ile cem'etmiştir. İşte şu muhafaza ve muvazene ve cem', bir hâsiyettir. Kat'iyen beşerin eserinde mevcut değil ve eâzım-ı insâniyenin netâic-i efkârında bulunmuyor."[2] diyerek bu hususa dikkatleri çekmiştir.

O hâlde esmâsıyla malum, sıfatlarıyla muhat, künhü nâkabili idrak, mevcud u meçhul o Zât hakkında bir şey söylenebilecekse, ancak bütün esmâ-i ilâhiyeyi bir noktaya teksif ederek, hepsinin aydınlığında, bütününün ifade ve ifaza ettiği mânâ ve mazmun çerçevesinde bir şey söylenebilir. Hani nasıl ki, esmâ-i ilâhiye hakkında eser telif edenlerin çokları, müstakillen zikredildiklerinde Zât-ı Ulûhiyet'in münezzeh, mukaddes ve mübecceliyetine münasip düşmeyen ve edebe münâfi görünen esmâ ile zikredilmesini uygun görmemişlerdir. Meselâ; "Kullarından dilediğini değişik hikmetlere binaen sıkıntı ve meşakkatlerle derdest eden, bir yönüyle demir bir pençe içine alan, onun içinden gönül ferahlığını alıveren" gibi mânâlara gelen "el-Kâbız" ismini müstakillen değil de, "Kâbız u Bâsıt" diyerek peşi peşine beraber zikredilmesini tavsiye etmişlerdir. Aksi takdirde Zât-ı Ulûhiyet hakkında nâkıs bir ifadede bulunulmuş, O'na karşı saygısızlık irtikâp edilmiş olur, demişlerdir. Aynen öyle de ulûhiyet hakikatinin doğru okunup doğru yorumlanmasında inhirafa düşmemek için bütün isimlere mahrutî/bütüncül bir nazarla birden bakılması gerekir.

Kimseye Bildirilmeyen Esmâ-i Sübhaniye

Kaldı ki Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sıkıntı ve problemlerle karşılaşıldığında, keder ve tasaya maruz kalındığında okunmasını tavsiye ettiği bir duada esmâ-i ilâhiyenin bütününün bize bildirilmediğini haber vermiştir. Hatırlayacağınız üzere o duada Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmaktadır:

اَللّٰهُمَّ إِنِّــي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي وَنُورَ بَصَرِي وَجَلَاءَ حُزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي وَغَمِّي وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ.

"Allahım, ben Senin kulunum, kullarından bir erkekle bir kadının oğluyum, perçemim Senin (kudret) elindedir. Hakkımdaki kararın yürürlükte ve yine hakkımdaki takdirin âdilânedir. Senden, kendini isimlendirdiğin, Kitabında indirdiğin, mahlûkatından birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine tahsis ettiğin (kimseye bildirmediğin) her ismin hürmetine, Kur'ân'ı kalbimin baharı, gözümün nuru, hüzün, gam ve tasamın gidericisi kılmanı diliyorum. Güç ve kuvvet ancak Allah'ın (elinde)dir."[3]

Görüldüğü üzere Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi efdaluttahiyyât ve ekmelütteslîmât) bu duasıyla bize, insanlar arasında sadece bazılarına bildirilen isimler olduğu gibi, gayb ilminde Cenâb-ı Hakk'ın kendine tahsis edip nezd-i ulûhiyetinde isti'sâr buyurduğu, hiç kimseye bildirmediği isimlerin de olduğunu haber vermiştir. Hâlbuki bize bildirilmeyen o isimler de Zât-ı Ulûhiyeti ifade etmektedir. Buradan şu hususa intikal etmek istiyorum: Genelde halk arasında, esmâ-i hüsnâyla alâkalı, Ebû Hureyre Hazretleri'nin rivayet ettiği doksan dokuz esmâ-i Hüsnâ bilinir. Fakat İslâm âlimlerinin çoğu, ilâhî isimlerin bu rivayette zikredilenlere münhasır olmadığı kanaatindedir. Aksine onlara göre, hem Kitab-ı Mübîn, hem de Sünnet-i Sahiha'da sarahaten ve zımnen zikredilen daha bir hayli esmâ-i ilâhiyenin mevcudiyeti söz konusudur. Buna bağlı olarak meselâ Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri iki yüz isim zikrederken, Cevşenü'l-Kebir'de de, mücerret/müfred ve mürekkep olarak bini aşkın isim zikredilmektedir. Şimdi sarahaten ve zımnen, müfred ve mürekkep olarak zikredilen bu bin bir esmâ-i ilâhiye bilinse dahi bu bilgi, Zât-ı Ulûhiyeti tam ifade etmez; insana Zât-ı Baht'ı tam olarak doğru görme rasatını temin etmez; etmez çünkü biraz önce de ifade edildiği gibi hususî bazı şahıslara bildirilen isimler olduğu gibi, hiç kimseye bildirilmeyen esmâ-i ilâhiye de vardır.

Hakikî Hakaik-i Eşya ve Esmâ-i Hüsnâ

Bir düşünün şu fizikî âlemler kaç milyon sene önce var edilmiştir. Bazı natüralistler trilyon, belki katrilyon sene diyeceklerdir. Şimdi kentrilyon hatta

bin kentrilyon sene olsa dahi şu fizikî âlemler yine hâdis, yine hâdis, yine hâdistir. Hazreti Allah (celle celâluhu) ise ezelîdir. Ezel ve Ebed Sultanı Hazreti Vacibü'l-Vücud, Zât-ı Sübhanîsini Kendinde, ef'âl ve icraat-ı sübhaniyesinde hep temâşâ ediyordu.

Hem Allah (celle celâluhu) her şeyi maddeden, atomdan, partikülden yaratmamıştır. Bir hadis-i şerifte toprak, su, hava, ateş mürekkeplerinden evvel arş-ı rahmetin bir "amâ" üzerinde olduğu beyan buyuruluyor.[4] İşte keyfiyeti bizce meçhul, arş-ı rahmet "amâ" üzerinde olduğu zamanda da Allah (celle celâluhu) kendisi için Kendisini, azamet-i sübhaniyesini, kudret-i mutlakasını, meşîet-i nâmütenâhîsini, ilm-i muhitini temâşâ ettiği aynalar vardı. Peki, nedendi onlar? Partikülden miydi, iyondan mıydı, eterden miydi, eter altı şeylerden miydi, bilemiyoruz. Madem hakikî hakaik-i eşya esmâ-i ilâhiyeden ibarettir ve hakaik-i eşya bu fizikî âlemlerden ibaret değildir. Dolayısıyla o aynalar her ne ise, onların bütününün hakikatleri de esmâ-i ilâhiyeden ibarettir. Aynı hususu ahiret âlemi için de düşünebiliriz. Meselâ orada ölüm yok. Hâlbuki görüyorsunuz atomlar dünyasında varlıklar doğuyor, büyüyor ve ölüyorlar. Var olmakla beraber yıpranma da beraberinde geliyor. Öte tarafta ise yıpranma, aşınma olmuyor. Demek ki orada kullanılan şey her ne ise – isterseniz siz ona, madde altı, altının altı veya madde üstü, üstünün üstü deyin, ne derseniz deyin– ahiret için kullanılan o eşya tamamen farklı. İşte Allah (celle celâluhu), nezd-i ulûhiyetinde Kendine tahsis buyurduğu ve isti'sâr sözcülüğüyle ifade edilen esmâ-i sübhaniyesiyle o âlemlerdeki eşyanın hakikati sayılabilecek şeyleri yapmıştır/yapmaktadır.

Şimdi sizin hem şu fizikî âlemler, hem öncesi, hem sonrasıyla o bin bir esmâ-i ilâhiye veya milyon-milyon… esmâ-i sübhaniyeyi bilmeniz ve mahrutî/bütüncül bir nazarla onlara birden bakabilmeniz gerekir ki, ancak o zaman, söyleyebilecekseniz Zât-ı Baht mevzuunda bir şey söyleyebilesiniz. Yoksa, rica ederim, aksi bir iddia küstahlık, haddini aşmışlıktan başka bir şey değildir.

Bütün bunlardan dolayı diyoruz ki, bu hakikatlerin insan aklıyla kavranması mümkün değildir. O sebeple, eğer enbiya-i izâm o aydınlatıcı mesajlarıyla gelmese, bize bu mevzuda ışık tutmasaydı hiç kimse aklı ile bunları bilemez ve bu mevzuda iki adım ileriye gidemezdi. Siz elli defa tekvinî emirleri hallaç etseniz, elli defa enfüsî tetkiklerde bulunsanız yine de bu hakikatlerin öşr-ü mişarına (yüzde birine) ulaşamazdınız; ulaşamaz ve Allah'a ait esmâ ve sıfat-ı sübhaniye ilgili türlü türlü kuruntulara girer ve farkına varmaksızın kendinizi çeşit çeşit dalâlet ve sapıklıkların içinde bulurdunuz.

Bu noktada bir hususa daha dikkatinizi çekeyim. Geçmişten bugüne İslâm

uleması, o baş döndüren cehd ve gayretleriyle, enbiya-i izâmın esmâ ve sıfat mevzuunda beyan buyurdukları hususları biraz daha açmış, meselenin vuzuhu adına şerhler yapmış, o hususları bizim daha iyi anlayacağımız hâle getirmiş ve netice itibarıyla Zât-ı Ulûhiyet hakkında yanlış telakkilere düşmekten bizi sıyanet etmişlerdir. Rabbim sa'ylerini meşkûr eylesin. Fakat bildiğiniz üzere, bütün bunlara rağmen, meselâ sıfatlar Zât'ın aynı mı gayrı mı diye münazara ve münakaşalar söz konusu olmuştur. Malum olduğu üzere bu münazalarda, ilim, hayat, sem', basar, irade, kudret, kelâm, tekvin gibi sıfatların Zât'ın aynı olarak kabul edildiğinde, bu sıfatların da tek tek kadim olmuş olacağı, dolayısıyla taaddüd-ü kudemâ lazım geleceği, bunun ise Allah'ın tek olduğu hakikatine aykırı olacağı ifade edilmiştir. Buna karşılık sıfatlar Zât'ın gayrı olarak görüldüğünde ise, sıfat-ı sübhaniyenin Allah'ın dışında mülâhazaya alınmış olacağı, bunun ise Allah'ı hâdis bir şeyle ittisaf mânâsına geleceği, dolayısıyla bu durumun da kabul edilemeyeceği söylenmiştir.

İşte bu mülâhazalarla ortaya konan vartalara düşmemek için Ebu'l-Hasen el-Eş'arî Hazretleri, "Sıfatlar Zât'ın ne aynı, ne de gayrıdır."[5] diyerek işin içinden sıyrılmak istemiştir. Bu izahın kaçamak bir yanı olduğu söylenebilir, ancak böyle bir ifadenin ulûhiyet hakikatine duyulan bir saygının neticesi olduğu muhakkaktır. Görüldüğü gibi, bu meseleler beşer idrakini aşan mevzular olduğundan, vahyin bize bildirdiğinin ötesinde kesin ve net bir şey söylememiz mümkün değildir; söyleme cüretinde bulunanlar ise bir sürü çarpık anlayış ve tenakuzun içine düşmüştür/düşmektedir.

Zinhâr Zât-ı Bârî'yi Tefekküre Kalkışmayın!

Bu noktada Efendiler Efendisi'nin (aleyhissalâtü vesselâm) şu ikaz ve tavsiyesi bizim için çok önemlidir. O buyuruyor ki, *"Tefekküre denk ibadet yoktur; öyle ise gelin Cenâb-ı Hakk'ın nimet ve kudret eserlerini tefekkür edin! Ama zinhar Zât-ı Bârî'yi tefekküre kalkışmayın; zira O, insan düşüncesini aşan bir mevzudur."*[6] Evet, Cenâb-ı Hakk'ın asarını tefekkürde derinleştikçe derinleşelim ama Zât-ı Bârî'yi tefekküre kalkışmayalım. Çünkü Zât'ı tefekkürde değişik mülâhazalara girme söz konusu olabilir. Halâ-melâ, ezel-ebed mülâhazaları kafamızı karıştırabilir. Görüyoruz ki, Zât'ı mülâhazaya alan insanlar –elfü elfi neûzü billâh– türlü türlü sapıklıklara sürüklenmiş, meselâ bazıları, kozmik enerji, yoğunlaşmış enerji deme gibi haltlara girmişlerdir. Günümüzde din şeklindeki bazı organizasyonlarda bu türlü beyanlara şahit olabilirsiniz. Meselâ meditasyon gibi faaliyetlerle varılmak istenen hedef, güya kuyruk sokumundaki kozmik enerjiyi geliştirmek suretiyle, kâinatta hükmeden kozmik enerjiyle bütünleşmeyi sağlama gibi hezeyanlardır.

Hatta Müslümanların içinde neş'et eden insanlarda bile bu türlü hezeyanları telaffuz edenler olmuştur. İsim tasrih ederek hem meseleyi daraltıp, hem de gıybete girmeyelim. Zira bir mü'min olarak gıybetin o kadarından bile kaçınmamız gerekir. Burada asıl üzerinde durulması gereken husus, insanın kendi güç, imkân ve sınırlarını bilmesidir. İşte yukarıda zikrettiğimiz hadis-i şerifle Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizleri Zât hakkında düşünmekten nehyetmek suretiyle düşenebileceğimiz sahanın sınırlarını belirlemiş ve sırat-ı müstakîmden sapmamamız adına önümüze bariyerler koymuştur. Demek ki, beşerî imkân ve iktidarlarımızın sınırına gelince haddimizi aşmayacak, o noktada لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ diyerek Cenâb-ı Hakk'a sığınıp O'nun asarını tefekküre dalacağız. Recaizade Ekrem'in dediği gibi, kâinat muhteşem bir kitaptır, hangi harfi yoklasan altından hep Allah'a iman çıkar. Bu açıdan okuyup değerlendirmemiz mümkün olan, yorum ve analize açık bulunan sahalarda dolaşacak; terkip, tahlil, sentez ve analizlerimizi aşan mevzulara ise asla girmeyeceğiz/girmememiz gerekir.

1 Buhârî, *menâkıb* 24; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 5/54.

2 Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.477 (Yirmi Beşinci Söz, Üçüncü Şu'le, Üçüncü Ziya).

3 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/391; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 1/223.

4 Tirmizî, *tefsîru sûre* (11) 1; İbn Mâce, *mukaddime* 13; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/11-12.

5 el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn* s.546.

6 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/250; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/136.

Bizi Bu Belde Halkına Sevdir Allahım!

Soru: *Dua Mecmuası'nda da yer aldığı üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) teşrif edeceği bir beldeyi gördüğü zaman, "Allahım, bizi bu belde halkına, bu beldenin salihlerini de bize sevdir."*[1] *diyerek dua ediyor. Dünyanın dört bir tarafına açılan hizmet sevdalıları için Efendimiz'in fem-i güherinden sâdır olmuş bu dua neler ifade eder? Lütfeder misiniz?*

Cevap: Malum olduğu üzere dua ile alâkalı yapılan taksimatlardan biri de onun fiilî ve kavlî olarak ikiye ayrılmasıdır. Üstad Bediüzzaman Hazretleri'nin verdiği örnekle anlatacak olursak, bir çiftçinin toprağı işlemesi fiilî bir duadır ki, bununla hazine-i rahmetin kapısı olan toprağı saban ile çalmış olur. Cenâb-ı Hakk'ın hususî bir atiyyesi olmadıkça, toprağa tohum atmadan o tarladan bir ürün almanın mümkün olmadığı açıktır. Dolayısıyla esbap adına ne gerekiyorsa mutlaka ortaya konulmalıdır. Fiilî duaya riayet etmek sebepler dünyası içinde yaşayan biz insanoğlu için kaçınılmazdır. Dolayısıyla fiilî dua esbabı nazar-ı itibara almak ve o sebeplerin gerektirdiği şekilde davranmakla olur. Ayrıca Cenâb-ı Allah sebepleri izzet ve azametine perde yapmıştır. Bizim de o perdeye saygılı olmamız iktiza eder. Onları görmezlikten gelmek bu açıdan Allah'a karşı bir saygısızlıktır. Diğer bir açıdan da, esbaba riayet etmeme bizi, insan iradesini reddeden Cebrîlik düşüncesi içine sürükler ki, bu da akide ve inanç açısından çok tehlikelidir. Evet, irade ve şuur sahibi insanoğluna düşen, sebepleri görmek ve onlarla uyum içinde yaşamaya çalışmaktır. Bir bütün olarak ekosisteme bakıldığında apaçık bir nizam ve intizam görülmektedir. Demek ki, her varlık Allah'ın meşîet ve iradesiyle o sisteme uymaktadır. Bununla beraber ekosistemin irade ve şuur sahibi müstesna bir parçası olan insanoğlu, zaman zaman bilgisizce davranıp Hakk'ın muradına muhalif işlerin içine girebilmekte ve böylece o mükemmel sisteme zarar verebilmektedir. Tabiî, kendisi de o sistemin bir parçası olduğundan dolayı zarar eninde sonunda dönüp insan hayatını negatif şekilde etkiler hâle gelmektedir.

Kavlî duaya gelince o da, toprağı işledikten sonra, ürün alabilme dileğiyle elleri açıp Cenâb-ı Hakk'a yalvarmak gibidir. Bu mânâda dua sebepler üstü, Hazreti Müsebbibü'l-Esbâb'a teveccühün unvanıdır. Zira, O Kudreti Sonsuz, sebeplere bağlı olarak verebileceği gibi, dilerse hârikulâdeden hususî bir atiyye olarak sebeplere bağlı olmadan da lütufta bulunabilir. Ne var ki, ne Peygamberimiz ne de diğer enbiya-i izam (alâ nebiyyina ve aleyhimüsselâm) plan ve projelerini bu kabîl hârikulâdeliklere bina etmemişlerdir.

Sevginin Aksettiği Mücellâ Ayna

Sizin sorduğunuz soruda da Efendimiz'in böyle kavlî bir duası yer almaktadır. Evet, İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir beldeyi teşrif buyurduğu esnada; اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا حَيَاهَا وَأَعِذْنَا مِنْ وَبَاهَا وَحَبِّبْنَا إِلٰى أَهْلِهَا وَحَبِّبْ صَالِحِي أَهْلِهَا إِلَيْنَا، اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهَا *"Allahım, bu beldenin bolluğuyla bizi rızıklandır. Veba gibi hastalıklarından bizi koru. Bizi bu beldenin halkına, bu beldenin salihlerini de bize sevdir. Allahım, burayı bizim için bereketli eyle."*[2] şeklinde dua ediyordu.

Efendiler Efendisi (aleyhissalâtü vesselâm) insanların gönüllerini kazanabilmek, oralara sevgi tohumları ekebilmek için hem gerekli sebeplere müracaat etmiş, meselâ onlarla hep diyalog hâlinde bulunmuş, münasebetlerin kesilme noktasına gelmemesi için perdeyi yırtmamış, hem de kavlî dualarıyla, muhataplarının gönüllerinde sevgi yaratması için Cenâb-ı Hakk'a el açıp yalvarmıştır. Allah da o en sevdiği kulunu hiçbir zaman huzurundan boş çevirmemiş, hususî atiyyeleriyle sevindirmiş, göklerde ve yerde O'nun için sevgi vaz'etmiştir. Hatta bir mânâda sevgi, varlığın çehresine Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm) aynasından yansımıştır. Evet, Allah Resûlü'nün hayat-ı seniyyelerine bakıldığında, fem-i güher-i nebevîden dökülen bu duanın dergâh-ı ilâhîde kabul edildiğine şahit olursunuz. Meselâ, Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye hicret buyurduklarında Medine halkı, O Habîb-i Kibriya'yı çok sevmiştir. İçten içe bütün bütün dejenere olmuş bir kısım münafıklar ve İslâm düşmanlığıyla gözü dönmüş bazı kâfirler istisna edilecek olursa, Medine'de Resûlullah'a gösterilen sevginin büyüklüğü ortadadır. Evs ve Hazreç kabileleri de dâhil olmak üzere Medine halkı Efendimiz'in orayı teşriflerinden çok kısa bir zaman sonra O'nun etrafında âdeta pervane gibi dönmeye başlamışlardır. Aslında O Nebiler Serveri her nereye şeref-kudüm buyurmuşsa orada hüsnükabul görmüştür. Aynı şekilde Efendimiz de Medine'yi çok sevmiştir. Konuya, ümmetine emanet etmiş olduğu nurlu mesaj perspektifinden bakılacak olursa, Altın Çağ'dan bugüne hüsnükabul görmeye devam ettiği apaçık ortadadır. Evet, siz de kalblerinize, kalblerinizde İnsanlığın İftihar Tablosu'nun o müstesna yerine baktığınızda, O'nun, tarihte başka hiç kimseye nasip olmayan nasıl emsalsiz bir sevgi çağlayanına mazhar olduğunu anlarsınız. İçinizdeki O'nu her şeye tercih etme mülâhazası, sizdeki O'na karşı alâkanın en büyük emaresidir. Siz böyle olursanız, O da öbür âlemde, ruhunun ufkunda size karşı ciddi bir sevgi ve alâka duyar. Zaten O'nun gönlünde size karşı sevgi yoksa, sizde de O'na karşı sevgi olmaz/olamaz. Zira sevginin bir mânâda kaynağı O'dur. Allah'tan gelen sevgi O mücellâ aynaya

akseder ve sonra ümmetine tevzi edilir, dağıtılır. Dolayısıyla sevginiz ölçüsünde O'nun nezdinde seviliyor olduğunuz mülâhaza, ümit ve recâsını taşıyabilirsiniz.

Kâinatın İftihar Tablosu şereflendirdiği beldelerde böyle hüsnükabul gördüğü gibi, O'nun has temsilcileri de, derecesine göre gittikleri yerlerde hep sevgi, saygı ve kabul görmüşlerdir. Meselâ irşad niyetiyle Yemen'e giden Hazreti Ali'nin (radıyallâhu anh) etrafında çok kısa bir zaman diliminde binlerce insan toplanarak halkalar oluşturmuşlardır.[3] Onlar Hazreti Ali'yi sevmiş, Hazreti Ali de onları sevmiştir. Zaten Hazreti Ali (radıyallâhu anh) sadece harp meydanlarının kahramanı değil, aynı zamanda mânâ âleminin de bir sultanıdır. Böyle zülcenaheyn olması yönüyle de o, Peygamber Efendimiz'in (aleyhi ekmelüttehiyyât ve etemmütteslimât) en hakikî vârislerinden birisidir. Ona duyulan sevginin neticesindedir ki, Abdullah İbn Cerîr el-Becelî (radıyallâhu anh) gibi çok kıymetli Müslümanlar samimi olarak İslâm'a bağlanmışlardır.[4]

Sevgiyle Gidilen Yerlerde Kalıcı Olunabilir

Diyalog adına, inancınızdan kaynaklanan güzellikleri gittiğiniz yerlerdeki insanların sinelerine boşaltma hesabına hadis-i şerifte zikredilen sevginin ne kadar ehemmiyetli olduğu âşikardır. İslâm tarihine bakıldığında Müslümanların, gönülleri kazanmak niyetiyle gittikleri yerlerde kalıcı olabildiklerini görürüz. Meselâ, Asya, Balkanlar, Küçük Asya dediğimiz Anadolu, Afrika'nın bazı yerleri hep böyledir. Müslümanlar gittikleri bu beldelerin ahalisini sevmiş, onlar da Müslümanlara karşı hep muhabbetle yaklaşmış ve zamanla İslâm'ın güzellikleri içerisinde eriyip gitmişlerdir. Yine bunu da Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) genel tavrının bir neticesi olarak görmek gerekir. Yani siyeri, felsefesiyle iyi anlayan sonraki Müslümanlar gerçek fethin ancak gönüllerin fethiyle olabileceğini kavramış ve hareketlerini bu mülâhaza üzerine bina etmişlerdir.

Bugün de arkadaşlarımız, tarihte eşine ender rastlanacak bir şekilde dünyanın birbirinden çok farklı beldelerine hicret etmekte, gidiş maksatlarına muvafık olarak da o beldelerde pek çok kesimden değişik insanlarla muhatap olmaktadırlar. Yukarıda da arz edilmeye çalışıldığı gibi önce fiilî duayı yerine getirmek gerekecektir. Bu da o yörelerdeki farklı kültür ortamlarını, değişik hissiyatları hesaba katarak hazırlıklı gitmek suretiyle olur. Nelere, ne kadar değer atfettiklerini bilmeden ve –en azından başlangıçta– ona göre bir duruş sergilemeden o beldelerin halkıyla diyalog kurmanız imkânsız sayılır. Gerçi

umumi mânâda insana insan olmasından dolayı gösterilmesi gereken saygıyı ortaya koyduğunuzda hemen her yerde gönüllerden vize alabilir, hemen her yere adım atabilirsiniz. Ne var ki, adım attığınız yerde kalıcı olmayı istiyorsanız, o insanları iyi tanımak ve ona göre iyi bir duruş sergilemek mecburiyetindesiniz.

Zâhirî esbap açısından yapılması gerekli olan da budur. Bununla beraber, bizim doğru hareket etmek, yanlış yapmamak, gittiğimiz beldenin halkını sevmek ve onlar tarafından sevilmek için Cenâb-ı Hakk'a el açıp yalvarmamız da bu hususta duanın kavlî olanıdır. Biz de Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptıkları duayı tekrarlar ve *"Allahım, o belde halkının salihlerini bize, bizi de onlara sevdir."* deriz.[5]

Allahım! Hakkımızda "Vüdd" Vaz' et

Bununla beraber her gün belki defalarca, اَللّٰهُمَّ أَعْلِ كَلِمَةَ اللّٰهِ وَكَلِمَةَ الْحَقِّ فِي كُلِّ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ، وَاشْرَحْ صُدُورَنَا وَصُدُورَ عِبَادِكَ فِي كُلِّ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ إِلَى الْإِيمَانِ وَالْإِسْلَامِ وَالْإِحْسَانِ وَالْقُرْآنِ وَإِلَى خِدْمَةِ الْإِيمَانِ، وَاسْتَخْدِمْنَا فِي هٰذَا الشَّأْنِ، وَضَعْ لَنَا الْوُدَّ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. *"Allahım! Nâm-ı Celîlini dünyanın her yerinde bir kez daha i'lâ buyur. Bizim ve dünyanın her köşesindeki bütün kullarının kalblerini imana, İslâm'a, Kur'ân'a ve iman hizmetine aç ve bizi bu vazifede istihdam buyur. Gökte ve yerdeki kulların arasında bizim için sevgi ve hüsnükabul vaz' et!"* diye dua ederiz.

Bu aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'da salih kullarına vermiş olduğu bir müjdedir: *"İman edip salih ameller işleyenler için Rahman, sevgi ve hüsnükabul vaz' eder."*[6] Yani onları başkalarına da sevdirir ve kabul ettirir; hem kendi indinde, hem de mahlûklar nezdinde onları sevimli kılar. Bu sevgi ve hüsnükabul Cenâb-ı Hakk'ın Vedûd isminin bir tecellîsi olmaktadır. Hatırlanacağı üzere bir hadis-i şerifte de, *"Allah bir kulunu sevince Cebrail'e, 'Ben falan kulumu sevdim, sen de sev!' ferman buyurur. Bunun üzerine Cebrail (aleyhisselâm) da onu sever ve diğer meleklere, 'Allah, falan kulunu sevmiştir, siz de seviniz!' diye nida eder. Göklerdekiler sevince yeryüzünde o kul için bir vüdd/sevgi vaz'edilmiş olur."*[7] Hakkında hüsnükabul vaz' edilen, bir şahıs olabileceği gibi, şahıslar ya da bir heyet, bir topluluk da olabilir. Tabiî bu, âyette de ifade edildiği üzere salih amel işlemeye, salaha kilitlenmeye ve Allah'ın rızasından başka bir şey gözetmemeye bağlıdır. Bu ufkun kahramanları için Hakk'ın vaadi tahakkuk eder ve haklarında sevgi vaz' edilir. Bir kere de vaz' edildi mi, Allah'ın izniyle onlara açılmadık hiçbir kapı kalmaz. –Yeter ki, ahde vefada bir kusur

gösterilmesin– Bu perspektiften hizmet-i imaniye ve Kur'âniye'deki arkadaşlarınızın baştan bu yana dünyanın değişik yerlerine gittiklerinde karşılaştıkları hüsnükabul ve sevgi de bu hakikatin apaçık bir delili sayılır.

1 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/88.

2 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/88; en-Nevevî, *el-Ezkâr* s.178.

3 Bkz.: et-Taberî, *Tarihu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/197; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 2/369.

4 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/240.

5 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/88; en-Nevevî, *el-Ezkâr* s.178.

6 Meryem sûresi, 19/96.

7 Buhârî, *bed'ü'l-halk* 6, *edeb* 41, *tevhid* 33; Müslim, *birr* 157.

Mârifet – Muhabbet ve Medyuniyet

***Soru:** İman esasları vasıtasıyla mazhar olduğumuz lütuf ve güzellikler karşısında medyuniyet duyguları içinde olmamız gerektiğini aklen kabul ediyoruz. Fakat bu medyuniyeti bütün derinliğiyle gönlümüzde duyduğumuzu ve bu konuda gerekenleri yaptığımızı söyleyemeyiz. İmanla gelen lütuf ve güzellikler karşısında medyuniyet hisleriyle dopdolu olma ve elden geldiğince buna mukabelede bulunma adına neler yapılabilir?*

Cevap: İnsan, doğruyu doğruluğuyla, güzeli güzelliğiyle, faziletmeâb bir zatı da faziletleriyle tanıyıp bildiği ölçüde sever. Evet, sevgi bilmeye bağlıdır. Muhabbet, mârifetin bağrında boy atar, gelişir; gelişir ve mârifetin artması ölçüsünde muhabbet de derinleşir, kök salar ve zamanla önü alınamaz bir aşk u iştiyaka dönüşür. Medyuniyet hissi de, mârifete bağlı böyle bir muhabbet ve hayranlığın tabiî neticesidir. Fazilet ve güzellikleri tanıyıp bildikçe onlara karşı aşk u iştiyak duygularıyla yanıp tutuşan insan, onlardan istifade ve istifaza yollarına başvuracak ve neticede istifade ve istifaza ettiği ölçüde de minnettarlık hisleriyle dolup taşacaktır.

İcmalî Bilgiden Hakka'l-Yakîn Ufkuna

Meselâ, Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz'e karşı medyuniyet hisleriyle dopdolu hâle gelebilmek için de ilk önce O'nun hakkında icmalî de olsa bir bilgiye sahip olmamız gerekir. Bu icmalî bilgiyle Efendiler Efendisi'ne (aleyhi ekmelüttehâyâ) inanan bir insan, elbette ki o ilk bilgiyle yetinmemeli ve Fazilet Güneşi O Zât'ı kendine has hususiyet ve derinlikleriyle tanıyıp öğrenmeye çalışmalıdır. Tabir-i diğerle, icmalî bilgisini detaylandırıp tafsile çevirmeli, bir mânâda ilme'l-yakîn mertebesine adım atmalıdır. Daha sonra bunu da yetersiz bularak ayne'l-yakîn mertebesine sıçramalıdır. Hatta kalbî ve ruhî hayat ufkuna yönelip o yörüngede hayatını sürdürmek suretiyle gözünü hakka'l-yakîn ufkuna dikmeli ve meseleleri bir müntehî olarak doğrudan doğruya kendi içinde ihsas ve ihtisaslarıyla duyup hissetmeye çalışmalıdır. Yoksa bu konuda yeterli malumata sahip olmayan, o malumatı tafsil edip derinleştirmeyen, bu mevzuda ciddi bir rehabilitasyondan geçmeyen ve meselelere hep üstünkörü bakan birinin Kâinatın İftihar Tablosu'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) gerçek derinliğiyle sevmesi, sevip O'na karşı medyuniyet hisleriyle dopdolu hâle gelmesi mümkün değildir.

Sakın yanlış anlaşılmasın, bu durum "o insan kurtulamaz" demek değildir. İmanın bir rüknü olan, لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ sözünü söyleyen ve

diliyle söylediği bu sözü kalben tasdik eden bir insan Allah'ın izniyle elbette ki kurtulur.[1] Buna kimsenin bir itirazı olamaz. Fakat kurtulma başka bir mesele, o Zât'a karşı medyuniyet hisleri içinde mukabelede bulunma, o işin hakkını vermeye çalışma tamamen başka bir meseledir. Bu mevzuda yapılması gereken, böyle büyük bir hak karşısında iradenin hakkını vermek, vazife şuuruyla hareket etmek ve eşi menendi olmayan o müstesna Zât'a, kendi kâmet-i kıymetine göre teveccühte bulunmaktır.

Her Sabah Bir Kere Daha Vira Bismillâh

Aslında aynı durumu Allah'a iman mevzuu hakkında da düşünebiliriz. Evet, nazarî planda O'na inandığını söyleyen ve kalben, aksine ihtimal vermeyecek şekilde O'na iman eden herkes kurtulur. Fakat böyle bir imanla kurtulmak başka, Zât-ı Ulûhiyet'i –tabir caizse– mahiyet-i nefsü'l-emriyesiyle bilmek tamamen başka bir meseledir. Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri'nin "Allah'ı bilmek O'nun Zât'ını bilmekten farklıdır."[2] yaklaşımı da, bu hususa işaret ediyor gibidir. Nasıl ki, fetret döneminde yaşayan hunefâdan bir insan, kendi aklıyla bir Yaratıcı'nın var olduğu bilgisine ulaşabilir. Çünkü "bir köy muhtarsız, bir iğne ustasız, bir harf kâtipsiz olmadığına göre, ahenk içinde işleyen bu koskoca kâinat nasıl sahipsiz, maliksiz ve nazımsız olabilir?" der, kâinatta hâkim olan nizamdan yola çıkarak bu nizamın nazımsız olamayacağını düşünür ve neticede nazarî planda, kendi aklıyla bir Yaratıcı'nın varlığı ve birliğine hükmeder/hükmedebilir. Ancak bu bilme, mahrutî bir nazarla bütün esmâ-i kudsiye-i ilâhiyenin ortaya koyduğu hakikat çerçevesinde Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ını bilme demek değildir.

Kaldı ki, böyle engin bir bilgiye nazarî planda sahip olunsa bile, o bilginin mârifete dönüşmesi, başka bir ifadeyle nazarî bilginin vicdanla hissedilir, duyulur, bilinir hâle gelmesi apayrı bir husustur. Bu semere ancak amel neticesinde elde edilebilecek bir ufuktur. Evet, insan ancak amel neticesinde, vicdanında duya duya Cenâb-ı Hakk'ı (celle celâluhu) bilebilir. Üstad Hazretleri bir mânâda böyle bir bilme için, "hads" tabirini kullanmıştır[3] ki, hads, bir yönüyle esbabı olmadan derinlemesine bir ihsas ve ihtisas neticesinde insan vicdanında bir mârifet peteği oluşturur. Aynı zamanda o, iz'an mertebesinde aksine ihtimal vermeyecek şekilde bir imanı netice verir. Cenâb-ı Hak bütün bu hususları ekstra bir lütufla bazı kimselere ihsan edebilir. Ancak âdet-i ilâhî öyle cereyan etmediğinden bu durumu bir istisna kabul etmek ve istisnaların kaideyi bozmayacağı esasından hareketle de onu ayrı bir kategoride değerlendirmek icap eder. Bu açıdan biz bir kez daha ifade edelim ki, iman hakikatleri nazarî bilgiyle değil ancak amelle, bilinenleri hayata hayat kılmakla,

tabiatın bir derinliği hâline getirip benliğe mâl etmek suretiyle gerçek mânâda ortaya çıkacaktır.

Bu sebeple, iman için başta icmalî bir bilgi yeterli olsa da, mü'min hiçbir zaman bununla yetinmemelidir. O, her sabah, doğan güneşle birlikte bir kere daha "vira bismillâh" deyip yeniden âyât-ı Kur'âniye ve ehâdis-i nebeviyeye dalmalı, âyât-ı tekviniyeyi hallaç etmeli ve bu istikamette yeni araştırma, yeni tahkik ve yeni tetkiklerle bir binayı restore ediyor gibi imanını bir kere daha gözden geçirmelidir. Dünkü, evvelki günkü bilgiler bunun için yeterli değildir. Çünkü siz bugün bir baştan bir başa kâinat kitabını hallaç etseniz ve bu ameliye neticesinde hâsıl olan cilt cilt ansiklopediler ölçüsündeki bilgileri kafanıza yerleştirseniz dahi, yarın O Zât-ı Ecell ü A'lâ'yı hüşyâr bir gönülle terütaze yeniden duyup hissedebilme adına yine o bilgilere muhtaç olduğunuzu göreceksiniz. Evet, Cenâb-ı Hakk'ı her gün bir kere daha terütaze duyma adına Hazreti Üstad'ın, Âyetü'l-Kübra'da takip ettiği yol gibi sürekli bir "hel min mezîd/daha yok mu" kahramanı olarak imanda yeni bir donanım, yeni bir diriliş ve belki de yeni bir inşaya gitmeli ve demelisiniz ki; "Şu an duyup hissettiklerime bakınca, sanki ben dün inanmamış gibiyim. İnanılması gerekli olan seviyede bir iman ancak bugün bana nasip oldu." Fakat bir sonraki gün, bir kere daha imana dair bir kısım hususları elekten geçirip, analiz ettikten sonra, bu sefer de; "Dün de ben haybetteymişim, asıl bu gün Cenâb-ı Hak bana daha farklı olarak Zât'ını duyurdu." demelisiniz. Hatta doğrudan doğruya enbiya-i izâmın (alâ nebiyyina ve aleyhimüsselâm) meclisine girseniz ve o ulvî heyetin insibağı neticesinde başınızı kaldırdığınızda Cenâb-ı Hakk'ın arşını temâşâ ufkuna erseniz, yine de dûnhimmet olmamalı, o noktada dahi çıtayı birkaç metre yükseltip "Yok mu daha ötesi?" demelisiniz.

Mevcutla İktifa ve Şeytanın Çelmesi

Maksadımı ifade adına müsaadenizle bir misal daha arz edeyim. Bildiğiniz üzere, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat inancına göre dünya Cenâb-ı Hakk'ı görmek için müsait bir temâşâgah, bir mirsat olmadığından, Allah (celle celâluhu) burada görülemez. Gördüm diyenlerin gördükleri esasında mir'at-ı ruhlarına göre bir tecellîdir. Bununla birlikte muhalfarz bir insan bu mazhariyete erse, yine de himmet o kadar âlî olmalı ki, "Dahası yok mu bunun?" demelidir. Dahası ne olabilir? Meselâ, Cenâb-ı Hakk'ın cemali bâ kemâlini müşâhede mazhariyetine eren bir insan; "Acaba esmâ-i ilâhiye ve sıfat-ı sübhaniyeyle ifade edilen O Zât'ın cemali bâ kemâlini, ihata ve idrak ölçüsünde, mahiyet-i nefsü'l-emriyesine uygun görebilmek mümkün mü?" demelidir. Gerçi bildiğiniz

gibi Kur'ân-ı Kerim: لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ *"O'nu gözler ihata edemez; O ise basar ve basiretiyle bütün gözleri ihata eder."*[4] buyurmak suretiyle bu mevzuda bizim önümüze bir bariyer koymuş ve ötesine geçemeyeceğimizi bildirmiştir. Çünkü insan muhattır ve muhat, muhat olduğu aynı anda muhit olamaz. Muhit olan, kuşatan O'dur. Kuşatan kuşattığı hâlde kuşatılamaz. Fakat fakir, himmeti âli tutmanın ehemmiyetini anlatabilme adına, muhalfarz deyip böyle bir misalle konuya dikkatlerinizi çekmek istedim.

Mevzuumuz itibarıyla asıl üzerinde durulması gereken husus ise, insanın bildiğiyle iktifa etmemesidir. Çünkü mevcutla iktifa etme dûnhimmetliktir. İlk mektepte duyduğu bilgilerle yetinen, bu mevzuda derinleşme azmi olmayan, derinliklerde yer alan zenginliklerin peşine düşmeyen bir insan, himmetine zincir ve pranga vurmuş demektir. O, hep olduğu yerde kalakalır. Olduğu yerde kalan insan da kurumaya, dökülmeye ve karbonlaşmaya müstahaktır. Böyle bir insan –hafizanallah– er geç devrilip gidebilir. Bugün olmazsa yarın, can hulkuma gelip, el el ile, ayak ayak ile elveda, el-firak ettiği zaman –Rabbim muhafaza buyursun– şeytanın bir çelmesiyle yıkılıp gidebilir.

Böyle ebedî bir helaketten kurtulmanın yolu ise, yukarıda da ifadeye çalıştığımız gibi, sürekli bilgisini derinleştirme peşinde olmak, onu tabiatına mâl olmuş bir muhassala hâline getirip irfan ve mârifete ulaşmaktan geçer. Çünkü bildiklerini benliğine mâl etmiş bir insana, şeytan, elli türlü oyunuyla gelse, felsefecilerin yaptıkları gibi diyalektiklerle onun kafasını karıştırmaya çalışsa, yine de o insan, irfan ve mârifet ufku sayesinde, fesat adına çırpınıp duran o şeytana bıyık altından güler ve –kusura bakmazsanız avam lisanıyla ifade edeceğim– "Sen onu benim külahıma anlat!" der, yoluna devam eder. Evet, böyle bir konumu ihraz etmiş bir insana ârız olan vesvese ve şüpheler, Allah'ın izni ve inayetiyle ya alttan vurur geçer, ya üstten vurur geçer ama asla onun mahzen-i imanına girip oraya dokunamaz.

Medyundur O Ma'sum'a Bütün Bir Beşeriyet

İşte her gün hilkat âlemindeki binlerce ilâhî tecellîyi okuyup mârifet peteğini örgüleyen ve sürekli müşâhede ettiği o tecellîler karşısında Allah sevgisiyle yanıp tutuşan bir insan icabında uykusunu terk eder, rahatı-rehaveti elinin tersiyle iter ve O'nun rızasına ermek için her türlü sıkıntı ve meşakkate göğüs gerer. Evet, böyle birisi için, Hakk'ın hoşnutluğunu kazanabilme yolunda katlandığı her türlü meşakkat, dert ve cefa, artık onun için bir zevk ve sefadır. Dolayısıyla böyle bir insan, engin kerem ve sonsuz merhametiyle, bin bir esmâ ve sıfâtıyla O Zât-ı Ecell ü A'lâ'yı kendisine tanıttırdığından dolayı Rehber-i

Ekmel ve Muktedâ-i Küll Efendimiz'e (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) karşı da derin bir sevgi ve medyuniyet duyguları içinde bulunur.

Çünkü O olmasaydı, hiçbir zaman kâinat kitabını doğru okuyamaz ve Zât-ı Ulûhiyet'i bilemezdik. esmâ-i ilâhiyeyi, sıfât-ı sübhaniyeyi akılla nasıl bilebilirdik ki! Zât-ı Baht mevzuunda akıl bize ne söyleyebilirdi ki! Bu konularda aklın söyleyeceği her söz bir yönüyle siliktir ve hatta denebilir ki, nesepsiz sözlerdir. O tür sözlerden Hazreti Mesih, Hazreti Ali veya Eimme-i İsnâ Aşere'nin –hâşâ– ulûhiyeti gibi dalâletler; hulul ve ittihadı gibi sapıklıklar çıkmıştır ki bütün bunlar aklın inhiraflarıdır. Hâlbuki fetanet-i azam sahibi Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ), vahiy ile müeyyed bulunduğundan bizim elimize aklın rehberliğinde ulaşmamız mümkün olmayan sırlı anahtarlar vermiş; vermiş ve kaos ve zulmet içinde bulunan eşya ve hâdiselerin dili çözülmüş; varlık, okunaklı, muhtevalı, muhteşem bir kitaba dönüşmüş; zulüm, anarşi ve karanlıklar içinde bocalayıp duran insanlık da kurtuluşa ermiş ve insanî değerler açısından yeniden dirilmiştir. Merhum Âkif ne güzel ifade eder bu hakikati;

"Medyun O'na cemiyeti, medyun O'na ferdi!
Medyundur O Ma'sum'a bütün bir beşeriyet,
Yâ Rab, bizi mahşerde bu ikrâr ile haşret!"

Evet, işte bu ölçüde kendimizi, varlığın ille-i gâiyesi, en anlamlı nüktesi olan O Zât'a karşı medyun hissederiz. O olmasaydı kâinat da olmamalıydı, biz de olmamalıydık. Çünkü her şey O'nunla bir mânâ kazanmıştır. O'nun eliyle Cenâb-ı Hak vâridât ve mevâhibini başımızdan aşağı boşaltmaktadır. Yoksa, topraktan çıkıp gelme ve yine gidip toprağın bağrına gömülerek orada yokluğa itilmeden ibaret olan bir hayat tasavvurundansa, böyle bir düşünce ile hayat yaşamaktansa bence insan hiç olmasaydı daha iyi olurdu.

Bu açıdan hepimizin tutku seviyesinde, O'na karşı gösterdiği/göstermesi gereken sevgi ve alâka tabiîdir. Ancak esas o mârifet canlı bir kültür hâline gelip vicdanda kendisini hissettirir, ağır basar, yönlendirir, farklı duyar hâle getirir ve varlığa daha engince bakmanızı temin ederse, işte o zaman bu sevgi ve alâka sağlam esaslara dayalı hakikî bir muhabbet unvanını kazanır. Öyle ki, Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz'i andığınız her yerde ayak tırnağınızın ucundan başınızdaki saçınızın ucuna kadar bütün vücudunuzda bir ihtizaz yaşar, bir heyecan ve helecan duyar, burnunuzun kemiklerinin sızladığını fark edersiniz. Zaten sızlamıyorsa O Habib-i Kibriya karşısında burnun kemikleri, bence o kemiklerin var olma anlam ve gayesi de yok olmuş demektir.

Sorunuzla alâkalı son bir husus olarak şunu ifade edeyim: Dinin bize

ulaşmasını sağlayan ve onu pratik hayatta bize mal eden Hulefa-i Raşidin Hazretleri'ne karşı da zıllî planda sevgi, alâka ve medyuniyet hisleri içinde olmamız gerekir. Çünkü denilebilir ki, bir Hazreti Ebû Bekir Efendimiz olmasaydı bu dinin yarısından mahrum kalır, gerçek mânâ ve muhtevasıyla o dini yaşayamazdık. Bir Ömer Efendimiz olmasaydı, dinin şu kadarı eksik kalır; Hazreti Osman olmasaydı dinde değişik gedikler olur; Hazreti Ali olmasaydı, bu dini doğruluğuyla ve enginliğiyle bilemezdik. Tabiî daha sonra derecelerine göre, Aşere-i Mübeşşere, sahabe-i kiram ve onlardan sonra gelen müctehidin-i kirâm ve müceddidin-i fihâm efendilerimizin de bu mevzudaki baş döndüren cehd ve gayretleri dolayısıyla derin bir hürmet ve minnettarlıkla anılması gerekir. Evet, zıllin zılli planında da onlara karşı sevgi ve alâka duyup minnet ve medyuniyet duyguları içinde yâd etme mezkûr zevâtın hakkı, bizim de vazifemizdir.

1 Bkz.: Buhârî, *cenâiz* 1; Müslim, *îmân* 153.

2 İbn Arabî, *Risaletü'ş-Şeyhi'l-Ekber ile'l-İmam Fahriddin er-Râzî* s.11.

3 Bkz.: Bediüzzaman, *Mesnevî-i Nuriye* s.236 (Nokta, Dördüncü Burhan).

4 En'âm sûresi, 6/103.

Sebeplere Riayet – Tevekkül ve Izdırap

Soru: *Mü'minlerin ahvaliyle alâkalı meseleler karşısında kendini helak edercesine ızdırap yaşamanın ve bu istikamette sebeplere riayette çok hassas davranmanın tevekkül esasına mani olacağı durumlar var mıdır? Bu mevzuda dengenin korunması adına dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: Öncelikle, sadece soruda dikkat çekilen hususla alâkalı değil, umumi mânâda, sebeplere riayet ile tevekkülün birbirini nakzetmediği ve birbiriyle çelişmediğini ifade etmemiz gerekir. Evet, sebeplere riayetle tevekkül, bir vahidin iki yüzünden, birbirini tamamlayan iki unsurdan ibarettir. Çünkü tevekkül, hiçbir boşluk bırakmayacak şekilde esbaba riayet edip sonra da Kudreti Sonsuz'un üzerimizdeki tasarruf ve hükmünü beklemek demektir. Yani biz, bir işe teşebbüs ederken, bir taraftan sebepleri, mukaddimeleri, emr-i ilâhî olarak kemâl-i dikkatle yerine getirecek, diğer taraftan sebeplere tesir-i hakikî vermeden, her şeyin Cenâb-ı Hakk'ın meşîet ve iradesine bağlı olduğu şuuru içerisinde, O'nun lütuf ve inayetine sığınıp neticeyi sadece ve sadece O'ndan bekleyeceğiz.

Emre İtaatteki İncelik ve Esbaba Riayet

Evet, biz bu dünyada esbap dairesi içinde halk edilmişiz. Havaya, suya, yemeye, içmeye, yatmaya, dinlenmeye; buluta, atmosfere, dünyaya, dünyanın güneşin etrafında dönüşüne, güneşle arasındaki ölçülü mesafeye, mevsimlerin teşekkülüne vs. ihtiyacımız vardır. İşte biz etrafımızı çepeçevre kuşatan bütün bu sebepleri görmezlikten gelemeyiz. Bunları görmezlikten gelmek, tekvinî emirleri, başka bir ifadeyle Cenâb-ı Hakk'ın kâinatta koymuş olduğu kanun ve kuralları görmezlikten gelmek demektir. Ayrıca madem Cenâb-ı Hak, ilâhî kudret ve iradenin, zahiren, basit ve hasis şeylere taalluku görünmesin diye, sebepleri izzet ve azametine birer perde kılmış, onlarla bizi çepeçevre kuşatmıştır ve O'nun izni olmaksızın onlardan sıyrılmamız mümkün değildir; o hâlde, Allah'ın vaz'etmiş olduğu bu sebepleri görmezlikten gelme, Allah'ın emirlerine itaatsizlik ve O'na karşı saygısızlık mânâsına gelir.

Bu açıdan esbaba riayet hususunda gösterilen hassasiyet çok önemlidir. Hatta denilebilir ki, sebeplere riayet mevzuunda emre itaatteki inceliği kavrayıp ona göre hareket eden bir insan, onları Cenâb-ı Hakk'ın rızasına erme adına bir helezonun basamakları veya Allah'a amudî olarak yükselebileceği bir rampa hâline getirebilir. Fakat onları her şey görme ve her şeyi getirip sebeplere

bağlama bir yönüyle Müsebbibü'l-Esbâb'ı görmemeye müncer olacağından böyle bir durum da –hâşâ ve kellâ– esbabın Allah'a eş ve ortak koşulması demektir.

Bu umumî değerlendirmelerden sonra, şimdi isterseniz, bilhassa mü'minlerin ahvaliyle alâkalı meselelerde esbaba riayetle tevekkül arasındaki denge nasıl muhafaza edilebilir? Bu konu üzerinde bir nebze duralım.

Kuluçka Sabrı ve Vakt-i Merhun

Mü'minlerin dünyevî-uhrevî selâmeti, dinin i'lâsı gibi mevzularda da insan, ne Müsebbibü'l-Esbâb'dan gaflete düşecek ölçüde kendini esbaba bağlamalı; ne de sebepleri görmezlikten gelmek suretiyle belli bir vakit, belli bir takvime merhun meselelerde aceleci ve sabırsız davranmalıdır. Meselâ, bir toplumun kendi değerleriyle yeniden dirilişi gibi uzun soluklu bir işe niyet edilmiş ve o istikamette bir yatırımda bulunulmuşsa, o zaman, o yatırımın gerektirdiği tertibe, takvime saygılı olunması gerekir. Çünkü öyle meseleler vardır ki, yerine göre bir asra muhtaçtır, bir asra merhundur, bir asra ipotek edilmiştir. İşte böyle bir mesele karşısında –sünnetullah nokta-i nazarından– o ipoteğin kendi tabiî seyri dışında çözülemeyeceğinin asla hatırdan çıkarılmaması gerekir. Evet, böyle bir yatırım için, "Niye hemen olmuyor, niçin toplum kendi değerleriyle hemen dirilmiyor?" deyip acele edilmemesi, yatırım yapıldıktan sonra da zamanın çıldırtıcılığına karşı sabredilmesi çok önemlidir. Düşünün ki, bir tavuk kuluçkaya yattığında, civcivlerin çıkma zamanını beklemeden, bir-iki gün öncesinden dahi olsa eğer o kuluçkalardan civciv elde etmeye kalkışırsanız, hepsini –Erzurumluların tabiriyle– cılk edersiniz. Cılk etmemek, sabırsızlık gösterip neticede hazin bir hüsran yaşamamak için o vakt-i merhuna saygılı olmanız gerekir ki, işte bu, esbaba riayet hassasiyeti demektir. Sebepler bütünüyle yerine getirildikten sonra ise artık Allah'a tevekkül edilmelidir. Çünkü onlar müessir-i hakikî olmadığından, Cenâb-ı Hak dilemedikçe, sırf sebeplere riayetle neticenin elde edilmesi mümkün değildir. Evet, netice Cenâb-ı Hakk'ın irade ve meşîetine bağlıdır; dilerse yaratır, dilerse yaratmaz.

O hâlde, kulluk ve mükellefiyet açısından asıl önemli olan, mebdede esbaba tevessülde kusur etmemek, ihmalde bulunmamaktır. Bir taraftan gayret ve cehd isteyen konularda geri durmamak, ahesterevlik etmemek, fakat diğer taraftan zamana vâbeste olan mevzuları çok iyi bir değerlendirmeye tâbi tutup, kolaycılık ve sabırsızlığa düşmemek gerekir. Hayata ait hiçbir sahada boşluk bırakmaksızın, her alanda mutlaka bir fikir cehdi ortaya koymalı; tek başımıza aklımızın yetmediği, sık sık fiyasko ve falso yaşadığımız meselelerde ise, müşterek akla ve kolektif şuura müracaat etmeli ve bu şekilde yanlışlıkları

düzeltip eksik ve kusurlarımızı telafi yoluna gitmeliyiz. Kırılmalar karşısında ise asla sarsılmamalı ve "Bir hikmeti vardır!" deyip Allah'a güvenmeli, O'na sığınmalıyız. İşte Allah'a tevekkülle sebeplere riayet arasındaki muvazenede bütün bunların hepsini birden nazar-ı itibara alıp ona göre bir hareket tarzı belirlenmelidir.

Tabiî bu arada ihmal edilmemesi gereken önemli bir husus da, dua ve yakarışlarla sürekli Rabb-i Kerimimizin inayet ve rahmetini talep etmektir. Öyle ki bana, "Belli bir seviyede sorumluluk yüklenen şu insanlar her gün iki saat dua ediyorlar." deseniz, ben "Niye dört saat değil ki?" derim. Ayrıca duada temadi ve süreklilik çok önemlidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem); يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ، يَقُولُ: قَدْ دَعَوْتُ رَبِّي فَلَمْ يَسْتَجِبْ لِي *"Sizden biri acele edip de 'Dua ettim de Rabbim duamı kabul etmedi' demedikçe onun duasına icabet edilir."* [1] buyurmak suretiyle bu hususta bizi ikaz etmektedir. Evet, ısrarla ve ızdırarla duasına devam eden bir kimse, nur-u tevhid içinde sırr-ı ehadiyetin tecellî ettiğini, ekstra lütuf ve ihsanlara mazhar kılındığını ve teveccühüne teveccühle mukabelede bulunulduğunu vicdanında duyup hissedebilir.

Kasvetli Bulutlar Her Tarafı Kapladığında

Havanın karardığı, her tarafı kapkaranlık bulutların sardığı dönemlerde hassas ve duyarlı ruhlar, hassasiyet ve duyarlılıkları ölçüsünde, ızdırapla inim inim inler, mesul bulunduğu insanlar için ciddi mânâda endişe duyabilirler. Nitekim Şefkat Peygamberi Efendimiz de Bedir savaşı öncesinde ümmeti için endişelenmiş ve dua dua Allah'a yalvarmıştır. Allah (celle celâluhu) cihada izin veren أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ *"Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselerin de, karşı koyup savaşmasına izin verilmiştir. Allah onlara yardım etmeye elbette kadîrdir."*[2] âyet-i kerimesini inzal buyurmuş ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'i Bedir'e sevk etmişti. Dikkat edildiğinde görüleceği üzere, âyetin sonunda Cenâb-ı Hakk'ın Efendimiz'e yardım etmeye kadîr olduğu vurgulandığı hâlde Allah Resûlü (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) ellerini açıyor ve dua dua üstüne öyle yalvarıyordu ki, ridası sırtından düşüyordu. Hazreti Ebû Bekir (radıyallâhu anh), İnsanlığın İftihar Tablosu'nun ridasını tekrar omzuna koyuyor ama o yalvarış ve yakarışların neticesinde mübarek rida yine aşağı doğru süzülüyordu. Fahr-i Kâinat Efendimiz, o esnada ellerini açmış şöyle yalvarıyordu: اَللّٰهُمَّ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي، اَللّٰهُمَّ أٰتِنِي مَا وَعَدْتَنِي،

اَللّٰهُمَّ إِنْ تُهْلِكْ هٰذِهِ الْعِصَابَةَ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ لَا تُعْبَدْ فِي الْأَرْضِ *"Allahım! Bana vaat ettiğin (zaferi) yerine getir! Allahım! Bana vaat ettiğin zaferi lütfeyle! Allahım, eğer şu bir avuç ehl-i İslâm'ın yok olmasına fırsat verirsen artık yeryüzünde Sana ibadet eden kalmayacak!"* Bunun üzerine Hazreti Ebû Bekir Efendimiz, يَا نَبِيَّ اللّٰهِ كَفَاكَ مُنَاشَدَتُكَ رَبَّكَ إِنَّهُ سَيُنْجِزُ لَكَ مَا وَعَدَكَ *"Bu kadar yalvarış ve yakarış yeter ey Allah'ın Resûlü! Allah (celle celâluhu) sana olan vaadini mutlaka yerine getirecektir!"*[3] demişti. Rehber-i Ekmel Muktedâ-i Küll Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu tavrı, elbette ki, iman ve Kur'ân yolunda hizmet eden mü'minlerin örnek almaları gereken en mükemmel bir misaldir. Yani yapılması gerekli olan her şeyi yaptıktan, gerekli bütün tedbirleri aldıktan, başvurulması gereken bütün çözüm yollarına müracaatta bulunduktan sonra bir mefkûre insanı, ufukta hiçbir ışık kaynağı, hiçbir kapı aralığı görmediği esnada dahi ümitsizliğe asla kapılmamalı ve رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ *"Ey Yüce Rabbimiz, yalnız Sana güvenip dayandık, Sana yöneldik ve sonunda da Senin huzuruna varacağız!"*[4] gibi dualarla Allah'ın (celle celâluhu) havl ve kuvvetine sığınmalıdır.

Yoksa herhangi bir endişe duymaksızın, sırf optimistçe bir yaklaşımla, bin bir hücum ve tehlikenin söz konusu olduğu durumlarda dahi hiçbir şey yokmuş gibi hayatımızı yaşar, umursamaz ve vurdumduymaz bir tavır içerisinde bulunur, çilesiz ve dertsiz hâlimizi tevekkül anlayışı gibi telakki edip sunmaya çalışırsak ciddi bir yanılmışlığın içindeyiz demektir. Meselâ, şu anki mevcut sıkıntı ve tehlikeler karşısında alternatif çözüm yolları bulmak adına şakakları zonklatırcasına ızdırapla inim inim inlemeksizin, sadece; "Biz dünyanın dört bir yanında okullar, kültür merkezleri, lisan kursları açtık. Devlet-i Âliye döneminde bile bu ölçüde bir açılım olmamıştı. Allah bütün bunları zayi mi edecek? Elbette Allah bu sis ve dumanı izale edecektir." diyerek mücerret bir boş vermişlik havasına girme ve bir emniyet insanı gibi davranma kat'iyen doğru değildir. Yukarıdaki teslim ve tevekkül anlayışımızla, bu tavır arasında fark vardır. Birisi ızdırap ve tevekkülün sevabını kazandırırken, diğeri optimistçe bir yaklaşımın cezasını sırtımıza yükler. Bunlardan biri Allah'la irtibat ve iltisakın ifadesi, vicdanın sesi ve soluğu olmasının yanında diğeri şeytanî bir dürtüdür. Çünkü ızdırap bir yönüyle duaya sevk edici çok önemli bir faktördür. Bundan dolayı diyebilirim ki, beş saat dua edeceğinize yarım saat ızdırap çekin; öyle ki, fikir çilesiyle kafanız zonklasın; ızdırapla kasıklarınızı tutun; ümmet-i Muhammed adına deli gibi koridorlarda dolaşın; dolaşın da "Allahım ne olur, bahtına düştüm! Beni elli defa öldür ama ümmet-i

Muhammedi dirilt!" diyerek ızdırapla ölüp ölüp dirilin.

Bu noktada durup, sübjektif bir hususîyeti bulunsa da, bir hâlimi size arz edeyim. Çok defa beni sıkan hâdiselerde, yorgan ve döşeğim benim sırdaşım oluyor. O üzücü hâdiseleri size de açamıyor, kalkıp koridorlarda geziyor, bazen de masaj aletine oturuyor ve orada evrada dalarak o ruh hâletinden uzaklaşmaya çalışıyorum. Dün de beni hüzne gark edecek üzücü hâdiselerden dolayı çok sıkılmıştım. Sonra odama geldim ve "bari evradımı okuyayım" dedim. İşte o esnada Kulûbu'd-Dâria'yı açtığımda, daha önce işaret koyduğum yerin Muhammed b. Üsame Hazretleri'nin evradının bulunduğu yer olduğunu gördüm. Bu evradda Kur'ân-ı Kerim'deki tevekkülle ilgili bütün âyetler bir araya getirilmiş. Bunları okuduğumda sadrıma nasıl bir şifa verdiğini, kalbimin nasıl bir inşirahla dolduğunu şu an size ifade edemem. İşte insan hâdiselerin tazyiki altında Cenâb-ı Hakk'a teveccüh edince, teveccüh edip tevekkül, teslim, tefvîz yolunda bulununca öyle sonsuz bir güç ve kuvvete dayanmış, öyle nâmütenâhî bir inayet ve kudrete sığınmış olur ki, artık en sarsıcı hâdiseler karşısında dahi –Allah'ın izniyle– sıradağlar gibi dimdik yerinde durabilir.

Hâsılı, bizim gibi zayıf insanlar hâdiselerin perde arkasını okuyamadığından bazen sebeplere takılıp kalabilir. İşte o zaman hemen işin arka planına dönmeli ve o meselede kusurumuz olup olmadığını sorgulamalıyız. Ardından: حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ *"Allah bana yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnız O'na dayanırım. Çünkü O, büyük Arş'ın, muazzam hükümranlığın sahibidir."*[5] demeli, o hasbiye kalesine girmeli, sığınmalı ve hâlimizi Allah'a arz edip o badire ve gailelerden sıyrılmaya çalışmalıyız.

1 Buhârî, *daavât* 22; Müslim, *zikr* 90.

2 Hac sûresi, 22/39.

3 Müslim, *cihad* 58; Tirmizî, *tefsîru sûre* (8) 3.

4 Mümtahine sûresi, 60/4.

5 Tevbe sûresi, 9/129.

Sanat ve Alkış

Soru: *Günümüz sanat dünyasında; "Egosu olmayan sanatçı olamaz." veya "Alkış sanatçının gıdasıdır." gibi kanaatler dolayısıyla bir sanatçının alkış ve takdir beklentisi tabiî kabul ediliyor. Böyle bir atmosferde, mesleğini tevazu, mahviyet gibi ulvî değerlere muhalif olmayacak şekilde sürdürmek isteyen bir sanatçının dikkat etmesi gereken hususlar nelerdir? İzah eder misiniz?*

Cevap: Mihverinde benlik ve enaniyetin bulunduğu bu tür mülâhazalar sadece sanat camiasında değil, hayatın hemen her sahasında insanları tesir altına alabilecek olumsuz duygulardır. Fakat işin tabiatı icabı bir sanatkâr, icra ettiği sanatı halkın nazar ve teveccühüne sunma durumunda kaldığından, denebilir ki, bu tür beşerî zaaf ve boşluklarla sanatkârın imtihanı daha fazla ve daha çetin olur. O hâlde sanatını yüce ve yüksek değerler ufkunda icra etmek isteyen bir sanatçı bu mevzuda daha dikkatli ve daha temkinli olmalı ve iradesinin hakkını verip daha sağlam bir duruş ortaya koymaya çalışmalıdır.

Meselâ bir ressam beğenilip takdir edilecek bir eser ortaya koyduğunda, günümüzde çokça ifade edilen "Mârifet iltifata tâbidir." anlayışından hareketle yaptığı resimlerinden dolayı iltifat ve alkış beklentisine girebilir. Fakat meseleye "İltifat mârifete tâbidir." anlayışıyla da bakabilir. Yani o, elin-âlemin alkışını, iltifat ve takdirini beklemeden ulvî bir mefkûre uğruna yapması gereken ne ise onu yapar. İltifat mevzuunu ise, "Allah'ın fazlî bir lütfu olarak belki arkadan gelir.", mülâhazasıyla ele alır. Evet, Cenâb-ı Hak yapılan işlere ekstradan sürpriz bir mükâfat, takdir, alkış bahşedebilir. Fakat mü'min, yapacağı işi planlarken başta böyle bir beklentiye girmez/girmemelidir. Çünkü böyle bir durum ameli iptal edip ruhunu öldürür. Bu açıdan meselâ bir sanatkâr, insanları rahatlatıp dinlendirir, streslerini atmalarına vesile olurken, bu arada dine ait değerleri ihya edip canlandırmak, o değerleri gelecek nesillere tertemiz hâliyle emanet etmek; gönülleri ulvî düşüncelere yönlendirip mealiye müştak hâle getirmek gibi yüce bir gayenin peşindeyse, bütün bu mülâhazalarını sırf Allah rızasına bağlı götürmelidir ki, ortaya koyduğu o cehd ve gayretler, yaptığı o ameller zayi olmasın, alkış ve iltifat beklentilerinin öldürücü atmosferinde heba olup gitmesin. Aynı zamanda ihlâslı hareket ettiğinden dolayı, Allah'ın izni ve inayetiyle yaptığı o iş, hakikaten gönüllerde mâkes bulsun.

Ancak meseleyi planlarken temelde insanların alkış ve teveccühünü esas alırsanız, yapılan o işte ihlâs ve samimiyetten bahsedilemez. Neticede insanlar

alkışlasa bile Allah'ın (celle celâluhu) teyit ve desteğinden mahrum kalırsınız. Diğer yandan, beklediğiniz takdir ve alkışı bulamayınca inkisar-ı hayale uğrarsınız ki bu da meslek hayatınızda değişik kırılmalara sebebiyet verir. Bu açıdan insan icra ettiği mesleğini küçük menfaatlere bağlamak yerine, onlarla sonsuzluğu peyleme gibi büyük bir hedefin talibi olmalıdır.

Üç-Beş Alkışa Feda Edilenler

Bir ressam veya bir musikişinas için dile getirilen bu ifadeleri, aynen bir vaiz veya bir müezzin için de düşünebilirsiniz. Meselâ bir müezzin kalbinin sesini diline aktararak ezan okuyabilirse, gönüllerde daha ciddi, daha samimi bir heyecan uyarabilir. Bunun için o, ezan okumadan önce ellerini kaldırıp mertçe şöyle dua edebilmelidir: "Allahım, beni burada bir gırtlak ağası şeklinde kendi hesabıma bağırtma! Bana gönlümün sesini duyurma imkânını bahşeyle! Eğer buna muvaffak olamayacaksam daha baştan sesimi kesiver!" Çünkü bir insanın gönlünden kopup gelen şey neyse dilinden de dökülen o olmalıdır. Bir insan, ezanda, diliyle, "Allah büyüktür. O'nun eşi-menendi yoktur. Mâbud-u Mutlak, Maksud-u bi'l-istihkak sadece ve sadece O'dur. Hazreti Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) O'nun Eşsiz Nebisi'dir." mazmununu terennüm ederken, diğer taraftan içten içe kendini gösterme ve ispat etme gayreti içinde bulunuyorsa, esasında o insan, "Allah büyüktür." derken dahi kendini terennüm ediyor; dolayısıyla tevhit yolunda bulunduğunu zannederken şirk gayyasına doğru yol alıyor, demektir. Oysaki Allah'ın büyük, kendisinin bir hiç olduğuna yürekten inanan bir insan, bu mazmunu sesiyle-sözüyle ifade ettiği gibi, aynı zamanda kalbiyle de o heyecanı soluklamalıdır. Ezanla ilgili ifade edilen bu mülâhazalar, bir kamet veya bir aşr-ı şerif okumada veya imamlık yapan bir kimsenin kıldırdığı namaz için de söz konusudur.

O hâlde tıpkı bir musikişinasın söylediği şarkıyı notalara bağlı seslendirmesi gibi, siz de Allah'ın rıza ve hoşnutluğuna bağlı kalarak o kelimeler neye delalet ediyorsa, işte o mazmuna bağlı olarak sanatınızı icra etmeli ve baştan sona bu ritmi korumaya çalışmalısınız. Korunan bu ritim, Allah nezdinde makbul olan ritimdir. Yoksa mânâ ve mazmunu göz ardı edip işi kendi mülâhazalarınıza bağlı götürürseniz, onu öbür tarafta yüzünüze çarpıverirler. Evet, öte tarafta size "Sen zaten 'desinler, alkışlasınlar, iltifatta bulunsunlar' diye onu icra etmiştin, isteyip durduğun o şeyler sana verildi, burada alacağın bir şey kalmadı!" denir. Bu açıdan, bir kez daha ifade edelim ki, ses, eda ve icra güzelliği bu kadar ucuza peylenmemelidir. Şayet bunlarla Cennet'i peyleme söz konusuysa, hatta daha da ötesinde bunlarla Allah'ın rızası peylenecekse, o

hâlde yapacağınız işi niye dünyada alacağınız üç-beş alkışa feda edesiniz ki! Düşünün, bir hadis-i kutside Cenâb-ı Hak, أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ *"Ben, salih kullarıma öyle şeyler hazırladım ki, onları ne göz görmüş ne kulak işitmiş ne de herhangi bir insan tasavvur etmiş."*[1] buyuruyor. Evet, dünyanın binlerce sene mesudane hayatı bir saatine bile mukabil gelmeyen Cennet hayatı ve o Cennet hayatının da binlerce senesi bir dakikasına mukabil gelemeyen rü'yet-i cemal ile müşerref olma mazhariyeti, şart-ı âdi planında, insanın bu dünyada Cenâb-ı Hak'la münasebetine bağlıdır. Ve yine bir hadis-i şerifte Cennet ehli için Cenâb-ı Hak: أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي فَلَا أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا *"Sizden razı olacak ve artık size ebediyen hiç gazaplanmayacağım."*[2] buyurmaktadır ki, nimetlerin en büyüğü bu mazhariyet, dünyada neye tekabül eder? İnsana akseden yanıyla ötede nasıl tebellür eder? Bunu şu an kestirebilmemiz mümkün değildir. İhtimal, Allah (celle celâluhu), "Ben sizden razıyım." dediği zaman insan orada bir kere daha değişecek, bir kere daha yeni bir vücud kazanıp yeni bir varlığa erecektir.

İşte bu güzelliklerin söz konusu olduğu yerde, insanın bütün bunları bırakıp pesbayağı şeylere kendini bağlaması; bağlayıp o türlü beklentilere girmesi –Allah aşkına– akıllıca bir davranış sayılabilir mi? O hâlde insana düşen, yaptığı bütün işleri Cenâb-ı Hakk'ın rızası istikametinde gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Çünkü ancak rıza istikametinde yapılan ameller, faaliyetler, hareketler sonsuzluk gamzeden bir semereye dönüşür; dönüşür ve yedi, yetmiş, yedi yüz veren.. başaklar hâline geliverir.

Hem, dünyada alkış alıp almayacağınız, aldığınız alkışların devam edip etmeyeceği şüpheli değil mi? Bugün alkışlayanlar, yarın ideolojilerine, keyif ve beklentilerine aykırı bir şey söylediğinizde sizi alıp yerden yere vurabilirler. Böylece siz ümitsizliğe kapılır, inkisar üstüne inkisar yaşar, kabiliyetlerinizi inkişaf ettirip geliştirmek bir yana, onları köreltecek bir yola sürüklenirsiniz.

Şâh-ı Geylânîlik Teklif Edilse Dahi

Bütün bunlardan dolayı, bırakın halktan iltifat ve alkış beklemeyi, istemediğiniz hâlde size gösterilen iltifat ve teveccühler karşısında dahi: "Allahım ben bu işi bu insanlar alkışlasınlar diye yapmamıştım. Ama onlar 'maşaallah', 'barekallah' deyip takdir ediyorlar. Ben bu kadar alkışla bu ameli devam ettirebilir miyim yoksa gurur ve fahre düşüp kaybedenlerden mi olurum, bilemiyorum. Bundan dolayı Allahım, aczimi-zaafımı itiraf ediyor, Senden altından kalkamayacağım, boynumu kıracak şeyleri bana yüklememeni niyaz

ediyorum.” deyip kalb safvetiniz için alkış ve takdirlerden rahatsızlık duyup samimiyet peşinde olmalısınız. Hatta bir yönüyle o alkışları istidraç saymalı ve “Bu ölçüde lütufların başımdan aşağı yağdırılması acaba benim yavaş yavaş helake sürüklenmemin takdir buyrulduğu mânâsına mı geliyor? Eğer öyleyse Allahım, Senden diliyor ve dileniyorum, ne olur bahtına düştüm, şımartıp küstahlaştıracak hiçbir alkış ve takdiri, iltifat ve teveccühü bana nasip eyleme!” mülâhazasıyla hareket etmelisiniz. Çünkü eğer insan halkın teveccühüne aldanır, muvaffakiyetleri kendi güç, kuvvet, iktidar, bilgi ve kabiliyetine bağlarsa o vakit, kazanma kuşağında kayıpların en acısını yaşıyor demektir.

Hatta şunu ifade edeyim: Peygamberlik müessesesi, Hatemü’l-Enbiya (aleyhissalâtü vesselâm) Efendimiz’le sona erdiğinden, O’ndan sonra bir peygamberin gelmesi mümkün değildir. Ancak gavs ve kutup gibi makamlar her zaman için söz konusu olabilir. İşte size gavslık-kutupluk bahşedilse, Şah-ı Geylânîlik teklif edilse dahi, “Ey Rabbim! Vallahi ben onu istemiyorum; dilediğine ver o makamı. Bunun yerine ben Senin kapının eşiğinde değersizliğine inanmış, sadık, küçük bir kul olarak yaşamayı tercih ederim.” diyebilmelisiniz. Evet, maddî-mânevî hiçbir makama dilbeste olunmamalıdır. Zira dilbeste olunması gereken bir makam varsa o da Allah rızası ve o rızayı kazanma istikametinde insanları iyilik ve güzelliğe yönlendirme gayretidir. Yani onların güzel düşünüp güzel görmelerini sağlayarak hayatlarından lezzet almalarını temin etme ve böylece ebedî şekavetlerinin önünü kesme cehdidir. Fakat bu son söylediğim husus bile bir vesile kabul edilmeli ve her şey yalnız ve yalnız rıza-yı ilâhî hedefine bağlanmalıdır.

Bu konuda ihlâsı yakalama adına sohbet-i cânan meclisleri çok önemlidir. Bir şiirde; “Keşke sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihan / Sözümüz cümle heman kıssa-i Cânan olsa!” (Taşlıcalı Yahya) denildiği gibi, biz de bir araya geldiğimizde, kubbedeki taşlar gibi, düşmemek için baş başa vermeli, birbirimize destek olmalı ve âdeta bir pusula, bir kıblenüma gibi birbirimize hep rıza ufkunu hedef göstermeliyiz. Böyle bir gaye için İhlâs Risalesi’ni ve Lâhikalar’daki ihlâsla alâkalı mevzuları müzakere etme bana çok önemli geliyor. Yerine göre formatla oynayarak meseleye farklılık kazandırmalı ve onları yeniden bir kere daha, bir kere daha okumalıyız. Hazreti Üstad kendisi, İhlâs Risalesi’ni 115 defa okuduğundan bahsediyor. Demek ki her defasında, okuduklarından ayrı bir derinliğe açılıyor, farklı şeyler duyup hissediyor. Elbette ki konuyla alâkalı tarih boyunca büyük şahsiyetlerin telif ettiği daha pek çok kıymetli eser var. Meselâ İmam Gazzâlî’nin değişik eserlerinde ve Hâris el-Muhasibî Hazretleri’nin er-Riâye’sindeki ihlâs mevzuları insanın gözünü

açacak, yüreğini hoplatacak bir tondadır. Ancak günümüzde, o zatların ortaya koyduğu insan-ı kâmil resmine bakınca bazılarımız ümitsizliğe kapılabilir, onların hassaslardan hassas ölçüleri karşısında yeise düşebiliriz. Elbette ki o devasa şahsiyetler bizim başımızın tacıdır. Hepimiz başımızı onların ayaklarının altına kaldırım taşı gibi koymaya âmâde bulunuyoruz. Ancak çağın şartlarına göre sunulmuş olan Hazreti Pîr'in reçetelerinin günümüz insanı için daha objektif, daha münasip olduğu söylenebilir. Hâsılı hangi vesileyle olursa olsun, netice itibarıyla bizi Allah'a yönlendirecek, her birimizi iltifat ve alkışın kulu-kölesi olmaktan kurtarıp birer rıza talibi hâline getirecek eserler okumalı ve böylece yaptığımız işlerdeki bereketin Allah rızasına bağlı olduğunu asla hatırdan çıkarmamalıyız.

1 Buhârî, *bed'ü'l-halk* 8, *tefsîru sûre* (32) 1, *tevhid* 35; Müslim, *cennet* 4, 5.
2 Buhâri, *rikak* 51; Müslim, *cennet* 9.

Güven Telkin Etme ve Şeffafiyet

Soru: *“Gelecek nesillerin tenkidine medar olacak hususlardan kaçınmak şartıyla muhataplara güven telkin etme”nin ehemmiyeti üzerinde duruluyor. “Muhataplara güven telkin etmek” ne demektir ve bu vazife yerine getirilirken gelecek nesiller nezdinde tenkit ve ithamlara maruz kalmamak için hangi hususlara dikkat edilmelidir?*

Cevap: Daha önce değişik vesilelerle ifade edildiği üzere, mü’min, Allah’a, Peygamber Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O’nun haber verdiklerine gönülden inanıp kabul ve tasdik eden insan demektir. Fakat aynı zamanda o –kelimenin iştikakından da anlaşılacağı üzere–, açık-kapalı her hâliyle çevresindekilere güven vaad eden, yeryüzünde emn ü emanın temsilcisi olarak yalan ve aldatmadan fersah fersah uzak bulunan, özü sözü bir, tam bir emniyet ve güven insanı demektir. Bu sebeple biz “güven telkin etme” derken, “idare-i maslahatçılık yapma, oportünist davranma, ‘güvenilir insan intibaı’ bırakmak suretiyle çevresindekileri idare etmeye çalışma” gibi bir anlayışı kesinlikle kastetmiyor, kabul etmiyoruz; kabul etmiyoruz çünkü böyle bir anlayışın, Müslümanlıkla, dinimizin temel prensipleriyle telif edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla imanımızın gereği olarak bizim, her türlü hâl ve hareketimizde, tavır ve davranışımızda dosdoğru olmamız, doğrulukla oturup doğrulukla kalkmamız ve her zaman, herkesin başvuracağı bir güven kaynağı hâline gelmemiz gerekir ki, işte bizim ‘güven telkin etmek’ten kastımız da budur.

Vehimleri İzale ve Ortak Platformlar

Fakat günümüzde güven duygusu yerle bir edilmiş olduğundan kafalar çok karışık ve hemen her yerde âdeta bir paranoya yaşanmakta, bir paranoya hüküm sürmektedir. Dolayısıyla insanlar birbirine karşı ciddi bir önyargı içinde ve kimse birbirine güvenmiyor. Bu şartlar altında siz, inancınızın gereği olarak hep doğruluk peşinde olsanız ve yalandan tiksinti duyup hayatınızı hep doğruluk çizgisinde sürdürseniz dahi, yine de yeryüzünün değişik coğrafyalarında, bir kısım insanlar günümüzün bu kasvetli atmosferinin tesiri altında kalıp, yakından tanıyıncaya kadar size karşı belli bir korku, endişe ve önyargı içinde olacaklardır. İşte bu sebeple bir yolunu bulup mutlaka hem hâl dili, hem de beyan kabiliyetinizle doğruluğa kilitli, emniyet vaad eden bu iç dünyanızı, tabiî hâlinizi ifade etmeniz, ortaya koymanız ve böylece başkalarına bir güven insanı olduğunuzu anlatmanız gerekir. Aksi takdirde ister evliya, isterse asfiya olun,

eğer muhatabınızda size karşı bir güven duygusu hâsıl olmazsa hiç kimseye olumlu bir şey anlatamaz, ruhunuzun ilhamlarını aktaramaz ve gönüllere kendi değerlerinizi kâmet-i kıymetince duyuramazsınız.

Bunun için yapılması gerekenlerden biri, farklı kültür ve anlayıştaki insanlarla bir arada olunabilecek zemin ve platformlar tesis etmektir. Meselâ, muhataplarınızı kendi mekânlarında ziyaret edip çaylarını içer, onları çay içmeye davet eder; yemeklerini yer, yemek yedirir ve böylece ortak zeminleri değerlendirip size karşı zihinlerde oluşabilecek muhtemel yanlış anlama ve yanlış telakkileri gidermeye çalışırsınız. Evet, farklı kültür ve anlayıştaki insanlarla aranızda bir hat tesis etmeniz, bir köprü kurmanız çok önemlidir. Çünkü sözlerinizle her zaman ifade edemeseniz dahi, ortak zemin ve müşterek platformlarda, çok defa tavır ve davranışlarınızla, lisan-ı hâlinizle bir güven insanı olduğunuzu ortaya koyabilme imkânı bulursunuz.

Ayrıca asayiş ve güvenlik açısından gerekli tedbirleri almak şartıyla, olabildiğince şeffaf olmalı, şeffafiyet içinde hareket etmeli ve mahrem telakki edilen hususlarda dahi –tabir caizse– muhataplarınızı mahremirâz edinmelisiniz. Böylece herkese çok güvendiğinizi, kimseye karşı bir endişe taşımadığınızı ortaya koymuş ve bu suretle insanların güvenini kazanmış, onlardaki endişeleri gidermiş olursunuz. Kanaat-i âcizanemce çeşit çeşit paranoyaların yaşandığı günümüzde böyle bir anlayışa ciddi ihtiyaç var. Evet, basın-yayından mektebe, ailelerin birbirine gelip gitmelerinden müesseseler arası köprüler kurmaya kadar her alanda böyle bir itimat duygusunun teminine zaruret derecesinde ihtiyaç bulunmaktadır.

Cennet Köşklerini Düşünmek dahi…

Çünkü daha önce de değişik vesilelerle âcizane arz etmeye çalıştığım gibi, bir kısım kimseler dünyanın değişik yerlerinde belli yollarla iktidara yürümüş, iktidar olmuş ve halklar üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Onlar bu uğurda, meşru-gayrimeşru ellerindeki her türlü imkânı kullanmış, belli yerlere gizlice nüfûz etmiş ve gelip o ülkenin imkânları üzerine konmuşlardır. İşte bu tür insanlar çevrelerine bakarken hep kendi iç dünyaları adesesinden bakar, değişik hareket ve oluşumları, faaliyet ve kıpırdanmaları kendi yaptıklarına kıyas edip öyle değerlendirir ve neticede kendi levsiyatlarını başkalarında da tahayyül edip insanlarla muamelelerini bu anlayışa göre belirlerler.

Hani bir hırsız bir dükkânın kepenklerinin önünden geçerken, onlara bakar ve o esnada "o kepengin kolay bir şekilde nasıl açılacağı, kilidinin nasıl çözüleceği, hangi yollarla içeriye girilip daha sonra içerideki o malların nasıl hızlı bir şekilde boşaltılacağı" gibi şeyleri düşünür. Yani oradan geçerken daha

başta göz hırsızlığıyla, yapacağı hırsızlığın zeminini hazırlar, onun kurgusuyla meşgul olur. Fakat o dükkânın sahibi de dükkânının önünden geçerken gözleri kendi kepenginin üzerinde, muhtemel bir hırsızlığa karşı oradaki kilidin yeterince güvenli olup olmadığını düşünür. Bu durumu gören ve o şahsın dükkân sahibi olduğunu bilmeyen hırsız ise, onu kendine kıyas edip "bu da bizden" der.

İşte bu misalde olduğu gibi, birileri kırk haramiler gibi milletin mukadderatı üzerine oturmuş, belli yerlere sızmış, nüfûz etmiş ve oraları ele geçirerek kendi aralarında paylaşmışlarsa, gayet masum düşüncelerle ve insanî faziletlerin i'lası istikametinde koşturup duran insanları da aynı şekilde değerlendirir, onlara da aynı gözle bakarlar. Hâlbuki o adanmış ruhlar son derece masum düşüncelerle hareket etmektedirler. Öyle ki, makam-mansıp-iktidar gibi dünyevî arzu ve hevesleri rüyalarında dahi görmemişlerdir. İnsanın, olmayacak şeyleri, istemediği durumları rüyasında görmesi mümkündür. Fakat onlar, o türlü arzu ve heveslerden öylesine uzak bulunmaktadırlar ki, bazı rüyalar şuuraltı müktesebatının dışa yansıması olsa da, onların şuuraltında böylesi mülâhazalar bulunmadığından, o türlü düşünceler onların rüyalarında dahi kendilerine yer bulamamaktadır. Ama bir kısım insanlar hep o rüya ve hülyalarla oturup kalktığından masum insanları da kendi bakış açılarına göre değerlendirir, kendi bakış açılarına göre yorumlarlar. İşte bazılarının bu yanlış kanaatlerini izale etme adına o insanlarla görüşmeli, onlara sizi müşâhede etme ve iç dünyanıza muttali olma imkânını sunmalı ve böylece endişe edip durdukları o hususların sizlerde bulunmadığını görmelerini sağlamalısınız. Evet, dünyalarına el uzatacağınız hissi karşısında böyle bir talebinizin olmadığını, dünyevî imkân ve iktidarlarını onlarla paylaşma gibi bir sevdanızın bulunmadığını diliniz döndüğünce ifade edip lisan-ı hâlinizle ortaya koymalısınız.

Nice kereler ifade edilen bu husus, usûlüne uygun bir şekilde ihtiyaç duyulan her yerde tekrar ber tekrar ifade edilmeli ve denmelidir ki; biz kat'iyen ve katıbeten dünyevî makam ve mansıpların talibi değiliz. Ne o insanların dünyalarına talibiz ne de servet peşinde koşmaya. Eğer Cenâb-ı Hak bize meşru dairede kazanma imkânı verirse izzetimizle kazanır ve iffetli bir şekilde hayatımızı sürdürmeye çalışırız. El âleme el açarak, tekeffüf ve tese'ülde bulunarak bir hayat yaşamayı elbette ki düşünmeyiz, düşünmek bir yana, bu durumu ölümden beter biliriz. Bu sebeple meşru dairedeki kazanç peşinde alın teri döker ve kazandıklarımızı da Allah'ın izniyle O'nun yolunda, milletimizi i'lâ istikametinde kullanma gayreti içinde oluruz. Ancak bunun ötesinde, belli makam ve mansıpları ihraz etmek suretiyle mal-mülk edinme, servet u sâmân

sahibi olma gibi arzu ve hevesler rüyalarımıza dahi girmeyen mülâhazalardır. Bırakın fâni ve geçici dünyalık şeyleri düşünmeyi, biz Cennet'teki köşkleri, yalıları düşünmeyi dahi zamanımız adına israf sayarız. Elbette ki, Cennet'i ister, Cehennem'den Allah'a sığınırız fakat hülyalarımızı o türlü beklentilerle –bağışlarsanız o kelimeyle ifade edeceğim– asla kirletmeyi düşünmeyiz. Şimdi bizim ahiret adına mülâhazalarımız buysa, herhâlde dünyaya ait meselelerle hülya ve rüyalarımızı kirletmeyeceğimiz evleviyetle, çok daha iyi anlaşılır.

Ancak bizim bu samimi düşüncelerimizin –biraz önce ifade edildiği gibi– bir kere dile getirilmesi yeterli değildir. Yani, "Bizim düşüncelerimiz halis, dünyevî bir beklentimiz, talebimiz söz konusu değil ve bunu da daha önce ifade ettik." denilmemeli; denilmemeli ve bizi takip eden insanlar kesintisiz bir şekilde, hâl ve tavırlarımızda hep bu mânâ ve muhtevayı okudukları gibi, söz ve beyanlarımızda da bu mânâ ve mazmûna tercüman olacak ifadeleri duymalıdırlar.

Bu durum, insanlık yolunda koşturup duran, ölesiye bir gayret içinde hizmet eden insanların yol güvenliği ve güzergâh emniyeti adına bana çok önemli geliyor. Çünkü yürünen yoldan endişe ediliyor, hatta kimilerinde o endişe paranoya seviyesinde bulunuyorsa, o insanlar ciddi engeller kor, her köşe başına bir gulyabani diker, çok masum işlere dahi çelme takar ve adanmış ruhları yüz üstü yere getirmeye çalışırlar. Bunun için bir taraftan bütün bir hayat boyu emniyet vaad eden, emin ve güvenilir bir insan olmalı; ancak bununla yetinilmemeli, başkalarına da bu durum anlatılmalı, yersiz endişe ve vehimler izale edilmelidir.

Gelecek Nesiller ve Tarihe Not Düşmek

Sorunun ikinci kısmında, gelecek nesillerin tenkidine medar olacak hususlardan kaçınmak için neler yapılması gerektiği ifade ediliyor. Sizler, Allah'ın izniyle, kalbinizde, dininizden kaynaklanan insan sevgisi, merhamet düşüncesi; dilinizde "hoşgörü, diyalog, konuma saygı", bir yola çıkmış yürüyorsunuz. Sinelerinizin herkese açık olduğunu, gönlünüzde herkesin oturabileceği bir koltuk bulunduğunu ve hiç kimsenin ayakta kalma endişesi taşımaması gerektiğini ifade ediyorsunuz. İşte yapılan bu iyi niyetli faaliyetlerin gelecekte dile dolanmaması, değişik itham ve iftiralara malzeme yapılmaması için, yapılan işler ve samimi niyetler kayıt altına alınıp tarihe not düşülebilir, dosyalanıp arşivlenebilir. Yapılan bu kayıtlarda, bütün bu faaliyetlerin arkasındaki niyetinizin, hiç kimseyi idare etmek veya kullanmak olmadığını, hiçbir şekilde takiyye yapmadığınızı, dinî duygu ve düşüncenizden taviz verme gibi bir anlayış içinde de kesinlikle bulunmadığınızı; insanların kafalarındaki

endişe ve paranoyaları izale etmek için ve onların insanlıklarına duyduğunuz saygıdan dolayı ortak mekân ve müşterek platformlarda onlarla diyalog kurmaya çalıştığınızı ifade edersiniz. Böylece gelecek nesillerin ilk elden ve ilk kaynaktan hâdiseleri doğru okuyup doğru değerlendirmelerine imkân hazırlamış olursunuz. Evet, günümüzde ve daha sonraki günlerde bazıları bu meseleleri serrişte edeceklerdir. Öyleyse bu tür insanların her zaman bulunabileceğini hesaba katmalı ve onlar tarafından suçlanmamanız ve nâhak yere suizanlara maruz kalmamanız için mutlaka bugünden ortaya bir şeyler koymalısınız. Biraz önce ifade edildiği gibi, dünyevî makam ve imkânları elinde bulunduran insanları hiss-i rekabet ve kıskançlığa itmemek, ellerindeki imkânları kaybedecekleri korkusu karşısında, sizin o noktalarda gözünüz olmadığını anlatmak için bunları yaptığınızı ve bunu zaruret derecesinde bir ihtiyaç gördüğünüzü ifade edip kaydeder, kaydedip dosyaladığınız bu malzemeyi de gelecek nesillerin akıl ve vicdanlarına havale edersiniz. Ayrıca hüsnüzan beslediğiniz insaf ve vicdan sahibi insanların yanına gider, onlara halis niyet ve samimi düşüncelerinizi doğrudan doğruya aktarır ve o insanlar kanalıyla gelecek nesillere sesinizi duyurabilirsiniz.

Bu noktada akla şöyle bir soru gelebilir: *“Biz sırf Allah rızası için ve samimi niyetlerle bu işleri yaptığımıza inanıyoruz. Böyle olduğu hâlde gelecek nesillerin hakkımızda suizan beslemesinden mesul olur muyuz?”*

Objektif mükellefiyet itibarıyla, sırf zanna hüküm bina edip suitevil ve suitefsire giren insanların işledikleri günahtan dolayı sizin bir vebal ve sorumluluğunuz söz konusu olmayabilir. Ancak sübjektif mükellefiyet açısından meselenin bir de merhamet ve şefkat yanı vardır. Şayet biz bütün mü’minlere karşı derin bir şefkat ve alâka duyuyor ve onların ağız, göz, kulak, dil ve dudaklarından olumsuz bir şeyin sadır olmasına sebebiyet vermemeyi düşünüyorsak, bu mevzuda başkalarına günah işletmeme de –sübjektif mükellefiyet açısından– bizim için çok önemlidir. Eğer zihinlerde vehim, şüphe ve tereddütler varsa onları izale etmek mü’mine merhamet ve şefkatin gereğidir. Bu açıdan başkalarının suizanna düşmelerine ve hasede girmelerine meydan vermemek, kıskançlık ve gıpta damarlarını tahrik etmemek için çok dikkatli ve hassas olunmalıdır.

Çünkü insan kimi zaman kendisi farkında olmasa da, başkalarının gıpta damarını tahrik edip nefsanî ve şeytanî duygularını tetikleyebilir. Meselâ gönüllüler hareketi içinde bulunan fedakâr bir arkadaşınızı güzel hizmetlerinden dolayı öyle takdir eder, öylesine alkışlarsınız ki, siz hiç farkına varmasanız da, bu alkış ve takdirlerle aynı kıbleye yöneldiğiniz, aynı secdeye baş koyduğunuz mü’min bir kardeşinizin gıpta damarını tahrik etmiş

olabilirsiniz. Bundan dolayı herkesin hissiyatını hesaba katma, mevcudiyetinizi hazmedemeyen insanların haset, gıpta, rekabet ve tenafüs duygularını tetiklememe çok önemlidir. Bunun için de bizim bütün mü'minlere karşı zillet ölçüsünde derin bir tevazu ve mahviyet anlayışı içinde olmamız, aidiyet mülâhazasından veya aidiyet mülâhazası gibi anlaşılabilecek söz ve beyanlardan, tavır ve davranışlardan alabildiğince uzak durmamız gerekir. Evet, hiçbir mü'mine olumsuz bir söz söylettirmeme ve onları yanlış yorumlara sevk etmeme bizim mü'min kardeşlerimize olan re'fet, şefkat ve düşkünlüğümüzün bir gereğidir. O hâlde Allah rızası istikametinde yapılan en masum işlerde dahi bu husus asla göz ardı edilmemelidir.

İdarecilikte Ciddiyet ve Şefkat

Soru: *Yumuşak ve esnek bir idareci olunursa, insanların âmirleriyle iyi geçindikleri ancak disiplinli çalışmadan taviz verdikleri; sert olunduğunda ise daha ciddi çalıştıkları ancak bu sefer de başta bulunan insana karşı sevgi beslemedikleri, uyumsuz ve kırgın bir ruh hâline girdikleri görülmektedir. İdeal bir idarecinin bu konudaki tavrı nasıl olmalıdır?*

Cevap: İdarecilik, mebdede anne ve babada başlayan, daha sonra ailede yaşa-başa göre devam eden, sonra da hayatın hemen her kademesinde karşı karşıya kaldığımız bir vazife ve sorumluluktur. Buna göre, mektepte müdür, sınıfta öğretmen, kışlada komutan, fabrikada işveren idareci olduğu gibi; tek bir şahısla alâkalı mesuliyeti bulunan kişi de idareci demektir. Fakat zannedildiği gibi idarecilik, hele âdil bir idarecilik kolay bir iş değildir; zorlardan zordur ve zor olduğu için de hakikî mânâda idarecilikte başarılı olan insan sayısı bir hayli azdır.

İşkolik mi, İşinin Abide Şahsiyeti mi?

İdeal bir idarecilik için ciddi bir iş ahlakına sahip olmak ve disiplinli hareket etmek elbette ki çok önemlidir. Fakat istenen seviyede kâmil bir idarecilik için sadece bu vasıflar yeterli değildir. Meselâ idareci konumunda bulunan öyle insanlar vardır ki, kendini yaptığı işe adamıştır, çok ciddi bir disiplin içinde vazifesini yerine getirmektedir; öyle ki, yirmi saat mesai yaptığı hâlde, evine gidip orada dahi işiyle alâkalı bir kısım projeler üzerinde çalışmaktadır. Ne var ki bu insanlar zamanla çevresi tarafından işkolik olarak algılanmış, bu hâllerinden rahatsızlık duyulmuş ve yürüdükleri yolda yalnız kalmışlardır. Hâlbuki ulvî bir mefkûre uğruna koşturup duran birinin, yaptığı işe tutkun ve düşkün olması, hatta o işin tiryakisi hâline gelmesi olumsuz bir vasıf olarak ele alınıp küçümsenecek bir husus değildir. Evet, üzerine aldığı vazifeyi en başarılı bir şekilde yerine getirmek için gece-gündüz çalışıp duran, âdeta yaptığı o işte fâni olan, oturup kalkıp sorumluluk sahasında bir arıza çıkmaması ve falso yaşanmaması için gayret sarf eden insanlar "işkolik" olarak değil, belki mesleğinin adamı, işinin abide şahsiyeti olarak görülmelidir.

Hele rahat ve rehavetin söz konusu olduğu günümüzde, keşke herkes, çok ciddi bir iş ahlakına sahip olarak, anne-babasının, çoluk-çocuğunun, daha doğrusu üzerinde hakkı bulunan hiç kimsenin hukukunu zayi etmeksizin, yaptığı işi tam bir titizlik ve kemal-i ciddiyetle yerine getirebilse. Böyle bir durum –biraz önce de ifade edildiği gibi– "işkoliklik" olarak vasıflandırılamaz, aksine

o, büyük insanlara mahsus yüce bir ahlak ve takdir edilmesi gereken güzel bir sıfattır. Bu güzel ahlaka sahip olan insanlar işlerine o kadar bağlıdırlar ki, abdestlerinin, istibralarının içine dahi onu sokarlar. Hatta ihtiyaç mahallinde o türlü mülâhazalar hoş görülmese de, fakat onlar orada bile boş durmama adına işleriyle ilgili plan ve projeleri düşünürler. Eğer bir insan mesul olduğu işle –hele de o iş yüce ve yüksek bir mefkûreye aitse– dertlenip onunla bütünleşmişse, artık o insan oturur kalkar hep o işle alâkalı problemlerin çözümüyle meşgul olur. İşte siz böyle bir insana "kolik" kısmını bir tarafa atıp iş ahlakı ile serfiraz, işiyle bütünleşmiş iş kahramanları nazarıyla bakabilir ve onun bu hâlini "Ne güzel bir haslet, ne mübeccel bir tavır!" sözleriyle yâd edebilirsiniz.

İkna Metodu ve Dert Ortaklığı

Fakat hakikî lider tek başına yol yürüyen insan demek değildir. O, beraberinde bulunan insanlarla –tabiî onların güç ve takatine, kabiliyet ve donanımına göre– mesafe kat eden, arkasında bulunanları yüce ve yüksek bir hedefe yönlendirip sevk eden, bir gaye istikametinde onları da alıp peşinden sürükleyen insan demektir. Bu da, idarecinin, maiyetinde bulunanların aklına hitap etmesi, gönlüne girmesi, derdini anlatması ve neticede yaptıkları işe, işin ehemmiyetine onları ikna edip inandırmasıyla gerçekleşir.

Evet, gerçek lider gönlündeki ızdırabı maiyetindekilerin ruhuna duyurur, dimağına aşılar ve dert edindiği esasları âlemin derdi hâline getirir. Meselâ o: "Allah bize bu kadar imkân ve lütuflarda bulunmuş. Bize böyle güzel bir iş ortamı bahşetmiş. O zaman bize düşen de santimini zayi etmeksizin, rantabl bir şekilde bu imkân ve lütufların değerlendirilmesidir. Eğer biz bunları değerlendirmez ve heba edersek, bütün bunların hesabını Rabbimiz bize tek tek sormaz mı? Böyle bir vebalin altından nasıl kalkar, bunun hesabını nasıl veririz?" diyerek, yaptıkları iş hususunda muhataplarını şuurlandırmalı, ikna edip inandırmalıdır. Hem, verilmek istenen mesaj öyle bir kere söylemekle de gönüllerde mâkes bulmayabilir. Bu sebeple rehabilitasyon yapıyor gibi, uygun bir üslupla mesele tekrar ber tekrar ifade edilmelidir. Ayrıca idareci konumunda bulunan kişi, bu meseleleri bizzat kendisinin dile getirmesiyle tepkiye sebebiyet verecekse, o zaman yapılması gereken, insanların tepki vermeyeceği birisini bulup bu önemli mevzuları ona söylettirmektir. Gerekirse bu konuda bir veya birkaç seminer düzenlenir, konferanslar tertip edilir ve bu meselenin ehemmiyeti anlatılmaya çalışılır. Yoksa bir idareci, sürekli olarak kendisi boyunduruğun bir tarafından tutuyor fakat berikiler hep geriye kaykılıyorsa işlerin düzgün bir şekilde yürümesi adına o, maiyetindekilerin

yüklerini de omuzlarına alma ve onları da çekip götürme mecburiyetinde kalacaktır ki, bu da belli bir müddet sonra işlerin artık götürülemeyecek hâle gelmesi demektir. Bundan dolayı lider, arkasındakileri de koşmaya ikna etmeli, onlara bir maratonda koşucu olma duygu ve düşüncesini aşılamalı ve böylece müşterek çalışma ve gayretlerle uzun soluklu bir şekilde işlerin devamını temin etmelidir.

Bir idarecinin bunu gerçekleştirebilmesi için de, beraber çalıştığı insanların görüş ve düşüncelerini asla hafife almaması, küçük görmemesi ve onların yaptıklarını/yapabildiklerini hoşgörüyle kabullenip takdir etmesi, sa'y u gayretlerini kamçılaması gerekir. Meselâ, istediği keyfiyette bir iş ortaya konmasa da; "Arkadaşlar! Bu mevzuda ortaya koyduğunuz ceht ve gayret dolayısıyla size çok teşekkür ederim. Vâkıa yapılması gereken işler şunlardı ama sizin yaptığınızı da takdir etmemek mümkün değil." demek suretiyle, eksiklikler karşısında dahi yapıcı ve müspet bir tavır ortaya koymasını bilmelidir. Böylece insanları kendisi hakkında saygısızlığa ve tepkiye itmemiş ve onlar nezdinde kendi kredisini heba etmemiş olur. Çünkü bir idareci beraberinde bulunanları suçlayıp durduğunda, onlardaki suçlama duygusunu tetiklemiş, kendinden uzaklaştırmış ve hatta onları kendinden kopacak bir yola sevk etmiş olur.

Anne-Babadan Daha Öte Bir Şefkat

Hakikî bir idareci, birbirinin rağmına gelişebilecek, birbirine zıt gibi görünen vasıfları, aynı anda, tam bir denge içinde kendinde bulunduran muvazene kahramanıdır. Bu açıdan o, fevkalade şuur, fevkalade ciddiyet ve fevkalâde disiplinin yanı başında, alabildiğine bir sevgi ve şefkatle çevresindekilere muamele eder. Yani bir taraftan konumunun gerektirdiği vakar ve ciddiyeti muhafaza eder, o vakar ve ciddiyete halel getirecek ölçüde maiyetindekilerle senli benli olmaz, laubaliliklere girmez. Fakat diğer taraftan tam bir şefkat meleği gibi her türlü dert ve sıkıntılarında onların yanında olur ve üzerlerine tir tir titrer. Meselâ, onlardan bir tanesinin işe gelirken yüzünün ekşi olduğunu fark ettiğinde, bir anne ve babadan daha ziyade bir şefkatle hemen yanına varır; eşi, çocukları ya da başka birisiyle bir problemi olup olmadığını veya bir borcu, bir sıkıntısı bulunup bulunmadığını anlayıp öğrenmeye çalışır. Öyle ki, o şahsın kendi anne-babasının bile üzerine gitmeyeceği ölçüde bir ihtimamla işin üzerine gider, yüreğini ortaya kor ve alternatif çözüm yolları araştırır. Ve bu tavrı bir kere değil, her türlü dert ve sıkıntıda ortaya konulması gereken bir vazife bilir.

Misalleri çoğaltabilirsiniz. Meselâ siz bir muallimseniz, talebelerinize karşı

belli bir mesafe ayarlaması yapar, vakar ve ciddiyetinize halel getirebilecek oyun ve eğlencelerde onlarla beraber olmazsınız. Çünkü bir oyun münasebetiyle öğrencilerle aynı laubaliliği paylaşan, bir mânâda onlar gibi çocuklaşan bir muallimin ciddiyetini muhafaza etmesi; muhafaza edip başka bir zaman sözünü onlara dinletmesi çok zordur. Fakat dert ve sıkıntıları karşısında da bir sıyanet meleği gibi hemen yanlarında beliriverir ve onlara kol kanat gerersiniz. Yüzünü ekşiten bir talebe gördüğünüzde kâkül-ü gülberlerini okşar ve sıkıntısını size açacak samimiyet ve sıcaklık ortaya korsunuz. Öyle ki, anne-babasına bile açamayacağı dert ve sıkıntılarını çok rahatlıkla size açar, sizi sırdaş ve dert ortağı edinirler. İşte hangi birimin başında bulunursa bulunsun, bir idareci bu iki meseleyi at başı götürebiliyorsa idarecilikte o ölçüde başarılı demektir. Yoksa mesele sadece sizin ciddiyet ve sertliğinize bağlı kalırsa, sizin ciddiyetiniz muhataplarınızca huşunet şeklinde algılanır, yaptıklarınız değişik yorumlara uğrar, "işkoliklik" gibi olumsuz mazmunlara bağlanır ve neticede siz kredi kaybına uğrayarak sözü dinlenmez bir idareci konumuna düşersiniz. Öyle ki ölesiye koşturduğunuz durumlarda bile yaptıklarınız menfi vasıflarla yaftalanıp menfi nazarlara maruz kalır.

Ayrıca, insan bu dengeyi koruyamayıp yanlış yaptığı durumlarda da yanlışında ısrarcı olmamalı ve hemen o yanlışı telafi yoluna gitmelidir. Diyelim ki siz, yaptığı bir hatadan dolayı bir öğrencinizi haşladınız, mücerret bir ikazla uyarmanız mümkün iken, sert bir üslupla kalbini kırdınız. İşte böyle bir durum karşısında, ilk fırsatta, onu hemen bir kenara çekip çok rahatlıkla cüzdanınızın ağzını açmalı, ikramda bulunmak veya harçlık vermek suretiyle gönlünü almaya çalışmalı ve "Hakkını helâl et bana. Eğer hakkını helâl etmezsen bırakmam, bırakamam seni!" diyebilmelisiniz. Böylece, yapılan yanlış hemen telafi edilirse, o kırılmış kalb de yeniden sarıp sarmalanır ve sizinle olan irtibatını yenilemiş olur. Evet, bizim mesleğimizin çok önemli bir esası şefkattir. Disiplinin yanında şefkat, iş ahlakının yanında şefkat, nizamî yaşamanın yanında şefkat.. şefkat, şefkat, şefkat…

Bakmaz mısınız İnsanlığın İftihar Tablosu'nun hayatına! O Şefkat Peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem) söyleyeceklerini hep umuma söylemiş, kimseyi doğrudan doğruya itap etmemiştir. Yanında bir insan horlanıp hakir görüldüğünde ise hemen onu müdafaaya koyulmuştur. Meselâ, bir gün yeni Müslüman olan bir zat, Peygamber Efendimiz'e gelerek O'ndan yardım istemişti. Allah Resûlü, o adama istediklerini vermişti. Fakat o, bununla yetinmeyerek hoşnutsuzluğunu izhar etmişti. Bunun üzerine sahabi efendilerimizden bazıları bu saygısızlığı cezalandırmak üzere harekete geçmiş, o şahsın üzerine yürümüşlerdi. Fakat âlemlere rahmet olarak gönderilen O

Yüce Nebi, onlara mâni olmuş ve başka şeyler de vererek o adamı memnun etmişti. Sonra da ashaba dönüp onlara şöyle bir misal vermişti: “Birisi devesini kaçırır ve insanlar o deveyi yakalamak için koşarlar. Fakat esirmiş deve iyice küstahlaşır ve var gücüyle kaçar. Devenin sahibi elinde bir tutam otla gelir ve: ‘Benimle devem arasına girmeyin!’ der. Sonra da yavaşça devenin yanına yaklaşır, zimamını boynuna takar ve çekip götürür.” Peygamber Efendimiz, bu misali verdikten sonra ashabına dönmüş ve: *“Eğer o adamı bana bırakmasaydınız siz de onu iyice uzaklaştırmış ve ateşe atmış olurdunuz. Benimle ümmetimin arasına girmeyin, ashabımı bana bırakın!”* buyurmuştur.[1]

Bu açıdan diyebiliriz ki, “disiplinli olacağız, disiplinli olup insanları hizaya getireceğiz” deyip huşunet ve hırçınlık gösterirsek onları kendimizden kaçırmış ve uzaklaştırmış oluruz. Bunun yerine, ciddiyeti elden bırakmadan, içten bir muhabbet ve engin bir şefkatle insanları kucaklamalı ve onlara kol kanat germeliyiz. Öyle ki, gözümüzün içine bakmalı ve anne-babalarından beklediklerini bizden bekler hâle gelmelidirler.

Hâsılı, bizim terbiye anlayışımızda mutlaka disiplin bulunmalı, muhakkak ciddiyet korunmalı fakat diğer taraftan fevkalade şefkatli ve kucaklayıcı olunmalıdır. Bu ikisi at başı götürüldüğü ölçüde ideal bir idarecilik ortaya konuyor demektir. Zira teveccüh teveccühü netice verir. Bu, ilâhî bir ahlaktır. Cenâb-ı Hak: فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ *“Anın Beni ki anayım sizi!”*[2] buyuruyor. Bu açıdan biz de elimizin altındakileri kucaklar, bağrımıza basar, şefkat ve re’fetle onları sarıp sarmalarsak, onlar da istenen ölçüde bir sadakat sergiler ve elden geldiğince vazifelerini tastamam bir şekilde yerine getirmeye çalışırlar.

1 el-Bezzâr, *el-Müsned* 15/294; el-Mervezî, *Ta’zîmü kadri’s-salât* 2/931.

2 Bakara sûresi, 2/152.

Farklı Kültür Ortamları ve Temel Disiplinler

Soru: *İnsanın dini yorumlaması ve genel mülâhazalarının oluşmasında, içinde yaşadığı siyasî, içtimaî ve iktisadî şartların tesiri söz konusu olabilmektedir? Farklı kültür ortamları içinde bulunan fertler, mezkûr şartların tesiri altında kalarak yanlış anlayış ve yanlış yorumlara düşmemek için hangi hususlara dikkat etmelidir?*

Cevap: Dinin temel kaynakları Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyân ve Sünnet-i Sahiha'dır. Bu iki temel kaynakta imana dair esaslar, ibadet ü taatin esasına taalluk eden hususlar ve muhkemâta raci meseleler vardır. İşte bu esas ve disiplinler üzerinde, nassın belirlediği çerçevenin dışında, herhangi bir yoruma gitmek, bir tevile kalkışmak mümkün değildir.

Ancak hizmet-i imaniye ve Kur'âniye adına veya insanlarla münasebet ve içtimaî mevzular hesabına füruata ait bir kısım meseleler vardır ki tabiatında tefsir ve tevile açık bu meselelerde şartlar ve konjonktür söz konusu olduğunda belli farklılıklar ortaya çıkabilir. Yanlış anlaşılmasın, söylenen bu husus, tarihselcilerin anladığı mânâda hükmün menatını şartlar, konjonktür, maslahat… gibi hususlara bağlamak demek değildir. Çünkü hükmün menatında aslolan emr-i ilâhîdir. Aksini düşünmek, Allah korusun, insanı alıp hiç farkına varmaksızın değişik inhiraf vadilerine sürükler. Ancak temel disiplinlere bağlı kalmak şartıyla tâlî derecede edille-i şer'iye olarak kabul edilen maslahat-ı mürsele, istihsan, istishab… gibi delillerle tevil ve yoruma açık bir kısım füruata ait meselelerde farklı içtihat ve istinbatlarda bulunmak her zaman mümkündür ve bu durum, topyekün insanlığa hitap eden en son ve evrensel din olan İslâm'ın bir hususiyetidir.

Karşılaştığımız Problemler ve Usûlü'd-din Prensipleri

Ne var ki, bir insanın, bir problemle karşılaştığında, Kitab'ı, Sünnet'i, icmaı, kıyası bilmeden ve bu mevzuda kütüb-i fıkhiyede, fukahanın ne deyip ne demediğini öğrenmeden kendi başına hareket etmesi, söz söylemesi elbette ki doğru değildir. Doğru olmadığı gibi, bâlâpervâzâne böyle bir tavır o şahsın din ve diyaneti adına ciddi bir tehlike arz eder. Bu sebeple, çözüm aranan bir mevzuda söz söyleyebilmek için öncelikle usûl ve füruuyla temel kaynakların çok iyi bilinmesi gerekir. Sonra da, sahabe, tâbiîn ve müctehidîn-i izâm

efendilerimizin veya İmam Gazzâlî, İzz b. Abdüsselâm, Şâtibî ve Üstad Bediüzzaman gibi büyük şahsiyetlerin o mevzuda bir şey söyleyip söylemediğinin araştırılması ve şayet söylemişlerse onların görüş ve düşüncelerine müracaat edilmesi gerekir. Bu açıdan rahatlıkla denilebilir ki, istenen vasıflarla ittisaf etmeden, sayılan bu hususlara muttali olmadan, onlarla alâkalı herhangi bir tetkik ve tahkikte bulunmadan, "Burada şöyle de hareket etsek olur." demeye hiç kimsenin hakkı yoktur ve olamaz. Evet, dine ait meseleler öyle ulu orta üzerinde söz söylenecek konular değildir. Dediklerinizin mutlaka Kitab'a, Sünnet'e, ümmühata ve muhkem disiplinlere uygun düşmesi gerekir.

İşte bu muvafakat gerçekleştikten sonra farklı zaman, farklı mekân ve farklı bir durum karşısında içtihada açık füruata ait bazı meselelerde yeni bir şey söylemek mümkündür. Meselâ Hazreti Pîr'in, takva adına ortaya koyduğu çerçeve, kendi dönemine kadar yapılan takva tariflerinden bir zaviyeden farklılık arz eder. Bildiğiniz üzere o, yaşadığı dönem itibarıyla feraizi yapıp kebairi terk eden bir kimsenin takva dairesi içine gireceğini söylemiştir.[1] Bunu da o gün için şartların çok ağır olmasına bağlamıştır. İsterseniz siz bu sözü şu şekilde açabilirsiniz: Ev, çarşı-pazar, sokak, her yerin kirlendiği, her tarafta levsiyatın akıp durduğu bir dönemde siz insanlara, haramları terk etmekle kalmayıp, haram olabilir endişesiyle şüpheli şeyleri ve hatta şüpheli olabilir diye bazı mübahları bile terk etmelerini söylerseniz, sizin bu sözünüz onlar için "halvet hayatı mecburi istikamet" mânâsına gelir. Çünkü her tarafta zift gibi levsiyatın aktığı günümüzde insanın elini-dilini, gözünü-kulağını günahlardan koruması için İbn Beşiş gibi bir mağaraya çekilmesi, çekilip tek başına bir hayat yaşaması ve ömrünü orada geçirmesi gerekir. Hâlbuki bu durumda hak ve hakikat anlatılamaz, hayatın içine girilemez, din ve diyanet adına insanlara hizmet götürülemez. Onun için Üstad Hazretleri, farzları yapıp, kebairi terk eden kimsenin takva dairesi içine girmiş olacağını söylüyor.

Günümüz insanını ümitsizlikten kurtarıp onu takvaya teşvik eden bu sözler samimi olarak dile getirilmiştir ve kesinlikle ulu orta söylenmiş şeyler değildir. Evet, derinlemesine bir araştırma yapıldığında bu ve benzeri sözlerin hükmünün dayandırıldığı bir menatın bulunduğunu ve kıyasa gidilip meselenin bir esasa dayandırıldığını görmek mümkündür. Fakat bizim gibi ümmî insanların, sağlam bir bilgiye dayanmaksızın, herhangi bir usûl ve metod takip etmeksizin, karşılaştığımız bir mesele karşısında hemen ulu orta konuşmaya başlaması, meseleyi hüdaîlikten çıkarıp hevaîliğe sokar. Böyle bir tavır, dini, kendi keyfimizce, heva u hevesimize göre şekillendirmek demektir. Tabiî, insan, böyle bir yanlışlıkla hiçbir zaman Allah'a ulaşamaz, O'nun karşısında

doğru bir kulluk tavrı ortaya koyamaz.

Suçlamadan Önce Tetkik Et!

Şu kadar var ki, böyle bir yanlışı tashih edeyim derken uygun bir yol ve üslûp belirlenemezse, o yanlıştan daha büyük bir yanlışlığın içine düşülebileceği de unutulmamalıdır. Meselâ, mü'minler arasında çok önemli olan vahdet-i ruhiye, vifak ve ittifak gibi temel dinamiklere zarar verecek günahlar irtikâp edilebilir. Bu sebeple, farklı bir coğrafyada karşılaştığımız farklı bir anlayış ve uygulama karşısında hemen o anlayış ve uygulamanın sahibini suçlayıp tecrimde bulunmamamız gerekir. Öncelikle o uygulamanın herhangi bir menata dayandırılıp dayandırılmadığının, bir esas üzerine bina edilip edilmediğinin sorulup öğrenilmesi, araştırılıp tetkik edilmesi iktiza eder.

Bu tetkik ve tahkiklerden sonra, eğer o anlayışın, dinin ruhuna-özüne dokunduğu, dinin temel kaideleriyle telif edilemeyeceği gibi bir kanaat ortaya çıkarsa, insanlar oturur, hislerini işin içine karıştırmadan meseleyi mâkul bir şekilde usûlüddin mizanlarıyla yeniden ele alıp çözmeye çalışırlar. Bunun dışında mualece adına ortaya konacak muameleler değişik komplikasyonlara sebebiyet verir ve insanı, "kaş yapayım derken göz çıkarma" durumuna düşürür. Ayrıca bir şahsın irade zaafından kaynaklanan hata ve günahlar kesinlikle orada bulunan bütün insanlara teşmil edilmemeli ve asla toptancı bir yaklaşım sergilenmemelidir. Daha önce de değişik vesilelerle ifade ettiğim gibi, heva u hevese açık bilmem hangi cadde ve sokaklarda bir arkadaşınızı geziyor gördüğünüzde, bence hemen başınızı çevirin, görmezlikten gelin ve geçip gidin oradan. Çünkü ferdin işlediği bir günah, umumun hukukuna zarar verecek bir keyfiyette değilse, o ferdi, yaptığı hizmetlerden uzaklaştıracak tavır ve davranışlar içine girmek kesinlikle doğru değildir ve bu durum insana ağır bir vebal yükler. Biz Allah'a karşı teslimiyet ve sadakat göstermekle emrolunduğumuz gibi, kardeşlerimize karşı da vefa ve sadakat göstermekle mükellefiz. Eğer, ayak ucuyla yanlış yere adım atan bir insanı hemen kaldırır atarsanız, çevrenizde kaldırıp atılmadık hiçbir insan kalmaz. Ayrıca bu konuda ölçü bilinmediği takdirde aynı yolda koşturup duran insanlar bile birbirinin casusu gibi hareket edip bir fert, diğeri hakkında, "Bakalım hele, o da yanlış adım atıyor mu, o da ayağını ters basıyor mu?" demeye başlar. Bu açıdan, yürünülen bu yolun gereklerinden birinin de hatalara karşı gözlerimizi yummak olduğu asla hatırdan çıkarılmamalıdır. Hazreti Pîr-i Mugân'ın, İhlâs ve Uhuvvet Risaleleri'nde ve Lâhikalar'da ısrarla bu mesele üzerinde durması da bize bu hakikati ifade etmektedir.

Hocam! Bugün Sen Yine Bana Vaaz Ettin!

Eğer irtikâp edilen hata, yapılan hizmetlerin özüne dokunacak, ruhuna zarar verecek bir keyfiyetteyse, o zaman mesele mâkul bir şekilde masaya yatırılmalı ve hata sahibi ikaz edilerek o işten vazgeçirilmeye çalışılmalıdır. Bu vazife yerine getirilirken de, Muktedâ-i Küll Rehber-i Ekmel Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) usûlü çerçevesinde yerine getirmeye azami dikkat edilmelidir. Bildiğiniz üzere O, umuma söylüyor, hususî fertler de yaptıkları hataları, umuma söylenen o sözlerden süzüp çıkarıyor ve ona göre hareket ediyordu. Günümüzde de, diyelim ki, yanlış yerde gezen birisi uyarılacaksa, umuma hitap edilerek, o şahsın da söylenenlerden ders alması sağlanmalıdır. Meselâ "Ne oluyor bazı kimselere ki, burada nezih bir ormanın içinde gezmek, tenezzühe çıkmak, temiz hava soluklamak mümkünken, atmosferin çok kirli olduğu yerlerde geziyor ve o mekânlarda hava almaya çalışıyorlar!" denebilir. Rahmetli Hacı Kemal: "Hocam, bugün sen yine bana vaaz ettin. Yine beni yerden yere vurdun!" derdi. Hâlbuki vaaz esnasında ben onu aklımdan geçirdiğimi, söyleyeceklerimi onu düşünüp söylediğimi hatırlamıyorum. Fakat öyle anlaşılıyor ki, o, benim konuşmalarımdan kendine göre bir sürü şey çekip çıkarıyor ve kendi ufku itibarıyla alacaklarını alıyordu. Bu açıdan, bence kardeşler arasında karşılıklı birbirini suçlama olmamalıdır. Söylediğimiz gibi, eğer bir problem varsa, hissîliğe kapılmadan, akıl, mantık ve ikna metoduyla, yapılan yanlışlıklar giderilmeye çalışılmalıdır. Hâris el-Muhasibî Hazretleri'nin ifadeleriyle problemler, Kur'ân aklîliği ve Kur'ân mantıkîliği içinde ele alınıp çözüme kavuşturulmalıdır.

Yeni İnkişaflar ve İndî Mülâhazalar

Evet, bugün dünyanın dört bir tarafına gidilmiş ve insanımız yeni inkişaflara, yeni açılımlara vesile olmuştur. Tabiî bu da farklı toplum ve coğrafyalarda yeni yeni meselelerle karşılaşmak mânâsına gelmektedir. İşte bu noktada mefkûre muhacirlerinin kendi temel disiplin, temel düşünce ve temel kaidelerine muhalif bir hareket içine girmemesi; neye, nasıl inanıyorsa usûlünce bunları açıkça ortaya koymaktan çekinmemesi gerekir. Çünkü muhatapları endişeye sevk etmeyelim diye, meselâ namaz gibi bir ibadetimizi gizli kapaklı eda etmeye çalışırsak, niyetimizin aksi istikametinde bir tepkiyle karşılaşır, yanlış anlaşılır ve algılanır; neticede endişe duymayacakları bir hususta dahi gereksiz yere insanları endişeye sevk etmiş oluruz. İşin doğrusu, ülkemizdeki bazı mütemerritlerin yaptığı ölçüde, dünyanın değişik coğrafyalarında namaz kılındığından dolayı insanımızın kapı dışarı edileceğini zannetmiyorum. İşte bu

açıdan farklı kültür ortamı içinde bulunduğumuzu düşünerek, “Bu ortamın şartları bunu gerektirir.” deyip hâl ve hareketlerimizi indî mülâhazalarla belirlemememiz gerekir. Bunun yerine, hem din-i mübîni, hem o coğrafyanın şartlarını çok iyi bilen, yıllarını orada geçirmiş, tecrübeli insanlar bulunabilir ve meseleler onlarla istişare edilebilir. İstişareden hatalı bir tercih ortaya çıksa bile, böyle bir hata affa mazhar olur. Evet, karşı karşıya olduğumuz problemleri kırk, elli senedir o yolda bulunan, o işin içinde olan tecrübeli insanlara götürür ve onlarla görüşerek fikirlerini alırsak, neticede hata edilse bile, bu bir içtihat hatası olduğundan, öyle inanıyoruz ki, Allah (celle celâluhu) o hatayı mağfiret buyurur.

Söylediğimiz bu hususu misallendirecek olursak, diyelim ki yurt dışında bulunan bir insanımız, bulunduğu yerde hem Müslümanlık, hem de Türkiye hakkında önyargılar ve yanlış anlayışlar olduğunu görmekte ve bu duruma çok üzülmektedir. Bu insan kendine ait değerleri, güzellikleri tanıtıp duyurabilmek için değişik vasıtaları değerlendirmek isteyebilir. Meselâ bir doğum gününü vesile bilip, civanmertlik sergilemek suretiyle muhataplarının gönlüne girmeyi düşünebilir. Fakat, işte bu güzel düşünce ve niyeti hayata geçirirken bile kendimize ait değerlere muhalif bir tavır içine asla girmememiz, bizi biz yapan o değerlere hep saygılı kalmamız gerekir ki, yapılan o amel neticede, –Allah korusun– kendimizden bir şeyler alıp götürmesin; alıp götürmesin ve muhatabımızın gönlünde de müspet ve kalıcı bir intiba bıraksın.

Evet, insanların gönüllerini fethetmek, ruhlarından içeriye akmak, sinelerine güzellikler adına bir şeyler fısıldayabilmek, eğer böyle bir vesileye vâbeste ise, ilâhî ahlak gereği biz bunu yaparız. Zira Cenâb-ı Hak; *“Kulum Bana bir karış yaklaşırsa Ben ona bir arşın yaklaşırım. O Bana bir arşın yaklaşırsa, Ben ona bir kulaç yaklaşırım. O Bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim.”*[2] buyuruyor. O hâlde bize düşen de ilâhî ahlakla muttasıf olarak, temel disiplinler çerçevesinde, her türlü iyilik ve ihsanda en önde olmak, her vesileyi değerlendirmek, hızlı hareket etmek ve asla ahesterevliğe düşmemektir.

1 Bkz.: Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.118.

2 Bkz.: Buhârî, *tevhîd* 15, 50; Müslim, *tevbe* 1, *zikr* 1, 20-22.

Amel ve Cedel

Soru: *Mâruf-i Kerhî Hazretleri'ne isnat edilen; "Cenâb-ı Hak, hayır murad ettiği kulları için amel kapısını açar, cedel kapısını kapatır." muhtevasındaki sözü nasıl anlamalıyız? İzah eder misiniz?*

Cevap: Hazreti Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) mektebinin önemli çıraklarından, mânâ âleminin kahramanlarından ve Asya'nın nurefşan âbidelerinden birisi olan Mâruf-i Kerhî Hazretleri, kendi devrini aydınlatmış önemli bir şahsiyettir. Aynı zamanda o, tasarrufu devam eden büyük velilerden biri olarak sayılmıştır. İşte kalb ve ruh ufkunun bu büyük kahramanı, إِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا فَتَحَ عَلَيْهِ بَابًا لِعَمَلٍ وَأَغْلَقَ عَلَيْهِ بَابَ الْجَدَلِ، وَإِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدٍ شَرًّا أَغْلَقَ عَلَيهِ بَابَ الْعَمَلِ وَفَتَحَ عَلَيْهِ بَابَ الْجَدَلِ *"Cenâb-ı Hak bir kul hakkında hayır murad ettiğinde onun için amel kapısını açar ve cedel kapısını kapatır; şer murad ettiğinde ise, amel kapısını kapatır ve cedel kapısını açar."*[1] buyurmak suretiyle, bir taraftan kalb ve ruh hayatının canlılığı için amelin önemine, diğer taraftan da hakikatleri görmeye engel teşkil eden ve mânevî hayat için öldürücü bir virüs konumunda bulunan cedel zaafına dikkatleri çekmiştir.

Amel ve İbadet

Burada zikredilen ameli, kulluk şuuru içinde, Allah'ın (celle celâluhu) rızasını hedefleyerek yerine getirilen her türlü iş, vazife ve mükellefiyet olarak anlayabiliriz. Her ne kadar usûl-i fıkıh ıstılahında ibadetler; farz, vacip, sünnet gibi sınıflara ayrılmış ise de, Allah'ın emri olmaları itibarıyla bunların hepsi çok önemlidir. Evet, ibadetleri kendi içinde ele alıp düşündüğünüzde, nispetler perspektifinde, ibadetlerin bir kısmına "küçük" diyebilirsiniz. Fakat bilinmesi gerekir ki, farzıyla, vacibiyle, sünnetiyle ibadetlerin hepsi büyüktür, "küçük" diye vasıflandırabileceğimiz hiçbir ibadet yoktur ve hepsi Allah katında çok değerlidir. Hatta Hazreti Pîr'in ifadesiyle, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) âdet-i seniyyelerine ittiba ederek, âdeti ibadete çevirme niyetiyle yapılan ameller bile çok büyüktür ve kesinlikle hafife alınamaz.[2] Meselâ yemek yeme, su içme, istirahat etme gibi âdiyattan olan bazı amellerde Habib-i Kibriya Efendimiz'e ittiba mecburiyeti olmasa ve bunu terk eden insan sukût etmese bile, elfaz-ı küfür ve efâl-i küfürle alâkalı bazı kitaplara baktığımızda, Efendiler Efendisi'nin (aleyhi ekmelüttehâyâ) bu gibi amellerdeki mübarek âdetlerini hafife almanın insanı iman dairesinden

çıkartacak bir durum olduğu görülür. Küfre düşen bir insanın o ana kadar yaptığı bütün hasenatın boşa gideceği göz önünde bulundurulduğunda, insanın bu mevzuda ne kadar hassas ve ne kadar dikkatli olması gerektiği zannediyorum daha iyi anlaşılır.

Bu açıdan İnsanlığın İftihar Tablosu'nun âdet-i seniyyelerini yapmaya mecbur olmasanız da, bir mü'min olarak kat'iyen onu hafife alamazsınız, almamanız gerekir. Meselâ Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) istirahat buyururlarken, mübeccel ve mukaddes ellerini başlarının altına kor, mübarek bacaklarını kıvırır ve sağ taraflarına yatarlardı.[3] Bir insan bu şekilde yatmasa, meselâ, bacaklarını açsa, sırt üstü yatsa, o insan elbette ki dinden çıkmaz. Fakat bu insan, –hafizanallah– Efendiler Efendisi'nin (aleyhi salavâtullahi ve selâmuh) bu yatış şeklini hafife alacak ifadeler kullanırsa, onun sukût etme ihtimali vardır. Görüldüğü gibi bu oldukça nazik bir meseledir.

İbadet çerçevesinde arz etmeye çalıştığımız bu izahlardan da anlaşılacağı üzere en büyüğünden büyüğüne, büyük olanından küçük gibi görünenine kadar bütün ibadetleri yerine getirmek çok önemlidir. Kanaatimce Mâruf-i Kerhî Hazretleri'nin ifadesindeki "amel" kelimesine de işte bu perspektiften bakmak gerekir. Yani denilebilir ki, onun cümlesindeki amelden maksat, Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine bağlılık içinde ve O'nun rızasını tahsil etme istikametinde gerçekleştirilen her türlü ameldir.

Bu noktada, ayrıca üzerinde durulması gereken bir husus da şudur: İman her şeyin esası ve temeli olduğundan elbette ki, ibadete giden yol da imandan geçer. Fakat bilinmelidir ki, imanın insanda rüsuh bulması, kökleşmesi, tabiatının bir derinliği ve buudu hâline gelmesi de ibadet ü taatle olur. Evet, insan, ibadet yapa yapa, hayır işleye işleye imanı, tabiatının bir derinliği hâline getirir ve o imanı derinlemesine içinde duyar. Bu açıdan da iman bir esas olmakla beraber, ona göre esas sayılmayan ibadet ü taat onu takviye edip güçlendirir. Meseleye felsefî bir mülâhazayla bakılacak olursa, bunlardan birine nazarî, diğerine de amelî iman denilebilir. Zât-ı Ulûhiyet'in –tabiri caizse– "mahiyet-i nefsü'l-emriye"siyle bilinmesi de amelî imana bağlıdır. İşte bir kul için, ibadet ü taat bu denli önemli olduğundan, "Cenâb-ı Hak bir insan hakkında hayır murad ettiğinde, onun için amel kapısını açar, ibadet ü taate giden yolları gösterir." denilmiştir.

Cedel: Bâtılı Hak Gösterme Gayreti

Cümledeki ikinci unsur olan cedel mevzuuna gelince o; dilbazlık yapmak suretiyle, kelime oyunlarıyla bâtılı hak gösterme gayreti, hakikatleri ters yüz

etme cehdi demektir. Cedeli illa da başka bir kelimeyle ifade etmek istiyorsanız, onun mânâsını karşılayabilecek en uygun kelime diyalektiktir. Cedel ve diyalektiğin kaynağı ise, insanın kendini başkalarından üstün görmesi ve sürekli bir faikiyet mülâhazası içinde olmasıdır. Öyle ki ona "Gözün üzerinde kaşın var!" bile diyemezsiniz. Çünkü o, mutlak surette, –hâşâ ve kellâ– kendini eksik ve kusurlardan münezzeh ve müberra görmektedir. Bu açıdan hiçbir zaman üzerine toz kondurtmaz ve asla hakkında olumsuz bir söz söyletmez. Ayrıca o, "Burnundan kıl aldırtmaz!" denecek ölçüde bir gurur âbidesidir. Hâsılı denilebilir ki, cedel ve diyalektik; kibir, fahir, enaniyet ve gurur gibi zaaflardan kaynaklanır.

Mefhum karışıklığına düşülmemesi için şunu da ifade edeyim ki, cedel ve mücadele kelimeleri aynı kökten gelseler de, umumiyet itibarıyla ifade ettikleri mânâ farklıdır. Cedeli, Arapça'daki "mirâ" kelimesiyle ifade edilen ve hakikatin ortaya çıkıp tebellür etmesi için değil de, yanlış da olsa kendi anlayışını, fikir sûretindeki heva u hevesini ne yapıp edip karşı tarafa kabul ettirme cehd ve gayreti şeklinde anlayabiliriz. Mücadeleyi ise, müspet-menfî bir netice için çalışıp didinme, cehd ve gayret gösterme, münakaşa ve münazarada bulunma… gibi daha umumi mânâda kullanırız. Meselâ, Kur'ân-ı Kerim'de; وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ *"Onlarla en güzel bir yolla mücadelede bulun."*[4] buyruluyor ki müspet mânâdaki mücadeleye bir misal olarak zikredilebilir. Evet, hakkı ikame, adaleti tesis adına ortaya konan cehd ve gayretler; alkışlanacak, takdirle yâd edilecek ve nezd-i ulûhiyette kıymeti haiz bulunan mücadele şekilleridir. Cedel ise, akıl ve mantık oyunlarıyla başkalarını aldatma; aldatıp tongaya düşürme mânâsında mücadelenin güzel olmayan şeklidir.

Günümüzde televizyonlarda sıkça gördüğümüz tartışma programlarında ortaya konulan üslûp, cedel ve diyalektik için canlı bir misaldir. Meselâ, bir programda itikatla alâkalı bir mevzu konuşuluyor. Bir âlim çıkıp orada, Kur'ân ve Sünnet ışığında imanın dindeki yeri ve önemini, inançsızlığın insan için ne büyük bir kayıp olduğunu dile getiriyor. Fakat bakıyorsunuz, söylenen bu hakikatten rahatsız olan ve onu kabul etmek istemeyen karşısındaki insan, diyalektiğe başvuruyor ve: "Ne demek istiyorsun? Sadece sen mi Cennet'e gireceksin", "Allah inananların Rabbi olduğu gibi, inanmayanların da Rabbi değil mi?" ve –hâşâ– Allah'ı sorgular gibi, "Allah günahkârları da Cennet'e koysa neyi noksan olur ki?" gibi laflar ediyor. Hâlbuki o âlim zatın, karşı tarafı inançsızlıkla itham etme gibi bir kastı söz konusu değil. O sadece temel disiplinler çerçevesinde imana dair bir hakikati dile getirmektedir. Fakat iman adına nasslarla belirlenen çerçeveyi kabul etmek istemeyen muhatabı ise, laf

kalabalığı, kelime oyunları ve asılsız ithamlarla, iman adına ortaya konan o çerçeveyi kırmayı düşünmekte, böylece o tartışmadan galip çıkmayı hedeflemektedir ki, işte bu tavır cedel ve diyalektik demektir.

Günaha Günah İlave Etmemek İçin

Hemen şunu ifade edeyim ki, ben böyle bir durumla karşılaştığımda, muhatabı günaha, günah ötesi bir günaha sevk etmemek için: "Allah'a (celle celâluhu) kimin gerçekten iman ettiğini Kendisi bilir, biz bilemeyiz. Ben her gün iki yüz rekât namaz kılsam, gecelerimi hep evrâd u ezkârla geçirsem bile, bu amelleri yapmayan bir başkası Allah'a benden daha sağlam iman etmiş olabilir." demişimdir. Kanaatimce bu husus çok önemlidir. Zira işlenen bir günaha yeni bir günah eklenmemesi için, karşımızdakine yeni bir günah fırsatı vermememiz, yeni bir günah kapısı aralamamamız gerekir.

Diyalektiğe giren insanlarla alâkalı önemli bir husus da, Efendiler Efendisi'nin, cedele tutuşan insanların ilham esintilerinden mahrum kalıp onlardan vahyin bereketinin kesileceği şeklindeki ikazıdır.[5] Bu uyarı çerçevesinde diyebiliriz ki, diyalektiğe müptela olanların konuştukları hep heva ve heves ürünüdür. Bir ömür boyu konuşup durdukları şeyler hiçbir zaman gönüllerde müspet ve kalıcı bir tesir meydana getirmez. Bundandır ki, günümüzde, kitaplar devirmiş, müktesebatı çok engin ve çok iyi konuşup duran insanlar görürüz. Fakat ne yazık ki bu kişiler, milletimizin maddî-mânevî terakkisi adına herhangi ciddi bir proje ortaya koyamamış, insanımıza uzun soluklu ve kalıcı bir hizmet sunamamıştır. Demek ki bunlar vahyin bereketinden cüda düşmüş ve ilhamdan mahrum kalmışlardır.

Yapılması Gereken Bunca İş Varken

Meselenin inanan insanlara bakan yönüne gelince: Diyalektik ve cedel bombasının patladığı, yani onun bir sistem, bir metot olarak benimsendiği yerlerde, insanlar o bombanın alfa, beta tesirlerine maruz kalmışlardır. İnanan insanlar içinde ise, o bombanın üçüncü derecede gama tesirine maruz kalmış ve ondan şöyle böyle etkilenmiş olanlar vardır. Bu sebeple onlar da, kendi seviyelerine göre, vahyin bereketinden yoksun, ilhamdan mahrum kalmışlardır. Diğerleri mahrum der mahrumken, berikiler de mahrumiyet içinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Bundan dolayı bakıyorsunuz, bir aksiyon insanı, bir adanmış gönül dahi çağımızın bu umumî havasından müteessir olup hadisin ifadesiyle zükkama tutulabiliyor.[6] Meselâ adanmış bir ruh, bütün zamanını, kendi plan ve projesine

vakfetmesi, müspet harekete sarf etmesi gerekirken, “Biz bu yolun adanmış bir ferdiyiz.” anlayışıyla başka şeylere başını kaldırıp bakmaması iktiza ederken, cedel ve diyalektik adına ortaya atılanlara kulak kabartıp zihnî ve fikrî dağınıklığa düşebiliyor. Evet, umumi ortamın tesiri, televizyon, internet ve gazetelerin etkisiyle adanmış bir ruh da kendini bu havaya kaptırabiliyor. Oysaki Hazreti Pîr’in ifadesiyle bizim iki değil, yüz elimiz bile olsa iman ve insanlık yolunda yapılması gerekenler açısından yine de yetmez.[7] Bugün insanımız, fedakârlık, civanmertlik ve adanmışlık duygusuyla hareket ederek dünyanın dört bir yanına açılmıştır. Şimdi önümüzde böylesine geniş alanlı bir açılım ve yapılması gereken bunca hizmet varken, santimini bile zayi etmeksizin, tasavvur ve düşüncelerimizi, aksiyon ve cehdimizi ilim ve sevgi yolundaki bu adanmışlık çizgisine sarf etmemiz gerekmez mi? Tahayyüllerimiz, tasavvurlarımız, düşüncelerimiz hep o istikamette olmalı değil mi? O kadar ki, –affedersiniz– ıtrahattan sonra istibra yaparken atılan beş-on adımlık bir zaman dilimi içinde dahi, “Acaba bu meseleyi daha hızlı bir şekilde nasıl yapabiliriz, bu açılımlara yeni açılımlar nasıl ilave edebiliriz?” diye düşünmemiz gerekmez mi? Evet, dünyada gidilmedik, ulaşılmadık bir yer kalırsa Allah indinde mesul oluruz diyerek, nâm-ı celîl-i Muhammedî’yi ve O’nun sevgi ve merhamet anlayışını dünyanın her yerine götürmenin hesabı yapılmalıdır. Yoksa, kendi kuruntularımızla yaşama, kahvehanede, sağda-solda konuşup durarak ömür tüketme, laf-ı güzafla hayatı bitirme İnsanlığın İftihar Tablosu ve O’nun vaad ettiklerine inanan bir insanın işi olamaz. Evet, O’nun namını cihana duyurma gibi ulvî, mukaddes ve şerefli bir iş içinde olduğumuzun şuurunda isek, o yolda olduğumuza inanıyorsak, o zaman bizim üzerimize düşen ne yapıp edip mutlaka O’nun nâm-ı celîlini dünyaya duyurmanın bir yolunu bulmak olmalıdır.

Eğer siz, bu duygu ve bu düşünceyle meşbu iseniz, Allah’ın izniyle bütün vaktinizi ona göre programlar, hep o istikamette koşturup durur ve böylece hayatınızda cedel ve diyalektiğe düşecek bir boşluk bırakmamış olursunuz.

Bu noktada akla şöyle bir soru gelebilir: Hazımsız insanlar tarafından dile getirilen tenkit, itham ve iftiralara maruz kalabiliyoruz? Böyle bir durum karşısında ortaya konan mücadele de cedel kategorisi içine girer mi?

Eğer sizin meşru müdafaa adına tavzihte bulunmanız, tashih etmeniz hatta tekzipte bulunmanızı gerektiren durumlar olursa, mâkul bir tarzda bu yollara müracaat edebilirsiniz. Hatta gerekirse, bir kere daha o türlü bir iftira cüretkârlığına girilmemesi için tazminat davası açarak hukuk yoluyla müfterinin ağzına bir fermuar vurmayı düşünebilirsiniz. Elbette ki bu durum, sizin hukukî ve demokratik bir hakkınızdır. Buna kimse bir şey diyemez. Fakat neticede böyle bir müspet netice alma düşünce ve gayesi olmadıkça, falanın şöyle

demesi, filanın böyle demesi, kendi mefkûresine kilitlenmiş insanları kanaatimce hiç alâkadar etmemelidir. Evet, adanmış bir gönül, insanımızı i'lâ istikametinde vazifesi neyse ona bakar/bakması gerekir. Yine Hazreti Pîr'in ifadeleri içinde, karşımızda müthiş bir yangın var. Alevleri göklere yükseliyor. İçinde evladımız tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeye koşarken yolda biri bizi kösteklemek istemiş de ayağımız ona çarpmış. Ne ehemmiyeti var? O müthiş yangın karşısında bu küçük hâdise bir kıymet ifade eder mi?[8] İşte bu ruha kilitlenmiş insanlar, ömürlerini hep bu anlayış istikametinde dolu dolu geçirirler. Evet, onlar hep amelle, aksiyonla dolu dolu yaşarlar; Cenâb-ı Hak da onların sa'y u gayretlerine dolu dolu mükâfat ihsan eder, karşılığını kat be kat verir ve Hakk'ın inayetine sunulmuş o davetiyelerle, bir baştan bir başa bütün bir yeryüzünü çemenzâre çevirir.

1 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 8/361; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 2/295.

2 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.68-69, 76 (On Birinci Lem'a, Altıncı ve On Birinci Nükte).

3 Buhârî, *daavât* 8; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/287.

4 Nahl sûresi, 16/125.

5 Bkz.: Tirmizî, *tefsîru sûre* (43) 1; İbn Mâce *mukaddime* 7; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/252, 256.

6 İbn Ebî Hâtim, *et-Tefsîr* 7/406-407; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 25/11-114.

7 Bkz.: Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.452 (Emirdağ Hayatı).

8 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.615 (Tahliller).

İrşad Yolu ve Önündeki Engeller

Soru: *İrşad ve tebliğ yolunda, inayet-i ilâhiye vesilesiyle, pek çok muvaffakiyete mazhar olan bir fert, o yolu bırakıp dünyevî meşgaleler peşine düştüğünde umumiyetle büyük fiyaskolarla karşı karşıya kalıyor. Bu tespit ışığında; insanın irşad ve tebliğ yolunda bulunurken, ekstra istidat ve kabiliyete mazhar kılındığı; ancak başka sahalarda kullanılması hâlinde de o tür mevhibelerin elinden alındığı söylenebilir mi? Bu mevzuda dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: Donanım ve kabiliyeti, bulunduğu konumun imkân ve müsaadesi ölçüsünde her mü'min irşad ve tebliğ vazifesiyle mükelleftir. Evet, inanan bir insan, inanıp iman ettiği Allah ve O'nun Resûlü'nü insanlara anlatmak, gönüllere duyurup sevdirmek, hâl diliyle dinini temsil etmek ve her hâlükârda, her şartta dinin yaşanır olduğunu göstermekle vazifelidir. Vâkıa, bazı coğrafya ve mahallerde açık bir şekilde irşad ve tebliğ vazifesi yapılamayabilir, durum ve şartlar o işe imkân ve fırsat vermeyebilir. Öyle ki inanan bir insanın orada kendi mevcudiyetini muhafazası dahi çok güç olabilir. Fakat o coğrafya veya mahâlde bulunmak umumun hukukunu ilgilendiren bir mecburiyet olarak görülüyorsa, kimi insanlar fedakârlık yapıp oralarda duygu ve düşüncelerini kendi içlerinde yaşamayı düşünebilirler. Evet, köşe başlarını tutmuş gulyabanileri göz önünde bulundurarak, kendi milleti ve insanlığın geleceği hesabına sükûtîliği tercih edenler olabilir. Kim bilir, onların bu sessiz hâli, samimiyetlerinin derecesine göre, en talâkatli hutbelerden bile daha fasih bir beyan çağlayanına dönüşebilir. İşte bu gibi hususî durumları istisna edecek olursak, irşad ve tebliğ vazifesi camideki imam, vaiz ve müezzin için bir vecibe olduğu gibi, teker teker her bir mü'min fert üzerine de terettüp eden bir mükellefiyettir.

Özel Donanımlı Müstesna Kametler

Bununla birlikte Cenâb-ı Hakk'ın yüce mesajını insanlığa duyurmak için, hususî olarak seçip tavzif buyurduğu, öyle bir misyona memur kıldığı seçkin kulları da vardır. Bunların başında enbiyâ-i izâm efendilerimiz (alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalâtü vetteslîmât), daha sonra da asfiya-i kirâm hazeratı gelir. Bunlar tekvinî ve teşriî emirleri çok derince duyan, engin bir ufukla değerlendirme kabiliyeti bulunan, her şeye mahrutî ve bütüncül bir nazarla bakabilen hususî donanımlı insanlardır. Öyle ki bizim sebep ve sonuca bakarak arayıp bulabileceğimiz münasebetleri onlar halk ifadesiyle "şipşak" tespit

ediverirler. Bu, onlara bahşedilmiş hususî bir lütuf, hususî bir ufuktur. Meselâ, Efendiler Efendisi'nin (aleyhissalâtü vesselâm) hayat-ı seniyyelerine atf-ı nazar edip, O'nun eşsiz fetanetiyle çözüme kavuşturduğu problemlere baktığımızda, söylediğimiz bu hususu açık ve net bir şekilde görebiliriz. Değişik vesilelerle arz ettiğim gibi, karamsar bir feylesof olan Schopenhauer bile Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında, "İnsanlığın üst üste problemler yaşadığı böyle bir dönemde insanlık, yağdan kıl çeker gibi problemleri çözen Hazreti Muhammed'e ne kadar muhtaçtır." demektedir. Evet, İnsanlığın İftihar Tablosu (aleyhi ekmelüttehâyâ) ilâhî mesajın aydınlatıcı tayfları altında, fetanet-i uzmasıyla, dehaların değişik alternatiflere başvurmak suretiyle çözüm bulmaya çalıştıkları; bulamayıp çaresizlik ve acziyet içerisinde düşünüp durdukları problemleri, –onlar düşünedursunlar– hemen çözüvermiştir. Öyle ki, O Şanı Yüce Nebi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna getirilip de çözümsüz kalmış tek bir mesele gösterilemez. Evet, O; ferdî, ailevî, içtimaî, dünyevî, uhrevî, iman, amel ve muamelatla alâkalı bütün problemleri hususî donanım ve eşsiz fetanetiyle bir hamlede çözüme kavuşturmuştur. Asıl konumuz olmadığından, mevzuyla alâkalı müşahhas misal ve delilleri ilgili yerlere havale edip geçmek istiyorum.

İşte Nebiler Serveri başta olmak üzere, bütün enbiyâ-i izâmın asliyet planındaki vazifeleri hep irşad ve tebliğ olmuştur. Bunun dışında kalan her şey bir yönüyle onlar için tâlî bir meseledir. Bu müstesna kametler, bütün bir insanlığa rehber, beşeriyete imam olmaları hasebiyle dünya ile iştigal gibi görünen bir kısım iş ve vazifeler de yapmışlardır. Meselâ Hazreti Davud ve Süleyman (alâ nebiyyinâ ve aleyhimesselâm) gibi peygamberlerin ve belki onlardan sonra gelen evlatlarının hükümdarlık gibi bir konumları da olmuştur. Fakat onların bu tür vazifeleri, aslî vazifeleri olan peygamberliklerinin yanında hep tâlî derecede kalmıştır. Onlar hem masum hem de masundurlar. Dolayısıyla hükümdarlık gibi insanın başını döndürüp bakışını bulandıracak bir konumda dahi Allah, onları inayetiyle teyit ve sıyanet buyurmuştur. Cenâb-ı Hak, onlara yaptıkları işlerde hata işletmemiş ve peygamberlik misyonuna halel getirecek bir duruma asla düşürmemiştir. Hâsılı, ilk peygamberden Hatemü'l-Enbiyâ Efendimiz'e kadar gelen bu hakikî mürşidlerin, başka bir ifadeyle bu irşad âbidelerinin asliyet planındaki vazifeleri hep Cenâb-ı Hakk'ın mesajını insanlığa duyurmak olmuştur. Zahiren irşad ve tebliğ vazifesinin dışında gibi görünen bazı hâlleri ise, biraz önce ifade ettiğimiz gibi, muhataplarına göstermeleri gerekli olan rehberliğin hakkını vermeye matuftur. Öyle ki, onların izdivaç ve ailevî münasebetlerinin arka planında bile mesajlarını insanlığa duyurma maksadı vardır.

Yol ve Yön Değiştirmeyen İrade Kahramanları

Cenâb-ı Hak, zılliyet planında enbiyâ-i izâmın dışında bir kısım büyük kimseleri de –hem de başları döndürüp bakışları bulandıracak hükümdarlık, devlet başkanlığı gibi bir konumda olmalarına rağmen– irşad ve tebliğ vazifesinde istihdam etmiştir. Meselâ Emevî halifelerinden Ömer b. Abdülaziz Hazretleri, Abbasi halifelerinden Hazreti Mehdi ve Harun Reşid ve özellikle Fatih Sultan Mehmet Han Hazretleri'ne kadar olan Osmanlı Hükümdarları söylediğimiz bu hususa misal olarak verilebilecek şahıslardır. Bunların her biri kutup seviyesinde insanlar olmakla beraber, kendilerinin veli, kutup olduklarını iddia etmek şöyle dursun, basit ve sıradan bir insan olduklarına kendilerini inandırmış ve bu anlayışlarıyla veli ve kutup olmalarına apayrı bir derinlik kazandırmış büyük kâmetlerdir. Siz, bir insanın içinizi okumasından, bakışınızdan hareketle kalbinizin derinliklerini keşfetmesinden ve daha başka hususiyetlerinden o zatın evliyaullahtan biri olduğunu hissedip anlayabilirsiniz. O zat da bu durumun farkında olabilir. Fakat gavsiyet ve kutbiyeti bilmeyen, kendilerini hiçbir zaman öyle bir konumda görmeyen yukarıda isimlerini saydığımız insanlar ise, şu anki Türkiye gibi otuz devletin başında bir devlet başkanı olmalarına rağmen, mahviyet, tevazu ve hacalet içinde kendilerini sıfırlamasını bilmiş insanlardır. Meselâ Sultan Ahmed Camii yapılırken, Efendiler Efendisi'nin (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) kadem-i pâkini sorguç gibi tacına takan Sultan Ahmed cennetmekan (aleyhirrahmetü vel-gufran) Hazretleri de, "Allahım Ahmed kulunun günahlarını mağfiret buyur!" dua ve niyazları içinde, eteklerine taş doldurup işçi ve ırgatlarla beraber taş taşımaktaydı. Görüldüğü üzere padişahlık bu insanların başını döndürüp bakışlarını bulandırmamış ve hangi konumda olurlarsa olsunlar mahviyet, tevazu ve kulluk şuuru içinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Şimdi eğer, enbiyâ-i izâm ve onların yolunu takip eden bu büyük zatlar, irşad ve tebliğ vazifesini hayatlarının gayesi bilmiş, duygu ve düşüncelerini hep o iş etrafında örgülemiş, gözlerinin içine başka hayallerin girmesine asla müsaade etmemiş, hep doğru düşünmüş, doğru karar vermiş ve doğru hareket etmişlerse, o zaman, zılliyet planında onların takipçileri olan günümüz mürşitlerinin de, mefkûrelerine hep sâdık kalmaları, yüzlerine gülen dünyanın cazibedar güzellikleri karşısında asla yol ve yön değiştirmemeleri gerekir. Aksi takdirde dine hizmet şerefiyle serfiraz kılınan bir fert, asıl vazifesini unutup dünyanın cazibedar güzellikleri peşinden koşarsa, maksadının aksiyle tokat yer ve hayatını fiyaskolar fasit dairesi içinde sürdürür durur. Meselâ günümüzde, vira bismillâh deyip ilim ve irfan hayatımız adına okul, üniversite, hazırlık kursu ve

kültür lokalleri açan, dünyanın dört bir yanına hicret ederek bu işin rehberliğini yapan insanlar, Allah'ın rızası ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) teveccühünü kazanmayı bir tarafa bırakıp, kendilerince başka dünyevî işlerin peşinde olurlarsa, peşinden koştukları o işlerde başarısız olur, künde künde üstüne devrilebilirler. Evet, bidayette çok yüksek ideallere talip ve dilbeste olan bu insanlar, bunu bırakır, çok küçük şeylere tenezzül eder, dünyevî bir kısım projelere girerlerse, ahiret projelerindeki vazife ve işlerini karıştırırlar. Böyle olunca da, Cenâb-ı Hak, peygamberlik mesleği olan irşad ve tebliğ vazifesini, bu büyük mânevî nimeti onların elinden alacağı gibi, dünyevî işlerinde de onları muvaffak kılmaz. Hatta bir kısım başarılar söz konusu olursa, bunu bir mekr-i ilâhî bilmeli ve bu ağır günahın cezasının öteye havale edildiği düşünülmelidir.

Allahım Bizlere, Bizi Aşan İstidatlar Ver!

Elbette ki inanan insanlar içinde de ticaretle uğraşan, çalışıp çabalayan, para kazanan, maddî imkân ve servetlere sahip bulunan insanlar olacaktır. Fakat kader-i ilâhî tarafından bir insan bir yere sevk olunmuş ve sevk olunduğu o konum bir nefer misali kendine ait hiçbir şeyi düşünmeksizin sırf millet hesabına çalışıp çabalamayı gerektiren bir makamsa, insanın bu mazhariyetin farkında olup ona göre hareket etmesi gerekir. Evet, kâhir bir kudret tarafından bir vazife taksimi yapılmış ve buna göre herkese bir yer düşmüştür. Bazıları ticaretle uğraşıp sanayi ile iştigal ederken, bazıları da bir yerde memur olup öğretmenlik, rehberlik veya idarecilik yapmaktadır. İşte öyle vazifeler, öyle konumlar vardır ki, o vazife tam bir adanmışlık içinde, irşad, tebliğ ve temsil dışında başka hiçbir şey düşünmemeyi gerektirir. Dolayısıyla herkes bulunduğu yerin hakkını vermeye, bulunduğu o konumda rantabl olmaya çalışmalıdır.

Meselâ, idareci, rehber, öğretmen konumunda bulunan bir insanın omuzları üzerinde, okumada farklı yöntemler geliştirme, farklı terkip ve tahlillere ulaşma, konuları daha renkli ve daha farklı formatlarla sunma ve böylece kalb ve zihinleri aydınlatma gibi önemli bir vazife bulunuyorken, bütün bunları bırakıp dünyevî bir kısım emeller peşinde koşması; koşup kalb ve zihin dağınıklığına düşmesi ne ölçüde doğrudur; sizlerin iz'an, insaf ve vicdanlarınıza havale ediyorum. Bu açıdan, Allah bazılarını bu istikamete sevk etmişse, o tâli'liler, artık hedefe kilitli bir hâlde, başka hiçbir arayışa girmeden, sağa-sola bakmadan, herhangi bir inhiraf yaşamadan yollarına devam etmesini bilmelidirler. Eğer onlar bu mevzuda hedef ve gayelerinden sapmaz, safvet ve samimiyet içinde sa'y u gayretlerini devam ettirirlerse, Cenâb-ı Hak da onlara ekstra lütuflarda bulunur ve onlara çok önemli hizmetler, o

hizmetlerde çok önemli muvaffakiyetler nasip eder. Zira unutulmamalıdır ki, Allah'ın bidayette lütfettiği kabiliyet ve istidatlar, ne kaderi ne de Cenâb-ı Hakk'ın atâsını bağlayıcıdır. Cenâb-ı Hakk'ın kaderinin yanında kazası, yani onun infaz edilmesi ve aynı zamanda o infazı önleyecek bir de atâsı vardır. Buna ekstradan veya fevkaladeden lütuf diyebilirsiniz. Meselâ sizin hakkınızda bir camide müezzinlik veya vaizlik yapacağınıza dair bir takdir vardır. Siz bu imkân ve fırsatı değerlendirir, söylediğiniz her şeyi kalbinizin sesi olarak söyler, duygularınızı, kalbinize bir mızrap vuruyor gibi seslendirir, dilinizden dökülen her kelimenin gönlünüzün sesi olmasına dikkat edersiniz. Allah'ı duyurma, O'nun gönüllerde iz bırakması ve heyecan uyarması mevzuunda ölesiye bir gayret sarf edersiniz. Kendinizi anlatmaz, kendiniz adına milletin takdirlerinden bir şey kotarmaya uğraşmazsınız. Kürsüye çıkmadan evvel; "Allahım ne olur, bahtına düştüm. Senin rızana muhalif bir şey söyleyeceksem beni burada konuşturma. Dilim dolaşsın, mahcup bir şekilde ineyim aşağı ama Senin rızana muhalif bir söz ağzımdan çıkmasın!" diyecek kadar samimi ve yiğitçe davranırsınız. İşte siz söyleyeceklerinizi hep bu şekilde ihlâs ve samimiyet içinde söylerseniz, Cenâb-ı Hak da ekstra istidatlar bahşedip mevcut kabiliyetinizin çok üstünde size muvaffakiyetler ihsan eder. İsterseniz Alvar İmamı'nın şu ifadelerine bir de bu açıdan bakabilirsiniz:

Sen Mevlâ'yı seven de
Mevlâ seni sevmez mi?
Rızasına iven de
Hak rızasın vermez mi?

Sen Hakk'ın kapısında
Canlar feda eylesen
Emrince hizmet etsen
Allah ecrin vermez mi?

Sular gibi çağlasan
Eyyub gibi ağlasan
Ciğergâhı dağlasan
Ahvalini sormaz mı?

Zaten biz dualarımızda, "Allahım Bizlere, bizi aşan istidatlar ve o istidatlarda inkişaflar ver!" demiyor muyuz? Evet, bizim şu an sahip olduğumuz istidat ve kabiliyetlerimiz Allah'ın nâmütenâhî kudret ve takdirini bağlamaz. Siz öyle bir adım atar, öyle samimane bir gayret ortaya koyarsınız ki, siz hiç farkına varmadan, Cenâb-ı Hak atâsından ekstra lütuflarda bulunur. Şimdiye kadar hiç düşünemediğiniz, kalbinize gelmeyen şeyleri ilham eder, aklınıza

getirir. Evet, ufkunuzu öyle bir açar ki Cenâb-ı Hak, uzaktan yakından alâkanız olmadığı ve aklınızın ermeyeceği plan ve projeleri sizin vesilenizle hayata taşır ve bu durum karşısında sizler de şaşırır kalırsınız.

Bu açıdan, kabiliyetleriniz ne seviyede olursa olsun, siz hakka dilbeste olunca, Allah da (celle celâluhu) sizi yarı yolda bırakmaz ve sizi yüz üstü terk etmez. O zaman gelin, kabiliyet ve istidatlarımızı Allah'ın rızasını kazanma ve nâm-ı celîl-i sübhanîsini insanlığa duyurma istikametinde santimini zayi etmeksizin kullanalım; kullanalım ki, Cenâb-ı Hak da istidat ve kabiliyetlerimizi olduğunun üstünde inkişaf ettirip azları çok, birleri bin etsin. Âmin!

Musibet – Dua ve Kurbet

Soru: *Musibet, sıkıntı ve endişe anları kulun kendi uzaklığını aşması ve Cenâb-ı Allah'a yaklaşması adına bir rampa vazifesi görür mü? Tazarru vakitleri diyebileceğimiz musibet zamanlarında Allah'a teveccüh etmeme, O'ndan daha çok uzaklaşmayı netice verir mi?*

Cevap: Kimi insan vardır, kendi bedeninin, beşerî yapısının, çoluk çocuğunun, ailevî hayatının veya akraba çevresinin başına gelen belâ ve musibetlerden dolayı endişe ve sıkıntı duyar. Kimi insan da vardır, çevresiyle alâkadarlığının genişliği ölçüsünde derece derece kendi köy, nahiye, kasaba ve ülkesinde meydana gelen hâdiselerden dolayı müteessir olur. Ama kimi insan da vardır ki, nazarları her an bütün dünyaya müteveccihtir, herkesle alâkadardır ve yeryüzünde olup biten hâdiseleri, ateş nereye düşerse düşsün kendi üzerine düşmüş gibi içten içe vicdanında duyar, hisseder ve yaşar. Elbette bu seviyedeki bir endişe ve ızdırap, takdir ve tebcil edilecek mukaddes bir ızdırap ve endişedir. Ancak insan, ifrata girmemeli, kendine zarar verecek, azap edecek bir duruma düşmemelidir. Ayrıca, çekilen o sıkıntı ve ızdırap, asla iradeyi felç edecek, insanı ümitsizliğe sevk edecek, onu çaresizlik psikolojine sürükleyecek bir noktaya gelmemelidir. Bildiğiniz üzere âlemlere rahmet olarak gönderilen, kalbi bütün insanlık için tir tir titreyen Nebiler Serveri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mevzudaki tebcil ve takdir edilecek hassasiyeti, vahy-i ilâhî tarafından tadil buyrulmuştur. Meselâ Kehf sûre-i celîlesindeki bir âyet-i kerimede; فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلٰى أٰثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا *"Neredeyse sen, onlar bu söze (Kur'ân'a) inanmıyorlar diye üzüntünden kendini helâk edeceksin."*[1] buyurulmak suretiyle, iltifat ve takdir edalı böyle bir tadilin yapıldığı ve İnsanlığın İftihar Tablosu'nun zatında ümmete ikazda bulunulduğu söylenebilir.

Izdırapsızlık ya da İnsanlığın Bitişi

Bu açıdan O'nun ümmetinden olan her fert, peygamberâne bir azim, kararlılık ve kucaklayıcılık içinde başta kendi çevresi ve yakınları, ülke ve milleti olmak üzere topyekün Müslümanları, hatta himmeti daha da âliyse, bütün insanlığı kucaklamalı ve onların ızdırap ve sıkıntılarını kendi vicdanında duyup hissetmeye çalışmalıdır. Zira günümüz dünyasında, bir baştan bir başa bütün yeryüzünde adaletsizlik, hukuksuzluk ve eşitsizlik –halk ifadesiyle– gırla gitmektedir. Açlık ve sefaletten ölüp giden, çeşit çeşit zulüm ve baskıya maruz kalan insanların hâl-i pürmelâli yürekleri parçalamaktadır. İşte bu hazin

manzara karşısında olup bitenleri sinema seyrediyor gibi seyretmeme, onlar karşısında heyecan ve ızdırap duyma, insan olmanın gereğidir. Aksi ise, insanlığın bitişi, onun kaybedilmesi demektir. Şefkat Peygamberi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): مَنْ لَمْ يَهْتَمَّ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ *"Müslümanların dertlerini paylaşmayan onlardan değildir."*[2] buyuruyor ki, konumuz açısından derinlemesine üzerinde düşünülmesi gereken bir nurlu beyandır.

Dolayısıyla dünyada olup biten hâdiseler, vicdanı bütün bütün körelmemiş her bir ferdin gönlünde endişe ve sıkıntı hâsıl edebilir. Fakat inanan bir insan, başta da söylediğimiz gibi, bu sıkıntıları duyup hissettiğinde, ümitsizliğe düşmemeli, çaresizlik duygusuna kapılmamalıdır. Bilakis Hazreti Müsebbibü'l-Esbâb'a teveccüh etmeli, içini dökmeli, duaya sarılmalı, O'na yalvarıp yakarmalı ve sebepler dairesinde iradenin hakkını verme adına ne yapılması gerekiyorsa, yapabileceği her ne var ise onu yapmaya çalışmalıdır. Siz sizi bildiğiniz, ben de kendimi bildiğim günden beri, bizim dünyamız, hep bu tür ızdırap ve sıkıntılar içinde kıvranıp durmaktadır. Bu dert ve sıkıntılar bazen fasıl fasıl yer değiştirse, kâh oraya kâh buraya geçse de, umumi mânâda bilmem kaç asırdan beri devam etmektedir. Bu durum karşısında biz kimi zaman ellerimizi açıp, *"Allahım! Ülkemiz, ülkümüz, geleceğimiz, milletimiz, ikbalimiz lehinde çalışan insanları payidar eyle, onları muzaffer kıl, fevz ü necatla serfiraz eyle!"* diye dua ettik. Kimi zaman da, *"Allahım! Ülkemiz, geleceğimiz, maddî-mânevî değerlerimiz aleyhinde çalışan ve milletimizi bölmek ve parçalamak için uğraşanları Sana havale ediyoruz, onların haklarından gel!"* diyerek Rabbimize sığındık. Evet, bütün bunlar karşısında "Keşke olmasaydı!" deyip ızdırapla iki büklüm olduk. "Keşke, kendi insanımıza karşı bu ölçüde bir temerrüt, bir inat gösterilmeseydi. Keşke bu ölçüde bir bağnazlık ve taassup yaşanmasaydı. Keşke, düşmanlığa kilitli bazı insanlar, Anadolu insanına ve bu ülkenin evladına insafla ve önyargısız bir şekilde, bir kerecik olsun bakabilselerdi. Evet, keşke, bir kerecik olsun, milletimiz ve insanlık adına yapılan bu güzel hizmetleri sağlıklı bir değerlendirmeye tâbi tutabilselerdi. Ve keşke, asırlarca hak ve adaletin temsilcisi olmuş insanımız, bugün de, şanlı geçmişinde olduğu gibi, yeryüzünde, devletler muvazenesinde söz sahibi olabilseydi. Bütün mazlum ve mağdurlara kol kanat gerebilecek bir konumu bulunsaydı. Sözüne itibar edilir, gözünün içine bakılır bir merci olsaydı. Neden benim ülkem de, devletler muvazenesinde, bir Amerika, Çin veya Hindistan'ın yerinde olmasın? Neden dünya ekonomisini belirleyen, siyaset ve idarede söz sahibi olan, gözünün içine bakılan bir ülke konumunda bulunmasın? Bütün bunların mutlaka olması

lazımdır. Çünkü görüyoruz ki, bu civanmert millet, devletler muvazenesindeki gerçek konumunu ihraz edeceği âna kadar, dünyanın daha çok çekeceği var."

İşte, bu güzel hedeflerin gerçekleşmesi istikametinde koşturup dururken, yolların tıkalı olması ve engellemelerle yüz yüze gelinmesi karşısında insanın yapması gereken, nur-u tevhid içinde sırr-ı ehadiyeti vicdanında duyması, ellerini açıp ızdırar hâliyle: يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ وَلَا تَكِلْنِي إِلٰى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ *"Ey her şeyi var eden hayat sahibi Hayy ve ey her şeyin varlık ve bekâsını kudret elinde tutan Kayyum! Senin sonsuz rahmetine itimat edip inayetine sığınıyorum; bütün ahvâlimi ıslah eyle ve göz açıp kapayıncaya kadar olsun, beni nefsimle baş başa bırakma."*[3] demek suretiyle gerçek havl ve kuvvet sahibine hâlini arz etmesidir. Bunu yapabildiği takdirde insan, belâ ve musibetler karşısında, sarsıntı yaşamaz, yeise düşmez, yapacağı işlerden dûr olmaz ve hep Cenâb-ı Hakk'a iltica ederek, inayeti hep O'ndan bekleyerek işlerini ikmal ve itmam etmeye çalışır.

Tulumban Al Yetiş İmdada, Yangın Var!

Tebcil ve takdir edilmeye değer bu tür sıkıntılar için biz "mukaddes azap", "kutsal sıkıntı" ifadelerini kullanıyoruz. Farklı zamanlarda arz ettiğim gibi elimden gelse, bütün insanların içine, onların ciğerlerini "cız" diye cazırdatıp yakacak böyle bir ızdırap saçardım. Çünkü o, en müessir bir duadır. Duaları peyk süratiyle gökler ötesi âlemlere ulaştıracak en önemli bir faktördür. Evet, ızdırap ve ızdırar kadar dualara hız kazandıran başka bir şey yoktur. O hâlde inanan sineler, insanlığın bu hâli karşısında gamsızlığı, ızdırapsızlığı büyük bir afet olarak bilmeli ve "Eyvah! Yazıklar olsun bizim bu hâlimize!" deyip ızdırapla inlemelidirler. İnlemeli, seccadeye koşmalı, seccade onların alınlarını öperken onlar da "Ne olur Allahım, bahtına düştük!" diyerek Allah'a içlerini dökmelidirler. İşte böyle bir ızdırap ve sıkıntı, bizim için bir dinamo vazifesi görür ve bizi harekete sevk eder. Biz de bir itfaiyeci gibi tulumbamızı alıp yangını söndürmek üzere imdada koşarız. Zira Sûzî'nin sûzîşî nağmelerle ifade ettiği gibi;

Tulumban al yetiş imdada, yangın var.
Dedim: Zahirde mi âşık?
Dedi: İhfâda yangın var.
Sefine-i kalbime alevli bir kor attın ey dost
Bülend-âvâz ile dersin:
Bakın deryada yangın var!

Evet, ülkede yangın var. Dünyada yangın var. Hayatî müesseselerde yangın var. Gelin Allah aşkına böyle büyük bir yangın karşısında herkes bir itfaiye memuru gibi hareket etsin; hareket etsin de bu korkunç yangını el birliğiyle söndürebilelim.

Bu arada hemen şunu da ifade edeyim ki, başkalarının derdiyle sürekli şakaklarımız zonklasa, gece-gündüz o mukaddes dertle inim inim inlesek de, diğer insanları dertsiz, gamsız, ızdırapsız gibi görmek kesinlikle doğru değildir, böyle bir bakış açısı onlar hakkında suizan olur, bizim sırtımıza da ağır bir vebal yükler.

Günahların Neticesi Lanetlik Sıkıntılar

Bu ulvî ve mukaddes sıkıntı ve ızdıraplar dışında insanın yaşadığı bazı sıkıntılar da vardır ki, onlar, daha çok ferdin işlediği hata ve günahların neticesidir. Bu durum bir maneviyat büyüğü Ebû Muhammed er-Râsibî tarafından اَلْهُمُومُ عُقُوبَاتُ الذُّنُوبِ *"İnsanın içindeki sıkıntılar, günahlara terettüp eden cezalardır."*[4] ifadesiyle dile getirilmiştir. İnsanın içindeki bu sıkıntı ve kuruntular, insanı hizmete sevk etmesi bir yana onu hizmetten alıkoyar. Öyle ki bu hâlet-i ruhiyeye kendini kaptıran bir fert, kuruntularla oturur kalkar, hep kuruntularını konuşur. "Şu şöyle olmalıydı, bu böyle olmalıydı…" gibi sözlerle sürekli insanları eleştirir durur ama iş ve aksiyon adına da herhangi bir cehd ortaya koymaz/koyamaz. Bazılarımızın aklına gelebilir ki, "Biz –hafizanallah– fuhuş işlemiyor, hırsızlık, haramilik vs. yapmıyoruz. Dolayısıyla içimizi gam ve sıkıntı ile dolduracak bir günah işlemediğimiz kanaatindeyiz?" Ancak unutulmaması gerekir ki, günah sadece yukarıda sayılanlar değildir. Ümmetin derdi ile dertlenmemek, emr-i bi'l-mâruf nehy-i ani'l-münker yapmamak da günahtır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim irşad ve tebliğ üzerinde hassasiyetle durmakta, bu vazife yerine getirilmediği takdirde, toplumların topyekün belâ ve musibetlere maruz kalabileceğini ifade etmektedir.[5] Diğer taraftan, el, ayak, göz, kulak, dil, dudak gibi organların kontrol altına alınmaması, bu konuda sürekli dikkatsiz ve laubali bir şekilde davranılması ve böylece ısrarla işlenen küçük günahların da büyük bir günah olarak karşımıza çıkabileceği unutulmamalıdır.

İşte yığıla yığıla büyüyen bu günahlar "humûm" hâline gelir ve insanın içinde çeşit çeşit sıkıntılar hâsıl eder. Diğerlerinin "kutsal sıkıntılar" olmasına mukabil, denilebilir ki bunlar da insana hiçbir faydası olmayan "lanetlik sıkıntılar"dır. Eğer insan bu tür sıkıntılar karşısında, bir köşeye çekilip nefis muhasebesine girmiyor, aklını başına almıyor, elini, ayağını, gözünü, kulağını

kontrol etmiyor veya yapması gerekli olan şeyleri yapmaya koşmuyorsa, iç sıkıntısı hâlinde tezahür eden hümûm da katlanarak devam eder.

Bu açıdan yaşanılan dert ve sıkıntının ne olduğu iyi tefrik edilmelidir. Ümit edelim ki, bizlerin sıkıntı ve ızdırapları o kutsal tasa ve kederden olsun. Bizim dert ve sıkıntımız, bizi harekete geçirecek, tetikleyecek, şahlandıracak ve çevremizdeki ateş ve yangını söndürmeye sevk edecek bir dinamo vazifesi görsün. Zaten insan Allah yolunda hizmet eder, önüne çıkan musibet ve sıkıntılar karşısında dişini sıkar sabreder ve her şeye rağmen Allah yolunda koşturmaya, çalışıp çabalamaya devam ederse, Cenâb-ı Hak da onun içindeki "hümûm"u, iç sıkıntıları izale eder, gönlüne inşirah verir ve onu itminana erdirir.

Fakat bunun için, sadece belâ ve musibet zamanlarında değil, rahat ve geniş zamanlarda da Cenâb-ı Hak'la irtibatın kavî tutulması gerekir. Zira Allah (celle celâluhu) buyuruyor ki; فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ *"Siz Beni yâd edin ki, Ben de sizi yâd edeyim."*[6] Tefsirciler bu âyet-i kerimeyi izah ederken şöyle bir tevcihte bulunurlar: *"Sizler normal, rahat ve geniş zamanlarında el açıp Bana içinizi dökün ki, sıkıştığınız ve sıkıntıya düştüğünüz zaman da Ben ekstra ve sürpriz lütuflarla size inayette bulunayım."*[7] Demek ki bu vaad-i ilâhiye göre insan, rahat, ferih ve fahur olduğu dönemlerde ellerini açıp, Allah'a yalvarıp yakarmalıdır ki, Allah da (celle celâluhu), o insan sıkıntıya düştüğünde onun elinden tutsun, sürpriz lütuf ve inayetlerle onu sıyanet buyursun. Evet, çok rahat olduğunuz, herhangi bir ihtiyacınızın olmadığını zannettiğiniz ve bir sıkıntıdan sıyrılma mülâhazanızın bulunmadığı bir dönemde O'nu düşünmeniz, O'nu hatırlamanız ve el açıp O'na tazarru ve niyazda bulunmanız –tabiri caizse– hora geçen, makbul olan dua ve tazarrudur.

Izdırar hâline gelince, o durumda insan, havlin de kuvvetin de sadece ve sadece Allah Teâlâ'ya ait olduğunun şuuru içerisinde ve vicdanının bütün rükünleriyle bu hakikati duyup hissederek O'na el açıp dua etmelidir. Izdırar hâlinde yapılan işte bu dualar hiçbir zaman geri çevrilmemiştir. Bildiğiniz üzere Hazreti Eyyub ve Hazreti Yunus da (aleyhimesselâm) bütün bütün çaresiz kaldıkları bir esnada el açıp Allah'a dua dua yalvarmış, Cenâb-ı Hak da ekstra lütuf ve ihsanlarla, onları, içine düştükleri o sıkıntılardan kurtarmıştır.[8] Daha niceleri için Cenâb-ı Hakk'ın bu türden inayet ve yardımları olmuştur. Belki de, Salât-ı Münciye ve Salât-ı Tefriciye gibi dualar, böyle zor durumda kalan insanlara Cenâb-ı Hakk'ın birer ilhamıdır. O günden bugüne biz de sıkıştığımız, başımız ağrıdığı zamanlarda hemen oturur ve belli bir âdette o duaları okumaya dururuz.

Musibetlere Sabır ve Kurbet

Belâ ve musibetlerin kurbete vesile olması için dikkat edilmesi gereken ayrı bir husus da başa gelen hâdiselere sabredilip kaderin tenkit edilmemesidir. Meselâ, insan "Ne yaptım ki bütün bunlar hep benim başıma geliyor?", "Niye benim dualarım hiç kabul olmuyor?", "Cenâb-ı Hak niçin bana nazar etmiyor?" gibi dalâlet ve küfür mülâhazasına kapı aralayacak sözler sarf ettiğinde; sarf edip kadere taş attığında, başa gelen musibetler, kurbete vesile olması bir yana, insanı şirazeden çıkarır ve onu Cenâb-ı Hak'tan uzaklaştırır. Hâlbuki hakikî mü'min, en çetin ve sıkışık anlarında dahi, Hazreti Yakub aleyhisselâm gibi: *"Allahım tasamı, kederimi, dağınıklığımı, derbederliğimi, perişaniyetimi, bütün bütün kolsuz kanatsız kalışımı, Sana arz ediyorum."*[9] diyerek Cenâb-ı Hakk'a teveccüh etmelidir. İşte o zaman;

Naçar kaldığın yerde,
Nagâh olur ol perde,
Derman olur her derde,
Mevlâ görelim neyler,
Neylerse güzel eyler.

Evet, inanmış bir insan, sıkıntı ve musibetler karşısında:

Gelse celâlinden cefa
Yahut cemalinden vefa
İkisi de cana safa
Lütfun da hoş, kahrın da hoş.

deyip, engin bir sineyle başına gelen belâ ve musibetleri ufaltıp küçültmesini ve böylece "of, of"ları, "oh, oh"lara çevirmesini bilmelidir. Musibetlerin çehresinde rahmetin nümayan olduğunu görmeli, onlar karşısında "Oh ne güzel" demeli ve böylece irade ve aklın hakkını vermelidir.

Fakat iradesi çelimsiz, hep rahat yaşamaya alışmış ve bu mevzuda sağlam bir muhakemeye sahip olmayan kişiler, elinden bir şey alınınca hemen küsüveren çocuklar gibi, maruz kaldıkları belâ ve musibetler karşısında, hemencecik, her şeyin bittiği ve artık yapacak hiçbir şeyin kalmadığını düşünebilir; düşünebilir ve –hâşâ– Cenâb-ı Hakk'ın bile, aleyhte dönen o çarkı, tersine çeviremeyeceği gibi bir sapıklığın içine düşebilir. Hâlbuki insan daha baştan dayandığı kapının hangi kapı olduğunun farkında ve şuurunda olmalı, o şuur içerisinde o kapıya dayanıp o kapının sövelerine tutunmalıdır. Hikmet gereği, kapı, her istenildiğinde yüzüne açılmadığında, biraz beklemesini bilmeli, sadakat testine tâbi tutulduğunun farkında olmalı ve rüşdünü ispat etmeye çalışmalıdır. İşte

bunu başarabilirse, hakikî mânâda inanmış hiçbir ferdin, o kapıdan asla geri çevrilmediğini, eli boş olarak geri döndürülmediğini görüp anlayacaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de değişik yerlerde bu hususa işaret edilmiştir. Meselâ bir âyet-i kerimede şöyle buyrulur: وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرٰى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ *"Eğer o ülkelerin ahalisi iman edip takva dairesi içinde olsalardı, elbette Biz, üzerlerine gökten ve yerden nice bereket ve bolluk kapılarını açardık."*[10] Demek ki Cenâb-ı Hakk'ın, nimetlerini, başımızdan aşağıya sağanak sağanak yağdırması, O'na teveccüh etmemize bağlıdır.

Mâide sûresinde ise bu hakikate şöyle dikkat çekilir: وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ *"Eğer Ehl-i Kitap iman etse ve fesatçılıktan ve diğer fenalıklardan sakınsalardı, elbette Biz onların kötülüklerini örter ve onları Naîm Cennetlerine yerleştirirdik."*[11]

En'âm sûresinde ise nimet verildiğinde küstahlaşan, verilmediği zaman ise hemen feryadı basıp –hâşâ– Cenâb-ı Hak'tan şikayete başlayan bozulmuş tabiat ve karakterler hakkında şöyle buyrulur: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلٰى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ *"Senden önce de birtakım ümmetlere resûller gönderdik. (Dinlemediler. Bu sebeple biz de belâ ve musibetler karşısında) tazarru edip içlerini döksünler, yalvarıp yakarsınlar diye onları çetin bir yoksulluk, hastalık ve sıkıntılarla cezalandırdık."*[12]

Yine başka bir yerde bu bozuk tabiatlar şu ifadelerle anlatılır: وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ *"Eğer Biz onlara merhamet edip, uğradıkları belâyı giderseydik, onlar yine de azgınlıklarında devam edip giderlerdi."*[13] Yani musibete maruz kaldıklarında çığlığı basan bu insanlardan eğer Biz o sıkıntıyı giderecek olsaydık, onlar yine gidip balıklamasına levsiyata aborde olacaklardı. Evet, bunlar öyle utanmaz, öyle hayâsız kimselerdi ki, Cenâb-ı Hak onlara merhamet edip üzerlerinden kasvetli bulutları kaldırıverse, hemen gidip yine balıklamasına aynı levsiyatın içine dalacaklardı. Rabbim hepimizi böyle bir çarpık anlayış ve sapıklıktan muhafaza buyursun.

İşte bütün bu hususları nazar-ı itibara aldığımızda, sonuç olarak diyebiliriz ki, eğer insan, ister lütuf ve nimetler, isterse belâ ve musibetler karşısında dinin muhkem emirlerinden yola çıkarak iyi bir balans ayarı yapar, Hak karşısında sağlam ve doğru bir duruş sergileyebilirse, Allah'ın izni ve inayetiyle, ne

nimetler karşısında küstahlığa girer ne de nimetlerin inkıtaı hâlinde kadere taş atma gibi bir günah ve sapıklığın içine düşer.

1 Kehf sûresi, 18/6.
2 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 1/151, 7/270; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/356.
3 en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/147; el-Bezzâr, *el-Müsned* 13/49.
4 el-Ezdî, *Tabakâtü's-sûfiyye* 1/380; ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm* 26/376.
5 Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/104-105; A'râf sûresi, 7/164-166.
6 Bakara sûresi, 2/152.
7 İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz* 1/226; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhît* 1/619.
8 Bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/83-84, 87-88.
9 Yûsuf sûresi, 12/86.
10 A'râf sûresi, 7//96.
11 Mâide sûresi, 5/65.
12 En'âm sûresi, 6/42.
13 Mü'minûn sûresi, 23/75.

Allah Yolunda İstihdam ve Havf u Recâ Dengesi

Soru: *Konumumuzun hakkını veremediğimiz ve Cenâb-ı Hakk'a karşı iyi bir kul olamadığımız düşüncesiyle inkisar yaşadığımız anlarda "Allah indinde değerinizi bilmek istiyorsanız O'nun sizi ne türlü işlerde istihdam ettiğine bakınız." değerlendirmesi önümüze bir ümit kapısı aralıyor. İçinde bulunduğumuz salih daire, istihdam olunduğumuz vazife ve hizmetler açısından bu mülâhazayı değerlendirir misiniz?*

Cevap: Öncelikle ifade etmem gerekir ki, soruda dile getirilen ruh hâletini ancak, kendisiyle yüzleşmesini bilen, bu mevzuda iradenin hakkını verebilen hesap insanları duyar, hisseder ve yaşar. Evet, bu hâl, akıbet endişesi taşıyan, defterini sık sık gözden geçiren, hatta zihin ve hayalinden geçen yakışıksız şeyler için bile kendini hesaba çeken ve o uygunsuz tahayyül ve tasavvurlar için dahi "Bin defa, yüz bin defa estağfirullah…" diyerek af ve mağfiret talebinde bulunan hesap insanlarının işidir. Zira onlar "Hayalimin kapılarını açık bırakmam neticesinde bu tür uygunsuz ve münasebetsiz şeyler içeri sızdı." düşüncesiyle bu mevzuda tam olarak iradelerinin hakkını veremediklerini düşünür, kendilerini sorgular ve içten içe ızdırap duyarlar. Oysaki insan, objektif mükellefiyet açısından, bu tür tahayyül ve tasavvurlardan mesul ve sorumlu değildir. Fakat Allah'a sadık ve samimi bir kul olmak isteyen fertler, diğer aza ve latîfelerinin yanında, hayallerini de temiz tutmak, kirlenmesine meydan vermemek ve Allah'a kulluk yolunda o latîfeye de hizmet ettirmek, onu da kullanmak için hassasiyet gösterir, titiz davranırlar. Çünkü onlar, imanın ne demek olduğunun ve onun vaad ettiği kıymet ve güzelliklerin ne mânâ ifade ettiğinin farkındadırlar. Aynı şekilde –hafizanallah– bir kayma yaşadıklarında, imandan mahrum kaldıklarında, akıbet itibarıyla gidip varacakları yerin Cehennem olacağını ve oranın tarifi imkânsız ne dehşetengiz bir azap, bir hüsran yurdu olduğunu çok iyi bilirler. Bundan dolayı, onların dudaklarında bazen bir tebessüm beliriverse de, çoğu zaman, kendileriyle yüzleştiklerinde o tebessümün yerini bin bir endişe hâli, o endişeden kaynaklanan bir işmizaz, bir yüz ekşiliği alır.

Akıbetinden Korkmayanın Akıbetinden Korkulur

Ancak "muhasebe", "murakabe" gibi bir derdi olmayan, kendisiyle yüzleşmeyen ve hiçbir şey yokmuş gibi gafilâne bir hayat sürdüren insanların, kendi akıbetleri hususunda herhangi bir korku, endişe ve hesapları olmaz.

Onlar, kendilerini Cennet'te zannediyor gibi, Cennet'i garanti etmiş gibi bir hayat yaşarlar. Biz, bu anlayıştaki bir insanın teminatçısı ve vekili değiliz. Dolayısıyla o insanın kurtulup kurtulamayacağı mevzuunda bir şey söyleyemeyiz. Ancak Kur'ân ve Sünnet'in ortaya koyduğu temel disiplinlere baktığımızda bu anlayıştaki bir insanın iyi bir yolda olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü akıbetinden endişe etmeyenin akıbetinden endişe edilir; akıbetinden korkmayanın akıbetinden korkulur. Dünyada iken, "Allah huzurunda hesabımı nasıl veririm?" korkusu yaşamayan bir insan, –hafizanallah– ötede o korkuyu iliklerine kadar hisseder. İsterseniz bu noktada; لَا أَجْمَعُ عَلٰى عَبْدِي خَوْفَيْنِ وَأَمْنَيْنِ *"Ben kuluma iki emniyeti de, iki korkuyu da birden vermem."*[1] şeklinde rivayet edilen hadis-i kutsîyi hatırlayabilirsiniz. Evet, bu kutsî beyana göre, burada uluorta ve dalgın yaşayanlar ahirette o dalgınlıklarının cezasını çekeceklerdir. Fakat burada korkuyla tir tir titreyenler orada korkudan emin olacaklardır. Onlara, "Sen korku hislerini öbür tarafta yaşamıştın. Burada korku yok sana!" denilecektir.

Bu ifadelerden anlaşılması gereken, insanın dünyada bütün bütün recâ hissini yitirmesi; yitirip Allah'ın rahmetinden ümidini kesecek ölçüde bir korku hâli yaşaması değildir. Biz burada sadece, günümüzde âdeta görmezlikten gelinen ve unutulmaya terk edilen havf u haşyet duygusunun insan için ne denli ehemmiyet arz ettiğini ve onun ahiret hayatı adına havf-recâ dengesini muhafazanın ne denli önemli olduğunu hatırlatmak istedik.

Çünkü havf ve recâ dengesi, geçmişten bugüne ahlakçılar, akideciler ve terbiyeciler tarafından da ele alınıp işlenen çok önemli bir meseledir. Meselâ Hazreti Gazzâlî bu konuyla alâkalı mülâhazalarını ifade ederken şöyle bir bakış açısı ortaya koyar: İnsan bilhassa gençlik döneminde, ölümün keşif kollarını henüz bedeninde duyup hissetmediği zamanlarda, havf ağırlıklı, korku yörüngeli bir hayat yaşamalıdır; yaşamalı ve "hesap", "mizan" denildiğinde âdeta yüreği ağzına gelmelidir.[2] Ancak ibadet ü taat adına artık yapabileceği pek bir şey kalmadığı ve ahir ömründe hızla ölüme yaklaştığını hissettiği esnada, recâ ağır basmalı ve o noktada İmam Şafiî Hazretleri gibi: وَلَمَّا قَسَا قَلْبِي وَضَاقَتْ مَذَاهِبِي جَعَلْتُ الرَّجَا لِعَفْوِكَ سُلَّمَا تَعَاظَمَنِي ذَنْبِي فَلَمَّا قَرَنْتُهُ بِعَفْوِكَ رَبِّي كَانَ عَفْوُكَ أَعْظَمَا *"Kalbim kasvet bağlayıp yollar da sarpa sarınca, ümidimi affına merdiven yaptım. Günahım gözümde büyüdükçe büyüdü ama, onu alıp affının yanına koyunca, affını tasavvurlar üstü büyük buldum."*[3] demelidir.

Küçük Görülen Bir Nohut Tanesi

Kendisiyle yüzleşmesini bilen Allah dostları, hep böyle bir havf yörüngesinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Meselâ, Esved b. Yezid en-Nehaî Hazretleri can hulkuma geldiği esnada tir tir titreyip ağlayınca kendisine bu korkunun sebebi sorulur. Bunun üzerine o büyük zat; "Nasıl korkmayayım ben! Allah'tan korkmaya benden daha müstahak kim var? Hem, Cenâb-ı Hak yaptıklarımı mağfiret buyursa da, hayâ duygusu, beni hep endişeye sevk eder." diye cevap vermiştir. Vefat ettikten sonra kendisini rüyada görüp, durumunu sorduklarında ise o, "Vallahi peygamberlikle aramızda dört parmak gibi bir mesafe kalmıştı." diye cevap vermiştir.[4] Bu zat, dini hakikatleri kendi dönemlerinde ihya eden Ebû Hanife mektebinin ilk müessislerinden Nehaî ailesinin bir mensubudur. Yüzlerce sahabiyle görüşmüş bir insandır. Parmak ucu kadar yanlışa adım atmamış bir irade kahramanıdır. Denilebilir ki, bu büyük veli, Peygamber Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) önceki dönemlerde olsaydı peygamber olurdu. Fakat gördüğünüz gibi işte bütün bunlara rağmen o, ötelere göçüp giderken endişeyle kıvrım kıvrımdır.

Demek ki, çok hassas ve duyarlı olan bu insanlar, inhirafın arpa boyu kadar olanını bile büyük bir tehlike olarak görmüş, onun kendilerini batıracağından endişe etmişlerdir. Zaten Üstad Hazretleri de: "Hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işarette, bir öpmekte batma"[5] demiyor mu? Zira bazen ayağınızın altındaki küçük bir nohut tanesi, sizi tepetaklak getirebilir; getirebilir ve siz, olmayacak bir yerde yüzüstü yere kapaklanabilirsiniz. İşte bunun gibi, hakkınız olup olmadığını düşünmeden ağzınıza koyduğunuz bir lokma, haram olup olmadığına dikkat etmeden konuştuğunuz bir kelime; bir bakış, bir kulak kabartma, bir adım atma, bir el uzatma gibi küçük hamleleriniz, küçüklüklerine rağmen size çok pahalıya mal olabilir. Bu açıdan insan, günaha girme endişesiyle tir tir titremeli ve ona göre bir hayat tarzı tutturmaya çalışmalıdır. Tabiî, bir taraftan böyle bir korku içinde hayatını sürdürürken, diğer taraftan da mâni-i her kemal olan yeis bataklığına asla düşmemelidir.

Topluluk İçinde Bulunma ve Sıyanet

Bir topluluk, bir hareket içinde bulunma mevzuuna gelince, ben bunu metaftaki insanların hâline benzetiyorum. Siz orada bazen kendi ayaklarınızla, bazen de başkalarının ayaklarıyla yürürsünüz. Hele o bayram günlerinde ifada tavafını yaparken öyle bir izdiham yaşanır ki, çok defa ayaklarınız yerden kesilir ve siz artık bir topluluğun sırtında yol alır, öyle mesafe katedersiniz. Öbür taraftan, siz de bir başkasını sırtlanır, onu alır götürürsünüz. Aynen bunun gibi, bir cemaat, bir topluluk içinde bulunan insan da, bazen iradesinin hakkını

veremediği, heva u hevesine yenik düştüğü bir anda, çevresindeki insanların sayesinde o durumdan sıyrılır ve kurtulur. Meselâ onların o güzel hâl ve tavırları karşısında nefsini sorgulamaya başlar, "Böyle temiz ve nezih arkadaşların yanında bu halt da yapılır mı?" der, kendinden utanır, böylece gözüne, kulağına dikkat eder ve kendine çekidüzen verir. Meselâ dilini vazifesi olmayan bir işte kullanacak olsa, yanındaki bir arkadaşının yüzüne bakar, onun edep ve nezaketinden utanır ve böylece o çirkin sözü konuşmaktan vazgeçer. Kelimenin yarısını söylemişken diğer yarısını söylemeden içine atar ve yutar. İşte insan, beraber olduğu güzel arkadaşları sayesinde, zaaflarını, heva u hevesini kontrol altında tutar ve böylece devrilmekten, yıkılıp gitmekten kendini korumuş olur. Bundan dolayı, değişik vesilelerle çevremde bulunan insanlara hep "Bir yerden bir yere giderken yanınıza mutlaka bir iki arkadaş alın." diye ifade etmişimdir. Çünkü insan günah seylâpları içinde tek başına kalırsa, gözünü-kulağını, elini-ayağını dinin istediği seviyede kontrol altında tutamayabilir. Ayrıca, hayırlı bir topluluk içinde bulunmanın şöyle bir avantajı da vardır: İyilik ve güzellik adına koşturup duran insanların hâli, bizim iyilik duygularımızı da tetikler, bizi etkiler, imrendirir ve teşvik eder.

Zaten hayırlı bir topluluk içinde bulunmanın, insanı helak olup gitmekten muhafaza edeceğini ve onun için büyük bir avantaj olacağını açık bir şekilde ifade eden nasslar da mevcuttur. Meselâ bir hadis-i şeriflerinde Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: هُمُ الْقَوْمُ لَا يَشْقٰى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ *"Onlar öyle bir topluluktur ki, onlarla oturup kalkan hiç kimse tâli'siz olmaz."*[6] Evet, görüldüğü üzere hadis-i şerif, cemaatle birlikte olanın şaki muamelesi görmeyeceğini müjdelemektedir. Dolayısıyla hayırlı bir topluluk içinde bulunmanın, Allah yolunda güzel bir işte istihdam olunmanın, insanın ümitsizlik girdabına kapılmaması adına önemli bir vazife göreceği söylenebilir. Bu sebeple, Hikem-i Ataiye'de geçen: "Allah indindeki yerinizi öğrenmek istiyorsanız, Allah'ın sizi ne ile istihdam ettiğine bakın!"[7] sözü, bir hata ve günahın altında kalıp ezilen, yeis neticesinde iradesi felç olan bir kimse için, ümitleri coşturacak bir söz olarak değerlendirilebilir. Ancak bu konuda tam ve sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için şu temel disiplini her zaman göz önünde bulundurmamız gerekir: "Cenâb-ı Hakk'ın nezdindeki yerinizi bilmek istiyorsanız, Allah'ın nezdinizdeki yerine bakın!" Evet, sizin nazarınızda Zât-ı Ulûhiyet'e karşı ciddi bir alâka varsa, derin bir duyguyla o hakikate bağlıysanız, ötede öyle bir muamele göreceksiniz demektir. Fakat bir insanın Zât-ı Ulûhiyet'e karşı hiçbir alâkası yoksa, aşk u iştiyaktan bîhaberse, gafilâne bir hayat yaşıyorsa, onun da gökler ötesi âlemdeki durumu aynı şekildedir.

Evet, insanın, bu dünyadaki kalbî ve ruhî hayatı, ötedeki hâlinin resmi ve gökler ötesi durumunun fotoğrafıdır.

Vazife ve İstidraç

Bu açıdan İbn Atâullah el-İskenderî Hazretleri'nin bu sözü, bir taraftan, bir hakikatin ifadesi olarak ele alınmalıdır. Fakat diğer taraftan, mutlak ölçü olarak kabul edilmemeli, bu mevzudaki başka nassların ışığı altında bu söz değerlendirmeye tâbi tutulmalıdır. Evet, istihdam olunduğu vazife ve hizmet, insanın ümitvar olması adına bir vesiledir. Meselâ kanalları temizlemek için kullanılan bir çapa düşündüğümüzde, bu, onun kıymet-i harbiyesinin ne ölçüde olduğunu gösterir. Ama yine alet olarak kullanılan başka bir çapa daha vardır ki, onunla gül bahçesi tımar edilir. İşte, böyle güzel işlerde istihdam edilme mevzuu, Cenâb-ı Hakk'ın size olan teveccühünün bir tezahürü olabilir. Böyle bir durumun, ümitlere esas teşkil edecek şekilde değerlendirilmesinde bir mahzur olmasa gerek.

Fakat yine de bu yaklaşım sorgulanabilir. Çünkü meselenin bir de istidraç yanı vardır. Zira bildiğiniz üzere menkıbelerde, Bel'am İbn Bâûra ve Bersisa gibi vilâyet mertebesini ihraz etmiş çok büyük kimselerin dahi –hafizanallah– benlik ve enaniyetten tam tecerrüt edemediklerinden dolayı baş aşağı yuvarlanıp gittiklerinden bahsedilir. Fakat diğer yandan, menkıbelerde, yaramaz işlerle meşgul olan bir sarhoşun, yaptığı bir iyilik neticesinde, meselâ verdiği bir sadaka sonucunda, tastamam bir dönüş yaşadığı, öyle ki Ramazan-ı şerifte bütünüyle ibadet ü taate yumulduğu ve böyle bir hâldeyken Allah'a yürüdüğü ifade edilir.

Bu açıdan bir insan, "İyi bir yerde istihdam ediliyorum." diye ille de, mutlak mânâda kendisine bir fazilet çıkarmamalıdır. Bu noktada yapılması gereken, bu durumu Allah'ın bir nimeti olarak bilmek ve ona göre hareket etmek olmalıdır. Zira bidayette insana verilen bu nimetin ilelebet sürüp gideceği garanti değildir. Bundan dolayı, bu büyük nimetin devamı için insan sürekli dua dua Allah'a yalvarmalıdır. Ayrıca insan bu hâlin, kendisini baştan çıkarmaya matuf bir istidraç vesilesi olmaması için sürekli Cenâb-ı Hakk'a sığınmalı; kendisini O'ndan uzaklaştıracak hâdiseler karşısında tir tir titremeli ve böyle bir temkin ve teyakkuz anlayışı içinde hayatını sürdürmelidir. Evet, şu an, her birimiz, çok önemli ve çok parlak hizmetlerde istihdam ediliyor olabiliriz. Ancak hiçbirimiz müzekka olmadığından yani tezkiye-yi nefse muvaffak olamadığından, kendimizi, إِنَّ اللّٰهَ لَيُؤَيِّدُ هٰذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ *"Allah bu dini fâcir bir kimse ile de güçlendirir."*[8] hadis-i şerifiyle anlatılan o racül-i fâcir gibi

bilmeliyiz. Başkası hakkında böyle bir kanaate varmak elbette ki doğru değildir. Ancak her fert kendisi hakkında böyle düşünmeli ve son nefesini teslim edeceği âna kadar bütün iyilik ve güzelliklerin, lütuf ve ihsanların gerçek sahibinin Cenâb-ı Hak olduğu hakikatini hiçbir zaman aklından çıkarmamalıdır.

1 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/406; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/483.
2 el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/166.
3 eş-Şâfiî, *Dîvân* s.101; es-Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiiyyeti'l-kübrâ* 1/296.
4 Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/103-104.
5 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.169-170 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota).
6 Bkz.: Buhârî, *daavât* 66; Müslim, *zikr* 25.
7 el-Bûtî, *Şerhu'l-Hikemi'l-Atâiyye: Şerh ve Tahlil* 2/255 (73. Hikmet).
8 Buhârî, *cihad* 182; Müslim, *îmân* 178.

Tesellibahş Bir Beyan Zemzemesi: Yûsuf Sûresi

Soru: *Sahabe-i kiram efendilerimizin, bir taraftan en yakın akrabalarının düşmanca tavırlarına maruz kaldığı, diğer taraftan Kur'ân'ın emir ve yasaklarına harfiyen uyma niyet ve azminde olduklarından mesuliyet şuuru altında âdeta preslendikleri bir dönemde Yûsuf sûresinin indirildiği söyleniyor.*[1] *Bu açıdan, bir teselli kaynağı olarak Yûsuf sûresi hakkındaki mütalaalarınızı lütfeder misiniz?*

Cevap: Kanaatimce sorunuza mebde ve mukaddime olarak seçtiğiniz hususlar çok önemlidir; önemlidir zira en başta, İki Cihan Güneşi, Nebiler Serveri Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmak üzere, sahabe-i kiram efendilerimiz, Mekke döneminde en yakınları tarafından çok ağır ve çok ciddi tazyik ve zulümlere maruz kalmışlardı. Meselâ Efendiler Efendisi, bir taraftan mülhid ve kâfirlerin müteaddiyane ve mütecavizane saldırılarıyla karşı karşıya bulunuyordu. Diğer taraftan da henüz Müslüman olmuş ancak incelik ve enginliğiyle onu tam mânâsıyla benliğine mâl edememiş, içine sindirememiş kimi insanlardan sâdır olan anlayışsız tavırlara, kaba ve nezaketsiz diyebileceğimiz davranışlara maruz kalıyordu. Zaten Resûl-i Ekrem Efendimiz, Mekke'de gördüğü zulüm ve tazyikleri ifade sadedinde bir gün Hazreti Âişe Validemiz'e hitaben: *"Kavminden çok çektim Yâ Âişe!"*[2] buyuracaktı. Ne var ki, bütün bunlara rağmen, preslenme tabiri, varlığın ille-i gayesi, kâinatın medar-ı iftiharı O Kamet-i Bâlâ hakkında kullanılır mı, kullanılırsa yakışık düşer mi bilemeyeceğim. Eğer bu ifade, yakışıksız bir tabirse, onu, O zat hakkında kullanmaktan Allah'a sığınırız. Zira O (aleyhissalâtü vesselâm), hiçbir zaman devrilmedi; devrilmedi ve her zaman dimdik bir duruş sergiledi. Evet, O, Allah'ın emirlerini tastamam yerine getirdi, onları temsilde kat'iyen kusur göstermedi. Bu açıdan rahatlıkla diyebiliriz ki, preslenmeler sadece O'nun ayağının altından geldi ve geçti.

Kur'ân'ın Emirleri Karşısında Sahabe Efendilerimizin Tavrı

Diğer taraftan, sorunuzda da ifade ettiğiniz gibi, sahabe-i kiram efendilerimiz, kendilerini diğer toplumlardan ayıran bir hususiyet olarak, her zaman, Kur'ân ve Sünnet'in ortaya koyduğu emirleri "Acaba en âlâ şekilde nasıl yerine getirebiliriz?" diye çok ciddi tehalük gösterirlerdi. Meselâ; يَا أَيُّهَا

الّذِينَ أمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ حَقّ تُقَاتِهِ *“Ey iman edenler! Allah’tan, O’na yaraşır şekilde korkun, Allah’a karşı olabildiğince takva dairesinde bulunun!”*[3] âyet-i kerimesi nazil olduğunda sahabe efendilerimizin âdeta iflahları kesilmişti. Öyle ki, gece-gündüz sürekli ibadet etmekten dolayı, elleri, dizleri ve alınları nasır tutmuştu. Bir müddet sonra, bir mânâda tahammülfersa gibi gördükleri bu hâli Cenâb-ı Risaletpenah Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) arz etme lüzumu duydular. Ben onların bu meseleyi ifade sadedinde kullandıkları o ince ve saygı dolu üslûbu burada size ifade edemem. Fakat öyle anlaşılıyor ki, onlar bu durumu kendilerine yakışır, öyle yumuşak ve uygun kelimelerle arz ettiler ki, bunun üzerine Cenâb-ı Hak, rüşdlerini ispat eden o insanlara: فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ *“Allah’tan gücünüz yettiği nispette korkun.”*[4] kolaylık ve tahfif ifade eden, ümit ve müjde edalı âyetini inzal buyurdu.[5]

Bakara sûre-i celîlesindeki وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ *“İster bir şeyi açığa vurun isterse içinizde tutun! Allah onunla sizi hesaba çekecektir.”*[6] âyet-i kerimesi indiğinde de benzer bir durum yaşanmıştı. Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerimede, azim ve cehdleri söz konusu olmasa, tavır ve davranışlarına aksetmese dahi, hayalleri kirleten, tasavvurları bulandıran, taakkule bir çelme takan yani fiil hâline gelmese de bir yönüyle fiile dönüşmesi istikametinde tetikleyici bir fonksiyonu bulunan münasebetsiz tahayyül ve tasavvurlardan hesaba çekileceklerini ifade buyuruyordu. Her şeyi çok iyi okuyan, çok iyi anlayan ve çok iyi değerlendirmeye tâbi tutan sahabe-i kiram efendilerimiz bu âyet nazil olunca öyle ızdırap duymuşlardı ki, yaşadıkları bu hâli gökten düşmekten daha ağır bir durum olarak ifade etmişlerdi. Bundan dolayı bir kez daha, yine bir alın nasırlaşması, yine dizlerin nasır bağlaması ve yine maratonu kazanma adına meseleyi çok yüksek tutma, çıtayı yüksek bir noktaya koyarak değerlendirme söz konusu olmuştu. Evet, onlar Allah’a öyle bir teveccühte bulunmuşlardı ki, bu teveccühleriyle bir kez daha rüşdlerini ispat etmişlerdi. Onlar bu imtihanı kazanınca Cenâb-ı Hak da Bakara sûresinin son iki âyet-i kerimesini inzal buyurarak meseleyi tadil buyurmuştu.[7]

Keyif ve Zevkle İçilen Bir Çayın Hesabı

Vâkıa bir insan, usulü’d-din ve kelâm metodolojisine göre, içinden geçirdiği şeylerden dolayı sorumlu olmaz. Yani objektif mükellefiyet açısından, bir insan ağzıyla söylemez, gözüyle iradî olarak günahın içine girmez, el, ayak, dil ve dudak gibi organlarıyla halt karıştırmazsa, akıldan geçenler günah olarak

yazılmaz. Bizim gibi avam halk için geçerli olan budur. Havassa göre ise sübjektif mükellefiyet açısından, hayalin kirlenmesi bile tevbe ve istiğfarı gerektiren bir hâldir. Meselâ çay içiyorsunuz. Şeker ve limonunu kattığınız çayı yudumlamak çok hoşunuza gitti ve çok zevk aldınız. Hemen o esnada, "Eğer Rabbim'in bunda muradı yoksa..." deyip kendinizi sorgulamıyor; hayalinize çarpan ve sübjektif içtihadınıza göre yakışıksız bulduğunuz o hâle karşı istiğfarda bulunmuyorsanız, konumunuzun hakkını veremiyorsunuz demektir. Ve yine diyelim ki, insanlar geldi ve size dediler ki: "Elhamdülillâh, dünyanın dört bir yanında öyle bir fütuhat ve açılım var ki, bunda herkesin bir gayret ve cehdi olsa da, bu açılımın temelinde sizin tavsiyeleriniz var." Eğer siz böyle bir meselenin ruh ve gönül dünyanızda yapacağı azim tahribata karşı bir kenara çekilip elli defa "Estağfirullah yâ Rabbi! Estağfirullah yâ Rabbi!" demiyorsanız O'na karşı vefasızlık yapıyorsunuz demektir.

Büyük zatlar, durdukları basamağa göre Allah'la (celle celâluhu) hep böyle bir münasebet arayışı içinde olmuşlardır. Evet, onlar hayallerine çarpıp geçen şahaplar karşısında bile tir tir titremiş ve Cenâb-ı Hakk'a karşı tevbe ve istiğfarda bulunmuşlardır. Bir kez daha ifade edelim ki, bütün bunlar sübjektif mükellefiyet çerçevesinde ele alınacak mevzulardır.

İşte sahabe efendilerimiz, âyetler karşısında bu ölçüde bir hassasiyet göstermişlerdir. Onlar, meselenin ağırlığından dolayı hiçbir zaman ilâhî emirleri istikrahla karşılamamış, yılgınlık göstermemiş ve bıkkınlığa girmemişlerdir. İşin ağırlığı canlarını gırtlaklarına getirdiği noktada da hâllerini Efendiler Efendisi'ne arz etmişlerdir. Biz, misal olması bakımından birkaç âyetle iktifa etmiş olsak da, aslında birçok âyet karşısında sahabe-i kiram efendilerimizin durumları bundan farklı değildi. Onlar, Kur'ân'ın her bir âyet-i kerimesini kendilerine inmiş gibi değerlendiriyorlardı. Önlerindeki Muktedâ-i Küll Rehber-i Ekmel'in enginlik ve derinliği içinde meselelere yaklaşıyor ve O Eşsiz Rehber nasıl hareket edip nasıl davranıyorsa onlar da öyle olmaya çalışıyorlardı. Çünkü bir insanı delicesine seven biri, urbasıyla, kılık ve kıyafetiyle dahi sevdiği o insana benzeme gayreti içinde olur. Hatta elinden gelse, mümkünse estetik ameliyat yaptırarak şeklen dahi ona benzemeye çalışır. İşte sahabe-i kiram efendilerimiz de, ibadet ü taat tavrıyla Habib-i Kibriya Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) benzemek için ölesiye bir gayret sarf ediyorlardı. Ama bazen bu durum onlara çok ağır geliyordu. İşte böyle bir durum neticesinde bir gün onlar Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelerek kendilerine az soluk aldıracak bir kıssa talebinde bulunmuşlardı. Onların bu istekleri murad-ı ilâhiye muvafık düştüğünden Cenâb-ı Hak da sûre-i Yûsuf'u indirmişti.[8]

En Güzel Kıssa ve Hüsnüâkıbet

Yûsuf sûresi; Seyyidina Hazreti Yûsuf ve onun muhterem, mükerrem ve mübeccel pederleri Hazreti Yakub (alâ nebiyyinâ ve aleyhimessalâtü vesselâm) etrafında döner. Hazreti Yûsuf'un çektiği çeşit çeşit sıkıntılardan ve neticede Hakk'ın inayetiyle onlardan kurtuluşu ve maddî-mânevî mazhar kılındığı lütuf ve ihsanlardan bahseder. Hazreti Yûsuf'un kardeşlerinin, çocukluk döneminde ona karşı yaptıkları bazı kusurlar anlatılır. Gerçi o kusurlar bizimkilerin yanında deryada katre kalır. Çocukluğumda Hazreti Yûsuf'un kardeşleriyle ilgili, "Bir peygamber evladı bunları nasıl yapabilir?" gibi bazı mülâhazalarım olmuştu. Ancak o günden bu güne belki elli defa "Estağfirullah yâ Rabbi" demişimdir. Çünkü peygamber evladı olmaları itibarıyla, onların da peygamber olma ihtimalleri vardır.

Evet, Hazreti Yûsuf (alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm), kardeşleri tarafından kuyuya atılmış ve sıkıntılara maruz kalmış olsa da, kuyu onun için nâzırın evine ulaşan bir koridora dönüşecektir. Zira bir kervan tarafından kuyudan çıkarılıp köle olarak satıldığında, iç derinlik ve güzelliğinin zarfı konumunda bulunan dış güzelliği dolayısıyla herkes ona talip olmuş ve âdeta başına üşüşmüşlerdi. Ancak Mısır'ın nâzırı onu satın almıştı. Hazreti Yûsuf, burada da yine farklı bir imtihana tâbi tutulmuş ve neticede zindana düşmüştü. Ancak bütün bu sıkıntıların sonucunda o, sarayda herkesin imreneceği bir konuma gelmişti. Ancak bundan öte Cenâb-ı Hak onu, peygamberlik dünya görüşünün, tabiri caizse peygamberlik felsefesinin Kıptiler, ehramlar dünyasına girmesine vesile kılmıştı.

İşte dikkatli bir nazarla takip edildiğinde, Kur'ân-ı Kerim'in ifadeleri içinde, bu sûrede, ne zaman bir kapı kapanıyor gibi görünse, hemen bir başka kapının aralandığı ve o kapı aralığının müjdesinin verildiği görülecektir. Evet, bir yerde kapı o büyük peygamberin üstüne kapanıyor gibi olduğunda, Kur'ân'ın beyanı içinde, o kapıyı aralayacak öyle bir ifade görürsünüz ki, âdeta kapının cızırtılarını duyar gibi olursunuz. Bu sûre-i celîlede, bir kısım zorluk ve meşakkatlerden sonra, ilim ve hikmetin temsilcisi Hazreti Yûsuf'un şahsında nübüvvet ruhunun Mısır'a girip orada intişar edişini.. hakeza bir kısım sıkıntılar çektikten sonra Hazreti Yakub'un, rampadan Allah'a yükseliyor gibi peygamberan-ı zîşan arasında önemli bir makama yükselişini.. Hazreti Yûsuf'un kardeşlerinin تَاللّٰهِ لَقَدْ أٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ *"Vallahi de, tallahi de Allah seni bize üstün kılmıştır. Doğrusu bizler suçlu idik!"*[9] ifadeleriyle dile getirdikleri itiraflarını ve bu itiraflarıyla kendi ufuklarında evc-i kemal-i insaniyete çıkışlarını.. ve daha pek çok hikmet

parıltısını müşâhede edersiniz. Bütün bunlar insanın içine inşirah salmaktadır. Kur'ân ezelden gelip ebede gittiğinden dolayı, bu sûre nasıl Asr-ı Saadet insanının gönlüne inşirah salmaktadır, aynı şekilde günümüz mü'minlerinin kalblerine de bir beyan zemzemesi hâlinde akıp durmaktadır ve bundan sonra da kıyamete kadar akıp duracaktır. Dolayısıyla bir hikâye tarzında anlatılsa da, bu sûreye asla mücerret bir hikâye gözüyle bakılmamalıdır. O, birçok insanın sergüzeştini anlatan, bir aile etrafında örgülenen, insanlara ders veren, ilim yörüngeli, hikmet tezahürlü bir sûre-i celîle-i kerime-i mübecceledir.

Meselenin daha iyi anlaşılması adına sofilerin meclislerinde yaşanan bir hâli size anlatayım. Cenâb-ı Hak, bir dönem, mehabet ve mehafetle tüllenen bir kısım ehlullahın meclisinde –pek bir şey anlamadığım ve istifade edemediğim hâlde– bulunma imkânını bahşetti. Zannediyorum siz, o imkânı elde etseydiniz, benim gibi olmaz, onların bu ahvalinden pek çok istifade ederdiniz. Evet, onlar tam bir mehafet ve mehabet insanıydı. Çok ciddi durur, çok ciddi konuşur ve çok ciddi bir hayat yaşarlardı. Öyle ki insanın kalbini ağzına getirecek, yüreğini hoplatacak şekilde sözler sarf ederlerdi. Dolayısıyla çevrelerinde bir daralma ve sıkışma olur ve insanlar boğulacak hâle gelirlerdi. İşte bu noktada gayet latîf bir espri ve mizah ile âdeta çevresindekilere biraz oksijen aldırır, akciğerlerine biraz oksijen püskürtür ve böylece onların rahat bir nefes almalarını temin eder ve onları dinlendirirlerdi. Diyelim ki çok ağır bir meseleden bahsediyorlar. Çevresindeki insanlarda o daralma ve sıkışmayı gördüklerinde hemen güzel bir menkıbe anlatır ve bir tebessümle beraber onlara bir soluk aldırırlardı. Belki sizler de anlatmaya çalıştığım bu tür hâdiselere değişik vesilelerle şahit olmuşsunuzdur.

İşte tam olarak bu hâle benzetemesek de, bir bakış açısı olarak, hikmet edalı, ilim yörüngeli böyle bir sûre-i celîlenin, bir yönüyle, Allah'tan gelmiş emirlere im'ân-ı nazar etmiş, yoğunlaşmış, onları kendine iniyor gibi algılamış, içselleştirmiş ve yaşamış olan sahabe-i kiram efendilerimizi ferahlatmak adına nazil olduğunu düşünebiliriz. Zira bu sûre-i celîlede, bazen bir burkuntu yaşansa da, ardından inşirah gelmiş, ardından başka bir burkuntu yaşanmış ama onu da bir inşirah takip etmiş ve derken encamı itibarıyla hüsnü akıbet ve zafer söz konusu olmuştur. Evet, sûrenin sonunda anlatılan, Mısır ufkunda Cenâb-ı Nâm-ı İlâhî'nin şehbal açması, Hazreti Yûsuf'un belli bir makama gelmesi, babasına kavuşması öyle hâdiselerdir ki, geçmişte olan acı hatıraların hepsini unutturmuştur. Hazreti Pîr-i Mugân, Şem-i Tâbân'ın ifadeleri içinde; elemi gitmiş, lezzeti kalmıştır. O çetin imtihanlar sadece bir vakıa-yı mübeccele-i mükerreme hâline gelmiştir.

Netice itibarıyla diyebiliriz ki, Yûsuf sûresi, bir taraftan upuzun bir

sergüzeşti içinde, ilim ve hikmet yörüngesi etrafında pek çok ders ve ibreti ihtiva etmektedir. Diğer taraftan da bin bir çeşit belâ ve musibetler içinde bulunan günümüz mü'minleri için bir ümit ve inşirah kaynağı olarak gönüllerimize su serpmektedir.

1 Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 2/87; el-Bezzâr, *el-Müsned* 3/352.
2 Buhârî, *bed'ü'l-halk* 7; Müslim, *cihad* 111.
3 Âl-i İmrân sûresi, 3/102.
4 Teğâbün sûresi, 64/16.
5 Bkz.: et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 28/127; İbn Ebî Hâtim, *et-Tefsîr* 3/722, 10/3358.
6 Bakara sûresi, 2/284.
7 Müslim, *îmân* 199; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/412.
8 Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 2/87; el-Bezzâr, *el-Müsned* 3/352.
9 Yûsuf sûresi, 12/91.

Helâl Rızık İçin Çekilen Sıkıntılar ve Affedilen Günahlar

Soru: *Bir hadis-i şerifte, bazı günahlara; namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerin bile kefaret olamayacağı ama helâl maişet talebiyle alâkalı sıkıntıların onları silip süpüreceği ifade ediliyor. Bu hadis-i şerifi nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Evet, bir hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahabe-i kiram efendilerimize إِنَّ مِنَ الـذُّنُوبِ ذُنُـوبًا لَا يُكَفِّرُهَا الصَّلَاةُ وَلَا الصِّيَامُ وَلَـا الْحَجُّ وَلَا الْعُمْرَةُ *"Öyle günahlar vardır ki, onlara namaz, oruç, hac ve umre dahi kefaret olamaz."* buyurduğu; ashab-ı kiramın "Ey Allah'ın Resûlü! O günahlara kefaret olacak nedir?" diye sormaları üzerine de Resûl-i Zîşân Efendimiz'in, اَلْهُمُــومُ فِي طَلَبِ الْمَعِيشَـةِ *"Maişet talebi için çekilen sıkıntı ve kederler."* diye cevap verdiği rivayet edilmektedir.[1]

Hadis-i şerifin izahına geçmeden önce, evvela, Kur'ân ve Sünnet'in doğru okunup doğru yorumlanmasında ulema-i muhakkikînin, hassasiyetle üzerinde durduğu temel bir düsturu hatırlatmak istiyorum. Değişik vesilelerle ifade edildiği üzere, ister bir âyet-i kerime, isterse bir hadis-i şerif olsun, onları doğru bir şekilde anlayıp yorumlayabilmek için küllî bir nazar ve bütüncül bir bakış açısına sahip olmak ve o nazar ve bakış açısıyla âyet veya hadisi anlamaya çalışmak gerekir. İşte bu düsturdan hareketle, diğer nassları da göz önünde bulundurarak umumi mânâda Kur'ân ve Sünnet'e baktığımızda, rızık talebi peşinde çekilen sıkıntının; namaz, oruç ve haccın yerini tutamadığı görülecektir. Umre nafile bir ibadet olması dolayısıyla onun için belki mülâhaza dairesini açık tutabiliriz. Ancak bildiğiniz üzere namaz, dinin direği,[2] nurudur; sefine-i dini, namaz yürütür ve namaz cümle ibadetin piridir. Oruca gelince, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun için: اَلصِّيَامُ جُنَّةٌ مَا لَـمْ يَخْرِقْهَا *"Oruç, (riya ve süm'a ile veya diğer aza ve cevarihe oruç tutturmamak suretiyle) zayi edilmediği, yırtılıp delinmediği sürece insan için koruyucu bir zırh ve kalkandır."*[3] buyurmuşlardır. Hac ise insanın bütün günahlarından arınıp temizlendiği bir arınma kurnası gibidir.[4] Hususiyle Arafat, insanın bütün günahlarının döküldüğü ulvî ve mukaddes bir mekândır.[5] Dolayısıyla, denilebilir ki, bir açıdan hacca muadil hiçbir şey olamaz. O hâlde namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerin dindeki o muallâ yerlerini hiçbir zaman

hatırdan çıkarmadan, bu ve benzeri hadis-i şeriflerin mânâ ve maksadını anlamaya çalışmak gerekir.

Derd-i Maişet ve Allah'la İrtibat

İşte bu açıdan meseleye bakıldığında, evvela bilinmesi gerekir ki, hadis-i şerifte geçen, اَلْهُمُومُ kelimesinin ifade ettiği mânâ, sadece geçim derdi neticesinde insanın yaşadığı üzüntü ve sıkıntı olarak anlaşılmamalıdır. O, daha geniş ve şümullü bir çerçevede ele alınmalıdır. Evet, insanın geçim yolunda, harama düşmemek için kılı kırk yararcasına bir hassasiyet içinde hayatını sürdürme düşüncesi ve bu istikamette içten içe duyduğu dert ve ızdırap da hadis-i şerifteki اَلْهُمُومُ ifadesinin muhtevasına dâhildir. Tarih boyu Allah dostu pek çok büyük zat böyle bir endişeyle tir tir titremiş ve bu sebeple rızık endişesinin; kulluklarına, Allah'la irtibatlarına bir mani teşkil etmemesi için Cenâb-ı Hakk'a dua ve tazarruda bulunmuşlardır. Meselâ Hasan Şazilî, Abdülkadir Geylânî ve İstanbul'un âbide şahsiyetlerinden biri olan Ebu'l-Vefa Hazretleri, kendilerini rızık hemminden halas eylemesi için Cenâb-ı Hakk'a yalvarıp yakarmışlardır. Çünkü rızık endişesi, bir yönüyle, "bugünüm, yarınım" dedirtmek suretiyle insanın Allah'a karşı olan/olması gereken tevekkülünü sarsabilir; sarsıp onun Rabbisiyle olan münasebetine zarar verecek bir noktaya gelebilir. Böylece insan, daha bugünden, yarının, ertesi günün korkusunu yaşamaya başlar, hatta aklı-zihni yarınları bırakıp öbür günler endişesiyle dolup taşar. Bu korku ve endişeler secdede bile onu rahat bırakmaz. Öyle ki insan, Allah'a en yakın olduğu secde anında dahi, bir taraftan Allah'a dua ederken, diğer yandan da maişet derdi kafasını meşgul eder. Hani, konuyla alâkalı Ebû Hanife Hazretleri'nin bir menkıbesi anlatılır: O dönemde Hazreti İmam-ı Hümam yaptığı içtihatlarla öyle meşhur olmuştur ki, kimin ne problemi varsa çözüm adına hemen ona müracaat etmektedir. Bir gün, eşyasını kaybeden bir şahıs, ona gelerek yitiğini nasıl bulacağını sorar. Hazreti İmam onu dinledikten sonra, "Git, abdest al, iki rekât namaz kıl, sonra gel!" buyurur. O zat abdest alıp namaza durduktan sonra, kaybettiği şey her ne ise, orada hemen aklına geliverir.

İşte bu menkıbede olduğu gibi, kafanızdan silinip gitmiş bazı şeyler vardır ki, kendinizi ibadet ü taate verdiğiniz esnada şeytan uzaktan lümme-i şeytaniyenize oklar atar ve sizi onunla meşgul eder. Normal zamanlarda aklınıza gelmeyecek şeyler namazda geliverir. Aynı husus rızık düşüncesi için de geçerlidir. O da sizinle namazınızın arasına girerek, kalblerin Allah'la buluşmasına mani olabilir. Hâlbuki Râbiatü'l-Adeviyye felsefesiyle meseleye baktığımızda,

bugün yiyecek bir şeyi olan kimsenin yarın ne yiyeceğini düşünmesi Allah'a karşı tevekkülsüzlük demektir. Bu açıdan o büyük zatlar Allah'tan (celle celâluhu) içlerindeki böyle bir arzu ve duyguyu izale edip, bunun yerine kalblerinde sadece إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ *"Bütün mahlûkların rızkını veren Rezzak-ı âlem, kuvvet ve metanet sahibi Hazreti Allah'tır."*[6] hakikatinin yer almasını istemişlerdir. Evet, o büyük kametler, rızıklarını verenin Rezzâk-ı Kerîm olduğu gerçeğini her zaman içlerinde duymayı, o duyguyla dolmayı ve böylece kalb ve zihinlerinin sadece ve sadece O'nunla meşgul ve meşbu olmasını dilemişlerdir. Eğer insan, böyle bir tecrit mülâhazasıyla, rızık talebinin, Allah'la irtibatın yerini almaması, O'nunla münasebeti zedeleyecek, çatlatacak bir unsura dönüşmemesi için Cenâb-ı Hakk'a yalvarıp yakarıyor ve bu hedef istikametinde içten içe dert ve ızdırap duyuyorsa işte bu, bir yönüyle orucun da, namazın da, haccın da önüne geçebilir.

Tabiî helâl rızık talebi peşinde bulunuyorken, insanın yaşadığı her sıkıntı, meşakkat ve hüzün bu çerçevede olmayabilir. Çünkü her ibadetin bir dış rükün ve şartları; bir de hudû ve huşû gibi iç zenginlik ve iç derinliğine ait hususiyetleri vardır. Zahire göre hükmetme mecburiyetinde olan bizler, zahirî şart ve rükünleri yerine getirilen bütün ibadetlerin sahih olduğuna itimat eder; onların iç derinlik ve keyfiyetiyle alâkalı herhangi bir değerlendirmede bulunmayız. Meselâ namaz kılan bir insanı gördüğümüzde, zahiren kıldığı namaza göre hüküm veririz. Yoksa bu şahıs, 'namazını içten, samimi bir kulluk edasıyla kıldı mı; kıyamdayken tam bir kemerbeste-i ubûdiyet içinde hakikaten kimin karşısında olduğunu hissetti mi, rükûda Allah karşısında bir asa gibi iki büklüm olduğunu duydu mu, secdesinde Allah'a en yakın olduğu hâlin bu hâl olduğu şuuruyla hareket etti mi?' ve benzeri hususların değerlendirilmesi bizi alâkadar etmez. Zira biz, نَحْنُ نَحْكُمُ بِالظَّاهِرِ[7] kaidesi gereğince insanların zahire yansıyan davranışlarına bakar, ötesine karışmayız/karışamayız.

Helâl Rızık ve Aile Fertleri

Saniyen, günümüzde olduğu gibi helâl rızkın kazanılmasının çok zorlaştığı, her şeyin haramın kir ve levsiyatına bulaşıp öyle bir kanalın içinden çıkıp geldiği dönemler olabilir. Hâlbuki haram-helâl mevzuu dinimizde o kadar önemlidir ki, fukaha-i kiram Müslümanlığın helâl ve haramdan ibaret olduğunu söylemişlerdir. Bir insan namazını kılıp orucunu tutsa da, eğer helâlinden rızkını kazanma hususuna dikkat etmiyorsa ona kâmil bir Müslüman denemez. Evet, kâmil bir Müslüman, rızkının nereden ve nasıl geldiğine çok dikkat

etmeli, onun içine bir arpa ağırlığı ölçüsünde dahi haramın girmesine asla meydan vermemelidir. İşte bir insan, helâl kazanç noktasında şartların ağır olduğu böyle bir zamanda, bu mevzu üzerine yoğunlaşır, dikkat kesilir, edip eylediği her şeyin helâlinden olmasına azamî derecede hassasiyet gösterirse, Cenâb-ı Hak da, bir yönüyle onun bu dert, gayret ve ızdırabını namaz, oruç ve hac gibi kabul buyurur.

Sâlisen, bizim İslâmî geleneklerimiz ve aile yapımız açısından bir insan, kendisinin olduğu gibi, uhdesine aldığı kimselerin rızıklarının helâl olmasına da azamî derecede dikkat etme mecburiyetindedir. Onun için kütüb-i fıkhiyede, helâl yoldan ailenin maişetini temin edip edememe durumuna göre, ferdin izdivacının hükmü ele alınmıştır. Buna göre bazı Hanefi fukahasınca harama girecek bir insanın evlenmesinin farz olduğu; ciddi harama girme ihtimali bulunmayan fakat kendini kontrol edememe durumunda olan bir kimsenin ise izdivacının vacip olduğu ifade edilmiştir. Buna karşılık harama girme endişesi bulunmayan ve kendini de kontrol etmesi kavi görünen bir kimse için izdivacın sünnet olduğu dile getirilmiştir.[8] Çünkü Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): تَنَاكَحُوا تَكْثُرُوا فَإِنّي أُبَاهِي بِكُمُ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ *"Evlenin, çoğalın, zira ben, kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar ederim."*[9] buyurmuştur.

Günümüz Şartlarında İzdivaç ve Ailenin Önemi

Fıkıh kitaplarında evliliğin hükmünün açıklandığı yerlerde ele alınan bir husus daha vardır: Eğer bir insan eşine, çoluk çocuğuna şüpheli veya haram şey yedirecekse onun evlenmesinin mekruh olacağı hükmüne varılmış ve böyle birinin evlenmemesinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir.[10] Helâl kazancın önemine işaret etmesi bakımından bu husus ehemmiyet arz etse ve şüpheli şeyler yedirme ihtimali bulunan bir kimsenin evlenmesi bir vebal olsa da, günümüz şartlarını nazar-ı itibara alınca bir kısım fukahanın bu mülâhazasına iştirak edilemeyeceği kanaatindeyim. Evet, keşke bütün ömrümüz boyunca şüpheli tek bir nohut tanesi dahi gırtlağımızdan aşağı gitmese, midemize inmese; keşke yeme, içme ve hayatın diğer sahalarında hiç mi hiç haramlara girmesek! Fakat beri tarafta, günümüzde bekâr kalmanın kendine göre öyle bir kısım riskleri vardır ki, bu durum asla göz ardı edilemez/edilmemelidir. Bu noktada, her iki durumda da söz konusu olan riskleri tartıp değerlendirmek ve hangisi daha fazla, insanı batırıcı, alıp götürücü, bitirici ve insan için tehlikeliyse ona göre iyi bir tercihte bulunmak gerekir.

Evet, fukaha-i kiramdan bazılarınca eşine, çocuklarına haram yedirecek bir

insanın evlenmeyerek mücerret kalması evla görülmüştür. Zannediyorum ulema-i kiramdan uzzab da bu mülâhazaya bağlı olarak hayatlarını münferit geçirmişlerdir. Ancak bunlar az yemiş, az içmiş, hayrete varmış, kendilerinden fâni olmuş, Allah'ı bulmuş, O'nun izni ve inayetiyle, günahlara hiç girmeden hayatlarını hep bu çizgide sürdürmüşlerdir. Ancak sokakların levsiyat akıttığı, ahlaksızlığın gemi azıya aldığı, insanın gözüne-kulağına, diline-dudağına hâkim olabilmesinin çok zor olduğu günümüz şartlarında, çoluk çocuğuna şüpheli şeyler yedirme ihtimali var diye, bir insanın evlenmemesinin daha uygun olacağını söyleyemeyiz. Zira böyle bir durum, –hafizanallah– insanları daha büyük bir vartaya atmak, onları cismaniyet ve nefisleriyle baş başa bırakıp daha büyük bir felakete sürüklemek demektir. Evet, ben böyle bir dönemde, biraz önce dikkat çektiğimiz, bazı fukahanın ifade ettiği disipline bağlı olarak mücerret kalmayı tehlikeli buluyorum. Hatta Ömer b. Abdülaziz Hazretleri'nin yaptığı uygulamayı göz önünde bulundurarak, meseleyi daha da ileri götürüp diyorum ki, gençlerimiz, bedenî ve cismanî hayata uyandıkları dönemde, harama adım atmalarına fırsat vermeden hemen ellerinden tutulmalı ve kendilerine, evlilik hususunda yapılabilecek her türlü yardım yapılmalıdır. Bildiğiniz gibi kaynaklarda Ömer b. Abdülaziz Hazretleri'nin gençleri evlendirme mevzuunda şöyle bir uygulamasından bahsedilir: Devlet yetkilileri halife Ömer b. Abdülaziz Hazretleri'ne gelip bütçede fazlalık olduğunu, devlet kasasında çok fazla para bulunduğunu haber verirler. O, önce, ne kadar fakir fukara varsa, onlara o paranın dağıtılması emrini verir. Bütün fakir fukaraya para dağıtılır, öyle ki zekât verilebilecek ölçüde fakir kimse kalmaz; ancak yine de hazine dolup taşmaktadır. Bunun akabinde, Ömer b. Abdülaziz Hazretleri, mevcut imkânların, on beş yaşına giren gençlerin evlendirilmelerine yardımcı olunması için kullanılmasını emreder.

Bu mevzuyla alâkalı verilebilecek bir başka misal de, Muhammed Bahauddin Nakşibend Hazretleri'yle alâkalı anlatılan şu vakıadır: O, bir gece mübarek hanesine döndüğünde, mübarek hanımı, "Efendi, bizim kız bu gece rüşdünü idrak etti." der. Hazret, gece hiç uyumadan kalkar, ders verdiği veya müritlik münasebetiyle kendisine bağlı bulunan talebelerin medreselerini dolaşır. Gece yarısı herkes uyurken, medresede Alaeddin Attar Hazretleri'nin odasının ışığının yandığını görür. İçeriye girdiğinde de onu güzel bir hâl içinde bulur. Ona, "Oğlum, benim kızım bu gece rüşdünü idrak etti. Onu seninle evlendirmek istiyorum." der. O da bu teklifi emir bilip memnuniyetle kabul eder. Belki öyle bir sultanın kerime-i muallası için binlerce insan, kendisinin tercih edilmesini isterdi. Ancak bu mazhariyet, daha sonra silsile-i zehebin önemli halkalarından birini teşkil edecek olan Alaeddin Attar Hazretleri'ne

nasip olur ve hakikaten o altın halkadan daha nice halkalar meydana gelir. Görüldüğü üzere, bu menkıbeye göre, Muhammed Bahauddin Nakşibend Hazretleri, mübarek kızının, kendini duyduğu, kendini bir beşer ve bir kadın olarak hissettiği andan itibaren, gözünün içine başka hayal girmesin diye hemen onu evlendirme teşebbüsünde bulunmuştur.

Cehalet ya da Yıkılan Yuvalar

Bana kalsa, elimden gelse ben de bu mevzuda mevcut imkânları seferber eder, gençlere yardımcı olmaya çalışırdım. Tabiî bunu yaparken, günümüzün genç nesillerinin izdivaç, aile, çoluk çocuk gibi mevzularda gerekli bilgi ve donanıma sahip olması için de elimden gelen gayreti sarf ederdim. Çünkü hakikaten günümüzde gençlere bu mevzuda ciddi bir eğitim verilmiyor, onlar bu konuda gerekli bilgi ve donanıma sahip olarak yetiştirilmiyorlar. Bundan dolayı aklıma geliyor ki, üniversite, hatta liselerin bünyesinde aile ve evlilikle alâkalı, muhatapların seviye ve konumuna göre seminerler verilebilse. Hatta devletin uygun göreceği şekilde, bu mevzu belli bir disipline bağlansa, şahıs, gerekli bilgi, donanım ve ehliyete sahip olduğunu ispat edip bir tür evlilik sertifikası aldıktan sonra o şahsın evliliğine müsaade edilse. Meselâ bu seminerlerde evliliğin insanın omuzları üzerine yüklediği vazife ve sorumluluklar, eşler arasında iyi bir münasebet ve geçim için dikkat edilmesi gereken hususlar, çocuk yetiştirme ve terbiye usûlleri, evlilikte karşılaşılan bazı sıkıntı ve meşakkatlere katlanmanın Allah indindeki kıymet ve yeri, boşanmanın her iki taraf ve çocuklar için nasıl bir âfet, nasıl bir belâ olduğu… gibi hususlar ilim ve yaşanmış tecrübelerin ışığı altında evlenecek gençlere anlatılıp öğretilebilir. Çünkü bildiğiniz gibi, bilhassa Batı toplumlarında boşanma oranları çok ciddi boyutlara ulaşmış durumda ve aile müessesesi tabir caizse gümbür gümbür büyük bir çöküş yaşamaktadır. Esasında bu mevzuda bizim durumumuz da pek iç açıcı değildir. Çünkü bizim toplumumuzda da boşanma oranları ciddi bir artış göstermekte ve tam bir çöküş gerçekleşmese de bizde de aile müessesesi çok ciddi bir sarsıntı yaşamaktadır. Ümit ederim toplum olarak bir an önce bu tehlikenin farkına varır ve ne yapılması gerekiyorsa onları yapmaya koyuluruz.

1 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 1/38; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 6/335.
2 Bkz.: el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 3/39; el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 3/135, 136.
3 Nesâî, *sıyâm* 43; Dârimî, *savm* 27; Abdurrezzak, *el-Musannef* 4/307.
4 Bkz.: Müslim *hac* 438; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/261.
5 Müslim *hac* 438; Nesâî, *menâsik* 194; İbn Mâce, *menâsik* 56.
6 Zâriyât sûresi, 51/58.
7 Bkz.: İbn Kesîr, *Tuhfetü't-tâlib* 1/1714; İbnü'l-Mülakkin, *el-Bedru'l-münîr* 9/590.

8 el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* 2/228-229; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* 3/187-189.
9 Abdurrezzak, *el-Musannef* 6/173; el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr* 5/220.
10 İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* 3/187.

Günaha Göre Ceza ve Günaha Göre Tevbe

Soru: *Kur'ân-ı Kerim'de, geçmiş kavimlerin; yaptıkları zulüm ve irtikâp ettikleri günahlara göre, farklı azap ve musibetlerle cezalandırıldıklarını görüyoruz. Ayrıca çeşit çeşit günaha karşı tevbenin de farklı farklı olması gerektiği ifade ediliyor. Bu tespitler ışığında günümüzde başımıza gelen belâ ve musibetleri doğru okuyabilmemiz ve ona muvafık bir tevbede bulunabilmemiz için hangi hususlara dikkat edilmelidir?*

Cevap: Sorunuzda dile getirdiğiniz hususa, bir misal teşkil etmesi açısından, Ankebût sûre-i celîlesindeki şu âyet-i kerimeyi zikredebiliriz: فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ *"Onlardan her birini günahıyla kıskıvrak yakalayıp derdest ettik. Kiminin üzerine taş yağdıran bir kasırga gönderdik, kimini korkunç bir gürültü bastırıverdi, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmedi, onlar asıl kendi kendilerine zulmettiler."*[1]

Görüldüğü üzere âyet-i kerimede o kavimlerden veya o kavimlerde bulunan fertlerden her birinin kendi suçu sebebiyle bir cezaya çarptırıldığı ifade edilmektedir.

Mezkûr âyette, hangi kavmin hangi azapla cezalandırıldığı açık bir şekilde bildirilmemektedir. Ancak daha başka âyet-i kerimelerden, burada zikredilen azap türlerinin hangi kavimlerin başına geldiğine dair bir kısım bilgilere sahip bulunuyoruz. Meselâ Âd ve Semud kavminin bir sayha ile helak edildiğini, yerin dibine batırılanın Kârun olduğunu, Firavun'un ise suya gark edildiğini biliyoruz.[2]

Şimdi sorunuza dönecek olursak, öncelikle ifade etmem gerekir ki, zikredilen bu kavimlerin, günah ve isyanlarıyla, başlarına gelen musibetler arasında bir münasebet aramanın, bizi çok alâkadar edip etmeyeceğini bilemiyorum. Bununla birlikte, böyle bir alâka kurmanın, değişik maslahat ve faydaları olabileceğini düşünüyorsak, dikkat edildiğinde, işlenen suçlarla, bu suçlara terettüp eden cezalar arasında bir münasebet olduğunu görebilir, bir münasebet kurabiliriz. Meselâ, Âd ve Semud kavimleri, semaviliği görmemiş/görememişlerdi. Peygambere gelen vahyi inkâr etmişler, bir peygamberin şahsında kendilerine ulaştırılan semanın sesini duymamışlardı. Bunun neticesinde de beklemedikleri korkunç bir semavi sayha ile yerle bir

edilmişlerdi. Bir kez daha ifade edeyim ki, Kur'ân-ı Kerim, sarahaten böyle bir münasebeti ifade etmese de, aklî istidlaller neticesinde biz böyle bir alâka kurabiliriz.

İkinci bir misal olarak, Kur'ân-ı Kerim'de, yaklaşık iki sayfada, açıktan açığa Kârun'un isyanı ve ona verilen ceza anlatılır. Bu âyet-i kerimelerde, o tâli'sizin, hazineleri ile ortaya çıkarak halka karşı çalım satması, caka yapması ve onun bu çalım ve cakalarına bazılarının imrenerek ona verilenlerin kendilerine de verilmesini temenni etmeleri dile getirilir. İşte yerin üstünde âdeta hindiler gibi kabara kabara dolaşan Kârun'a verilen cezanın da, suçuna uygun olarak yerin dibine batırılma şeklinde tecellî ettiğini görüyoruz. Hazreti Pîr'in ifade ettiği gibi tevazu, insanı yukarılara çıkarırken, tekebbür ve büyüklenme ise onu yerin dibine batırmaktadır.[3]

Âyetin sonunda ise fezleke olarak şöyle buyrulur: وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ *"Onlara Allah zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmettiler."* Zulmetme; haddini bilmeme, hak, hukuk, sınır tanımama, küstahlıkta bulunma ve hakka karşı meydan okuma demektir. İşte Ankebût sûre-i celîlesinde, mezkûr âyetten önce peygamberlerine karşı küstahlık yapan, haddini aşan, taşkınlıkta bulunan kavimler anlatılmış, başlarına gelen belâlar zikredilmiştir. Âyet-i kerimenin sonunda ise, Cenâb-ı Hakk'ın –hâşâ– onlara zulmetmediği, onların ancak müstehak oldukları cezaya çarptırıldıkları ve aslında onların yaptıkları zülum ve işledikleri azim günahlarla, kendi kendilerine zulmedip bunu kendi kendilerine reva gördükleri ifade edilmektedir.

Günahlarını Alenîleştirenlerin Ötede Karşılaşacağı Muamele

Sorunuzun ikinci kısmına gelince; Peygamber Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde: كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ *"Bütün insanlar hata işleyebilirler. Ancak hata işleyenlerin en hayırlısı, tevbe ile yeniden Allah'a dönenlerdir."*[4] buyurmuşlardır. Evet, insan hata ve günah işleyebilir. Ancak işlenen günahı setretmek ve kimseye faş etmemek esastır. Çünkü Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) Buhârî'de geçen bir hadis-i şerifte: كُلُّ أُمَّتِي مُعَافًى إِلَّا الْمُجَاهِرُونَ *"Günahı alenî işleyenlerin dışında ümmetimin hepsi affa mazhar olacaktır."* buyurmuşlar; daha sonra da kişinin geceleyin işlediği ve Allah'ın da affettiği bir günahı sabah olunca başkalarına anlatmasını alenî günah işlemenin bir çeşidi olarak saymışlardır.[5]

Böylece o kişi, Allah'ın örttüğü bir hatayı kendisi açmış, günahını halkın içinde anlatıp insanları o günaha şahit tutmakla, bir mânâda kendi elini kolunu bağlamıştır. Bunun neticesinde ise, o davranış, ahirette kendi aleyhine değerlendirilecek bir husus olarak karşısına çıkacaktır.

Bu sebeple diyoruz ki, evet, herkes düşebilir. Ancak düştükten sonra yeniden Allah'a teveccüh edip O'na dönmek yerine, kalkıp günahını başkalarına anlatmak, günah kabahatine daha büyük bir kabahat eklemek demektir. Hâlbuki Cenâb-ı Hak, Settâru'l-Uyûb'dur. Sadece O'na sığınmak ve: يَا سَتَّارُ يَا غَفَّارُ، اِغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا كُلَّهَا وَاسْتُرْ عُيُوبَنَا كُلَّهَا *"Ey Settâr u Gaffâr olan Allahım! Günahlarımızı bütünüyle yarlıga! Ayıplarımızı da bütünüyle setreyle!"* diyerek Settâr ve Gaffâr ism-i mübarekleriyle O'na iltica edip el açmak ve O'na yalvarıp yakarmak gerekir.

Çeşit Çeşit Vesâyet

Soruda dile getirilen, günahın çeşidine göre tevbe edilmesi mevzuu da, hakikaten üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir husustur. Çünkü tevbe mücerret bir pişmanlık duygusu olmadığı gibi, sadece dille ifade edilen bir af talebi demek de değildir. Elbette ki, gönülden nedamet ve el açıp istiğfarda bulunmak tevbe adına çok önemlidir. Ancak, sahih bir tevbe için, aynı zamanda, ne tür bir günah işlenmişse, onun bir daha tekerrür etmemesi adına, fevt ve ihmal edilen şeylerin telafi edilmesi, o günahın yaptığı tahribatın giderilmeye çalışılması ve yeniden o günahı netice verebilecek hususlara karşı sağlam ve kararlı bir duruş ortaya konulması gerekir. Meselâ, bu coğrafyanın insanı, bir dönem, kendini gaflete salıp uyanık davranmadığından ötürü, yabancı duygu ve düşünceler tarafından ele geçirilmiş ve kuşatma altına alınmışsa, böyle bir gaflet günahının tevbesi, bir perşembe akşamında, merasim şeklinde dile getirilen istiğfar cümleleriyle gerçekleştirilemez. Bir bakın Allah aşkına, bugün milletimiz ve İslâm dünyasının üzerinde kaç çeşit vesayet var! Ekonomik vesayet, kültürel vesayet, üstü örtülü siyasî vesayet ve daha nice vesayet. Eğer bu çeşit çeşit vesayetler, bizim, şahsî çıkar ve menfaat peşinde koşmamız, egoistçe tavır ve davranışlar içine girmemiz, enaniyet ve benlik duygusuyla iftiraklara sebebiyet vermemiz… gibi azim günahların bir neticesi ise, o zaman yapmamız gereken vahdet-i ruhiyeyi temin için benlik ve enaniyetimizi ayaklar altına almak, şahsî menfaatlerimizi düşünmeyi bir kenara bırakıp milletimizi ve onun ikbal ve geleceğini düşünmek olmalıdır. Evet, inanan insanlar olarak bu şekilde çeşit çeşit vesayet altında bulunmak öyle bir cinayet ve öyle bir günahtır ki, işlenen bu günahın vebalinden kurtulmak için "onurum, gururum"

demeden, enaniyetimizi ayaklar altına almamız; alıp vifak ve ittifak adına ölesiye bir gayret sergilememiz gerekir. İşte bu duygu ve düşünceyle, muzdarip ve içten bir edayla, dilimizle de, “Allahım, ne olur, bahtına düştük. Bizi affeyle ve bizi kendimize getir. İhmal ettiğimiz sahalardaki boşlukları doldurmak için bize güç, kuvvet, irade ver; fırsat ve imkân lütfeyle!..” diye yalvarıp yakarmalıyız.

İftiraka Sebebiyet Verenler Cennet Yüzü Göremezler

Bilemezsiniz, bir Endülüs’ü düşündüğümde yüreğim nasıl burkulur, gönlüm nasıl hicranla dolar. Evet, bana hep hicran gelir; oradaki mü’minler, birbiriyle didişip uğraşırken, Ferdinand’ın gelip hepsinin tepesine binmesi ve o coğrafyada bir gül devrinin hazin bir şekilde son buluşu. Neticede sekiz asır sizin elinizde belli bir kıvama ulaşan ve aynı zamanda Batı Rönesans’ının iyi ve güzel unsurlarına kaynaklık eden bir coğrafya gözünüzün içine bakıla bakıla gasp edilmiştir.

O koskocaman Devlet-i Âliye’nin, son hâli de esasen bundan farklı değildir. Evet, ne acıdır ki, yeryüzü muvazenesinde çok önemli bir konumu bulunan koskocaman bir Devlet-i Âliye iftiraklar neticesinde yıkılıp gitmiştir. Mehmet Âkif’in ifadeleri içinde o büyük devletten geriye, “Harap iller, serilmiş hânümanlar, başsız ümmetler, / Yıkılmış köprüler, çökmüş kanallar, yolcusuz yollar, / ...... Ipıssız âşiyanlar, kimsesiz köyler, çökük damlar, / Emek mahrumu günler, fikr-i ferdâ bilmez akşamlar!..” kalmıştır.

Ancak biz, تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ *“Onlar bir ümmetti, geldi geçti. Onlara kendi kazandıkları, size de kendi kazandığınız.”*[6] ferman-ı sübhanisini nazar-ı dikkate alıp kendi hâl-i pürmelâlimize bakmamız gerekir. Evet, onlar, kazandıklarıyla Allah’ın huzuruna gittiler. Biz de bugün bir ümmet, bir milletiz. Bizim de tekâsüllerimiz, ihmallerimiz, birbirimizle yaka paça olmamız, anlaşma ve uzlaşmaya bir türlü yanaşmamamız ve ayrılıklara düşmemiz söz konusu. İşte bütün bunlar başımıza öyle gaileler açmaktadır ki, koskocaman bir millet iftiraklar sonucunda zayıf düşürülmüş, sonra da başkaları gelmiş, tokmakla tepesine inmiş ve onu sürüm sürüm süründürmüştür/süründürmektedir.

Bütün bu günahlar umumun hukukuna tecavüz olduğu için şahsî günahların kat be kat önüne geçer. Hukuk sistemi açısından amme hakkı aynı zamanda Allah hakkıdır. Bu açıdan milletin hukukuna tecavüz aynı zamanda Allah hakkını da ihtiva eder. Bu sebeple rahatlıkla denilebilir ki, iftiraklarla bir milleti

paramparça hâle getirenler, namaz kılsa, oruç tutsa, zekât verse ve hacca gitse de, umum millet hakkını helâl etmedikçe, onların Cennet'e girmeleri mümkün değildir.

Bu sebeple, hizip mülâhazasıyla vahdet-i ruhiyeyi yaralayan ve birbiriyle boğuşarak mübarek bir milleti paramparça hâle getirenler, bu ağır ve azim günahın vebalinden kurtulmak istiyorlarsa, işledikleri cinayetin büyüklüğünü görmeli, iftirakın ihanet ölçüsünde bu topluma zarar verdiğinin farkına varmalı ve artık klik ve hizip anlayışını bir kenara bırakarak vifak ve ittifaka giden yolları açmalıdırlar; hiç olmazsa sulh olup ihtilafa düşmeme noktasından bir azim ve cehd ortaya koymalıdırlar. Aksi takdirde biraz önce ifade edildiği gibi, umum millet fertleri hakkını helâl etmedikçe, onlar, Cennet'in kokusunu dahi duyamazlar. İşte bu anlayış ve bakış açısıyla, hepimizin, *"Keşke, tırnağımın ucundan başımdaki saçın ucuna kadar ölümü bütün acılığıyla duysaydım ama âlem-i İslâm âbidesinin ayakta olduğunu, ümmet-i Muhammed'in vifak ve ittifak içinde tek bir yürek hâline geldiğini görseydim."* diyerek dua etmeli ve bütün cehd ve gayretlerimizle bu işe kilitlenmeliyiz ki, bu durum, umum günahlara keffaret olsun ve başımızdaki gaile ve musibetler de rahmet-i ilâhî tarafından bertaraf edilsin. Evet, Cenâb-ı Hakk'a karşı: *"Allahım bin kere benim canımı al ama ülkemde nizam olsun. Ne olur yâ Rabbi, bahtına düştük, canımızı al fakat ruhumuzun abidesini dikmeye bizi muvaffak kıl. Ne yapalım, âciziz, zayıfız, elimizden bir şey gelmiyor. Feleğin çarkları karşısında hep yenik düşüyoruz. O çarklar bizim arzu ve isteklerimize göre dönmüyor. Zira zimam başkasının elinde, dümende oturan başkası. Vallahi, billâhi, tallahi, çırpınıp duruyoruz ama dediğimiz şeyler hep havada kalıyor."* sözleriyle içimizde iç yakan bir hicran ve hasret olmalı ve sinemiz zıpkın yemiş gibi heyecanla inlemelidir ki, bizim bu hâlimiz umum günahlara kefaret olsun ve yeniden bir kez daha milletimizin ikbali gülsün.

1 Ankebût sûresi, 29/40.

2 Bkz.: Âd kavmi: A'râf sûresi, 7/65-72; Fussilet sûresi, 41/13-16; Zâriyât sûresi, 51/41-42; Semud kavmi: A'râf sûresi, 7/73-79; Fussilet sûresi, 41/17-18; Zâriyât sûresi, 51/43-45; Kârun: Kasas sûresi, 28/76-83; Firavun: Şuarâ sûresi, 26/52-68.

3 Bediüzzaman, *Mektubat* s.536 (Hakikat Çekirdekleri)

4 Tirmizî, *kıyâmet* 49; İbn Mâce, *zühd* 30; Dârimî, *rikak* 18.

5 Buhârî, *edeb* 60; Müslim *zühd* 52.

6 Bakara sûresi, 2/134.

Peygamberlere Has Özellikler ve Gönüllerin Fethi

Soru: *Hicretin başlangıcında, Medine'deki Müslümanların sayısının, bin beş yüz civarında olduğu; sekiz sene sonra Mekke'nin Fethi'ne ise, on binin üzerindeki bir orduyla gidildiği bildiriliyor. Bu kadar kısa bir zaman dilimi içerisinde, binlerce insanın İslâm'la şereflenmesinde, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) raûf ve rahim sıfatlarına sahip oluşunun rolü nedir, izah eder misiniz?*

Cevap: Resûl-i Ekrem Efendimiz Medine'yi teşrif buyurduklarında ensar ve muhacirînin mecmuu bin beş yüze yakındı. O sırada Medine'de, dört bin civarında Yahudi ve dört bin beş yüz kadar da değişik kabilelere mensup müşrik ve putperest insan vardı. Bu rakamlar hakkında kati bir şey söylemek zor olsa da, kadimden bu yana konuyla alakalı yazılmış el-İstiâb, el-İsabe, Üsdü'l-gâbe gibi kitaplarda rakamlar bu şekilde ifade ediliyor. Verdiğimiz bu rakamların tespitinde, özellikle Muhammed Hamidullah Bey'in –makamı cennet olsun– katkısı büyüktür.[1]

Öncelikle bu meselede, bin beş yüz insanın nasıl olup da, sekiz bin beş yüz insan üzerinde, baskı ve zorlamayla değil, onların kendi irade ve tercihleriyle bir hâkimiyet tesis edebildiğini görmek gerekir. Bildiğiniz üzere İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'deki Yahudi ve müşriklerle bir mukavele yapmış ve bu mukavele gereğince onları idare etmiştir. Günümüzde de, çokça üzerinde durulan ve dillere destan olan bu Medine mukavelesiyle Efendiler Efendisi (aleyhi ekmelüttehâyâ),[2] Buas vakalarında birbirini yiyen o toplumu kaynaştırıp uzlaştırmış, aralarında ciddi husumet ve düşmanlık olan kabileleri bir araya getirip mezcetmiş ve böylece o toplumdaki fertler arasında çok ciddi bir kardeşlik tesis etmiştir.[3]

Farklı Topluluklar ve İçtimaî Kaynaşma

Aslında hicret esnasında Medine'deki topluluklar birbirinden çok farklı kültür ve anlayışa sahip bulunuyordu. Müşriklerin kendilerine göre bir dünyaları vardı. Yahudiler ise tamamen başka bir dünyanın insanlarıydı. Muhacirînin de ensardan farklı bir yaşam tarzı vardı. Muhacirîn-i kiram, umumiyet itibarıyla tüccar insanlardı. Bazıları yaz günlerini Yemen'de, kış günlerini ise Şam'da geçirirlerdi. Ensar ise daha çok çiftçilikle meşguldü. Görüldüğü gibi toplumun değişik kesimleri arasında ciddi farklılıklar söz

konusuydu. Bu kadar farklılıkların olduğu bir toplumda, bu farklılıkların vuruşma ve çatışmaya dönüşmemesi, içtimaî birlik ve huzurun tesis edilmesi, fitne ve kargaşaya sebebiyet vereceklerin problem olmaması, problem olabileceklerin de yumuşatılıp zarar veremeyecek hale getirilmesinde Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) raûfiyet ve rahimiyetinin hiç şüphesiz tesiri büyüktü. Çünkü O, hiçbir beşerin ulaşamayacağı ölçüde engin ve derin bir şefkate sahipti. Evet, O, herkesin üzerine tir tir titriyordu. Öyle bir vicdan enginliğine sahipti ki, amansız din düşmanı bir kısım mütemerrit kimseler bile O'na baktığında diyecek bir şey bulamıyorlardı. Zira İki Cihan Serveri İslâm'a karşı hazımsız olan kimseleri dahi ihmal etmiyor, kötülük yaptıklarında, kötülüklerine misliyle mukabelede bulunmuyor, bir ihtiyaçları olduğunda yanlarında oluyor ve hatta Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle yaptıkları kötülükleri iyilikle savıyordu.

Evet, O Şefkat ve Rahmet Peygamberi, sahip bulunduğu engin şefkatin gereği olarak herkese bağrını açmıştı. Meselâ, Buhârî'de geçen bir hadiste anlatıldığı üzere bir gün hasta olan bir Yahudi çocuğunu ziyarete gitmişti. Çocuk vefat etmek üzereyken Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelip çocuğun başına oturmuş ve ona iman telkininde bulunmuştu. Herhâlde çocuk rüşte ermişti ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz ondan Müslüman olmasını istiyordu. Allah Resûlü'nün bu teklifi üzerine çocuk babasının yüzüne bakmıştı. Bunun üzerine babası da çocuğuna: *"Ebu'l-Kasım'ın dediğine uy!"*[4] diye tavsiyede bulunmuştu.

Başka bir zaman aklından zoru olan bir kadın Allah Resûlü'ne gelerek bir işini gördürmek istemişti. Ben, sahabe-i kiram efendilerimiz arasında bu kadından başka, aklından zoru olan birini tanımıyorum. İşte bu kadın, o sokak senin, bu sokak benim, İki Cihan Serveri'ni dolaştırmış ve sonunda da her ne işi varsa, onu yaptırmıştır.[5] Hâlbuki Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) ashabından birisine, "git şu işi yap" diyebilirdi veya yanına birisini alarak ona o işi yaptırabilirdi. Fakat gönüllere girme ve başkalarına güven ve emniyet telkin etme adına, O bizzat kendisi gitmişti.

Mir'ât-ı Muhammed'den Allah Görünür Daim

Burada daha nice baş döndüren, hayranlık uyandıran, göz kamaştıran misaller verilebilir. Ancak koca bir mücellet isteyen bu hususu ben ilgili yerlere havale edip asıl konumuza dönmek istiyorum. Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) insanlar arasında bu derece bir emniyet ve güven tesis buyurması ve aynı zamanda o emniyetin devam ve

temadisini temin etmesinde, elbette ki bu eşsiz şefkat ve re'fetinin tesiri büyüktü. Fakat bu mesele, sadece bu iki sıfatla izah edilemez. Zira O, ahlak-ı âlîye ve hamîdenin bütününe, hem de en yüce ve en yüksek seviyede sahip bulunuyordu. Evet, O, huluk-u ilâhî ile mütehallikti; bütün ahlak-ı hasenenin cami bir mirat-ı mücellasıydı. Onun için halk dilinde olan ve şiirimize de giren bir sözde: "Mir'ât-ı Muhammed'den Allah görünür daim." demişlerdir. Yani Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a bakıldığında, O; "Allah var" dedirtecek kadar ciddi bir simaya, çok temiz bir karaktere ve çok inandırıcı bir ruha sahipti.[6]

Bundan dolayı, Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gösterilen teveccühü sadece O'nun raûfiyet ve rahimiyetine bağlamak eksik bir değerlendirme olur. Bu iki sıfat-ı âlîye, insanların İslâm'a yönelmelerinde önemli bir faktör olmakla beraber, O'nun, peygamberlere mahsus sıfatlar olan sıdk, emanet, tebliğ, ismet ve fetanet sıfatlarına sahip olmasının da bu kadar kısa bir zaman içerisinde, bu kadar çok insanın ruhuna girme, gönülleri fethetme ve problem olabilecek şahısları zapturapt altına almada çok önemli bir tesiri vardır.

Şefkat Burcunda Fetanet Ufku

Özellikle fetanet sıfatı bu mevzuda önem arz eder. Allah Resûlü (aleyhi salavâtullahi ve selâmuh) fetanet-i uzma sahibiydi. Bu sebeple, yaptığı bütün işlerde isabet buyuruyordu. Hareket ve faaliyetlerinde, "keşke böyle yapmasaydım" veya "öyle değil de böyle bir strateji belirleseydim" dediği hiçbir iş yoktu. Aynı şekilde belli işlerde tavzif ettiği insanlar için, "keşke onu değil de falan kişiyi tavzif etseydim" demesini gerektirecek hiçbir icraatı olmamıştı. Bu hususlarda vahiy yoluyla, mutlaka, Cenâb-ı Hakk'ın Peygamber Efendimiz'i aydınlatıp tenvir etmesi söz konusuydu. Fakat bilinmesi gerekir ki, pek çok iş de O'nun fetanet-i uzmasından nebean ediyordu. Bu yüksek düşünce kabiliyeti, dehanın çok çok üstündeydi. Deha sahibi, üstün bir insandır. Onun, birkaç insanın düşünce ufkunu birden ihtiva edebilen bir düşünce kabiliyeti vardır. Ancak fetanet bundan tamamen farklıdır. Fetanet-i uzma ise, Cenâb-ı Hakk'ın, üstlendiği misyona göre özel bir donanımla seçkin kulunu serfiraz kılmasıdır ki, bunun insanlar üzerindeki tesiri dehanın tesiriyle kıyas dahi edilemez.

İşte hicretin başlangıcından itibaren Medine'deki o muazzam inkişafta böyle bir fetanetin ciddi tesiri vardır. Meselâ Medine'deki dört bin beş yüz civarındaki müşriğin, Müslümanlar arasında nasıl eriyip gittiği anlaşılacak gibi değildir. Bu kadar kısa bir zaman içerisinde böyle bir neticeyi aklımın almadığını itiraf etmeliyim. Evet, putlara bağlı olan o insanlar nasıl oluyor da

birer birer yön ve yörünge değiştiriyor; değiştirip Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) altın halkasına dahil oluyor, o halkanın bir unsuru hâline geliyorlardı. Keza münafıklar da o dönemde büyük bir problemdi. Müslümanlardan biri gibi görünerek sürekli onları içten vurmaya çalışıyorlardı. Hazreti Pîr, münafıkların bu zararını anlatma sadedinde: "Kurt, gövdenin içine girdi. Korkarım ki cemiyetin bünyesi buna dayanamaz."[7] buyuruyor. O münafıklardan birisi bir gün Peygamber Efendimiz'e gelerek Müslüman olduğunu ve diğerlerini de getirebileceğini söylemişti. Ancak eşsiz fetanet sahibi Fahr-i Kâinat Efendimiz buna müsaade etmemiş ve onları kendi hallerine bırakmıştı. İşte bizim aklımızın ermediği bu ve benzeri muameleler neticesinde, münafıklar da zamanla eriyip gitmişlerdir. Öyle ki, bildiğimiz kadarıyla, halifeler döneminde Medine-i Münevvere'de hiçbir münafık kalmamıştı.

Emanet ve İnandırıcılık

İşte siz bu başarıyı, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi ekmelüttehâyâ) raûfiyet ve rahimiyetinin yanında, O'nun eşsiz fetanet ve idare kabiliyetine, Allah'ı hatırlatacak bir görünüşe sahip bulunmasına, emin ve güvenilir bir insan olmasına, zaferler zaferleri takip ettiği ve değişik yerlerden ganimetler akıp durduğu bir dönemde dahi daracık bir odada tevazu ve mahviyetle hayatını sürdürmesine ve burada zikredemediğimiz daha nice âlî vasıflarına verebilirsiniz. Bildiğiniz üzere, Hazreti Âişe Validemiz'in rivayet ettiği bir hadis-i şerife göre, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi efdaluttahiyyât ve ekmelütteslîmât), hücre-i saadetlerinde geceleyin ibadet için kalktıklarında *"Yâ Âişe, müsaade eder misin, Rabbime ibadet edeyim!"*[8] diyerek Âişe Validemiz'den müsaade istiyordu. Demek ki, Peygamber Efendimiz yatakta yanında bulunmayı eşinin hakkı gördüğünden, ehlinin hakkını yerine getirme mevzuunda kılı kırk yararcasına bir hassasiyet gösterip ondan izin istemektedir. Hazreti Âişe Validemiz, bu dar hücrede, Peygamber Efendimiz (aleyhi salavâtullahi ve selâmuh) secdeye varınca, eliyle kendisinin ayaklarını itip oraya secde ettiğini; secdesini bitirince de kendisinin tekrar ayaklarını uzatıp uyumaya devam ettiğini anlatıyor[9] ki, zannediyorum Efendiler Efendisi'nin yaşadığı hayatı anlatma adına bu tablo bize yeterli derecede bir fikir vermektedir.

Evet, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun hayat-ı seniyyelerini geçirdiği ve ruhunun ufkuna yürüdüğü yer işte bu daracık odaydı. Diğer ezvac-ı tahiratın odaları da bundan farklı değildi. İşte bu, öyle inandırıcı bir faktördür ki, bu

emniyet ve güven kredisini başka hiçbir şeyle elde edebilmeniz mümkün değildir. Siz on sene evvel bir hasır üstünde, üzerinize bir battaniye alıp yatıyorsunuz; sonra fethedilen yerlerden gelen ganimetin beşte biri size geliyor, ancak siz ondan kendinize bir şey ayırmayıp onu da başkalarına dağıtıyor ve aynı sadelik içinde hayatınızı devam ettiriyorsunuz. Evet, bütün bunlara şahit olan birinin, böyle bir zat hakkında güvensizliğe düşmesi mümkün değildir. Daha önce de değişik vesilelerle ifade edildiği üzere, Kâinatın Efendisi ruhunun ufkuna yürüdüğü esnada, ailesinin maişetini temin için, kalkanını bir Yahudi'ye rehin verip ondan borç almış bulunuyordu.[10] Hâlbuki O, değil ifade etmek, "eşlerimin şöyle bir ihtiyacı var" imasında bulunsaydı, sahabe-i kiram efendilerimiz canlarını peyler yine de onu tedarik ederlerdi. Ancak O (aleyhi ekmelüttehâyâ), ciddi bir istiğna duygusuna, başkalarına el açmama düsturuna sahipti. وَمَٓا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ *"Ben yaptığım tebliğ vazifesi karşılığında sizden bir şey istemiyorum, ücretim ve mükâfatım münhasıran Âlemlerin Rabbi Allah'a aittir."*[11] âyeti mucibince Allah'tan başkasından bir şey beklemiyordu.

Şimdi bir sene, iki sene, üç sene… on sene bir insanın nabzı tutulduğunda, o, hep aynı istikametini koruyor, hep olduğu gibi görünüyor, olduğu gibi yaşıyor ve olduğu gibi kalıyorsa, hiç şüpheniz olmasın o insan, gönüllerde hüsnükabul görecektir. Zannediyorum, benim gibi ruhta kaba saba olan bir insan bile o dönemde olsaydı, "Vallahi bu inanılacak bir insan!" derdi. Bu sebeple, netice itibarıyla diyebiliriz ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cenâb-ı Hakk'ın kendi isimlerinden ayırıp O'na verdiği raûf ve rahim sıfatlarının yanı sıra, emniyet, fetanet gibi sıfât-ı nebeviyeye de en yüksek derecelere sahipti. Allah (celle celâluhu), sahip olduğu bütün bu sıfatlarıyla O'nu insanlara göndermiş ve insanlar da bu emniyet abidesine gönülden inanmışlardı.

Adanmış Ruhlar ve Beklentisizlik

Günümüzde de, ruh ve mânâ köklerimizden süzülüp gelen değerleri başkalarına anlatma yolunda gayret gösteren irşad gönüllüleri için, zılliyet planında aynı evsafa sahip olmak çok önemlidir. Mahlûkata ve insanlara acıma, varlığa karşı şefkat duyma, mesleğimizin esaslarından biridir. Tabiî, şefkatin de dereceleri vardır. Hususî bir derdi olan insana karşı şefkat duyup ona bağrını açmak veya bir aileye karşı şefkat duymak önemli olduğu gibi, bunlardan daha öte topyekûn milletine karşı acıyıp şefkat etme mevzuu daha engince bir şefkat anlayışıdır. Hazreti Pîr diyor ki: *"Milletimin imanını selâmette görürsem, Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü*

vücudum yanarken, gönlüm, gül-gülistan olur."[12] İşte bu engin bir şefkatin ifadesidir. Aynı zamanda onda, şefkatin beraberinde getirdiği bir îsâr duygusu da vardır. Evet, o, kendi hayat ve huzurunu önemli görmüyor, din-i mübîn-i İslâm'ın ihyasına ehemmiyet veriyordu. Onun sahip olduğu bu engin şefkati şu sözlerinde de görebiliriz: *"Şahsımın mâruz kaldığı zahmet ve meşakkatleri düşünmeye bile vaktim yoktur. Keşke bunun bin misli meşakkate mâruz kalsam da iman kalesinin istikbali selâmette olsa!"*[13] Dolayısıyla onu bu hâliyle gören çevresindeki insanlar da, ona yürekten inanıyorlardı.

Bu sebeple, irşad ekseninde yürüyen adanmış ruhlar gittikleri yerlerde, ilk günkü safvet, duruluk, beklentisizlik ve hizmet mülahazalarını devam ettirir ve her şeyi Allah rızası için yaparlarsa oradaki insanlar bir sene, iki sene, üç sene onları gözlemleyecek ve nihayet onların hep aynı çizgide olduklarını gördüklerinde, onlardan endişe etmek bir yana, onların müdafii olacaklardır. Kafalarını karıştırmak isteyen insanlara da; "Biz on senedir bu insanların nabızlarını dinliyoruz. Sizin dediklerinizin hiçbirisi doğru değil." diyeceklerdir. Her şeyden şüphe duyulduğu, paranoyanın hükümferma olduğu ülkelerde dahi, muhatapları onları deneyip test edecek, neticede uzun süre aynı karakteri temsil ettiklerini gördüklerinde gönüllerini onlara açacaklardır.

Evet, yapılanlar karşısında beklentisiz olmak, bir yönüyle hayatını o insanların hayatına vakfetmek, inandırıcılık adına çok önemlidir. Eğer şu anda dünyanın değişik yerlerinde, farklı milletler içinde, gönüllüler hareketi tutunabiliyorsa; Cenâb-ı Hak, onlara bu ölçüde bir açılım lütfetmişse, demek ki, o insanlar gittikleri yerlere adanmışlık ruhuyla gitmenin ve beklentisiz iş yapmanın hakkını veriyor, güven vaad ediyor ve iyi bir emniyet tavrı sergiliyorlar. Muhatapları da, onlara inanıyor, güveniyor, gönüllerini açıyor ve onları hüsnükabulle karşılıyorlar. Evet, giden insanların ihlâs ve samimiyetine binaen Cenâb-ı Hak da, muhatapların kalblerine sevgi vazediyor. O hâlde adanmış ruhlar, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da, yapılan hizmetler karşılığında, asla maddi-manevi herhangi bir beklentiye girmemeli; girmemeli ve hep ilk günkü safvet ve samimiyetlerini muhafaza gayreti içinde olmalıdırlar.

1 Bkz.: Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* 1/118, 170.
2 Bkz.: Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* 1/122-134.
3 Bkz.: Buhârî, *ferâiz* 16; Ebu Dâvûd, *ferâiz* 16.
4 Buhârî, *cenâiz* 80; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/175, 280.
5 Müslim, *fezâil* 76; Ebû Dâvûd, *edeb* 12; İbn Mâce, *zühd* 16.
6 Bkz.: Tirmizî, *kıyâmet* 42; İbn Mâce, *ikâmet* 174; Dârimî, *salât* 156
7 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.615 (Tahliler).
8 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/386; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 1/441.

[9] Buhârî, *salât* 22; Müslim, *salât* 272.
[10] Buhârî, *cihâd* 89; Tirmizî, *büyû'* 7; İbn Mâce, *rühûn* 1.
[11] Şuarâ sûresi, 26/109, 127, 145…
[12] Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).
[13] Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.614-615 (Tahliller).

Olumlu Ön Kabuller ve Şuuraltı Beslenme Dönemi

Soru: *Şartlanmışlık ve ön kabul mutlak mânâda kötü müdür; yoksa bu tür duygu ve düşüncelerin, olumlu ve faydalı neticeler verebileceği zemin ve şartlar var mıdır?*

Cevap: Şartlanmışlık, bir insanın bir mesele karşısında daha baştan "olmazsa olmaz" kabullerle, peşin hükümlerle bir tavır belirlemesi, kararlı bir ruh hâli içinde bulunmasıdır. Bu ruh hâlinin zararlı olduğu, hem de yerine göre insanın dünyasını da, ahiretini de mahvedecek ölçüde zararlı olduğu muhakkaktır. Meselâ, dört bir tarafta Allah'ın varlığı ve birliği mevzuunda binlerce delil ve burhan varken ve bunlar tevhid hakikatini gürül gürül ifade ederken bir insanın, daha önceden kendisine yapılan telkinlerin tesiri altında kalarak körü körüne inkârda ısrar etmesi böyle bir şartlanmışlık ve ön yargının neticesidir. Bu açıdan denilebilir ki, şartlanmışlık; kibir, zulüm, bakış zaviyesini ayarlayamama ve ataları körü körüne taklit gibi, insanın, iman dairesine girmesine engel olan, onu dalalet¸ sapıklık ve küfre sürükleyen temel saiklerden biridir.

Kibir – Zulüm – İnhiraf

Evet, imana engel olan temel saiklerden biri kibirdir. Cenâb-ı Hak; اَلْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِي النَّارِ *"Kibriya, benim ridâm, azamet ise benim izârımdır. Kim benimle bu mevzuda yarışa kalkışır ve bunları paylaşmaya yeltenirse, onu Cehennem'e atarım."*[1] buyurmaktadır. Demek ki, kendini büyük görüp kibirlenen bir insan, bu ilâhî sıfatlarda Allah'a şerik olmaya kalkışmış sayıldığından Cenâb-ı Hak, böyle bir insanı derdest edip Cehennem'e atacağı ikaz ve uyarısında bulunmaktadır. Peygamber Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem); لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرٍ *"Kalbinde hardal tohumu ağırlığınca yani zerre miktar kibir bulunan insan Cennet'e giremez."*[2] buyurmuştur. Eğer bir insan Cennet'e giremeyecekse, demek ki, o insan, dünyada imana girememiş, iman vizesiyle ahiret yolculuğuna çıkamamıştır. Çünkü mü'minin günahkâr da olsa, netice itibarıyla Cennet'e gireceği nasslarda açık ve net bir şekilde beyan buyrulmuştur. Ayrıca hadis-i şerifte "zerre miskal" ifadesiyle meselenin en küçüğünden sakındırılmak suretiyle, bu meselede daha büyüğüne karşı ciddi bir teyakkuz içinde

bulunulması gerektiği ifade edilmektedir. Yani hadis-i şerif bize, "kibrin bu kadarının bile ahiretteki cezası buysa, varın ötesini siz düşünün" ikazında bulunmaktadır.

İmana mâni olan diğer temel bir faktör zulümdür. Zulüm; haksızlık yapma, haddini bilmeme, Allah'a karşı iddiada bulunma, mahlûkatın hukukuna tecavüz etme ve küstahlık yapma demektir. Zulmün çeşitleri olarak sayabileceğimiz bu fiillerden her biri insanın iman dairesine girmesine (bir şekilde girmişse, o dairede sürekli kalmasına) engel olan bir mâniadır.

Bakış zaviyesini ayarlayamama ve neye nasıl bakacağını bilememe de küfür içinde bocalamaya sebebiyet veren önemli hususlardan bir diğeridir. Meselâ, bir insan eşyaya, maddeye, tekvinî emirlere baktığı gibi metafiziğe bakmaya kalkışırsa ciddi bir hata etmiş, dolayısıyla mânâ ve metafiziğe dair hiçbir hakikati duyamaz, göremez ve anlayamaz hâle düşmüş demektir. Zira dünyada bile değişik şeyleri tartan farklı kantarlar vardır. Meselâ demir, kömür gibi madenleri tarttığınız bir kantarla tutup altın ve gümüşü tartmazsınız. Evet, madde âleminde dahi her tartı aleti her şeyi tartamaz. Nerede kaldı ki, maddî ve fizikî ölçülerle mânâ ve metafizik ölçülüp tartılabilsin!

Değişik zamanlarda Gagarin'in Allah hakkında söylediği bir sözü size arz etmiştim. Bu şahıs, küre-i arz etrafında gerçekten bir tur attı mı atmadı mı bilemiyorum; ancak, medyaya intikal ettiği şekliyle o, küre-i arz etrafında tur attıktan sonra, "Allah'a rastlamadım!" gibi küstahça bir ifadede bulunmuştu. Üstad Necip Fazıl –makamı Cennet olsun– kendine mahsus sesiyle konferanslarında bu hususu dile getirir ve şöyle derdi: "A be ahmak! Zât-ı Ulûhiyet'in fezada bir balon hâlinde olduğunu sana kim söyledi?" İşte Gagarin'in bu hazin hâli, bir bakış inhirafıdır. Dolayısıyla böyle miyop bir bakışla, metafiziğe, metapsişiğe, Zât-ı Ulûhiyet'e, esrar-ı esmaya bakan insan hiçbir şey göremez.

Şartlanmışlık ve Ataların Dini

Küfre sebebiyet veren bütün bu hususların yanında önemli bir diğer saik de esas konumuz olan şartlanmışlık ve önyargı meselesidir. Kur'ân-ı Kerim, kâfirlerin bu zararlı şartlanmışlıklarını şu ifadelerle anlatır: وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ أٰبَاءَنَا *"Kendilerine: 'Allah'ın indirdiğine ve Resûle gelin' denildiğinde 'Atalarımızı ne yol üzerinde bulmuşsak, o bize yeter!' derler."*[3] Onlar, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) çağrısına kulak vermeyip, atalarının ve babalarının dediklerine, onların ideolojilerine körü körüne tâbi

olduklarından küfür içinde bocalamaktan kurtulamamışlardır. İşte böyle bir şartlanmışlık, münkir ve mülhidlerin –bağışlayın– tepetaklak Cehennem'e yuvarlanmasına sebebiyet vermiştir. Evet, Latçılar, Menatçılar, Uzzacılar önyargıyla, körü körüne atalarının izini takip ettiklerinden Kâinatın Efendisi'ni (aleyhissalâtü vesselâm) kabule yanaşmamışlardır. Tıpkı atalarının inandığı gibi, putların kendilerini Allah'a yaklaştıracağına inanmış ve böyle bir şartlanmışlık neticesinde imandan ve onun vaat ettiklerinden mahrum kalmışlardır.

Şartlanmışlığın Bir Başka Türü: Çağı Okuyamama

Şartlanmışlığın zararlı olan bir diğer türü de, dinin ümmühatına ve temel esaslarına zıt olmadığı hâlde, ortaya çıkan bir kısım yenilikleri kabul etmede diretmek ve daha önceden benimsenenleri bırakmama konusunda ısrar etmektir. Basitçe bir misalle arz edecek olursak, günümüzde biçerdöverler harman işini ortadan kaldırmışken, hâlâ toprağın üzerine sapları sermeniz, bunların üzerinde dövenleri dolaştırmanız, onu ezmeniz, sonra onları tığlar hâlinde yığmanız, ardından da yabalarla onları savurmaya çalışmanız ve harman kaldırmada tek doğru yol olarak bunu görmeniz çok zararlı bir önyargı ve şartlanmışlıktır. Bu açıdan bizler, değerlerimize ve temel disiplinlere bağlı kalmak şartıyla kendi zamanımızı çok iyi okumak zorundayız. Hatta geçmişten tevârüs ettiğimiz ilimleri, zamanın yorumunu da arkamıza alarak yeniden değerlendirmeli, kritik etmeli ve yoruma tâbi tutmalıyız. Aksine, usûlüddine ters düşmese de, her türlü yenilik ve değişime karşı çıkmak, böyle bir önyargı ve şartlanmışlık içinde olmak ve üstelik muhafazakârlık adına bunu yapmak apaçık bir ziyan ve hüsrandır.

Kaldı ki, Kur'ân-ı Kerim'de bile içtihat ve istinbata açık, zamanı geldiği zaman konjonktüre bağlı olarak farklı tevillere gidilebilecek yerler vardır. Meselâ, tefsirde önemli ve devasa şahsiyetlerden biri olan İbn Cerir Hazretleri, kendisinden önce gelen Mücahid b. Cebr Hazretleri gibi çok büyük ve önemli şahsiyetlerden farklı olarak temel disiplinlerle ters düşmeyen yeni ve farklı şeyler söylemiştir. Ondan yaklaşık üç asır sonra gelen Fahruddin Râzî Hazretleri ise, tefsir adına daha farklı şeyler ortaya koymuştur. Kendi çağının insanı olan Allâme Hamdi Yazır'a baktığınızda ise, çok daha farklı şeylerle karşılaşırsınız. Onun sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi ilimlerle irtibatlı meselelerde söylediği öyle şeyler vardır ki, daha önce hiç kimse dile getirmemiştir. Şimdi Kur'ân-ı Kerim gibi sabit bir Kitab'ın bile tevil, tefsir ve

yoruma açık yanları varsa, diğer ilimlerle alâkalı bazı mevzularda, temel disiplinlere ters düşmeyen yeni fikir ve yaklaşımları "yeniliktir" deyip elimizin tersiyle bir kenara itmek zararlı bir şartlanmışlık ve tutuculuktan başka bir şey değildir. Bu durum belki şu anki hâl-i pürmelâlimizin de en önemli sebeplerinden biridir. Evet, bugün şayet vesayet altında yaşayan bir toplum hâline düşmüşsek, bu hazin tabloda böyle bir tutuculuğun tesirini inkâr etmek mümkün değildir. İlim ve düşünce sahasındaki bu donukluk ve durağanlık hicri beşinci asırdan itibaren başlamış ve İstanbul'un fethinden sonra da doruk noktaya ulaşmıştır. Bu tarihten sonra ise, insanlık adına çok ciddi şeyler ortaya koyamadığımızı ve eski-yeni kavgaları içinde zayıf hesaplara takılıp gittiğimizi söyleyebiliriz. Üzerinde durulması gerekli olan önemli bir husus olmakla birlikte, asıl mevzumuz olmadığından sizin ilim ve irfanınıza havale edip geçiyorum.

Şuuraltı Müktesebatı ve Olumlu Ön Kabuller

İşte şartlanmışlığın bu zararlı yanlarının yanında denilebilir ki, onun faydalı olduğu yerler de vardır. Meselâ çocuklarımızı, şuuraltı müktesebatlarının oluştuğu dönemde, onların seviye ve konumlarını göz önünde bulundurarak, iman ve İslâm'ın esaslarına dair, ilmihalin bize verdiği bilgiler ölçüsünde şartlandırma faydalı bir yol ve metottur. Her ne kadar şuuraltının beslenme dönemi için 0-5 ve 0-7 gibi yaş aralıklarından bahsedilse de bu, mutlak değil, izafîdir. İnsan dimağının aktif olduğu, etrafını çok iyi okuduğu ve çevresinden kotardığı şeyleri sürekli dimağına yerleştirdiği dönem −yedi yaşından sonra azalma gösterse de− on, belki on beş yaşına kadar devam edebilir. Bu dönemde, çocukların muhakeme kabiliyetleri büyükler gibi olmadığından meselelerin neden ve niçinleri üzerinde çok fazla durmadan açık ve net bir üslûpla sunacağımızı sunmak, vereceğimizi vermek önem arz eder. Evet, herhangi bir şüphe ve tereddüde mahal bırakmayacak şekilde, kesin ve net bir üslûpla, "Allah birdir", "Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) O'nun Resûlü'dür", "Cenâb-ı Hakk'ın mesajı O'nun eliyle bize gelmiştir", "Kader vardır" gibi muhkem bir üslûpla çocuğa temel dinî bilgilerin öğretilmesi gerekir.

Malum olduğu üzere, çocuğun anne sütüyle beslendiği dönem, mama aldığı dönem, sizin gibi kaşığını kullanıp yemeğini yediği dönem vardır; ama aynı zamanda sert yiyecekleri bile dişleriyle koparıp beslendiği dönem de vardır. Şuurlu anne-babalar bu dönemleri çok iyi hesap ederek yaşına başına göre onun beslenmesinde farklılıklara giderler. İşte bunun gibi, çocuğun yaşına ve başına göre, bilginin keyfiyet ve derinliği ve o bilgiyi veriş tarzı değişebilir. İleri

yaşlarda daha komplike bilgiler verilir; mevzuların neden ve niçini üzerinde durulur, daha derinlemesine izahlar yapılır. Siz bir dönemde, meseleyi çok fazla mâkuliyet ve mantıkiyete dayandırmadan sadece Allah'ın var olduğu hakikatini ifade ederek sunarsınız. Bu dönem itibarıyla çocuklar kendi kafalarında bu mücerret hakikatlere cisimler, cevherler, mekânlar takdir edebilirler. Belki rüyalarında bile görebilirler. Anlattığınız Cennet ve Cehennem için onlar hayallerinde kendilerine göre farklı kurgulara gidebilirler. Fakat sonraki dönemlerde bu anlatılanların akıl ve mantıkla teyit edilip mevcut ilimlerle desteklenerek, aklî ve mantıkî herhangi bir boşluk bırakmadan farklı bir formatta yeniden anlatılması gerekir. Belki bu durum da, bir yönüyle bir tür şartlanmışlıktır. Fakat bu şartlanmışlık, ferdin, düşünüp, araştırıp, değerlendirdikten sonra, aklının, araştırmalarının ve vicdanî ihtisaslarının "evet" dediği ve bütün bunların teyidini arkasına alarak kabullendiği bir şartlanmışlık olacaktır. Fakat biraz önce ifade edildiği gibi, bilhassa şuuraltı müktesebatının oluştuğu dönemde, şartlandırma diyebileceğimiz usûlde hak ve hakikatin anlatılması çok yararlı, hatta bir yönüyle bir zarurettir.

Zira rahatlıkla denilebilir ki, günümüzde İslâm coğrafyasında insanımızın yaşadığı bir kısım boşluklar, bir dönem onların şuuraltı beslenme döneminde boş bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Evet, bir dönem, ciddi donanımlı anne-baba yoktur veya onlar kendi işleriyle meşgul olup çocuklarını boş bırakmışlardır. Ev bomboştur, sokak bomboştur, okul bomboştur, cami de ruhsuz ve mânâsızdır. Bu müesseselerin hiçbirinde akıl, mantık, his ve heyecana hitap eden ciddi bir şey yoktur. Dolayısıyla bu nesillere boşluğun çocukları nazarıyla bakabilirsiniz. İsterseniz siz bu nesli, ibnü'l-halâ ve ibnü'l-melâ diye de isimlendirebilirsiniz. Zira onlar, ellerinden tutulup sahip çıkılmadıklarından ötürü, kendilerinde herhangi bir doluluğun görülmediği, boşlukta neşet etmiş tâli'siz bir nesildir.

Hâlbuki şuuraltı müktesebatı, insanın hayatı boyunca karşılaştığı sıkıntı ve problemler karşısında bir can simidi gibidir. Zira insan hayatın değişik dönemlerinde akıl, mantık ve ilmî müktesebatıyla üstesinden gelemeyeceği meselelerle karşılaşabilir. İşte bu durumda, insanın bir dönem güvendiği ve kendisi için birer kanaat önderi konumunda bulunan annesi, babası veya hocasının daha önceden ona verdiği, kazandırdığı duygu ve düşünceler onun imdadına yetişir. Evet, belli bir dönem insan, evde anne-babasından, mahallesindeki cami ve mektepten sağlam ve sıhhatli bilgiler almışsa ve onları bir dosya hâlinde korteksine yerleştirmişse, zannediyorum üstesinden gelemeyeceği meseleler karşısına çıktığında bu şartlanmışlığının ona çok faydası olacak ve neticede o problemlerin, o vesvese ve tereddütlerin

üstesinden gelecektir. Öyle ki bir dönem gerçekleştirilen o beslenme ve donanım, bir boşluğu geçme veya bir dereyi atlama adına birer köprü vazifesi görecektir. Zaten şartlandığınız müktesebatınızla siz o ilk sarsıntıyı atlattığınızda, daha sonra akıl ve mantığınızla o meseleyi çözer, üstesinden gelirsiniz. Meselâ, uzmanlara müracaat eder, değişik ilim dallarından faydalanır ve meselenin aslını öğrenir, zihninizdeki problemi hall ü fasl edersiniz. Kim bilir belki de hemen pek çoğumuz, hayatımızda karşılaştığımız bir kısım boşluk ve çukurları ilk önce aklî ve mantıkî bir zemine oturtamamış, evvela anne-babamızdan aldıklarımızla o durumu atlatmış, daha sonra da o meseleyi mantık ve muhakeme zemininde çözüme kavuşturmuşuzdur. O hâlde biz, bize emanet edilen çocukların ilerleyen zamanlarda insî ve cinnî şeytanların vesvese ve tuzaklarına düşmemeleri için şuuraltı beslenme dönemini çok iyi değerlendirmeli; değerlendirip bu safhada herhangi bir boşluğa fırsat vermemeliyiz.

1 Bkz.: Müslim, *birr* 136; Ebû Dâvûd, *libâs* 26.

2 Müslim, *îmân* 147-149; Tirmizî, *birr* 61; Ebû Dâvûd, *libâs* 26.

3 Mâide sûresi, 5/104.

Nikbin – Bedbin ve Hakikatbin

Soru: *Hâdiseler karşısında mutlak nikbinlik veya mutlak bedbinlik ne ölçüde doğrudur? Bu hususta mü'mince tavır nasıl olmalıdır?*

Cevap: Nikbinlik, hâdiselere iyi tarafından bakma, bazen güzel görünmeyen şeyleri dahi güzel görecek kadar iyimser olma demektir. Bu ruh hâleti bütünüyle kaldırılıp atılacak bir şey değildir. Çünkü Hazreti Pîr'in ifadeleri içinde meseleye yaklaşılacak olursa, *güzel gören güzel düşünür; güzel düşünen hayatından lezzet alır.*[1] Bedbinlik ise, her şeyi olumsuz yanıyla ele alıp değerlendirme, hâdiseleri bütünüyle karamsar görme ve böylece ümitsizliğe düşme ruh hâlidir.

Hâdiseleri Doğru Görüp Doğru Okuma Gibi Bir Derdiniz Varsa…

Bu mevzuda, beşerî bir realite olarak, tabiatımızın her iki ruh hâline de açık olduğunu öncelikle kabul etmemiz gerekir. Evet, bazen hâdiseler, içimize inşirah verecek ölçüde lehimize zuhur edince; olaylar, kafamızda kurguladığımız geleceğimize, beklentilerimize, arzu ve hülyalarımıza uygun olarak cereyan edince hemen bir nikbinliğe gireriz. Her şeyi güzel görür, güzel değerlendirir ve "maşaallah, barekallah, tebarakellah" sözleriyle bu hoşnutluğumuzu dile getiririz. Bazen de bir mefkûre hâlinde canlandırdığımız, temelini attığımız, belki blokajını ortaya koyduğumuz, hatta karkasını yaptığımız bir kısım hayallerimizin sarsıntıya mâruz kaldığını gördüğümüzde, bu sefer de hâdiseleri karamsar bir bakış açısıyla değerlendirir ve neticede meselenin dehşetine ve ümit-şiken oluşuna göre bir bedbinliğe gireriz.

Biraz önce ifade edildiği gibi beşerî bir realite olarak her iki ruh hâlini de bir mânâda normal ve tabiî kabul etmek gerekir. Zira duyarlı bir insan olarak eğer bizim meydana gelen hâdiseleri görme, sezme, doğru okuyup doğru değerlendirme gibi bir derdimiz varsa, bunun sonucunda bazen nikbinlik esintileriyle serinlememiz, bazen de bedbinlik rüzgârlarına mâruz kalmamız tabiîdir. Bu durum münafıklar için söylenen "zıp orada zıp burada" şeklinde bir yörüngesizlik hâli demek de değildir, belki hâdiseleri doğru görüp doğru değerlendirmenin bir sonucudur. Bu noktada önemli olan ve üzerinde hassasiyetle durulması gereken husus, her iki durum karşısında da irademizin hakkını vermek; hakkını verip bu tür duygular karşısında ifrata girmemektir.

Meselâ Hazreti Pîr'in, Eşref Edip Bey'le son mülakatını bu perspektiften değerlendirebilirsiniz. Hatırlayacağınız üzere bu mülakatta Eşref Edip Bey,

sorduğu bazı sorulara Üstad Hazretleri'nin şu şekilde cevap verdiğini nakleder: *"Bana ızdırap veren, İslâm'ın mâruz kaldığı tehlikelerdir. Eskiden tehlikeler hariçten gelirdi; onun için mukavemet kolaydı. Şimdi tehlike içeriden geliyor. Kurt, gövdenin içine girdi. Şimdi, mukavemet güçleşti. Korkarım ki, cemiyetin bünyesi buna dayanamaz. İşte benim ızdırabım, yegâne ızdırabım budur. Yoksa şahsımın mâruz kaldığı zahmet ve meşakkatleri düşünmeye bile vaktim yoktur. Keşke bunun bin misli meşakkate mâruz kalsam da iman kalesinin istikbali selâmette olsa!"*

Aldığı bu cevap üzerine Eşref Edip Bey, *"Yüz binlerce imanlı talebeleriniz size âtî için ümit ve teselli vermiyor mu?"* sorusunu sorar. Bunun üzerine Hazreti Pîr, büsbütün ümitsiz olmadığını ifade eder. Ancak hemen akabinde, dünyanın, büyük bir mânevî buhran geçirdiği ve bu buhranın bir veba, bir tâun felaketi gibi, gittikçe yeryüzüne dağıldığı tespitinde bulunur; bulunur ve bu istikametteki endişelerini dile getirir. Görüldüğü gibi en büyük sarsıntılar karşısında dahi dimdik ayakta duran, her zaman çevresine ümit kaynağı olan ve bir ömür boyu sürekli etrafına ümit nefyeden Üstad Hazretleri, mevcut durum karşısında ümitsiz olmadığını ifade etmekle beraber, realitelere gözünü yummaz, acı gerçeklere dikkat çeker ve onlara neşter vurur.[2] İşte, bu tavır, bu yaklaşım bir gelgit meselesi değil; realiteleri doğru görüp doğru okumanın bir neticesidir.

Hakikî Mü'min Sarsılsa da Devrilmez

Günümüzde de, hassasiyeti ölçüsünde insan, benzer duyguları hissedip yaşayabilir. Meselâ, milletin istikbaliyle alâkalı hemen her işin âdeta bıçak sırtında gittiği, birilerinin, insanımızın yıllar boyu çalışıp, didinip inşa ettiği güzellikleri gelip bir hamlede yıkmaya kalkıştığı; kalkışıp belli aralıklarla, bir kez daha isbat-ı vücut teşebbüsünde bulunduğu bir ortamda insanın endişeyle iki büklüm olmaması düşünülemez. Dolayısıyla hâdiseleri bu şekilde okuyup onların böyle bir sonuca doğru kayıp gittiğini gören bir insan, belli ölçüde bedbinlik esintilerinin tesiri altında kalabilir. Bununla beraber mutlaka bilinmesi gerekir ki, mü'min eğilip sarsılsa da asla devrilmez. Zira Sadık u Masduk Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) sahih bir hadis-i şeriflerinde mü'mini ekine benzetmiş ve onun, şiddetli rüzgârlar karşısında eğilse de, ardından kalkıp doğrulacağını ifade buyurmuştur.[3]

Demek ki, her mü'min, hâdisenin dehşetine, ürperticiliğine ve onun arka planına ıttılaına göre belli ölçüde bir bedbinlik ve karamsarlığa mâruz kalabilir. Ama bir de bakarsınız ki, aynı insan beri tarafta Allah'ın izn ü

inayetiyle farklı bir atmosfer içine girmiş ve "elhamdülillâh", "eş-şükrü lillâh", "el-minnetü lillâh" diyerek bu defa da bir nikbinlik meltemiyle inşiraha kavuşmuştur. Bu açıdan her iki ruh hâlini de bütün bütün görmezlikten gelmek, yok saymak, kabul etmemek yanlış olacağı gibi, bu iki hususta ölçülü davranamamak, dengeyi sağlayamamak, ifrata girmek de zararlı ve yanlıştır.

Biraz önce ifade edildiği üzere, Hazreti Pîr'in bu tür hâdiseler karşısında sergilediği tavır, ortaya koyduğu duruş dikkat çekicidir. Çünkü karamsarlığa dair duygu ve düşünceler hayal dünyasına gelip tosladığında, onun hemen, bu türlü duygu ve düşüncelerden sıyrılmasını bilecek kadar güçlü bir iradeye sahip olduğunu görürsünüz. Merhum Serdengeçti'nin tespitleri içinde, büyük devrilişlerin, yıkılışların, çöküşlerin olduğu bir dönemde sarsılmadan, dimdik ayakta duran birisi vardır ki, o da Hazreti Pîr'dir. Ne var ki, o, mevcut duruma, tabloya baktığında onun arka planını da nazar-ı itibara alır ve mütedahil daireler gibi sağdan soldan yaklaşan bütün tehlikeleri görür. Dost olarak bilinen insanların içinde bile Müslümanlara hıyanet edecek, çelme takacak ve iftiraklarıyla onların sinesine bir zıpkın gibi saplanacak kimselerin olduğunun farkındadır. Hatta doğrudan doğruya hedefi mü'minler olan, her davranışı kasde iktiran eden, dine düşmanlık yolunda planlı, projeli hareket eden insanları görünce, kendini realiteyi görmeme gibi bir aldanmışlığa kaptırmadan ama ümitsizliğe de kapılmadan aklıyla, mantığıyla ve iradesinin hakkını vererek bu tehlikeleri bertaraf etmeye çalışır.

Meselâ bir yerde çektiği onca sıkıntıdan sonra elhamdülillâh dediğini ifade eder. Hâlbuki onun başına gelen musibetler şayet bizim başımıza gelseydi, zannediyorum biz onların altında ezilir kalır, preslenir ve âdeta pestil olurduk. Fakat o, hiçbir zaman böyle bir duruma düşmüyor ve aynı zamanda hiçbir zaman çektiği sıkıntılardan şikâyette bulunmuyor. Mâruz kaldığı onca sıkıntıdan sonra, bakıyorsunuz, hemen bir nikbinlik ve sevinç izhar ediyor. Elbette ki, ehl-i dünyanın kendisine yaptığı onca zulüm ve kötülük karşısında hiçbir zaman inandığı mefkûreden geri adım atmıyor, hep bildiği yolda yürümeye devam ediyor. Ancak onların bu zulüm ve baskıları karşısında kaderi tenkit etme gibi bir vartaya da asla düşmüyor; aksine kendini sorgulayıp nefsini hesaba çekiyor. Meselâ bir yerde onların zulmünü, iman hizmetini mânevî terakkiyatına alet etmeye bağlıyor. Hâlbuki mânen terakki etme, bir yönüyle, belki de pek çoğumuzun ulaşmak istediği bir meseledir. Çok az insan vardır ki; "Allahım benim hakkımda bir Şah-ı Geylânîlik takdir etmişsen, bahtına düştüm, ne olur, onu benden al ve bana, velilik, kutupluk, gavslık gibi mânevî pâyeler de gelse, bunları elimin tersiyle itecek kadar güçlü bir irade ihsan eyle! Çünkü bu gibi mânevî makamları talep etme, Seni talebin içine başka bir şey karıştırır. Oysaki

ben saf, dupduru, berrak ve natürel olarak sadece Seni talep etmek istiyorum" der. Evet, her zaman düz bir kul olduğunun şuurunda bulunmak ve Allah'a intisabını düz kullukta daha iyi duyup daha iyi hissetmek çok az insana müyesser olan bir anlayıştır. İşte, Hazreti Pîr, bu anlayışın insanıdır. Fakat mânen terakki etme, gözün açılmasıyla mârifet ufkunda bir üveyik gibi kanatlanıp tayeran etme her zaman insanın aklından, hayalinden geçebilir. İşte Üstad Hazretleri, sadece hayaline ilişen bu tür duygu ve düşünceleri bile, Zât-ı Ulûhiyet'e karşı umumi ve mutlak mânâda teveccühe mâni gördüğünden onları birer günah ve vebal saymış ve bu açıdan da başına gelen belâ ve musibetleri bu hususa bağlamıştır. Tabiî, bu şekilde davranmakla, aynı zamanda en kötü tablolardan bile çok güzel neticeler çıkarmasını bilmiştir.

Realiteleri Görme Bir Vazife ve Sorumluluktur

Biz de kendi kamet-i kıymetimize göre, çevremizde cereyan eden hâdiseleri kimi zaman iyi görür, iyi değerlendirir, iyi düşünür ve hayatımızdan lezzet alırız. Kimi zaman da biraz karamsarlığa düşer ve bedbin oluruz. Çünkü biraz önce ifade edildiği üzere, tabiatımız her ikisine de açıktır, onları resmedebilecek nüveler beşerî yapımızda vardır ve bizim onlardan kaçmamız da mümkün değildir. Ancak iradelerimizle onları kontrol altına alıp seslerini çıkarmalarına meydan vermeyebiliriz. Nasıl ki, nefs-i emmâre, nefis terbiyesi sayesinde nefs-i levvâme, nefs-i mutmainne, nefs-i râdiye ve nefs-i mardıyye hâline gelebiliyor. Aynen bunun gibi insan, kararlı bir cehd ve gayret sayesinde, kendisinde karamsarlık hâsıl edecek tablolar karşısında, daha iyi görüp, daha iyi düşünerek bedbinlikten nikbinliğe yürüyebilir.

Her dönemde olduğu gibi günümüzde de yaşadığımız birtakım problemler vardır. Biz kendi çağımızın çocukları olduğumuz için kendi dönemimizdeki problemleri yaşıyoruz. Bu problemleri yaşarken olup biten hâdiseler karşısında herkes aynı duyarlılığı taşımayabilir. Ancak öyle hassas ruhlar vardır ki, dinini kaybedip giden biri karşısında: "Yâ Rabbi, keşke benim canımı alsaydın da bu insan kayıp gitmeseydi." der. Çünkü can alıcı hasmı bile olsa, küfür ve ebedî Cehennem'le, o hasımdan intikam alma düşüncesi, insanın keremetine yakışan bir davranış değildir. Ve yine öyle hassas insanlar vardır ki, âlem-i İslâm'ın hâlihazırdaki perişaniyeti, dağınıklığı, ezilmişliği ve zalimlerin vesayeti altında yaşaması karşısında âdeta sinesine zıpkın saplanmış gibi ızdırap duyar. Öyle ki her sabah gözlerini o dert ve ızdırapla açar; akşam yatağa girdiğinde yarım saat o acı hülyalarla kıvranır ve istirahatini bile zehir zemberek hâle getirir; getirir de Merhum Âkif'in

Harap iller; serilmiş hanümanlar; başsız ümmetler;
Düşünmez başlar; aldırmaz yürekler; paslı vicdanlar;
Emek mahrumu günler fikr-i ferdâ bilmez akşamlar,
Geçerken, ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum;
Duyan yok, ses veren yok, bin perişan yurda başvurdum.

mısralarıyla inleyip durur.

Fakat sonra bir kısım esintilere bakar. Meselâ Anadolu insanının dünyanın dört bir tarafında harıl harıl çalıştığını görür, onların bu samimi gayretleri karşısında: “Çok kötü şeyler var ama elhamdülillâh dünyanın şu kadar ülkesinde sesimiz, soluğumuz duyuluyor ve bayrağımız dalgalanıyor. Kültürümüzün bir tercümanı olan dilimiz konuşuluyor. Tarihten tevârüs ettiğimiz bize ait değerler, o dil vasıtasıyla başkalarına duyuruluyor.” der, teselli bulur. Evet, bir dönem, başkaları Devlet-i Âliye içinde açtıkları bin beş yüze yakın okulla kendi kültürlerini bize dayatmış ve bizi kendilerine benzetmişlerdi. Biz ise şimdi herkese bağrımızı açmış, evrensel insanî değerlerle, bütün insanlığı kucaklamaya çalışıyoruz. İşte bu duygu ve düşüncelerle hemen o karanlık âlemden, o kâbuslardan sıyrılır, ümit ve inşirah esintileri duymaya başlarız. Elbette ki biz, hiçbir zaman realiteleri göz ardı edemeyiz, realiteleri göz ardı edercesine mutlak bir optimist olamayız. Fakat realiteleri görmenin yanında eşya ve hâdiseleri, kudreti sonsuz Rabbimize iman ve itimatla değerlendirir, o nazarla ele alırız.

Zira hakikî bir mü’minin gerçeklere gözünü yumarak kendini mâlihulyâlara salması, kuruntularla avunması ve böylece yaklaşan tehlike ve kurulan tuzaklar karşısında tedbirsiz ve savunmasız bir duruma düşmesi düşünülemez. Aynı zamanda, metafizik gerilimin devam ve temadisi adına da mevcut o karanlık tablonun görülmesi gerekir. Allah aşkına, bugün, dinini ve milletini seven bir insanın, şimdiye kadar kim bilir kaç defa taarruz plan ve stratejileri ortaya çıkmış, yapıp ettikleri yapıp edeceklerinin yanıltmayan referansı konumunda bulunan, düşmanlığa kilitli bir anlayış karşısında, bu durumu derin bir endişe ve hassasiyetle karşılaması, böyle bir tablo karşısında uyanık ve dikkatli olması gerekmez mi? Tabiî, bütün bu endişe ve korkular, hassasiyet ve titizlikle meselenin üzerine titremeler, vicdanın Allah’la irtibatına, gönlün İslâm ve Müslümanlarla alâkasına bağlıdır ve onunla mebsuten mütenasiptir.

İşte, nikbinliğe de bedbinliğe de böyle bir perspektiften bakmak gerekir. O zaman insan, bir taraftan realiteleri görüp âdeta yüreği ağzına gelecek ölçüde endişe içinde endişe yaşayacak; fakat diğer taraftan, yapılacak işlerin çokluğunu görünce Hakk’a dayanıp, sa’ye sarılıp, hikmete râm olup, sarsılmadan, ümitsizliğe düşmeden, aşk u şevkle yapılacak işlere koyulacaktır.

Bundan dolayı diyoruz ki, hakikî mü'min mutlak mânâda ne nikbin ne de bedbindir; o, hakikatbindir. Evet, o, görülmesi gerekeni görür ve Allah'ın izn u inayetiyle mevcut durum karşısında yapılması gereken her ne ise, iradesinin hakkını verip onu yapmaya çalışır.

1 Bediüzzaman, *Mektubat* s.532 (Hakikat Çekirdekleri).

2 Bkz.: Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.613-617 (Tahliller).

3 Buhârî, *merdâ* 1, *tevhid* 31; Müslim, *sıfâtü'l-münâfikîn* 58-60.

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abdurrezzak, Ebû Bekir Abdürrezzak b. Hemmam (v. 211 h.); ***el-Musannef,*** I-XI, *[Tahkik: Habiburrahman el-Âzamî],* el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403 h.

Abdülkerim Zeydan; ***el-Vecîz fî usûli'l-fıkh,*** Müessesetü'r-risale, Beyrut, 2001.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî (164-241 h.); ***el-Müsned,*** I-VI, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

el-Azîmâbâdî, Şemsülhak Muhammed b. Emir Ali (v. 1329/1911); ***Avnü'l-ma'bûd,*** I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1415/ 1995.

Bediüzzaman, Said Nursî (1877-1960); ***Barla Lâhikası,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________; ***Emirdağ Lâhikası,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________; ***Kastamonu Lâhikası,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________; ***Lem'alar,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________; ***Mektubat,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________; ***Mesnevî-i Nuriye,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________; ***Münazarat,*** *[Sadeleştirme ve açıklama: Abdullah Aymaz],* Şahdamar Yay., İstanbul, 2006.

___________; ***Nur'un İlk Kapısı,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________; ***Sözler,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________; ***Şuâlar,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________; ***Tarihçe-i Hayat,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed İbnü'l-Hüseyin (384-458 h.); ***Şuabü'l-îmân,*** I-IX, *[Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.

___________; ***Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr,*** I-VII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, tsz.

el-Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhâlık (215-292 h.); ***el-Müsned,*** I-IX, *[Tahkik: Mahfûzurrahman Zeynullah],* Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân/Müessesetü'l-ulûm ve'l-hikem, Beyrut/Medine, 1409 h.

el-Buhârî, Ebû Abdillah, Muhammed b. İsmail (v. 256 h.); ***Sahîhu'l-Buhârî,*** I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

el-Bûtî, Muhammed Saîd; ***Şerhu'l-Hikemi'l-Atâiyye: Şerh ve Tahlil,*** I-III, Dâru'l-fikr, Dımaşk, 2005.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman (181-255 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

ed-Deylemî, Ebû Şucâ' Şîreveyh b. Şehredâr (445-509 h.); ***el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb,*** I-V, *[Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1406/1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); ***es-Sünen,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı,

İstanbul, 1413/1992.

Ebû Hayyân, Esîruddin Muhammed b. Yusuf Ceyyanî el-Endelûsî (v. 745/1344); ***el-Bahru'l-muhît,*** I-VIII, *[Tahkik: Adil Ahmed, Ali Muhammed],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1422/2001.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî (v. 430 h.); ***Delâilü'n-nübüvve,*** I-II, *[Tahkik: Muhammed Ravvas Kal'acî Abdulberr Abbas],* Dâru'n-nefâis, Beyrut, 1991.

___________; *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,* I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.

___________; *Keşfü'l-müşkil,* I-IV, *[Tahkik: Ali Hüseyin el-Bevvâb],* Dâru'l-vatan, Riyad, 1318/1997.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ el-Mevsılî et-Temîmî (v. 307 h.); ***el-Müsned,*** I-XIII, *[Tahkik: Hüseyin Selim Esed],* Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

el-Eş'arî, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail (v. 324 h.); ***Makâlâtü'l-İslâmiyyîn,*** Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

el-Ezdî, Muhammed b. el-Hüseyin b. Muhammed (v. 412 h.); ***Tabakâtü's-sûfiyye,*** *[Tahkik: Mustafa Abdülkadir Ata],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1419/1998.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (450-505 h.); ***İhyâu ulûmi'd-dîn,*** I-IV, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.

Gülen, M. Fethullah; ***Kırık Mızrap,*** Nil Yayınları, İstanbul, 2006.

___________; *el-Kulûbu'd-dâria,* Define Yayınları, İstanbul, 2011.

___________; *Sızıntı Dergisi,* Şubat 2003, sayı: 289, cilt: 25.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.); ***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,*** I-IV, *[Tahkik: Mustafa Abdülkadir Atâ],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990.

el-Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ali b. el-Hasen (v. 360 h.); ***Nevâdiru'l-usûl fî ehâdîsi'r-Rasûl,*** I-IV, *[Tahkîk: Abdurrahman Amîra],* Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412/1992.

el-Halebî, Ali b. Burhaniddin (v. 1044 h.); ***İnsanü'l-uyûn fî sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn (Sîret-i Halebiyye),*** I-III, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1400.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali (393-463 h.); ***Târîhu Bağdâd,*** I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn (v. 1258/1842); ***Hâşiye Raddi'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr,*** I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1421/2000.

İbn Arabî, Muhammed b. Ali Muhyiddîn (v. 638 h.); ***Risaletü'ş-Şeyhi'l-Ekber ile'l-İmam Fahriddin Râzî,*** Âlemü'l-fikr, Kahire, 1997.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetillah (v. 571/ 1176); ***Târîhu Dimaşk,*** I-LXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1417/1996.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlip (v. 546 h.); ***el-Muharraru'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz,*** I-V, *[Tahkik: Abdüsselâm Abdüşşâfî Muhammed],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1413/1993.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (508-597 h.); ***el-Muntazam fî târîhi'l-mülûki ve'l-ümem,*** Dâru sâdir, Beyrut, 1358 h.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (v. 327 h.); ***Tefsîru'l-Kur'ân,*** I-X,

[Tahkik: Esad Muhammed] Mektebetü'l-asriyye, Sayda, tsz.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed (v. 235 h.); ***el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,*** I-VII, *[Tahkik: Kemal Yusuf el-Hût],* Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409 h..

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzüddin Ali b. Muhammed b. Abdilkerim (v. 630/ 1233); ***el-Kâmil fi't-târîh,*** I-XI, *[Tahkik: Abdullah el-Kâdı],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1415 h..

İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şehabüddin Ahmed b. Ali el-Askalanî (773-852 h.); ***Fethu'l-bârî bi şerhi Sahihi'l-Buhârî,*** *[Tahkîk: Muhammed Fuad Abdulbakî, Muhibbuddin el-Hatîb],* I-XIII, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1379 h..

İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Şemsüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Hallikan (v. 681 h.); ***Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâi ebnâi'z-zaman,*** I-VIII, *[Tahkik: İhsan Abbas],* Dâru's-sekâfe, Beyrut, tsz.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî (v. 354 h.); ***Sahîhu İbn Hibbân,*** I-XVI, *[Tahkik: Şuayb el-Arnavut],* Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1414/1993.

___________; *es-Sikât,* I-IX, *[Tahkik: Şerefüddin Ahmed],* Dâru'l-fikr, Beyrut, 1395/1975.

İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); ***es-Sîratü'n-nebeviyye,*** I-VI, *[Tahkik: Tâhâ Abdurraûf Sa'd],* Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411 h.

İbnü'l-Hümâm, Muhammed b. Abdilvahid es-Sivâsî (v. 861 h.); ***Şerhu Fethu'l-kadîr,*** I-VII, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

İbn İshak, Muhammed İbn İshâk İbn Yesâr; ***Sîretü İbn İshâk,*** I-III, *[Tahkik: Muhammed Hamîdullah],* Ma'hedü dirâsât ve'l-ebhâs li't-ta'rîf, Beyrut, tsz.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Çağrı Yay., 2. baskı, İstanbul, 1413/1992.

İbnü'n-Neccâr, Ebû Abdillah Muhibbüddin Muhammed b. Mahmud b. Hasen el-Bağdâdî, (v. 643/1245); ***Zeylü Târîhi Bağdâd,*** *[Tahkik: Mustafa Abdülkadir Ata],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1417/1997.

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd ez-Zührî (v. 230 h.); ***et-Tabakâtü'l-Kübrâ,*** I-VIII, Dâru sâdır, Beyrut, tsz.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); ***Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm,*** I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

___________; *Tuhfetü't-tâlib,* Dâru Hirâ, Mekke, 1406 h.

el-Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekir b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî (v. 587/ 1191); ***el-Bedâiu's-sanâi',*** I-VII, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1982.

el-Kudâî, Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (v. 454 h.); ***Müsnedü'ş-Şihâb,*** I-II, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1407/1986.

el-Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Zeynülislâm Abdülkerim b. Hevâzin (v. 465/1072); ***er-Risaletü'l-Kuşeyriyye fi ilmi't-tasavvuf,*** *[Tahkik: Mustafa Züreyk],* el-Mektebetü'l-asriyye, Beyrut, 1421/2001.

el-Mervezî, Muhammed b. Nasr b. el-Haccâc (202-294 h.); ***Ta'zîmü kadri's-salât,*** I-II, *[Tahkik: Abdurrahman Abdülcebbâr],* Mektebetü't-dâr, Medine, 1406 h..

el-Mizzî, Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman (654-742 h.); ***Tehzîbü'l-Kemâl,*** I-XXXV, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1400/1980.

İbnü'l-Mülakkin, Ebû Hafs Siracüddin Ömer b. Ali b. Ahmed (v. 804/1401); ***el-Bedru'l-münîr,*** I-IX, Dâru'l-hicret, Riyad, 1425/2004.

Muhammed Hamidullah, ***İslâm Peygamberi,*** I-II, *[Tercüme: Salih Tuğ, Said Mutlu],* İrfan Yay., İstanbul, 1969.

el-Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdürrauf b. Tâci'l-ârifîn b. Ali (v. 1031/1622); ***Feyzu'l-Kadîr şerhu Câmii's-sağîr,*** I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübrâ, Mısır, 1356 h..

Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); ***Sahîhu Müslim,*** I-V, *[Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbakî],* Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); ***es-Sünen,*** I-VIII, Çağrı Yay., 2. baskı, İstanbul, 1413/1992.

___________; ***es-Sünenü'l-kübrâ,*** I-VI, *[Tahkîk: Abdulgaffâr Süleyman el-Bündârî],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1991.

er-Râzî, Ebû Abdillah Fahruddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (v. 606/1210); ***Mefâtîhu'l-gayb,*** I-XXXII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1421/2000.

es-Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Sehl (v. 483/1090); ***el-Mebsût,*** I-XXX, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.

es-Sübkî, Ebû Nasr Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkâfî (v. 771/1370); ***Tabakâtü'ş-Şâfiiyyeti'l-kübrâ,*** I-X, *[Tahkik: Mahmud et-Tanâhî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv],* Hecr li't-tıbâa ve'n-neşr ve't-tevzî', 1413 h..

es-Süyûtî, Abdurrahman b. el-Kemal Celâlüddîn (849-911 h.); ***el-Hâvî li'l-fetâvâ fi'l-fıkh ve ulûmî't-tefsîr,*** I-II, *[Tahkik: Abdüllatif Hasan Abdurrahman],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1421 h.

eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris (150-204 h.); ***Dîvân,*** Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392/1974.

et-Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (260-360 h.); ***el-Mu'cemü'l-evsat,*** I-IX, *[Tahkik: Tarık b. Ivazullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî],* Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h..

___________; ***el-Mu'cemü'l-kebîr,*** I-XXV, *[Tahkik: Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefî],* Mektebetü'z-Zehra, Musul, 1404/1983.

et-Taberî, Muhammed İbn Cerir İbn Yezid İbn Halid (224-310 h.); ***Câmiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân,*** I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.

___________; ***Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk (Tarîhu't-Taberî),*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1407 h..

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (209-279 h.); ***el-Câmiu's-Sahih,*** I-V, Çağrı Yay., 2. baskı, İstanbul, 1413/1992.

el-Vâkıdî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî (v. 207/ 823); ***Kitâbü'l-megâzî,*** I-III, *[Tahkik: Marsden Jones],* Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1966.

ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed Ahmed (v. 748/1347); ***el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâyetün fi'l-kütübi's-sitte,*** I-II, *[Tahkik: Ahmed Muhammed Nemir Hatîb, Muhammed Avvâme]* Dâru'l-

kıble, Cidde, 1413/1992.

___________; ***Târîhu'l-İslâm,*** *[Tahkik: Ömer Abdüsselâm],* Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

Zekiyyüddin Şaban; ***İslâm Hukuk İlminin Esasları,*** *[Tercüme: İbrahim Kâfi Dönmez],* Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1996.

383003-20110516